

TEXTOS JURÍDICS CATALANS

LLEIS I COSTUMS
I/2

LLIBRE DELS JUDICIS

Traducció catalana moderna del *Liber iudiciorum*

a cura de

JOAN BELLÉS I SALLENT (†)

COL·LABORADORS

Jesús Alturo i Perucho

Josep M. Font i Rius

Anscari M. Mundó

Alexandre Olivar

PARLAMENT DE CATALUNYA

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

TEXTOS
JURÍDICS
CATALANS

LLEIS I COSTUMS

I/2

Llibre dels judicis

TEXTOS JURÍDICS CATALANS

LLEIS I COSTUMS

- I. Dret tradicional
 - II. Constitucions de Pau i Treva i de Corts
i actes d'assemblees polítiques
 - III. Actes regis
 - IV. Recopilacions
 - V. Costums
 - VI. Projectes i memorials
-

SENTÈNCIES

DOCUMENTS

ESCRITORS

- I. Escriptors jurídics
 - II. Literatura polèmica
-

CONCILIS

DRET ESTATUTARI (1931-1939)

COMITÈ TÈCNIC D'EDICIÓ DELS TEXTOS JURÍDICS CATALANS

President

DR. JOSEP MARIA FONT I RIUS
Catedràtic d'història del dret

Vicepresident

DR. TOMÀS DE MONTAGUT I ESTRAGUÉS
Catedràtic d'història del dret

Secretari

SR. JOSEP CAPDEFERRO I PLA

Coordinador

SR. PASCUAL ORTUÑO MUÑOZ
Director general de Dret i d'Entitats Jurídiques

Vocals

SR. JOAQUIM ALBAREDA I SALVADÓ
Catedràtic d'història moderna

DR. FERRAN BADOSA I COLL

Catedràtic de dret civil

SR. XAVIER GIL I PUJOL

Professor titular d'història moderna

SR. LLUÍS JOL I MIRABENT

Notari

DR. MANUEL MUNDÓ I MARCET
Catedràtic de paleografia i diplomàtica

SR. JAUME DE PUIG I OLIVER

Assessor tècnic del Servei de Cultura de la Diputació de Barcelona

SR. JOSEP MARIA PUIG I SALELLAS (†)

Membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya

SR. JOSEP ENRIC REBÉS I SOLÉ

Membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya

DR. JOSEP MARIA SANS I TRAVÉ

Director de l'Arxiu Nacional de Catalunya

DRA. EVA SERRA I PUIG

Professora titular d'història moderna

Llibre dels judicis

Traducció catalana moderna del *Liber iudiciorum*

a cura de

JOAN BELLÉS I SALLENT (†)

COL·LABORADORS

Jesús Alturo i Perucho
Josep M. Font i Rius
Anscari M. Mundó
Alexandre Olivar

Barcelona, 2008

PARLAMENT DE CATALUNYA

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Liber iudiciorum. Català

Llibre dels judicis : traducció catalana moderna del Liber iudiciorum. –
(Textos jurídics catalans ; 24. Lleis i costums ; I/2)

Bibliografia

ISBN 9788439378273

I. Bellès, Joan, ed. II. Alturo i Perucho, Jesús III. Catalunya. Parlament IV. Catalunya.

Departament de Justícia V. Títol VI. Col·lecció: Textos jurídics catalans ; 24

VII. Col·lecció: Textos jurídics catalans. Lleis i costums ; I/2

1. Dret – Catalunya – Obres anteriors al 1800

2. Dret visigòtic – Obres anteriors al 1800

34(467.1)

Primera edició: octubre del 2008

© GENERALITAT DE CATALUNYA

Departament de Justícia

Pau Claris, 81 - 08010 Barcelona

www.gencat.net/justicia

© PARLAMENT DE CATALUNYA

Parc de la Ciutadella, s/n - 08003 Barcelona

A/e: edicions@parlament.cat

www.parlament.cat

Edició núm. 313

© de la fotografia de la pàg. 362, Albert Villaró Boix

Addenda, gestió i assessorament de l'edició, Barcelona

Disseny gràfic: Plural Disseny

Impressió: Tallers Gràfics Hostench, SA, Barcelona

Tiratge: 1.000 exemplars

ISBN: 978-84-393-7827-3

Dipòsit legal: B-38.557/2008

ABSTRACT

Aquest volum conté una traducció catalana acurada del *Liber iudiciorum* (*Llibre dels judicis*) visigòtic en la versió crítica de Karl Zeumer (1902). Hi hem inclòs, en forma d'interpol·lacions i de complements, textos que el jutge Bonsom de Barcelona incorporà a principis del segle XI a una de les seves còpies del codi visigòtic –publicada en el volum 23 de la col·lecció Textos Jurídics Catalans. Així continuem posant de manifest l'impacte notori que el *Liber* tingué en la cultura jurídica catalana medieval. Com a testimoni addicional de gran vàlua filològica, oferim la imatge i la transcripció de dos fragments de traduccions catalanes de 1110-1120 i de c. 1140 de l'obra de Recesvint.

El presente volumen contiene una esmerada traducción catalana del *Liber iudiciorum* (*Libro de los juicios*) visigótico en la versión crítica de Karl Zeumer (1902). Hemos incluido, a modo de interpolaciones y complementos, textos que el juez Bonsom de Barcelona incorporó a inicios del siglo XI a una de sus copias del código visigótico –publicada en el volumen 23 de la colección «Textos Jurídics Catalans». Así seguimos poniendo de manifiesto el notorio impacto que el *Liber* tuvo en la cultura jurídica catalana medieval. Como prueba adicional de gran valor filológico, ofrecemos la imagen i la transcripción de dos fragmentos de traducciones catalanas de 1110-1120 y de c. 1140 de la obra de Recesvinto.

This volume contains an excellent translation into Catalan of the *Liber iudiciorum* (*Visigothic Law Code*) in the critical edition by Karl Zeumer (1902). It is complemented by the inclusion of some additional texts that were incorporated by Judge Bonsom of Barcelona in one of his copies of the Visigothic Code in the early 11th century, published in Volume 23 of the collection 'Textos Jurídics Catalans'. This continues our work of highlighting the considerable impact of the *Liber* on mediaeval Catalan legal culture. As further proof of great philological value we also offer an illustration and transcription of two fragments from Catalan translations of the work of Recceswinth, dating from 1110-1120 and c. 1140.

TAULA DE CONTINGUTS

INTRODUCCIÓ GENERAL

per Josep M. Font i Rius	13
------------------------------------	----

NOTES SOBRE LA TRADUCCIÓ

per Joan Bellés	21
---------------------------	----

LLIBRE DELS JUDICIS 25

LLIBRE PRIMER. DELS INSTRUMENTS LEGALS 25

I. Títol. Del legislador.	27
-----------------------------------	----

II. Títol. De la llei.	30
--------------------------------	----

LLIBRE SEGON. DELS AFERS JUDICIALS 33

I. Títol. Dels jutges i dels qui són jutjats	35
--	----

II. Títol. Del començament dels plets	58
---	----

III. Títol. Dels mandants i dels mandataris.	65
--	----

IIII. Títol. Dels testimonis i dels testimoniatges	69
--	----

V. Títol. Quines escriptures s'han de tenir per vàlides i quines han d'ésser desestimades, i de la consignació de la voluntat dels difunts	78
---	----

LLIBRE TERCER. DE L'ORDRE CONJUGAL 89

I. Títol. De les disposicions de les noces	91
--	----

II. Títol. Dels casaments il·lícits	96
---	----

III. Títol. Del rapte de verges o de vídues	100
---	-----

IIII. Títol. Dels adulteris.	104
--------------------------------------	-----

V. Títol. Dels incestuosos, dels apòstates i dels sodomites	113
---	-----

VI. Títol. Del divorci dels matrimonis i de la ruptura de les esposalles	118
--	-----

LLIBRE QUART. DEL LLINATGE NATURAL	123
I. Títol. Dels graus	125
II. Títol. De les successions	127
III. Títol. Dels pupils i de llurs tutors	138
IIII. Títol. Dels infants expòsits	141
V. Títol. Dels béns naturals.	142
LLIBRE CINQUÈ. DE LES TRANSACCIONS	151
I. Títol. Dels béns eclesiàstics.	153
II. Títol. De les donacions en general	154
III. Títol. De les donacions dels patrons	158
IIII. Títol. De les permutes i de les vendes	159
V. Títol. De les comandes i dels préstecs	167
VI. Títol. Dels empenyoraments i dels deutes	171
VII. Títol. De les llibertats i dels lliberts	173
LLIBRE SISÈ. DELS CRIMS I DELS TURMENTS	183
I. Títol. De l'acusació dels crims	185
II. Títol. Dels sortillers i d'aquells que els consulten, i dels emmetzinadors	191
III. Títol. Dels qui provoquen el part humà	193
IIII. Títol. De les ferides i dels atuïments	195
V. Títol. De l'occiment i la mort de les persones	201
LLIBRE SETÈ. DELS FURTS I DELS ENGANYS	211
I. Títol. Dels delatants de furts	213
II. Títol. Dels lladres i dels furts	215
III. Títol. Dels usurpadors i els lladres d'esclaus	222
IIII. Títol. De la custòdia i la sentència dels condemnats	224
V. Títol. Dels falsificadors de documents públics	226
VI. Títol. Dels falsificadors de metall	231
LLIBRE VUITÈ. DE LES VIOLÈNCIES I DELS DANYS INFERITS	233
I. Títol. De les invasions i dels saqueigs	235
II. Títol. Dels incendis i dels incendiaris	240
III. Títol. Dels danys en els arbres, en els horts i en qualssevol fruits de la terra	242
IIII. Títol. Dels danys en animals i en béns diversos	248
V. Títol. De la pastura dels porcs i de la denúncia d'animals errants.	257
VI. Títol. De les abelles i de llurs danys	260

LLIBRE NOVÈ. DELS FUGITIUS I DELS DESERTORS	263
I. Títol. Dels fugitius, de llurs ocultadors i dels qui els faciliten la fugida	265
II. Títol. D'aquells que no van a la guerra o bé que en deserten	274
III. Títol. D'aquells que es refugien en una església	283
LLIBRE DESÈ. DE LES PARTICIONS, DELS PERÍODES D'ANYS I DELS TERMES	285
I. Títol. De les particions i de les terres assignades sota contracte.	287
II. Títol. De la discussió dels períodes de cinquanta i de trenta anys.	294
III. Títol. Dels termes i de les fites	298
LLIBRE ONZÈ. DELS MALALTS, DELS MORTS I DELS MERCADERS TRANSMARINS	301
I. Títol. Dels metges i dels malalts.	303
II. Títol. De la violació de sepulcres	305
III. Títol. Dels mercaders transmarins.	305
LLIBRE DOTZÈ. DE LA PROHIBICIÓ DELS ABUSOS I DE L'EXTINCIÓ DE TOTES LES SECTES DELS HERETGES	309
I. Títol. De la moderació en el judici i de la prohibició d'abusos	311
II. Títol. De l'extirpació de tots els errors de tots heretges i dels jueus	315
III. Títol. De les noves lleis sobre els jueus, amb la qual cosa es confirmen les velles i se n'hi afegeixen de noves	329
COMPLEMENTS	353
FRAGMENTS DEL LLIBRE JUTGE EN DUES VERSIONS MEDIEVALS per Ansari M. Mundó	355
PRÒLEG DE BONSOM AL LLIBRE POPULAR DELS JUTGES per Joan Bellés	365
MARTIROLOGI-CALENDARI DE BARCELONA per Alexandre Olivar.	389
TRADUCCIÓ D'ALGUNES GLOSSES MARGINALS MÉS EXTENSES per Jesús Alturo	399

INTRODUCCIÓ GENERAL

L'obra que avui es presenta dintre la col·lecció de Textos Jurídics Catalans del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, en col·laboració amb el Parlament, no constitueix —per dir-ho així— una publicació autònoma, sinó que ha de considerar-se com la segona part o volum de la que aparegué dintre la mateixa col·lecció l'any 2003 sota la rúbrica de *Liber Iudicum popularis ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona*. En rigor, quan sortí a la llum aquesta es comptava amb què tal segona part sortiria a rengló seguit o cojointament amb la primera. I, així, la Introducció general i els seus diferents apartats (la *Ratio editionis*, les referències als seus continguts, etc.) operaven sobre la idea d'una estructura unitària i una simultaneïtat en la seva presentació.

Dissortadament, la realitat no ha correspost a aquella planificació per circumstàncies de diversa índole. Entre elles, cal assenyalar, sobretot, la desaparició entre l'equip redaccional del senyor Josep Maria Coch Plana (†28 d'octubre de 2004), inestimable i eficaç col·laborador en les tasques d'ajustament de textos, revisió de les transcripcions, ordenació dels diversos elements que composaven l'edició preparada, etc. Cal comptar així mateix amb l'inevitable retard de les aportacions d'alguns autors de diverses seccions de l'obra, per motivacions de caràcter personal. Una d'elles, ben decisiva, corresponia a la traducció catalana, la part fonamental d'aquest volum, que es demorà per una altra dolorosa pèrdua, després de perllongada malaltia, la del senyor Joan Bellès (†12 de maig de 2006), encarregat d'efectuar dita traducció (la qual, si bé la deixà enllestida poc abans del seu decés, freturava d'una revisió final) i afinament del seu text, els papers de la qual no es pogueren localitzar fins passat força temps del seu traspàs. Cal comptar també amb les modificacions de criteri que es produïren amb el propi transcurs del temps entre els components del cos editorial, bé que no han estat de caràcter essencial. Encara podríem afegir-hi les incidències que afectaren els organismes promotors de la col·lecció, amb les repercussions d'ordre editorial i econòmic entre altres.

Tot plegat ha ocasionat un cert desfassament entre aquestes dues parts o volums planejats inicialment sota una concepció unitària i que procurarem subsanar en aquestes planes prefacials. Per de prompte, resta subsistent el projecte originari de presentar una obra ben estructurada sobre el gran codi visigot, *Liber Iudicum* o *Liber Iudiciorum*, de notori impacte en la cultura jurídica catalana. La primera part es centrava en el text llatí medieval compost pel jutge Bonsom de Barcelona a principis del segle XI (i que assenyallem sempre amb la sigla *B*), contingut en el manuscrit de la Biblioteca de L'Escorial, sig-

natura Z-II-2, realització de tipus erudit per a pàbul d'especialistes. Aquesta segona part, en canvi, comprèn fonamentalment —com un bon complement de la primera— una traducció catalana moderna del famós *Liber* per a fer més accessible el seu coneixement a un cercle més ampli de juristes professionals o simplement afeccionats al món cultural per ell representat. I, a més, resulta suficientment entenedora i més complerta que la versió llatina de Bonsom. En la projecció efectiva de tal propòsit semblà oportú emprendre la traducció sobre l'edició moderna del *Liber* visigot, considerada fins ara com la més sovent i d'acceptació general entre els estudiosos. Aquesta és, sens dubte, la del professor alemany Karl ZEUMER, *Leges Visigothorum*, dins les *Monumenta Germaniae Historica*, publicada a Hannover-Leipzig 1902 (reed. Graz 1973). A tots els efectes l'assenyalarem amb la sigla Z, i la totalitat del nou volum com a T.

Com hem insinuat més amunt, ens sentim obligats —donat l'al·ludit desfasament— a recollir alguns aspectes desenrotllats en la introducció al volum I entorn de la significació del nostre codi visigot, en si mateix i en el seu paper en la història jurídica catalana, així com la seva integració en l'obra conjunta que ens ocupa. Intentarem fer-ho de manera concisa per salvar el risc de recaure en repeticions enfadoses, tenint cura, però, de no deixar en l'aire la comprensió del lector actual, sense forçar-lo a continuades remissions a l'explanació de la primera part.

El *Liber Iudiciorum* representa el coronament de la trajectòria legislativa seguida pel regne visigot des dels primers temps del seu assentament a la nostra Península (s. v) fins als de la seva davallada i esfondrament (principis del s. viii), per l'escomesa de les tropes musulmanes. Aquest procés s'inicia, de fet, a mitjans del segle V, en la fase d'establiment del poble got al migdia de la Gàl·lia, amb seu a Tolosa, i es manifesta amb la promulgació de l'anomenat Codi del rei Euric (cap al 476). I bé que aquest text legal regís originàriament per la població goda allí assentada, i possiblement també per la d'ascendència galo-romana, ben aviat s'aniria expandint per les regions del nord de la Hispània, a mesura que aquestes anessin caient sota el domini visigòtic, i amb una aplicació general a tots els súbdits del nou regne. El Codi d'Euric —conegut sols parcialment— contindria uns tres-cents cinquanta capítols i es limitaria a regular els problemes més urgents del moment, tot respectant, pel que sembla, el fons romà post-clàssic, fons que el fill i successor d'Euric, el rei Alaric II, condensaria en l'anomenat Breviari d'Alaric o *Lex Romana Visigothorum* promulgat en 506 des de la regió sud-oest de la Gàl·lia.

Un segle més tard, el rei Leovigild, consolidat ja definitivament el regne hispano-visigot, amb centre a Toledo, cregué oportú reformar l'obra del seu antecessor Euric, posant-la al dia i reformant-la en força aspectes. El resultat fou un nou codi —*Codex revisus* de Leovigild (572?)— no conegut directament però reconstituït a base de les lleis posteriors rubricades com *Antiquae* en les recopilacions a què ens referirem de seguida.

Els sobirans posteriors, sobretot des de la incorporació de la jerarquia catòlica a la vida pública de la monarquia, avançaren en aquest procés legislatiu amb la promulgació de nombroses lleis esparses, sobretot per part de Kindasvint i el seu fill Recesvint, ben sovint amb la col·laboració dels Concilis de Toledo. Aquesta etapa es coronà ja amb la primera recopilació que recollia totes les lleis anteriors (incloses les *Antiquae*) en forma sistemàtica. Aprovada solemnement per Recesvint (654), era imposada com a codi legal únic per a tota la població del regne, amb expressa i contundent prohibició d'aplicar tota altra norma no continguda en aquell, i de manera concreta de la llei romana (fins llavors continguda en el Breviari alaricià).

Uns trenta anys més tard, un altre monarca, Ervigi, procedia a una revisió del *Liber* de Recesvint, actualitzant el seu contingut i imprimint una major claredat en bona part de les lleis recopilades. Així es formà una nova recensió del *Liber* (681), que restaria com a oficialment definitiva ja que, malgrat que el seu successor en el tron Ègica va emetre un bon grup de noves lleis (*novellae*), no s'arribà a organitzar una nova recopilació. Restaren, doncs, en el futur, les dues recensions (recesvindiana i ervigiana) com a expressions bon xic paral·leles del clàssic *Liber Iudiciorum*, estructurat sistemàticament per ordre de matèria en dotze llibres, subdividits en cinquanta-tres títols, que agrupaven una massa de cinc-centes lleis i escaig amb constància de la seva respectiva procedència règia.

Cal assenyalar que, en rigor, la història externa del *Liber* no acabà en aquest punt. A les darreries de l'època visigoda, juristes anònims completaren pel seu compte la redacció ervigiana en la reproducció dels seus exemplars amb la inclusió d'aquelles noves lleis posteriors a aquesta i, a més, amb la reintroducció d'algunes altres anteriors a la recensió de Recesvint, així com les excloses d'aquesta per la compilació d'Ervigi. Així mateix, encapçalaren la redacció privada amb un Llibre I nodrit de fragments de les obres de Sant Isidor, de marcada índole doctrinal i retòrica. Aquesta redacció fou batejada per Zeumer com a *Vulgata* (en realitat es donaren diverses *Vulgates*) amb la sigla V atenent a la seva major divulgació, per raó del major nombre de manuscrits coneguts, ben superiors als derivats de les recensions oficials de Recesvint i d'Ervigi.

Però, a més, cal tenir en compte que amb l'enfonsament del regne visigot no s'extingí totalment la tradició jurídica gestada en el seu si, sinó que aquesta fou heretada per les formacions polítiques sorgides en les zones cristianes de la Península. La desconexió entre els seus diferents territoris generà una modelació peculiar en cada un d'ells per la desaparició de l'aparell estatal visigòtic. Així, el vell *Liber*, abandonat a la seva sort, vingué a quallar, en la seva forma *Vulgata*, per obra igualment de juristes o copistes particulars, en una notòria heterogeneïtat segons els diferents cercles regionals o comarcals en què trobà acceptació. Pel que respecta al nostre país, circularen ben aviat, en l'àmbit de la Catalunya Vella, bon nombre de manuscrits per a la seva utilització escolar, privada o forense. Entre ells, es distingí ben notòriament l'elaborat pel jurista i escrivà Bonsom, jutge barceloní, al tombant del mil·leni, i que és el reproduït fidelment en el volum I de la nostra publicació.

No ens podem entretenir ací en la problemàtica sorgida entre els estudiosos entorn de les característiques internes del dret visigòtic legislat, tals com la inspiració fonamental i influències del seu context, la seva vigència territorial originària i successiva, la seva validesa efectiva en els diferents cercles socials i enfront de pràctiques i costums d'arrel popular, ben alienes a la normació legal, etc. El lector interessat en aquests aspectes pot acudir a la seva complida exposició, mostrada en el referit volum I de la present publicació (pàg. 24 *in fine* a 26).

* * *

Apuntades ja les indispensables referències a la identitat i notes característiques del *Liber Iudiciorum*, ens correspon ja entrar de dret en el que constitueix l'essència d'aquesta segona part o volum entorn d'aquell codi. Ja s'ha insinuat abans l'objectiu d'emprendre aquesta traducció catalana del *Liber*, realitzada expressament per a la present publicació a càrrec del senyor Joan Bellés Sallent (a. c. s.), expert llatí medieval. Com dèiem, també, ens hem servit de la ben coneguda i ja clàssica edició del professor ZEUMER anotada més amunt. Aquesta traducció fou objecte d'una continuada revisió jurídica pel professor Font Rius, restant així més allisada en les dimensions lingüística i jurídica després de prolongades jornades de treball conjunt amb el senyor Bellés.

Però era desig dels promotors de l'edició trobar una forma de correspondència o apropament entre les dues versions, llatina de Bonsom i catalana moderna. Tal correspondència ja fou realitzada, per una banda, des de la versió llatina, en el volum I, en el qual, sobre la base del seu propi text, s'assenyalaven les variants de sentit ofertes per l'edició Zeumer (*ed. Z*). Ara hem procurat seguir la mateixa metodologia en el present volum de la manera que s'exposarà més endavant (en la *Ratio editionis*). De fet, aquest sistema ve a resoldre's en una simple inversió o contrapunt de l'operació realitzada en el volum I. O sia, que sobre el canyamàs de la traducció efectuada a base de l'edició de Zeumer (*Z*) es consignen les discordàncies puntuals amb els corresponents originals llatins de la versió bonsomniana (*B*).

* * *

Darrera la traducció catalana referida (contingut bàsic del present volum), segueix un reguitzell de complements textuais, alguns d'ells presents ja en la Introducció que encapçalava el volum I, però part dels quals, per les raons indicades a l'inici de la present, hem de rectificar ací tant en ordre a la seva integració com en el seu ordre de col·locació.

En primer lloc, es preveia la inclusió d'aquells petits fragments legals del *Liber* en traducció catalana medieval, descoberts en data recent, i que s'intercalarien a peu de plana en el lloc que els correspongués al costat de la traducció catala-

na moderna. S'ha cregut millor, donat l'interès jurídic i lingüístic singular de tals fragments, publicar-los reunits en grup a part i amb la deguda presentació erudita a càrrec del professor Mundó, a seguit de la traducció actual en ple.

Les altres peces integrants d'aquesta agrupació complementària afecten algunes parts peculiars contingudes en la versió llatina de Bonsom. Ha semblat convenient traduir-les també per a fer-les accessibles a un cercle de lectors més ampli que el merament erudit. S'ha traduït, així, l'extens pròleg de Bonsom que precedeix el cos legal en el manuscrit i que comprèn en el seu si les llistes o crònicons dels reis gots i francs. També les *Titulationes* o índex del dit cos. En canvi, no s'ha traduït l'índex detallat d'aquest, que allí es designa com a *Pretitulationes*, d'innecessària reproducció. Altrament, s'ha afegit a aquell pla primitiu la traducció del *Martirorium* (és a dir, el calendari litúrgic de Barcelona, amb afegits de sants i festes d'altres contrades de la Catalunya Vella). I, per de prompte, es clou el volum com apèndix final amb el grup de glosses més llargues, de més entitat, a càrrec del professor Alturo (que ja havia ofert en el volum I sengles índexs de les *Glossula ablata* del *Liber* i de les glosses interlineals i marginals d'aquest).

Ratio editionis

Com ja hem deixat apuntat sobradament, el present volum reproduceix en la part central i substancial el cos legal del *Liber Iudiciorum* o *Liber Iudicum* segons l'esmentada edició del professor Karl Zeumer (citada ja en l'inici del pròleg) en una traducció catalana actual expressament realitzada per aquesta obra. Aquesta resulta suficientment entenedora i, de fet, més completa que la redacció llatina del jutge barceloní del segle XI Bonsom (*B*) objecte de la seva primera part o volum. Per tant, la present traducció segueix fidelment l'ordre de dita edició, amb la pròpia numeració dels Llibres, Títols i Lleis i la constància de la seva integració en les compilacions de Recesvint i Ervigi.

Per a les referències numerals, s'ha reservat la lletra negreta (com ja es féu en el volum I) situada en el marge esquerra, fora de caixa, seguida del nom abreujat (*Recc.* i/o *Erv.*) per indicar en quina d'aquestes dues recopilacions està continguda la llei corresponent, ja dintre el cos tipogràfic ordinari, i l'eventual mancança en la primera (*Recc. deest*).

Seguidament, ja en el centre de la plana es reproduceix el nom del monarca legislador precedit del mot *Nova* (en *Z* de l'abreujat *Nov.*) en les lleis corresponents a les *novellae* d'Ègica o del *Antiqua* que, com hem dit, assenyalen les presumptament procedents del Còdex de Leovigild i tal volta ja del d'Euric.

Per a la consignació de les discordàncies entre *Z* i *B* ens hem servit essencialment de la diferent modulació tipogràfica. Així, sobre la base del text català (de per si en mòdul major o ordinari) les paraules, sintagmes o frases que apareixen com afegits per *B* en el si del seu cos textual s'han indicat reproduint els mots afegits, en mòdul menor, seguits de l'abreviació *add. B.*, tot entre claudàtors []. Vegeu per exemple les lleis VII.2.23; VIII.3.4, etc. Quan es tracta no d'un afegit sinó d'una variant de redacció, s'ha expressat

reproduint les paraules o frases diferents amb la indicació *segons B en lloc de*, seguida de les afectades de tal variació en la traducció catalana, també en mòdul menor i entre claudàtors []. Vegeu per exemple les lleis II.1.11; la V.6.6, etc. En els casos, ben sovintejats, en què la variant abasta una extensió considerable, s'ha optat per no reproduir literalment les frases del text català afectades per tal variant, sinó que s'han indicat tant sols la primera i darrera paraula de la sèrie, situant entremig el signe —, igualment, no cal dir, en mòdul menor i entre claudàtors. Vegeu, per exemple, la llei II.1.18; o la part final de la llei XII.3.21 (excepcionalment, i com a cas extrem de tal situació, s'ha acudit a la fórmula de reproduir íntegrament la versió *B* a continuació de la part catalana corresponent; vegeu, per exemple, al final de la llei III.4.13).

Inversament, s'acullen les omissions ofertes per *B* respecte l'edició publicada per Zeumer i objecte de la traducció catalana mitjançant la transcripció del text corresponent de dita traducció en mòdul menor, sense cap més indicació. Aquestes omissions, que afecten majorment algunes paraules o frases (per exemple en l'interior de les lleis II.5.17, V.2.4, XII.3.24, XII.3.28, etc.) abasten també a lleis senceres (tals són per exemple les II.4.8, VI.5.9, VI.5.13, VI.5.21, etc. així com la part final de XII.2.14). També la diferent col·locació de les lleis en una o altra versió ve indicada ací remetent en nota l'ordre de col·locació en el cas invers.

D'altra banda, cal recordar que la traducció catalana és basa en la redacció d'Ervigi (i que resulta també la majoritàriament seguida pel manuscrit Bonsom, *B*). Per això, en els casos que Zeumer presenta en columnes separades les versions de Recesvint i Ervigi, sols s'ha traduït Ervigi. I en els pocs casos en què sols figura la versió de Recesvint paral·lela a la d'Ervigi, s'ha decidit no traduir-la.

Finalment, volem advertir que s'ha cregut convenient incidir en punts concrets entorn de la significació jurídica de les lleis, en recerca d'una millor comprensió del seu sentit. D'una banda, molt freqüentment s'ha indicat en lletra cursiva i entre parèntesis el nom exacte que tenia en l'original el càrrec o funció, la situació institucional, etc. i que en la traducció catalana s'havia hagut d'expressar amb uns termes genèrics o imprecisos, per exemple «càrrecs de poder» (*ex officio palatino*), «cap de la seva província» (*dux provinciae*), «tribut públic» (*functionem publicam*), «reunió pública de veïns» (*conventus publicus vicinorum*), etc. D'altra banda, i mitjançant notes erudites a peu de llei (redactades pel professor Font i Rius), s'han donat explicacions aclaridores o actualitzadores del contingut objecte de normació en aquella, amb l'aportació de les diferents interpretacions donades per la moderna historiografia jurídica (vegeu, per exemple, les corresponents a les lleis II.1.10, II.2.2, XI.3.2, etc.).

NOTES SOBRE LA TRADUCCIÓ

Emprendre —i dur a terme— la traducció al català del *Liber Iudiciorum* ha estat una tasca estimulante. Temible al principi, ericada d'esculls adesiara, àrdua sempre, ha acabat essent engrescadora i altament gratificant. Per a un profà en matèria jurídica, mal coneixedor d'un món allunyat com és la història visigòtica, més avesat a la puresa lingüística del llatí de l'època clàssica que a les vacil·lacions i ambigüitats d'un llatí protomedieval, el repte arribà a semblar en alguns moments excessiu. Calia trencar l'escorça per entrar en un món i en un llenguatge que d'entrada apareixien envoltats, si no de tenebres, sí almenys d'una boira espessa.

Entendre un text comporta no sols un domini del codi lingüístic emprat sinó també un coneixement del seu ancoratge i dels components pragmàtics que fan que aquell text tingui un sentit determinat i possiblement únic. Aquesta comprensió esdevé especialment difícil en un text com el nostre, farcit, a més, de tecnicismes conceptuals i lèxics.

Un cop resolta la comprensió del text hom ha d'afrontar una altra dificultat no menys aguda: com reflectir adequadament amb el nostre llenguatge una manera de pensar i de fer que no és la nostra; com parlar amb la nostra llengua d'ara d'uns conceptes i d'uns fets socials que resten allunyats de nosaltres culturalment i cronològicament. Si bé el català compta amb un llenguatge jurídic de llarga tradició i pot expressar prou satisfactòriament els principis legals que regulen la nostra societat present, això no garanteix que sigui fàcil designar realitats que ja no són actuals o que corresponen a una mentalitat tan diferent de la nostra com és la cultura visigòtica. Si hom se sent molt més còmode en la traducció de textos de la cultura clàssica grecolatina, encara que siguin de caràcter molt específic, és perquè, al capdavall, som hereus d'aquesta cultura i ens hi sentim conceptualment vinculats.

Quant a les dificultats d'ordre estrictament lingüístic, hem de dir que no ha estat planer avesar-se a un llatí híbrid i fluctuant com és el del *Liber Iudiciorum*. Així com resulta relativament fàcil familiaritzar-se amb el llenguatge d'un autor, perquè normalment sol presentar una unitat d'estil, la tasca esdevé més difícil quan són tantes les mans que han intervingut en les redaccions successives d'un conjunt de textos, sobretot quan alguns dels redactors volien fer ostentació de saviesa i, amb ultracorreccions i ornaments estilístics contribuïen a obscurir uns textos que pretenien esmenar. En aquest aspecte la nostra traducció s'ha guiat per uns criteris elementals i de sentit comú.

En primer lloc hem cercat —no podia ser altrament— una fidelitat màxima al que diu el text. La norma és fàcil de seguir quan el que diu el text és clar, però no sempre el sentit del text apareix amb la mateixa diafanitat i fins i tot hom es troba que algunes frases, per la seva construcció sintàctica defectuosa, no arriben a fer sentit. Sempre hem cregut que la traducció no podia donar frases sense sentit i per això, en aquests casos desesperats, recorrent a tots els elements que podia fornir el context, al paral·lelisme amb altres passatges similars, als coneixements de la realitat històrica a què podien fer al·lusió i, en darrer terme, a la intuïció, hem optat per oferir allò que sembla que el text vol dir.

En segon lloc hem pensat en dos tipus possibles d'usuaris de la traducció: l'especialista que vol aprofundir en el contingut de les lleis visigòtiques i l'estudiós de caire més general que en un moment determinat s'hi acosta per la necessitat d'una consulta puntual o per simple curiositat. Per això, d'una banda, hem procurat construir el nostre text de manera que formalment concordés tant com fos possible amb l'original, i així servís a l'investigador per a seguir el text llatí, alhora que li'n facilités una ràpida comprensió; d'altra banda, hem intentat donar al nostre text la màxima claredat, emprant en tot moment un llenguatge entenedor per a una persona culta, dintre d'un registre altament formal, com escau a uns textos legals, i sense renunciar a la terminologia específica que els és inherent.

Som conscients, naturalment, que les solucions adoptades poden ésser perfectibles i res no ens plauria tant com veure-les perfectides. Hem fressat un camí en un terreny verge, sense poder comparar les nostres solucions amb les d'altres traductors, com és habitual i ben legítim de fer. Si prescindim del *Fuero Juzgo*, que, més que una traducció és una adaptació de les lleis visigòtiques escrita en un castellà arcaic, aquesta és la primera versió que es fa del *Liber Iudiciorum* a una llengua actual. Tant de bo els nostres errors en aquest primer intent serveixin d'estímul a altres persones per a fer-hi esmena.

En la traducció hem seguit sempre el text proposat per Zeumer, 1901, en la redacció d'Ervigi quan aquesta difereix de la de Recesvint; tan sols en alguns casos hem adoptat la variant d'algun còdex aportada pel mateix Zeumer en l'aparat crític. Hem conservat també la numeració i els encapçalaments de les lleis emprats per l'erudit alemany.

Si les nostres limitacions en el camp lingüístic i en el camp jurídic podien ser un obstacle descoratjador, han estat l'ocasió per a beneficiar-nos de l'estímul i l'assessorament inestimables de persones expertes i generoses que no podem deixar d'esmentar: el Dr. Joan Bastadas i Parera, que, a més de fer-nos la confiança de proposar-nos aquesta tasca, amb la seva sàvia agudesia i els seus profunds coneixements filològics i històrics ha assenyalat la direcció correcta per a la solució dels passatges més difícils, i el Dr. Josep Ma Font i Rius, que, junt amb el Dr. Tomàs de Montagut i Estragués, hi ha abocat el seu cabal immens de coneixements del dret i de la seva història, i ha insinuat, quan calia, el mot exacte per a traduir determinats tecnicismes d'ordre jurídic. En qualsevol cas, tanmateix, els possibles errors són imputables únicament al traductor. A

totes aquestes persones ens plau fer-los palès el nostre agraïment tant per les seves valuoses aportacions com per l'amabilitat extrema amb què ens han atès tothora.

Joan Bellés i Sallent

LLIBRE PRIMER

DELS INSTRUMENTS LEGALS

**LLIBRE PRIMER
DELS INSTRUMENTS LEGALS**

I. TÍTOL. DEL LEGISLADOR

- I. Quin és el procediment d'establir les lleis
- II. Com ha d'actuar l'autor de les lleis
- III. Requisits que ha de complir l'autor de les lleis
- IIII. Com ha de viure l'autor de les lleis
- V. Com ha d'aconsellar l'autor de les lleis
- VI. Com ha de parlar l'autor de les lleis
- VII. Com ha de jutjar l'autor de les lleis
- VIII. Com ha de comportar-se l'autor de les lleis en els afers públics
i en els privats
- VIIII. Quin rigor ha de donar a les lleis el seu autor

I,1,1

I

Quin és el procediment d'establir les lleis

En disposar-nos a fer una proclamació profitosa en la discussió de les lleis, vinculem, per a la formació d'una obra nova, els elements nous amb l'estudi dels antics, posant en relleu tant la capacitat de formular una llei com la perícia de qui la formula. Que l'excel·lència d'aquesta art resplendeix amb una especial brillantor es manifesta en el fet que no aporta aparences tretes de conjectures, sinó que sanciona d'acord amb la veritat, i que no traça la figura de la disputa amb l'agudesia dels sil·logismes, sinó que estableix amb discreció els articles de la llei mitjançant preceptes purs i honestos. En efecte, perquè l'art d'aquesta obra es manifesti en aquesta disposició, es requereix un ordre de gran racionalitat. Ja que, quan la mà de l'artista té experiència de les coses, no cal demanar la recerca de la raó per a la disposició de la forma. En la innovació, certament que la raó reclama d'ésser coneguda per una subtil indagació; en canvi, en les coses ja sabudes, es manifesta promptament per l'experiència en l'actuació. Per això, quan hom ignora la forma d'una cosa oculta, no és sense motiu que hom necessita l'ordre de la reflexió. Però, quan la confiança en la veritat pot adduir una pràctica experimentada en l'espill de la contemplació, el tema de la forma ja no demana la disquisició verbal, sinó l'actuació de fet. Per això, nosaltres, que re-

glamentem els costums més que no pas els discursos, no presentem el personatge de l'orador, sinó que disposem els drets del governant.

I,1,2

II

Com ha d'actuar l'autor de les lleis

L'autor de la formulació de les lleis no s'ha de servir de la discussió, sinó del dret. I no li escau que estableixi la llei amb controvèrsia, sinó amb ordre. La conducció dels afers no li reclama l'aclamació del favor teatral, sinó una llei [clara *add. B*] que satisfaci la desitjada salvació del poble.

I,1,3

III

Requisits que ha de complir l'autor de les lleis

En primer lloc, cal exigir que allò que es promulga sigui considerat possible. Finalment, ha d'ésser palès que no actua persuadit per cap profit familiar, sinó per la utilitat del poble, de manera que es vegi manifestament que el legislador estableix l'empara de la llei oportuna no pas mogut per un benefici particular, sinó per la utilitat comuna de tots els ciutadans.

I,1,4

III

Com ha de viure l'autor de les lleis

En conseqüència, l'autor del dret i de la llei haurà d'ésser persona que posi els costums per davant de les paraules, de manera que la seva decisió tingui més ressò per la virtut que per l'eloqüència. Així, allò que predica ha de dur l'ornament dels fets més que no pas dels mots, i cal que compleixi allò que es disposa a manifestar abans de manifestar allò que cal complir.

I,1,5

V

Com ha de deliberar l'autor de les lleis

En la iniciativa, serà responsable només davant de Déu i d'ell mateix, i, a l'hora de deliberar, comptarà amb les persones rectes i humils; en la decisió, cercarà l'acord dels ciutadans i dels pobles, de manera que més aviat exerceixi el govern com a provisor de la salvació d'altri mitjançant el consens general que no pas emeti el seu judici basant-se en el seu poder singular.

I,1,6

VI

Com ha de parlar l'autor de les lleis

Quan parli en públic, serà clar en l'expressió, gens ambigu en els enunciats, ple d'evidència, de manera que tot el que emani de la font de la llei corri sens tardança pels rierols de l'auditori, i el qui escolta ho entengui tot de tal manera que cap dificultat no origini en ell el dubte.

I,1,7

VII

Com ha de jutjar l'autor de les lleis

Quan hagi de jutjar, serà perspicaç en la investigació, constant en la previsió, assossegat en el discerniment, moderat en el càstig, propens a perdonar, vindicador de l'innocent, temperat amb el culpable, sol·lícit amb el foraster, mansuet amb el nadiu. No sols no ha de fer accepció de persones, sinó que ha de refusar-se a tenir preferències.

I,1,8

VIII

Com ha de comportar-se l'autor de les lleis en els afers públics
i en els privats

Totes les coses que són públiques, les governarà amb amor paternal; les privades, les administrarà amb autoritat d'amo, de manera que la comunitat el tingui com a pare, i els individus, com a senyor, i així sigui estimat públicament i temut privadament, de manera que ningú no temi de servir-lo i tots desitgin recompensar el seu amor amb llur pròpia mort.

I,1,9

VIII

Quin rigor ha de donar a les lleis el seu autor

Finalment, sabrà que la glòria del càrrec públic consisteix sobretot a donar rigor a les mateixes lleis. Ja que, atès que la salvació de tota la plebs consisteix a conservar el dret [venerar *segons B en lloc de conservar*], abans ha de corregir les lleis que no pas els costums. Hi ha persones que, en les coses controvertides, treuen lleis favorables al seu parer segons el seu antull, es revesteixen d'un paper fingit de gravetat i de pudor fins al punt que la llei pública els serveix per a la seva deshonestat privada, i amb el pretext de la llei encobreixen coses contràries a la llei, ells que amb la força de la llei haurien d'eradicar les coses contràries a la llei.

II. TÍTOL. DE LA LLEI

- I. Què ha d'observar el legislador en la deliberació de les lleis
- II. Què és la llei
- III. De què tracta la llei
- IIII. Com ha d'ésser la llei
- V. Per què es fa la llei
- VI. Que la llei triomfi dels enemics

I,2,1

I

Què ha d'observar el legislador en la deliberació de les lleis

Igualment, en la deliberació de les lleis, cal que hi hagi un motiu ple per a dictar-les, no per a demostrar que s'obté una peça oratòria per a poder reflexionar, sinó que s'ha assolit la tasca desitjada de perfeccionament. En llur formació, les divergències no han de fer prevaler els sofismes de la disputa, sinó la força del dret. En efecte, hom no hi cerca què determina la discussió, sinó què en treu l'actuació, perquè els excessos en els costums no han d'ésser coercits amb la declamació de frases, sinó amb la moderació de les virtuts.

I,2,2

II

Què és la llei

La llei és imatge de la divinitat, guia de la religió, font de disciplines, artífex del dret, cercadora i afaïçonadora de bons costums, governall de la ciutat, herald de la justícia, mestra de la vida, ànima de tot el cos del poble.

I,2,3

III

Què fa la llei

La llei regeix tot l'ordre de la ciutat, totes les edats de l'home, és donada tant per als homes com per a les dones, abraça la joventut i la vellesa, s'estén tant als savis com als ignorants, tant als homes de ciutat com als del camp, assoleix el cim suprem de la salvació dels prínceps i dels pobles, i, amb la seva proclamació manifesta i preclara, respèn-
deix com el sol radiant.

I,2,4

IIII

Com ha d'ésser la llei

La llei ha d'ésser manifesta i no ha d'induir a error cap dels ciutadans. Serà conforme a natura, d'acord amb els costums de la ciutat, adequada al lloc i al temps, justa i imperativa de coses justes, congruent,

honestat i digna, útil, necessària, i en ella cal preveure si, de la pretesa utilitat, se'n deriva més profit o més injustícia, de manera que es pugui conèixer si és més en benefici de la veritat pública que no pas en perjudici de la religió, i si protegeix l'honestat i no imposa res amb perill de la salut.

I,2,5**V**

Per què es fa la llei

Tanmateix, la raó que obliga a fer les lleis és que, per temor d'elles, sigui reprimida la maldat humana, que la vida dels innocents es vegi protegida enmig dels culpables i que, en els mateixos malvats, el temor del càstig freni la intenció de fer mal.

I,2,6**VI**

Que la llei triomfi dels enemics

Acomplertes així aquestes coses en la pau domèstica i allunyada totalment la pesta de la discòrdia, en primer lloc dels prínceps, en segon lloc dels ciutadans, i, després, dels pobles i de les cases, cal anar contra els adversaris i afrontar els enemics amb poder i amb fermesa, confiant esperançadament en la victòria contra els de fora tant més com menys s'hagi de témer i prevenir dels de dins. En efecte, amb l'oli de la pau i amb el vi de les lleis, tota la massa de la plebs, cohesionada en un estat saludable, farà fora els enemics, que seran vençuts perquè els membres il·lesos llançaran les armes amb l'ajuda de lleis justes. I els homes estaran més protegits per l'equitat que per les armes, de manera que el príncep adreçarà la justícia contra l'enemic abans que els soldats no facin vibrar els dards. Aleshores serà benaurada aquella assemblea del príncep que anirà precedida de l'equitat interna, perquè seran més cruels contra la població dels enemics aquelles espases que unes lleis discretes hauran fet sortir de casa. En efecte, és una experiència de la naturalesa que la mateixa justícia que ha protegit el ciutadà travessa l'enemic i destrueix els conflictes externs en la mesura que ha assegurat la pau interna dels seus. Així com la modèstia del príncep és la temperança de les lleis, així la concòrdia dels ciutadans és la victòria contra els enemics. De la mansuetud dels prínceps en sorgeix la disposició de les lleis; de la disposició de les lleis, l'estabilitat dels costums; de l'estabilitat dels costums, la concòrdia dels ciutadans; de la concòrdia dels ciutadans, el triomf sobre els enemics. Així, el bon príncep, governant les coses internes i conquerint-ne d'externes, mentre assegura la pau de casa i trenca la resistència de fora, és aclamat com a governant pels ciutadans i com a vencedor pels enemics; obtindrà després del decurs del temps el repòs sempitern, després de l'or menyspreable, el regne celestial, després de la diadema i la porpra, la corona de la glòria; i,

a més, no deixarà d'ésser rei, ja que, mentre deixa el regne terrenal i conquereix el celestial, no haurà perdut la glòria del regne sinó que l'haurà augmentada.

LLIBRE SEGON
DELS AFERS JUDICIALS

Recc. Eru.]

LLIBRE SEGON DELS AFERS JUDICIALS

*I. TÍTOL. DELS JUTGES I DELS QUI SÓN JUTJATS.

- Eru.]* I. Del temps que han de vigir les lleis esmenades
II. Que tant la potestat reial com la totalitat dels pobles estiguin subjectes a l'observança de les lleis
III. Que ningú no pugui ignorar les lleis
IIII. Que cal ordenar primer els afers dels prínceps, després, els dels pobles
- Recc. Eru.]* V. De la condemna de l'avidesa dels prínceps i de l'ordenació de llurs inicis, i de quina manera cal confegir les escriptures fetes en nom dels prínceps
VI. D'aquells que fugen del príncep, del poble o de la pàtria, i dels qui es rebel·len contra seu
VII. Que no es pot incriminar el príncep ni se'l pot maleir.
VIII. De la remoció de les lleis dels pobles forasters
IIIII. Que ningú no pot pretendre tenir un altre codi llevat d'aquest, que ha estat publicat fa poc
X. Dels dies festius i feriatos en què no s'han de prosseguir plets.
XI. Que els jutges no han d'atendre cap causa que no estigui continguda en la llei
XII. Que les causes concloses no siguin represes de cap manera, però que les altres es concloguin segons les prescripcions d'aquest llibre, salvaguardant la llibertat dels prínceps per a afegir-hi lleis
XIII. Que ningú no pot dirimir causes llevat d'aquells a qui el príncep o el consentiment de voluntats [o la delegació dels jutges *add. B*] hagi donat potestat de jutjar
XIIII. Quines causes han d'atendre els tiufads i a quines persones s'han d'encarregar les causes que han d'ésser ateses
XV. Que els jutges concloguin les causes, tant les criminals com les comunes. Però que els jutges de pau (*adsertores pacis*) només rebin ordres de la potestat reial i així judiquin únicament aquells afers que el rei els hagi encomanat
XVI. De les penes d'aquells que intentin jutjar sense haver-ne rebut la potestat

- XVII. D'aquells que, havent estat avisats per una carta o pel segell del jutge, desacaten l'ordre de comparèixer a judici
- XVIII. Si el jutge es refusa a escoltar l'interpel·lant o si retarda un judici per frau o per ignorància
- XXVIII. Si el jutge judica una causa per profit o per ignorància
- XX. Si el jutge, per engany o per astúcia, fa pagar les despeses a una o a ambdues parts dels pledejants
- XXI. Què ha d'observar en primer lloc el jutge per conèixer bé la causa
- XXII. Si el jutge, de qualsevol ordre o categoria, és considerat sospitós, o si el jutge s'atreveix a donar sentència contra les lleis
- XXIII. Com ha de fer el jutge el seu judici
- XXIII. Dels guanys i de les penes del jutge i del saig
- XXV. Que tot aquell que rep la potestat de jutjar té el nom de jutge segons la llei
- XXVI. Que qualsevol obligació contreta [forçadament *add. B*] pels pledejants després d'un judici injust sigui tinguda [absolutament *add. B*] per invàlida
- XXVII. Que tot judici injust i tota resolució injusta ordenats pels jutges per temor o per ordre del rei siguin tinguts per invàlids
- [XXVIII. De la potestat donada als bisbes per a castigar els jutges que jutgin injustament *add. B*]
- XXVIII. De la potestat donada als bisbes per a amonestar els jutges que jutgin injustament
- XXVIII. Que el jutge, si ha estat acusat per algú, [per alguna persona *segons B en lloc de* per algú] sàpiga que ha de donar comptes al demandant
- XXX. De les penes dels jutges que toquen els béns d'altri
- XXXI. D'aquells que desacatin les ordres del rei
- [XXXIII. D'aquells que difereixin jurar que servaran fidelitat al nou príncep, i dels membres de l'ofici palatí que deixin d'acudir a la vista de la seva presència *add. B*]

Recc. Erv.]

EN EL NOM DEL SENYOR

II,1,1

Erv.]

I. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Recc. deest.]

Del temps que han de vigir les lleis esmenades

En assignar el seu estatut a les lleis esmenades, posem aquesta qüestió davant de tot tant en el lloc com en l'ordre d'enunciació perquè, així com la claredat de les lleis és útil per a reprimir les transgressions dels pobles, de la mateixa manera l'obscuritat de les normes pertorba l'ordre de la justícia. En efecte, moltes vegades, mentre certes coses ben disposades es presenten amb un ordre confús dels enunciat, elles mateixes fomenten contradicció alhora que no exclouen amb lucidesa les

controvèrsies dels litigants, i així, allà on haurien de posar terme a les incriminacions, allà mateix engendren contra ells nous paranys capciosos. D'ací sorgeixen, per tant, una diversitat de causes, d'ací s'originen les disputes dels litigants, d'ací neix també el dubte dels jutges, de manera que no troben la solució per a posar terme a les incriminacions o per a reprimir-les, i aquestes coses, certament vacil·lants o dubtoses, sempre resulten aprovades. Per això, com que un document breu no pot abastar totes aquelles coses que són objecte de controvèrsia, almenys hem ordenat que, en aquest llibre, aquelles coses que hom ha fet arribar als sentits gloriosos de la nostra excelsitud perquè fossin discutides judicialment, fossin especialment corregides i ordenades amb un criteri afinat de justícia —o sigui, aportant evidència a allò que és dubtós, remei a allò que és nociu, clemència a allò que porta la mort, obertura a allò que és tancat i perfecció a allò que ha estat començat— a fi que d'ara endavant aquesta disposició de les lleis corregides constrenyi i mantingui dintre de l'ordre els pobles del nostre regne que s'apleguen sota la pau única i evident del nostre govern. I per això, la correcció d'aquestes lleis i l'ordenada estructuració de les nostres noves disposicions, tal com han estat posades en aquest llibre, amb els títols ordenats i amb anotació de les disposicions subsegüents, començarà a tenir el valor que duu imprès per la nostra glòria, des del dia dotzè de les calendes de novembre de l'any segon del nostre regnat, per a totes les persones i els pobles sotmesos al poder de la nostra vastitud i restarà amb plena validesa per aquest pronunciament inamovible i solemne. [Perquè, així com resplendí la seva manifestació, en presència de tots els sacerdots de Déu, dels senyors de palau i dels gardings, mentre l'excelsitud de la nostra serenitat seia al tron sublim, així mateix la seva difusió i el seu respecte hagin d'ésser observats en totes les províncies del nostre regne *add. B*] Tanmateix, les lleis que la nostra glòria promulgarà contra les transgressions dels jueus decretem que tinguin validesa des del moment que hi hagi estat impresa la confirmació amb la gloriosa ratificació de la nostra serenitat.

II,1,2 *Recc. Erv.*] I. <II.> FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que tant la potestat reial com la totalitat dels pobles estiguin
subjectes a l'observança de les lleis

L'omnipotent senyor i creador únic del món, vetllant pels beneficis de la salvació humana, ordenà d'una manera convenient que per mitjà dels sagrats preceptes de la llei sagrada els habitants de la terra aprenguessin la justícia. I, atès que per ordre de la divinitat única i tan immensa aquestes coses són impreses en el cor dels homes, convé que tots els éssers terrenals, fins les potestats més elevades, sotmetin el seu coll i la seva ment a aquell a qui obeeix asservida fins la dignitat de la milícia celestial. Per això, si es vol obeir Déu, cal estimar la justícia; si aquesta és estimada, caldrà amb tota urgència actuar d'acord amb ella, que cadascú estima amb

més veritat i amb més ardor quan, per la sentència d'una equitat indivisible, s'obliga a si mateix envers el pròxim. Acollint, doncs, de bon grat els manaments celestials, donem alhora a nosaltres i als nostres súbdits unes senzilles lleis, a l'obediència de les quals queden sotmesos la clemència de la nostra excelsitud i els nous reis futurs que ens succeiran, juntament amb tota la multitud general del nostre regne, de manera que cap persona ni cap dignitat constituïda en poder no es consideri aliena a la custòdia de les lleis que es donen als súbdits per cap mena de facció, ja que els súbdits estan obligats a respectar la llei per necessitat i, els prínceps, per pròpia voluntat.

II,1,3 *Recc. Erv.*] II. <III.> FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que ningú no pugui ignorar les lleis

Tot coneixement correcte va ordenat a foragitar l'execrable ignorància. Atès que fou escrit: «No volgué entendre per poder fer el bé», és ben cert que aquell que no volgué entendre no pretenia fer el bé. Que ningú, per tant, no pensi que li és permès de fer res d'il·lícit perquè se sap ignorant dels decrets i de les sancions de les lleis; perquè el pretext d'ignorància no farà innocent aquell a qui la culpa impliqui en les penes dels malfactors.

II,1,4 *Recc. Erv.*] III. <IIII.> FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS.

Que cal ordenar primer els afers dels prínceps,
després, els dels pobles

Déu, creador de les coses, en disposar la forma del cos humà, posà adequadament el cap al cim i disposà que d'ell sortissin totes les fibres dels membres; i manà que s'anomenés cap perquè en ell prenen origen les altres parts, i en ell formà la llum dels ulls, des d'on pogué veure tots els obstacles que es presentessin, en ell constituí també el poder de la intel·ligència, amb la qual la seva decisió pogué governar els membres que li són units i sotmesos, i la seva providència pogué ordenar-los. D'ací la cura primordial dels metges experts, que cerquen la guarició del cap abans que la dels membres. I això hom pensa no pas sense motiu que es fa correctament quan és evident que es distribueix així per la desventura de l'artífex; perquè si el cap es manté sa, esbrina bo i raonant de quina manera podrà tenir cura dels membres. Ja que si el dolor envaeix la ciutadella del cap no podrà donar als membres el corrent de salut que haurà consumit en ell a causa de la submissió al dolor. Cal, doncs, ordenar primer els afers dels prínceps, vetllar per la seva salut, defensar la seva vida, i, l'ordenació de l'estat i dels afers de la plebs, cal dirigir-la de tal manera que, mentre es mira per la salut convenient dels reis, es pot confiar més fermament en la salvació dels pobles.

II,1,5

Recc.]*Erv. deest*]

III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[Altra vegada *add. B*] Del temps que han de vigir les lleis esmenades

Com que l'antiguitat dels vicis requereix lleis noves i la vetustat dels pecats demana posar al dia les antiquades, decretem que les lleis consignades en aquest llibre des de l'any segon del senyor i pare nostre de divina memòria, el rei Khindasvint, tinguin validesa amb plena força per a totes les persones i pobles sotmesos al poder de la nostra grandesa i confirmem que romanguin per sempre com a obligatòries; de tal manera que, bandejades aquelles que no havia fet publicar l'equitat del jutge, sinó un antull del poder, i anul·lats tots els judicis i les escriptures emanades de llurs ordinacions, siguin vàlides només aquelles lleis que [coneixem o *add. B*] retenim justament de l'antiguitat o que el mateix pare nostre volgué establir no pas sense raó, per l'equitat dels judicis o pel rigor de les culpes, promulgant i afegint-hi aquelles altres lleis que el poder de la nostra altesa, que presideix el tribunal de justícia davant de tots els sacerdots de Déu i de tots els càrrecs de palau, ha donat a conèixer, ha elaborat i ha fet anotar amb els títols de la seva glòria, per inspiració de Déu i amb el consentiment general dels qui les han escoltades; de tal manera que, tant aquestes que ja han estat promulgades com aquelles que sorgiran, impulsades per l'aparició de nous afers, perdurin amb vigència vàlida i justíssima i conservin els drets de l'eterna solidesa.

II,1,6

Recc. Erv.]

V. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS.

De la condemna de l'avidesa dels prínceps i de l'ordenació de llurs inicis, i de quina manera cal confegir les escriptures fetes
en nom dels prínceps

L'excelsitud del poder terrenal demostra que desitja saludablement les coses de dalt quan es veu que propicia amb pietosa compassió la salvació del proïsme; d'ací sol venir que cadascú rep més profit de la salvació d'altri que no pas del propi guany. En la multitud, com que hom atén a la salvació de molts, s'assoleix una quantitat major de benefici; en canvi, en un mateix, com que hom cerca el fruit del profit particular, no és suficient si s'aconsegueix el premi del benefici d'un de sol. D'ací que el principi salutífer de governar els pobles no consisteix a posar-los límits per un voler particular, sinó a defensar amb la llei comuna la prosperitat de tothom. Per això, perquè no sembli que l'ordre saludable s'aconsegueix amb les paraules del governant més que no pas amb els fets, menystenint la nostra sublimitat, inclinem serenament la nostra mirada vers els precés dels qui ens supliquen, perquè la compassió saludable tingui el seu profit en el fet que la multitud de la plebs assoleixi el fruit de la seva súplica. Atès que en el decurs dels temps precedents la

immoderada cupiditat dels prínceps era prompta a espoliar els pobles i la deplorable tribulació dels súbdits feia créixer el cabal dels seus béns particulars, [públics segons *B en lloc de* particulars] finalment, per l'alè i el suggeriment celestials ens ha estat divinament inspirat que, ja que havíem donat als súbdits les lleis que havien de reverenciar, poséssim també un fre de moderació als excessos dels prínceps. Així doncs, amb la sincera deliberació de la nostra mansuetud, establim una llei i promulguem un decret de règia observança tant per a nosaltres com per a tots els futurs successors de la nostra glòria per voler de Déu: que cap rei, portat pels seus impulsos ni per cap mena de maniobres o de faccions, [no expulsi la justícia del seu lloc ni impedeixi que retorni a la seva posició *add. B*] no extorqueixi ni faci extorquir escriptures sobre els béns que són deguts a altri de manera que algú pogués veure's privat injustament i contra la seva voluntat, de la possessió dels béns que li són deguts. I si per l'espontània voluntat d'algú rebés de qualsevol persona quelcom dels seus béns, o si tingués algun guany d'alguna prestació manifesta, ha de quedar consignada palesament en la mateixa escriptura la condició de lliure voluntat o de prestació, i s'hi ha de poder detectar amb tota evidència el segell del príncep o l'engany del qui ha conferit l'escriptura. I si es posava de manifest que l'escriptura ha estat feta per algú contra la seva voluntat, aleshores que la maldat del príncep se'n penedeixi i retorni allò que ha adquirit injustament, o bé, almenys, que, després de la seva mort, els mateixos béns siguin retornats sense tardança i amb tota seguretat a aquell a qui s'arrencà l'escriptura o als seus hereus. [Ordenem que s'observi el mateix precepte quan sigui manifest que per iniciativa o per acte del príncep la justícia hagi estat desplaçada del seu lloc o hagi vist qüestionada la seva validesa *add. B*]. Tanmateix, aquelles coses que, sense cap argúcia de forçament, passin al poder del príncep conforme a dret, que restin per sempre sota la seva potestat, i tot el que el mateix príncep vulgui disposar sobre aquests béns dependrà de la decisió de la seva potestat. Però, perquè la puresa de la veritat corrobore tots els afers de la seva actuació, quan consti que una escriptura sobre qualsevol qüestió s'ha fet en nom del príncep, cal que els testimonis que intervenen en la mateixa escriptura com a subscriptors siguin interrogats amb tota diligència per aquells que el príncep hagi designat i diguin si no han observat, de la manera que sigui, algun indicatiu de sospita sobre el segell del príncep o sobre algun frau per part del qui ha fet l'escriptura; i així, si el contingut de l'escriptura ha estat fet correctament, que resti com a vàlida, o, si ha estat feta incorrectament, que resti sense validesa. Un ordre semblant caldrà observar sobre les terres, les vinyes i els serfs si s'ha fet alguna assignació sense escriptura i només davant de testimonis orals. Tanmateix, sobre tots els béns adquirits pels prínceps des del temps del rei Suíntila fins avui i els que puguin adquirir d'ara endavant, si es dona el cas, tots aquells que el príncep deixi o hagués deixat sense disposició testamentària, com que és cosa provada que foren adquirits per a la cimera del regne, decre-

tem que pertanyen nogensmenys al successor del regne; i en tindrà la potestat de tal manera que el seu voler resti lliure per a fer-ne el que ell decideixi. Quant a aquelles coses que li pervinguin dels béns dels seus pares o per successió de qualsevol dels seus parents, els drets d'herència correspondran al mateix príncep i als seus fills, o, si no en tenia, també als seus hereus legítims, tal com se sap que correspon als altres per llei o per successió. I si es demostra que ha passat al seu dret alguna cosa dels béns de qualsevol dels seus parents o dels seus pròxims, no sols per successió sinó també per qualsevol donació o per qualsevol contracte, totes les coses així adquirides, si s'esqueia que les deixava sense testament, no pertanyeran al successor del regne sinó als fills i als hereus del qui les adquirí. I d'aquells béns que se sàpiga que el mateix príncep hagués tingut abans de regnar, ja sigui per dret de propietat o per justa adquisició, tindrà poder per a fer-ne el que vulgui de manera irrevocable, o bé l'herència quedarà plenament per als seus fills. I si no tingués fills, serà llegut als seus legítims hereus d'accedir a l'herència d'aquells béns que hagi deixat sense disposició testamentària. El contingut d'aquesta llei només s'observarà en els afers dels prínceps i tindrà validesa per sempre de manera que ningú no accedirà al soli reial sense que abans hagi promès sota la fermança del jurament que complirà en tot aquesta llei. Però tot aquell que se sàpiga que ha assolit la glòria del regne per avants de la multitud o per maquinacions d'amagat de la dignitat pública, tant ell com aquells que hi hagin consentit d'una manera tan nefasta, cauran d'immediat en l'anatema i seran privats de la comunió dels cristians, percutits per la pena d'un càstig tan sever que, qualsevol ministre de l'ordre sagrat que intenti tenir comunió amb ell sigui castigat alhora amb una condemna semblant i es consumeixi amb la mateixa pena. I si algú, abusant malèficament dels seus càrrecs a palau (*ex officio palatino*), volgués vulnerar el contingut d'aquesta llei o anul·lar-la en algun moment i es descobrís que parla de fer-ho, ja sigui murmurant o a la callada, ja sigui proclamant-ho obertament, que sigui apartat immediatament de tots els càrrecs i del consorci de la dignitat palatina, que perdi la meitat de tots els seus béns i, confinat al lloc que li sigui assignat, resti apartat del contacte amb tot el palau. També el religiós que es barregi en la mateixa culpa estarà subjecte a una pèrdua semblants dels béns de la seva propietat.

II,1,7 *Nova*] NOVA. FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

De la fidelitat que cal prestar als nous prínceps i del càstig
d'aquesta transgressió

[D'aquells que difereixin jurar que servaran fidelitat al nou príncep i dels membres de l'ofici palatí que deixin d'acudir a la vista de la seva presència *segons B en lloc de* De la fidelitat — transgressió.]

Quan, per manament de la voluntat divina, el cap principal del regne prengui el ceptre, serà castigat amb una pena no pas lleu qualsevol que, des del moment mateix de la seva elecció, o bé difereixi el jurament de fidelitat al rei com és costum o bé, si exerceix un càrrec a palau, es negui a comparèixer a la presència del mateix nou príncep. Si alguna persona lliure tingués coneixement de l'elecció del príncep i, quan el qui ha de supervisar el jurament es presenta en aquell lloc on consta que té la seva residència, cercant excuses retardés enganyosament l'acte de comprometre's pel vincle del jurament a conservar la fidelitat al rei, o si aquell que, com hem dit abans, fos de l'ordre palatí i no es prestés a comparèixer davant la presència del rei, l'autoritat del príncep pot ordenar sense vacil·lació de fer i disposar el que vulgui d'ell i de tots els seus béns. I si li ho impedís alguna malaltia o el tingués ocupat alguna acció d'utilitat pública de manera que no pogués presentar-se de cap manera a la vista del rei, així que d'alguna manera arribi al seu coneixement l'exaltació de l'elecció règia, que procuri tot seguit fer-ho arribar per mandat seu a l'oïda de la seva clemència, de manera que, demostrant la sinceritat de la seva fidelitat, pugui evitar la sentència d'aquesta llei.

II,1,8 *Erv.* VI. FLAVI KHINDASVINT, REI [RECESVINT *segons B*]

D'aquells que fugen del príncep, del poble o de la pàtria,
i d'aquells que es rebel·len contra seu

Amb quantes derrotes ha estat percutida fins ara la pàtria dels gots, com és torturada contínuament per les fuetades dels pròfugs, així com per la nefasta supèrbia dels traïdors, és cosa coneguda gairebé de tots pel fet que reconeixen [mostren *segons B en lloc de reconeixen*] l'enxiquiment de la pàtria i que ens veiem obligats a prendre les armes més per aquest motiu que no pas per atacar els enemics exteriors. Per tant, perquè desaparegui definitivament aquesta funesta temeritat i perquè els crims manifestos d'aquesta mena de transgressions no restin d'ara endavant sense càstig, decretem, mitjançant aquesta llei que ha de valer per tots els segles, que qualsevol que des del temps del príncep Quintila de venerable memòria fins a l'any segon del nostre regnat per la gràcia de Déu, o des del moment present fins per sempre, se'n vagi amb un poble enemic o a una banda forastera, o bé se n'hi hagi anat, o només que vulgui o hagi volgut anar-se'n hi, de manera que amb criminal atreviment actués contra el poble o la pàtria dels gots, o intentés tal volta actuar-hi d'alguna manera i sigui o hagi estat capturat o descobert, o bé si algú, des de l'any primer del nostre regnat i d'ara endavant intentés promoure dins el terme de la pàtria dels gots qualsevol mena de pertorbació o d'escàndol o d'oposició al nostre regne i al nostre poble, o bé si des del temps del nostre govern ha intentat alguna vegada fer o preparar tals coses, i també, cosa que sembla indigna d'esmentar, si es descobrís o s'hagués descobert que intentava o que havia intentat la

nostra mort o la nostra caiguda o la dels reis subsegüents: qualsevol que sigui trobat culpable de tots aquests crims o bé d'un sol d'ells, encara que no sigui castigat amb la pena de mort o no sofreixi la privació dels seus ulls, segons que havia estat ordenat fins ara en aquesta llei, tanmateix [que recaigui sobre ell una sentència de mort irrevocable; i, si no és castigat amb la pena de mort i per pietat el príncep li concedís la vida, que o bé sofreixi la pèrdua de la vista segons el que la llei preveia fins ara o bé *segons B en lloc de* encara que —tanmateix], després de fer-lo rapar, que rebi cent assots, que sigui castigat amb un exili perpetu i el més allunyat possible i que no pugui retornar mai més a la dignitat d'un càrrec palatí; ans al contrari, esdevingut serf del príncep i reduït al lligam perpetu de la servitud en poder del príncep, restarà per sempre castigat amb la pena de l'exili [a fi que no vegi la destrucció en la qual s'havia delectat malignament i es dolgui per sempre d'arrossegar una vida molt amarga *add. B*]. D'altra banda, tots els béns d'un transgressor tan nefari com aquest [tant els d'aquell que a causa d'un tal crim ha d'ésser anorreat per mort com els d'aquell que a causa de la seva maldat serà destinat a portar una vida del tot dissortada *add. B*] passaran a la potestat del rei, i aquell a qui hagin estat donats els posseirà per sempre amb tota seguretat, de manera que mai cap dels reis successors no intenti de cap manera [ni en el futur *add. B*] arrabassar-los-hi exposant-se a deshonrar la seva causa i la del poble. Però, com que sovint n'hi ha molts que, mentre s'ocupen en tan malvats pensaments, es descobreix que amb un enginyós subterfugi han traspassat o bé traspassen els seus béns a les esglésies, a les seves mullers, als fills, als amics o a qualssevol altres persones i fins i tot tornen a rebre altre cop aquelles coses que han transferit al domini d'altri amb calculada astúcia, reclamant-les de dret com a precàries per tal de posseir-les novament sota el seu domini, d'on resulta que no han perdut res dels seus béns, sinó que únicament, amb una combinació plena de falsedat, han fet [atorgat i adduït *segons B en lloc de fet*] unes escriptures fictícies com si fossin verídiques, per això, amb el decret de la present llei decidim tallar aquesta injusta argúcia, de manera que, menyspreades, anul·lades i rescindides les escriptures fetes amb aquest engany, tot allò que es trobi que qualsevol posseeix al moment en què hagi estat sorprès en els crims sobredits, tot ha de passar immediatament i íntegrament al poder del fisc, i que quedi a l'arbitri de la potestat reial concedir aquests béns a qui el rei vulgui, tal com ja s'ha dit, o bé fer-ne el que ell vulgui; però totes les altres coses que es trobin deslligades d'aquest frau, reglamentades i conformes a les lleis, que restin consolidades per la força de les lleis. De la sentència d'aquesta llei en queden exempts, evidentment, aquells a qui se sap que els fou perdonada la culpa pels reis precedents. I si el rei, per humanitat, volia donar quelcom a qualsevol d'aquests malvats, que no li ho doni dels béns que tenia, sinó d'allà on plagui al príncep, i només li concedirà l'equivalent a la vintena part dels béns que consta que pertanyien a l'inculpat.

II,1,9 *Recc. Erv.*] VII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[NOVAMENT ESMENADA *add. B*]

Que no es pot incriminar el príncep ni se'l pot maleir

Així com prohibim a tothom que promogui contra la persona del príncep cap mala intenció o emprengui cap obra de venjança, així mateix no tolerem que ningú posi contra d'ell cap blasme de crim ni profereixi contra ell paraules de maledicció. Ja que l'autoritat de la Sagrada Escriptura prohibeix que ningú profereixi un oprobi contra el seu proïsme i demostra que aquell que maleeix el príncep del seu poble és culpable. Per això, qualsevol que llanci contra el seu príncep un blasme de crim o profereixi contra seu una maledicció sense procurar amonestar-lo sobre la seva vida humilment i en privat, sinó que intenti insultar-lo de manera superba i ofensiva, o també si pretén detractar-lo amb ignomínies indignes i injurioses, si és persona noble i instruïda, tant si és religiós com laic, així que hagi estat trobat i descobert, que perdi la meitat de tots els seus béns, sobre la qual el mateix príncep obtindrà la potestat de fer-ne el que li plagui. Si es tractés de persones plebees i humils o d'aquelles que no són ornades de cap dignitat, el príncep tindrà llicència per a fer d'elles i dels seus béns allò que vulgui disposar. Per un precepte semblant, prohibim oportunament tot intent de detractar el príncep fins i tot quan sigui mort. De fet, el qui viu llança en va els dards de la detracció contra el difunt, atès que el qui ja és mort no pot ésser afectat per les lleis ni constret per les increpacions. Però, com que és prou manifesta la follia del qui profereix vanament paraules de difamació contra qui no pot sentir-les, per això, el qui ho intenti serà flagel·lat amb cinquanta assots i tindrà prou cura de guardar silenci de la seva intenció, salvaguardant per a tothom la plena llibertat perquè cadascú pugui adreçar-se al príncep, tant mentre és viu com després de mort, sobre els seus afers i sobre totes les seves coses, tal com correspon a un plet, i defensar-se com cal i aconseguir el judici que li sigui degut; procurem, en efecte, imposar respecte a la dignitat humana de tal manera que demostrem que observem devotament la justícia de Déu.

II,1,10 *Recc. Erv.*] VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De la remoció de les lleis dels pobles forasters^(a)

No sols permetem sinó desitgem que hom conegui les lleis dels pobles forasters com un exercici profitós, però les refusem i les prohibim per a la discussió dels plets. Ja que, si bé gaudeixen de bona retòrica, són plenes de dificultats. Així, com que són suficients per a l'acompliment de la justícia l'estudi de les raons i la disposició de les paraules pertinents que es contenen en els articles d'aquest codi, no volem sotmetre'ns d'ara endavant a les lleis romanes ni a institucions forasteres.

(a) El text original d'aquesta rúbrica ha estat interpretat per GARCIA GALLO, com a «lleis derogades d'altres pobles» (*Consideración crítica de los estudios sobre la legislación y la costumbre visigoda* en «Anuario de Historia del Derecho Español», XLIV, 1974, pàg. 456) en el context del seu punt de vista sobre la discutida qüestió de la nacionalitat o la territorialitat del dret visigòtic. Aquesta posició, l'exposà àmpliament en el referit «Anuario», XIII, 1936-1941, pàgs. 168-264, i la matisà posteriorment a redós de diverses observacions que li foren formulades. Al seu albir, amb aquesta llei Recesvint no derogava les lleis romanes, ja que aquestes estaven ja derogades amb anterioritat, segurament per l'anomenat Codi d'Euric (475?), sinó que, en realitat, renovava aquella prohibició d'aplicar-les als tribunals en promulgar el *Liber Iudiciorum* com a codi únic per a tot el regne. [Nota del Dr. Josep M. Fonts i Rius]

II,1,11 *Erv.*]

VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[NOVAMENT ESMENADA *add. B*]

Que ningú no pot pretendre tenir un altre codi llevat d'aquest,
que ha estat publicat fa poc

Que ningú entre les persones del nostre regne no pretengui presentar al jutge [en el judici *segons B en lloc de al jutge*], per a qualsevol afer, cap altre llibre de lleis llevat d'aquest, que s'ha publicat fa poc, o dels que d'ara endavant hagin estat transcrits segons el contingut d'aquest. I si intentava fer-ho, haurà de pagar trenta lliures d'or al fisc. També el jutge, si se li presenta d'ara endavant un llibre prohibit i no s'afanya a destruir-lo, estarà obligat a pagar la mateixa condemna. Ordenem, però, que quedin lliures de la pena d'aquesta llei aquells que vulguin presentar a judici lleis anteriors i pretèrites, no per refutar aquestes lleis nostres, sinó per comprovar causes passades.

II,1,12 *Recc. Erv.*]

X. FLAVI KHINDASVINT, REI

[RECESVINT *segons B*]

Dels dies festius i feriatos en què no s'han de resoldre plets

El dia del Senyor no és lícit que ningú sigui obligat a comparèixer a judici, perquè la religió ha de deixar de banda totes les causes; aquest dia, que ningú no pretengui molestar cap persona per exposar una causa o tal volta per al pagament d'algun deute. Tampoc no permetem que ningú sigui obligat a judici durant els dies de Pasqua, o sigui, durant quinze dies, els set que precedeixen la solemnitat de la Pasqua i els altres set que la segueixen. Els dies del Nadal del Senyor, de la Circumcisió, de l'Epifania, de l'Ascensió i de la Pentecosta, cadascun d'ells ha d'ésser respectat amb la mateixa reverència. Igualment manem que es respectin els temps destinats a la sega, des del dia quinzè de les calendes d'agost [juliol *segons B en lloc de agost*] fins al dia quinzè de les calendes de setembre [agost *segons B en lloc de setembre*], però a la província Cartaginense, a causa de la contínua devastació de les llagostes, manem que

s'observin els dies de sega des del dia quinze de les calendes de juliol fins a les calendes d'agost, i, per a recollir la verema, des del dia quinze de les calendes d'octubre fins al dia quinze de les calendes de novembre. A tots concedim aquest estatut, que durant aquests temps ningú no sigui obligat a comparèixer per defensar una causa ni sigui considerat subjecte a judici, llevat que s'escaigui que la causa per la qual és obligat ja hagi estat incoada davant el jutge. En efecte, no hi ha dubte que, si la causa ja es troba incoada, el demandat ha d'ésser obligat a continuar el plet sense que ho impedeixin els dies feriat; de tal manera que, si és persona a qui es pot donar crèdit fàcilment, pot retirar-se obligant-se a un compromís de compareixença, però, si és clarament una persona de la paraula de la qual es pot dubtar, ha de presentar un avalador que respongui per ell que, un cop hagin passat els dies abans esmentats, es presentarà sense dilació al lloc escollit pel jutge per tal de concloure la causa amb el demandant. Cal fer excepció d'aquells que hagin comès un delictes tal que hagin d'ésser castigats amb la pena de mort, els quals, fins i tot en aquests temps, han d'ésser detinguts inexcusablement i retinguts a la presó amb una forta vigilància fins que, un cop passat el diumenge o els dies feriat sobredits, rebin la deguda sentència del jutge. Durant els dies feriat de la collita i de la verema no s'ha de suspendre la sentència legal contra aquells que hagin delinquit i mereixin la mort. Ni pot excusar-se d'aquesta llei aquell que abans encara no ha estat reclamat a judici i, tanmateix, tot i sabent que serà reclamat en qualsevol moment, després d'esmunyir-se durant la resta dels dies, en els sobredits dies feriat es deixa veure expressament, de manera ostensible, d'aquell per qui ha d'ésser acusat perquè pensa que no pot ésser obligat per cap sanció de la llei a sostenir la seva causa. Tanmateix, ordenem que aquest sigui obligat per un compromís de compareixença quant al moment en què estarà a punt per concloure la causa amb el demandant; però, si s'escau que és persona tal que fa sospitar de la fidelitat al compromís i no pot presentar un avalador que respongui per ell, que romanguí sota custòdia en poder del jutge i, un cop acabat el temps feriat, es conclogui la causa per la qual és reclamat. Si algú intentés actuar contra el que decreta aquesta llei i per aquest motiu arribava una querella al jutge, que rebi cinquanta cops de flagell exposat públicament.

II,1,13 *Recc. Erv.*] XI. [FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS *add. B*]

Que els jutges no han d'atendre cap causa que no estigui
continguda en la llei

Que cap jutge no pretengui atendre cap causa que no estigui continguda en les lleis, sinó que el comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o el jutge, per ell mateix o per un executor seu, faci que ambdues parts es presentin davant del príncep perquè la cosa es conclogui més fàcilment

i el criteri de la potestat reial estudiï la manera d'incloure en les lleis el plet originat.

II,1,14 *Erv.*]

XII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que les causes concloses no siguin represes de cap manera, però que les altres es concloguin segons les prescripcions d'aquest llibre, salvaguardant la llibertat del príncep per a afegir-hi lleis

Qualsevol afer judicial que hagi estat incoat però encara no acabat, ordenem que es conclogui d'acord amb aquestes lleis. En canvi, aquelles causes que quedaren legalment concloses abans que aquestes lleis fossin esmenades per la nostra glòria, o sigui, d'acord amb el tenor de les lleis que fou observat en el passat fins al primer any del nostre regnat, no permetem que siguin represes de cap manera. La decisió del príncep tindrà llicència per a afegir-hi lleis si ho exigeix la justa novetat de les causes, les quals tindran plena vigència de la mateixa manera que les lleis presents.

II,1,15 *Erv.*]

XIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que ningú no pot dirimir causes llevat d'aquells a qui el príncep o el consens de voluntats o la delegació dels jutges hagi donat potestat per a jutjar

Ningú no pot dirimir causes llevat que n'hagi rebut dels prínceps la potestat o bé que, per consentiment de les parts, s'hagi escollit un jutge i el pacte d'elecció hagi estat confirmat per les signatures i subscripcions de tres testimonis. I si aquells que reben del rei la potestat de jutjar, o també aquells que per encàrrec dels comtes (*comites*) o dels jutges exerceixen la potestat judicial, deleguessin per escrit les seves funcions a altres persones adequades, tindran llicència omnímoda per a fer-ho en qualsevol cas, i aquells que hagin estat delegats pels jutges per a jutjar tindran la mateixa potestat per a decidir i ordenar qualsevol plet que aquells de qui reberen el poder de sentenciar.

II,1,16 *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Quines causes han d'atendre els tiufads i a quines persones han d'encarregar les causes que han d'ésser ateses

Encara que als tiufads els ha estat concedida llicència per a jutjar fins i tot plets de causes criminals, tanmateix, que no s'atreveixin a vindicar els qui han estat sentenciats com a criminals per les lleis, sinó que exerceixin envers ells la deguda censura tal com escau. Aquests tiufads hauran d'escollir unes persones a qui facin intervenir en aquells casos que han d'atendre perquè, si han d'absentar-se, aquestes persones discuteixin les causes amb moderació i sentenciïn amb justícia.

II,1,17 *Recc. Erv.*] XV. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els jutges concloguin les causes, tant les criminals com les comunes. Però que els jutges de pau (*adsertores pacis*) només rebin ordres de la potestat reial i així judiquin únicament aquells afers que el rei els hagi encomanat

Els jutges tenen encomanades les causes de tots els plets de manera que tenen concedida la llicència per a concloure els afers criminals i tots els altres. Els jutges de pau (*adsertores pacis*), en canvi, no han de sentenciar altres causes que aquelles que la potestat reial els hagi encomanat. El jutge de pau és aquell que ha estat destinat per la sola autoritat reial només amb la intenció de posar pau.

II,1,18 *Erv.*] XVI. FLAVI KHINDASVINT, REI GLORIÓS
[NOVA ESMENADA *add. B*]

De les penes d'aquells que intentin jutjar sense haver-ne rebut la potestat

Que ningú, fora del territori que li ha estat encomanat, o a qui no hagi estat conferida absolutament cap potestat per a jutjar, no s'atreveixi a encartar ningú per ordre seva o per mitjà del saig, ni a ocasionar-li cap molèstia en res, llevat que hagi estat constituït jutge per ordre del rei, o per elecció o consentiment de les parts, o bé per encàrrec i delegació dels comtes (*comites*) o també dels jutges, tal com es diu en una llei anterior. I si aquest tal que no ha estat constituït jutge tingué la gosadia de pretendre fer il·lícitament aquestes coses que li són prohibides, així que el fet arribi al coneixement del cap de la província (*dux prouinciae*), tant si vol fer-ho per si mateix com si vol encarregar-ho a altri, que tingui cura de castigar una arrogació tan il·lícita. I a aquell contra qui pretengué actuar indegudament, si només li ocasionà ultratge o injúria, estarà obligat a pagar-li una lliura d'or; però, si li hagués arrabassat temeràriament alguna cosa o hagués manat que li fos arrabassada, a més de retornar-li tot el que li havia pres, que sigui obligat a donar-li altre tant dels seus béns. I si un jutge delega un serf seu o el d'un altre per discutir plets, tot allò que el tal serf hagi gosat fer contra la justícia i les lleis, que sàpiga el jutge que ho ha manat que estarà obligat a satisfer-ho plenament segons la llei. D'altra banda, el saig o qualsevol que sigui que, obeint les ordres d'aquest impostor, hagi consentit a detenir o encartar un altre o a llevar-li quelcom dels seus béns, rebrà cent cops d'assot i amb aquesta pena pagarà l'arrogació.

II,1,19 *Recc. Erv.*]

XVII. FLAVI KHINDASVINT, REI

[GLORIÓS *add. B*]

D'aquells que, avisats per una carta o pel segell del jutge,
desacaten l'ordre de comparèixer a judici

Quan el jutge hagi estat reclamat per algú, obligarà l'adversari del querellant a comparèixer a judici citant-lo per mitjà d'una carta o del segell, amb el requisit que, aquell que hagi estat enviat pel jutge mostrarà davant de persones lliures la carta o el segell a aquell que és obligat a sostenir la seva causa. I si, un cop avisat d'aquesta citació, es retardés o bé es desdenyés de presentar-se a judici [de rebre l'avís de la carta o del segell *segons B en lloc de* presentar-se a judici], només per la dilació serà obligat a pagar cinc sous al demandant, i pel desacatament, cinc més al jutge. I si no tenia amb què pagar, el qui sigui culpable de desacatament i de dilació serà flagel·lat amb cinquanta assots davant del jutge sense que aquest càstig dels assots li comporti una nota d'infàmia. Però, si només ha comès desacatament i no pot pagar la multa, que rebí trenta assots sense pèrdua del dret de testificar. Tanmateix, si aquell que és demandat digués que no es retardà a rebre la requisitòria del jutge ni se'n desdenyà, i això no pogués ser confirmat per cap testimoni, si prestava jurament que no va actuar amb cap excusa ni amb desacatament, que sigui considerat exempt dels danys i dels assots abans especificats. I si algun bisbe, confiat en el seu honor sacerdotal, desdenyava la citació del jutge i diferia presentar un avalador (*adsertor*) de la seva persona, que tot seguit sigui obligat pel jutge que mena el plet, o pel cap de la seva província (*dux prouvinciae*), o pel comte (*comes*) a la pena de cinquanta sous, de la qual suma de diners, vint sous seran per al jutge que ha estat desacatat i trenta per al qui ha demandat aquest sacerdot. Si un prevere, un diaca, un clergue o un monjo diferien rebre la carta o el segell del jutge i no enviaven un fiador que respongués per la seva persona i mostraven el seu desdeny de manera contumaç, que cadascun d'ells rebí les penes [de sous *add. B*] assenyalades segons el precepte d'aquesta llei que hem donat més amunt per als laics; i si no tingués amb què pagar, que se'n doni avís al seu bisbe perquè, si vol, pugui pagar en lloc seu. I si no vol, que sàpiga que s'haurà d'obligar sota jurament davant el jutge a imposar a les sobredites persones un càstig pel qual seran sotmeses durant l'espai de trenta dies a dejunis continuats, i en tindran prou de rebre cada dia, a posta de sol, una refecció de pa i aigua, de manera que pugui corregir la vida del contumaç amb un càstig raonable. Salvaguardant, però, estrictament la condició que, si es manifestava un motiu d'edat o de malaltia que demostrés que no pot suportar aquesta disciplina, tant si es tracta de clergues de qualsevol ordre com de laics, el jutge no ha de fer complir la sentència d'un càstig tan dur, sinó que, tenint consideració de l'edat i de la malaltia, faci corregir el qui el desacatà de manera que aquest no arribi a un esllanguiment excessiu, a l'afebliment o a la

mort. Aquell, però, que desacatés el compliment de la requisitòria del jutge i s'esmunyís de tal manera que el jutge no pogués trobar-lo fàcilment [o arribés amb retard respecte al dia fixat en la indicació de la carta *segons B en lloc de* de tal manera que — fàcilment], si no compareixia dins els quatre dies següents al dia assenyalat, però venia el dia cinquè, que sàpiga que esquivarà completament la disposició d'aquesta llei. Igualment, aquell que rebí la citació a una distància superior a les cent milles, si es presenta l'onzè dia després del termini establert, no es veurà tampoc castigat de cap manera per la disposició d'aquesta llei. Semblantment, aquell que es trobi a una distància de dues-centes milles, si es presenta davant el jutge per a l'audiència de la causa fins al dia vint-i-unè després que tenia ordenat de fer-ho, quedarà igualment exempt de la disposició d'aquesta llei. La mateixa norma serà observada quan hi hagi una distància de camí més llarga. Finalment, aquests a qui s'ha concedit un temps tan raonable, si, retardant-se encara més, no es presentaven el dia establert per la pròrroga, que el jutge no difereixi concedir tot seguit al demandant allò que reclama, salvaguardant la causa del qui s'ha retardat, de manera que, quan l'autor del desacatament es presenti després per donar curs al plet, si haguessin passat vint-i-un dies, ha d'ésser obligat a pagar vint sous d'or. [D'altra banda, el qui va deixar passar cinc dies que pagui cinc sous d'or *add. B*]. I aquell que es troba més lluny de cent milles, si, fent cas omís de l'ordre anterior, ultrapassés els onze dies establerts, també ell ha de rebre una pena de deu sous, de les quals multes establertes més amunt, el jutge se'n reservarà la meitat per a ell i l'altra meitat serà per al demandant. Tot això, però, si aquell que és citat no es veu impedit de presentar-se per alguna malaltia, o no el reté un desbordament de rius, o no troba obstruït algun pas per on hagi de travessar les muntanyes perquè estan cobertes de neu; aquests casos de necessitat, s'haurà de comprovar si s'han produït clarament o si són adduïts com a excusa, mitjançant testimonis idonis o bé amb el seu jurament.

II,1,20 *Recc. Erv.*]

XVIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si el jutge es refusa a escoltar l'interpel·lant o si retarda un judici per frau o per ignorància

Si algú presenta una querella criminal contra un adversari seu davant del jutge i aquest no vol escoltar-lo, o li nega el segell, o per diverses excuses retarda la seva causa i no vol complir les lleis perquè el demandat és un protegit o un amic seu, i el qui ha fet la petició pot demostrar això amb testimonis: que el jutge doni com a compensació a aquell que no ha volgut escoltar tant com havia de rebre del seu adversari segons un judici legal, i el demandant tindrà reservada la causa fins al temps establert per les lleis, de manera que, quan la vulgui proposar, rebí la raó que li és deguda. Ara bé, si el demandant no pot demostrar el frau o la dilació del jutge, aquest exculparà la seva consciència jurant que no s'ha

retardat a escoltar-lo, ni per cap intenció malèvola, ni per cap favor, ni per amistat, i el jutge no ha d'ésser tingut de cap manera per culpable a causa d'això. Ara bé, el jutge, si vol, pot prendre's lleure per no escoltar cap causa i restar a casa per descansar dos dies a la setmana i totes les hores del migdia. Però, durant la resta del temps, ha d'examinar assíduament i sense cap dilació els plets que li siguin presentats.

II,1,21 *Erv.*]

XVIII. ANTIGA [I NOVA ESMENADA *add. B*]

Si el jutge judica una causa per profit o per ignorància

Si algun jutge judica malament una causa per algun profit propi i mana que a algú li sigui presa [o l'agafa ell *add. B*] alguna cosa injustament, aquell que per ordre del jutge havia estat destinat a prendre-la ha de retornar allò que ha pres. I el mateix jutge que ha obrat contra justícia ha de donar dels seus béns l'equivalent a allò que havia [agafat ell o *add. B*] ordenat de prendre, o sigui, a més de la simple restitució, per a reparació de la seva temeritat ha de donar dels seus propis béns a aquell que ha condemnat injustament l'equivalent a allò que havia [agafat ell o *add. B*] manat que li fos pres. I si no té manera de pagar tot allò que va prendre [o que va manar prendre *add. B*], almenys que indemnitzi, per tota restitució, aquell que ha condemnat amb la totalitat dels béns que se sap que posseeix. I si no té absolutament res amb què pagar, que rebi cinquanta assots exposat públicament. Però, si ha jutjat injustament per ignorància i pot excusar-se jurant que no ho ha fet per amistat, ni per cobejança, ni per profit, sinó únicament per ignorància, que no tingui validesa allò que ha jutjat, i que el mateix jutge no sigui considerat culpable.

II,1,22 *Recc. Erv.*]

XX. FLAVI KHINDAVINT, REI

Si el jutge, amb engany o amb astúcia, fa allargar les despeses a una o a ambdues parts causants

Amb serenitat i amb sol·licitud, la insistència de la nostra mansuetud [grandesa *segons B en lloc de mansuetud*] adverteix tots els jutges que no han de fer esperar els pledejants, perquè no es vegin carregats amb unes despeses massa oneroses. I si es comprovava que per engany o per astúcia el jutge difereix el plet de manera que una de les dues parts, o totes dues, en sofreix perjudici, tot allò que s'ocasioni als causants com a despesa després de vuit dies de començada la causa, després que ho hagin jurat, el jutge estarà obligat a retornar-los-ho tot íntegrament. Però, si una malaltia o una ocupació d'utilitat pública impedeix el jutge de prosseguir el plet, que no faci esperar els pledejants, sinó que els acomiadi tot seguit amb l'encàrrec que tornin a presentar-se indiscutiblement en el moment oportú a fi de resoldre la seva causa.

II,1,23 *Erv.*]

XXI. ANTIGA

Què ha d'observar en primer lloc el jutge per conèixer bé la causa

El jutge, per tal de conèixer bé la causa, primer interrogarà els testimonis, després demanarà els documents perquè es pugui descobrir la veritat amb tota certesa i no s'hagi d'arribar fàcilment al jurament. Perquè l'autèntica indagació de la justícia recomana que es presentin documents per totes dues bandes i s'eviti la necessitat de jurar. Tanmateix, s'ha de prestar jurament en aquelles causes en què la decisió del qui jutja no compta amb cap document ni cap prova ni amb indicis certs de la veritat. Resta, però, sota la facultat del jutge determinar en quines causes cal prestar jurament i quines persones han de jurar, atenent únicament a la investigació de la justícia.

II,1,24 *Recc. Erv.*]

XXII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si el jutge, de qualsevol ordre o categoria, és considerat sospitós

[o si el jutge s'atreveix a donar sentència contra les lleis *add. B*]

Si algú diu que considera suspecte el jutge, o el comte (*comes*), o el vicari del comte, o el tiufad, i demana de poder recórrer al seu superior (*dux*), o si tal volta considera suspecte el mateix superior (*dux*), no per aquesta excusa el demandant, i encara menys si és pobre, ha de sofrir cap més dilació, sinó que els mateixos que estan jutjant el seu plet, a propòsit del qual són considerats suspects, el discuteixin i tractin amb el bisbe de la ciutat fins a aclarir-lo, que deixin constància escrita del que han sentenciat conjuntament i que subscriguin el judici. I aquell que havia dit que considerava suspecte el jutge, si després es querella contra ell, un cop acomplert el que hagi establert la sentència, sàpiga que li és permès de fer comparèixer el jutge a l'audiència del príncep; de tal manera que, si es descobria que el jutge i el sacerdot han jutjat injustament, siguin restituïdes íntegrament al demandant totes les coses que li hagin estat preses, i aquells que han jutjat contràriament a la veritat l'han d'indemnitzar pel mateix valor traient-ho dels seus béns. Però, si la querella contra el jutge ha estat presentada injustament i la causa de què es tracta havia estat jutjada amb justícia, aleshores la pena que havia de pagar el jutge l'haurà de pagar el demandant. I si no tenia béns amb què pagar la indemnització, que sigui flagel·lat públicament amb cent assots en presència del mateix jutge. I si s'esqueia que algú sap quelcom que és d'utilitat per al rei, no se li podrà negar que tingui accés a la presència de la nostra glòria.

II,1,25 *Recc. Erv.*]

XXIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Com ha de fer el jutge el seu judici

Si es promou un plet sobre quantitats o béns de molta importància o d'una certa dignitat, el jutge, en presència d'ambdues parts, ha de fer escriure dos judicis sobre la cosa substanciada, que, amb textos idèntics i corroborats amb les subscripcions, seran lliurats a les parts en litigi. Si es tracta de béns de poca importància, només s'escriuran com a ressenya del judici les clàusules per les quals s'ha prestat jurament i seran lliurades al qui hagi guanyat el plet. Tanmateix, el qui l'hagi perdut tindrà també un exemplar d'aquestes clàusules corroborat pels mateixos testimonis. I si la part [que demanda o *add. B*] que és demandada en qualsevol plet manifesta davant del jutge que no cal [que el demandat o *add. B*] que el demandant presenti cap prova [o manifestació *add. B*], encara que la causa sigui sobre qualsevol cosa de poca importància, el jutge farà escriure el judici i el corroborarà amb la seva mà, no sigui cas que en el futur s'origini per això alguna contesa. Però, si, per ordre del jutge, una de les parts addueix testimonis i, quan cal que llur certificació sigui rebuda, l'altra part se sostreu al judici sense haver-ho consultat amb el jutge, aquest pot acceptar els testimonis adduïts, i allò que hagin confirmat amb el seu testimoniatge, pot fer-ho consignar a instàncies seves a favor d'aquell que els aportà. I a aquell que se sostragué fraudulentament al judici, no li serà permès de cap manera adduir un altre testimoni; i ha de saber que només li serà concedit que, abans no morin aquells testimonis que van testificar, si tingués quelcom de què acusar-los de manera raonable, el jutge haurà d'escotar-lo pacientment; i si el testimoni acusat esdevingués clarament convicte, el seu testimoniatge ha d'ésser tingut per nul. Si, de resultes d'això, no quedessin dos testimonis que fossin considerats dignes en la mateixa certificació, aquell que primer havia aportat el testimoni no ha de deixar de cercar, dins el terme de tres mesos, altres testimonis que confirmin el plet començat. I si no podia trobar-los, que rebí tots els béns aquell que era clar que els havia posseïts abans. El jutge, d'altra banda, tindrà cura de reservar en poder seu un exemplar de totes les causes que hagi jutjat per aturar qualsevol mena de controvèrsia.

II,1,26 *Erv.*]

XXIII. FLAVI KHINDASVINT, REI. ESMENADA

Dels guanys i de les penes del jutge i del saig

Hem sabut que molts jutges, transgredint la llei amb l'excusa de la seva cobejança, intentaven quedar-se amb la tercera part del que es treia dels plets. Per això ara, amb la present llei, s'estableix que es faci desaparèixer aquesta cobejança dels jutges i que, d'acord amb el que havia quedat establert en una llei anterior [sobre els XX sous *add. B*], el jutge no intenti rebre més de vint sous pel seu treball i per la causa jutjada i legítimament deliberada. I si algú, intentés amb algun frau treure'n alguna

quantitat superior, que perdi tot allò que havia de rebre legítimament. I allò que hagués pres injustament per damunt dels vint sous, contra el que mana aquesta llei, ha de restituir-ho per duplicat a aquell a qui havia manat que fos pres. Igualment, com que hem sabut que els saigs que intervenen en causes alienes reben pel seu treball una recompensa més gran que no es mereixen, per això, en el mateix decret d'aquesta llei, s'estableix [s'afegeix *segons B en lloc de s'estableix*] que aquells que intervenen en causes alienes obtinguin només deu sous pel seu treball. I si algú intentés usurpar quelcom per damunt d'aquesta quantitat establerta, que perdi la recompensa que havia de rebre legítimament i que tot allò que hagi percebut fraudulentament per damunt dels deu sous ho retorni per duplicat a aquell a qui ho hagi pres. Aquesta quantitat concedida per llei com a recompensa, tant el jutge com el saig l'han de rebre de la indemnització dels béns que han estat restituïts. Volem, però, afegir encara a aquesta llei que, si es presenta una causa per la qual no es pot pagar una indemnització, aleshores la porció prescriptiva de la recompensa del jutge o del saig cal exigir-la a aquell que no s'afanyà a retornar en la data establerta els béns que tenia en préstec o a aquell que degui o posseeixi injustament uns béns d'altri. D'altra banda, si es presenta una causa per a procedir a un repartiment de béns, perquè cada una de les parts reclama per a ell els drets que li pertoquen i demana la part de l'herència que li és deguda, els sobredits honoraris cal exigir-los a ambdues parts. Igualment, en aquestes causes en què no hi ha culpa ni arrogació, ni usurpació ni deute per part dels posseïdors, se seguirà com a norma que la paga del jutge i del saig s'exigeixi a les dues parts pledejants. I si algú que vol procedir al repartiment de béns sofreix una dilació per part de l'altre cohereu, si aquesta causa ha estat presentada al jutge per aquell que ha sofert la dilació, el jutge ha d'exigir la seva paga i la del saig a aquell que hagi ocasionat el retard a procedir al repartiment. I si el saig, per astúcia [per indolència *segons B en lloc de per astúcia*], es mostra negligent a complir allò que el jutge ha decidit disposar, si la cosa de què es tracta és del valor d'una unça o inferior, el saig mateix haurà de pagar dels seus béns un sou d'or a aquell a qui la cosa és deguda. Si és de més valor, haurà de pagar pel seu retard un sou per cada unça [i si es comprova que la cosa val més de dues unces fins al límit d'una lliura d'or, que pagui dotze sous; i així, segons va augmentant la quantia de lliures d'or, augmenti també l'import de la multa *add. B*]. Els mateixos saigs, però, que intervenen en causes alienes, si la causa és menor i la persona és de baixa condició, rebran només dos cavalls resistents d'aquell que li ha encarregat la causa. Però, si es tracta d'una causa major i d'una persona principal, rebrà com a màxim sis cavalls, pel viatge i per la seva dignitat.

II,1,27 *Recc. Erv.*] **XXV. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Que tot aquell que ha rebut la potestat de jutjar té el nom
de jutge segons la llei

Atès que la solució dels plets té l'avantatge d'una gran diversitat, el duc (*dux*), el comte (*comes*), el vicari (*uicarius*), el jutge de pau (*pacis adsertor*), el tiufad, el mil·lener (*millenarius*), el quingentener (*quingentenarius*), el centener [el desener *add. B*], el defensor, el numerari (*numerarius*), o aquells que són elegits com a jutges en els plets, ja sigui per mandat reial, ja sigui per consens de les parts, o qualsevol persona de qualsevol ordre a qui es concedeix degudament la facultat de jutjar, tots, en tant que han rebut la potestat de jutjar, han de tenir per llei el nom de jutges; de manera que, així com han rebut el dret de jutjar, així mateix s'han d'atendre tant als beneficis com a les penes de les lleis.

II,1,28 *Recc. Erv.*] **XXVI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Que qualsevol obligació contreta [forçadament *add. B*] pels pledejants
després d'un judici injust sigui tinguda [absolutament *add. B*] per invàlida

Hem vist manta vegada que la justícia era bandejada del seu lloc per jutges injustos i que es veia desposseïda del seu degut vigor, i que, en canvi, la injustícia era introduïda en lloc de la justícia i era sotmesa de moltes maneres als vincles de les sentències. Alguns, en efecte, després d'haver subscrit un judici injust, obliguen una de les parts pledejants, o bé totes dues, amb lligams de compromisos recíprocs, a no resoldre mai amb un procés just un judici donat injustament. Així, quan la manera d'arribar a una convinença no és satisfactòria o conforme al dret, sinó que hom troba que s'han contret obligacions de pactes, d'una manera o altra, per a forçar la intenció i el dret del qui pledeja justament, aquestes han d'ésser tingudes omnímodament per invàlides i no s'han de considerar confirmades pel lligam de cap subterfugi.

II,1,29 *Recc. Erv.*] **XXVII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS.**

Que tot judici injust i tota resolució injusta ordenats pel jutge
per temor o per ordre del rei siguin tinguts per invàlids

Sovint el pes del poder sol corrompre l'acció de la justícia i, com que preval moltes vegades, és ben cert que és sempre nociva; perquè, mentre amb la força del seu pes pressiona la justícia manta vegada, mai no permet que aquesta retorni a l'estat de la seva rectitud. Així, doncs, com que moltes vegades, per temor o per ordre dels prínceps, els jutges solen sentenciar coses contràries o bé a la justícia o bé a les lleis, per mitjà d'aquest remei únic de la nostra serenitat permetem que es guareixin alhora dos mals i decretem que, quan es descobreixi que un contracte qualsevol d'escriptura o un judici qualsevol no s'ha fet d'acord amb la

justícia i amb les lleis degudes, sinó per ordre o per por dels prínceps, allò que s'hagi jutjat i sentenciat contra la justícia i les lleis no tingui gens de validesa, i que aquells que van donar la sentència o que foren obligats a fer-ho no han d'ésser tacats per cap nota d'infàmia ni això els ha de comportar cap dany dels seus béns; tanmateix, aquests jutges només quedaran immunes de les penes de la llei si confirmen amb jurament que, si van jutjar iniquament, no fou per maldat seva, sinó per la força del rei.

II,1,30 *Rec.*]

XXVIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[ERVIGI *segons B*]

De la potestat concedida als bisbes per a constrènyer els jutges
que jutgin injustament

Atès que el remei de la nostra misericòrdia ha de socórrer de moltes maneres les necessitats els desvalguts, quan hi hagi constància que un pobre qualsevol té una causa per defensar, el bisbe, juntament amb altres homes de posició, tindran cura d'examinar i decidir l'afer entre ells; de tal manera que, si el sacerdot s'adonava que és objecte de menyspreu per part del comte (*comes*) o que aquest no vol avenir-se a la veritat, en virtut d'aquesta llei resti autoritzat per a obligar el mateix comte (*comes*) i, un cop emès un judici just juntament amb l'esmena, consignar els béns a favor de la part demandant. I si el comte (*comes*) menyspreava donar compliment al judici del bisbe, serà obligat, pel sol menyspreu, a donar al bisbe la cinquena part del valor d'aquells béns que han originat el plet. Però, si hom tobava que el bisbe, fent-se còmplice del comte (*comes*) en el frau, difereix l'afer del pobre, el mateix bisbe ha de pagar per la força aquella cinquena part al querellant; res tant, però, en peu [així i tot *add. B*] la causa del pobre fins que aconseguixi un judici que estableixi la veritat. I el comte (*comes*) o el jutge que no hagi volgut escoltar-lo ha d'encórrer el càstig de la llei que hom trobi adient en un judici just.

II,1,30 *Erv.*]

XXVIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[Encara una altra llei sobre el mateix que l'anterior recentment esmenada *add. B*].

De la potestat concedida als bisbes per a amonestar els jutges
que jutgin injustament

Els sacerdots de Déu, als quals fou encomanat per obra divina que tinguessin cura dels oprimits i dels pobres, els exhortem per Déu que amonestin amb pietat paternal els jutges que oprimeixen els pobles amb judicis perversos, de manera que hagin d'esmenar amb una sentència millor allò que han jutjat malament. I si aquells que exerceixen la potestat judicial o bé han jutjat malament una causa o bé volen donar a algun afer una sentència perversa, aleshores el bisbe en el territori del qual això

s'esdevé, després de convocar el jutge mateix que és titllat d'injust i els sacerdots i altres barons idonis, conclourà el plet amb tota justícia juntament amb el jutge, amb una sentència comuna. I si el mateix jutge, mogut per una perversa obstinació, malgrat les exhortacions del bisbe, no volgués reformar, per millorar-lo, el judici injust que havia donat, aleshores el bisbe mateix podrà emetre sentència sobre la causa de l'oprimit, de manera que haurà de fer constar en una fórmula especial del seu judici allò que el jutge hagi sentenciat perversament i allò que ell hagi corregit. I així, que el mateix bisbe tingui cura de fer arribar a la nostra presència tant la persona oprimida com el judici que ell ha emès sobre la causa de l'oprimit per sotmetre-ho a examen, de manera que el pronunciament gloriós de la nostra serenitat confirmi quina de les parts té la raó. Ara bé, si el jutge posava dilació a lliurar al bisbe aquell que és oprimit injustament perquè es pugui presentar davant la nostra glòria, el jutge mateix haurà de pagar a la nostra glòria dues lliures d'or.

II,1,31 *Recc. Erv.*] XXVIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que el jutge, si ha estat acusat per algú, sàpiga que ha de donar comptes al demandant

Si un jutge és acusat per qualsevol persona, que sàpiga que ha de donar plenament comptes d'acord amb la llei davant del comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o davant d'aquells que el comte (*comes*) hagi escollit per representar-lo. I si en aquest afer s'ha demanat l'arbitri reial, tindran cura de concloure la causa aquells que n'hagin estat designats jutges, deixant de banda el bisbe i els altres jutges. I si, un cop ja començada o ja acabada la causa davant [del jutge o *add. B*] del bisbe o del comte (*comes*), aquell demandant es tornava a presentar amb un precepte reial, aquell que havia començat a jutjar la causa o que ja l'havia acabada haurà de donar comptes de la seva actuació a aquells que han estat constituïts jutges per decret reial, de manera que, si és convicte d'haver jutjat malament, ha de donar satisfacció al demandant segons la llei. Però, si havia estat acusat injustament, que sàpiga el demandant que serà condemnat amb una sentència legal.

II,1,32 *Recc. Erv.*] XXX. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De les penes dels jutges que toquen els béns d'altri

Tot i que és clar que els jutges han estat instituïts per a posar remei, alguns d'ells, al contrari, s'esforcen a combatre amb actuacions presumptuoses allò que haurien de defensar amb la rectitud del judici. Així, un cop rebuda l'autoritat judicial, pretenen exercir damunt els béns d'altri una llicència que no els és deguda i, seguint el seu antull, no temen d'ocasionar en els béns dels altres els perjudicis d'un poder nociu. Per això, qualsevol jutge que, contra els preceptes i les orde-

nances de les lleis, pretengui arrabassar quelcom dels béns d'altri o causar-los algun dany, el rigor de la llei l'ha de condemnar d'acord amb tota l'estimació del dany amb què ell pretenia sentenciar els altres.

II,1,33 *Erv.*]

XXXI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

D'aquells que desacatin les ordres del rei

Si algun home lliure desacata una ordre del rei i es demostra que ha actuat així bo i amagant la seva intenció amb alguna excusa i diu que no ha vist o no ha rebut l'ordre, si es posa de manifest l'engany d'aquesta astúcia, si és persona noble, ha de pagar tres lliures d'or al fisc [si és inferior, una *add. B*]; però si és persona tal que no té d'on poder treure aquesta quantitat, que rebi cent cops de flagell sense difamació de la seva dignitat. Però, si es demostra amb proves clares que li ho ha impedit la presentació d'una malaltia, l'alteració del temps, el desbordament d'un riu, una nevada o algun dany inevitable, no serà reu de l'ordre del rei ni haurà de sofrir les penes que comporta, ja que se li presentà una causa de manifesta necessitat.

Recc. Erv.] II. TÍTOL. DEL COMENÇAMENT DELS PLETS

- I. Que ningú no es podrà negar a respondre al demandant pel fet que no vagi presentar la causa amb el seu propi garant (auctor)
- II. Que l'audiència no es vegi pertorbada per cap mena de crits o aldarulls
- III. Que si els litigants són molts, se n'elegeixin dos que puguin dur a terme els plets iniciats
- IIII. Que les dues parts en conflicte siguin obligades pel jutge o pel saig amb un compromís de compareixença perquè puguin presentar-se alhora per tal de donar curs al plet
- V. Que cal exigir proves a totes les dues bandes en litigi
- VI. De la llargada del viatge amb què algú pretengui molestar un altre que és innocent
- VII. Si algú, sota la jurisdicció d'un jutge, té alguna causa en el territori d'un altre
- VIII. D'aquells que pretenguin intervenir com a protectors en causes alienes
- VIIII. Que un home lliure no es negui a respondre a les demandes d'un serf d'altri
- [X. D'aquells que comencen els seus plets en el tribunal del príncep i després, refusant-lo, tornen a la via de la convinença *add. B*]

II,2,1 *Recc. Erv.*]**I.**

Que ningú no es podrà negar a respondre al demandant pel fet que no vagi presentar la seva causa amb el seu propi garant (*auctor*).

Que ningú no deixi de respondre al qui li reclami qualsevol cosa amb el pretext de dir que ell no pot avenir-se al plet perquè aquell que el demanda no va presentar la causa amb el seu garant (*auctor*) ni el va encausar amb cap requeriment, llevat que demostrï que ho impedeix el termini de temps establert per les lleis.

II,2,2 *Recc. Erv.*]**II. FLAVI KHINDASVINT, REI**

[RECESVINT *segons B*]

Que l'audiència no es vegi pertorbada per cap mena de crits o aldarulls.

L'audiència no ha d'ésser pertorbada per aldarulls ni crits, sinó que, posats de banda aquells que no intervenen en el plet, només han de tenir accés al judici aquells que consta que hi han d'intervenir. Tanmateix, si el jutge escollís alguns auditors(a) perquè hi fossin presents al seu costat i volgués tal volta consultar amb ells sobre la causa proposada, està en el seu dret de fer-ho. Si no vol fer-ho, que ningú no s'introdueixi a l'audiència per impugnar la part contrària amb alguna intervenció innecessària o alguna objecció, de manera que es pugui fomentar algun impediment a una de les parts. I si algú fos amonestat pel jutge perquè calli i no intenti prestar la seva protecció en el judici, i s'atreveia a continuar afavorint alguna de les parts, que sigui obligat a pagar deu sous d'or, que seran a benefici del mateix jutge, i si no es fa enrere de cap manera, que sigui expulsat ignominiosament del judici.

(a) El significat d'aquest paràgraf ha de ser matisat en atenció als diferents punts de vista dels autors sobre el sentit, concretament, dels *auditores alios* del text original. Ací es dóna la interpretació més generalitzada, que suposa en els jutges una potestat —no pas una obligació— d'assessorar-se amb «alguns auditors» per a resoldre el litigi. Però SÁNCHEZ-ALBORNOZ (*Ruina y extinción del municipio romano en España e instituciones que le reemplazan*, Buenos Aires, 1943, pàg. 86-91, i *apéndice n.º 2*; recollit en *Estudios Visigodos*, Roma 1971, pàg. 92-98 i *apéndice n.º 2*) li dóna una significació diferent en funció de la seva visió del règim judicial visigot i les seves suposades arrels germàniques. En aquest respecte, estima que no era potestatiu sinó obligatori per al jutge assessorar-se d'auditors o jurats. L'establert en la present llei representava la possibilitat del jutge de cridar per a consulta altres auditors, estranys a l'audiència, considerant que la situació ordinària seria la d'assessorar-se amb jurats escollits d'entre els presents en aquella. [Nota del Dr. Josep M. Font i Rius]

II,2,3*Recc. Erv.*]**III. ANTIGA** [RECESVINT *segons B*]

Que si els litigants són molts, se n'elegeixin dos que puguin
dur a terme els plets iniciats

Si una part dels adversaris té molts litigants i l'altra més pocs, el qui jutja haurà de procedir a una elecció entre ells, de manera que cada una de les parts esculli respectivament els impugnadors que es facin càrrec dels seus plets. Perquè no hauran de presentar-se tots per defensar la seva causa, sinó que, com hem dit, tindran accés al judici aquells que hagin estat elegits per cada una de les parts, de manera que cap d'elles no es vegi pertorbada per la pressió o el clamor de molts.

II,2,4*Recc. Erv.*]**III. FLAVI KHINDASVINT, REI**[RECESVINT *segons B*]

Que les dues parts en conflicte siguin obligades pel jutge o pel saig
amb un compromís de compareixença perquè puguin presentar-se
ahora per tal de donar curs al plet

Sovint, per negligència dels jutges o dels saigs, quan no s'exigeix un compromís de totes dues parts, una d'elles es veu perjudicada de manera innecessària. Perquè, si l'un compareix al termini fixat i l'altre ho ajorna, s'ocasiona un perjudici no pas petit a una de les parts. Establim, per tant, que tots els jutges o tots aquells que tenen la facultat de jutjar es donin per advertits que cada vegada que per algun plet calgui fixar amb un compromís de compareixença el temps i el lloc en què s'hagi de tramitar una causa o tal volta s'hagi de pagar un deute, cada una de les parts, o sigui, tant el demandant com el demandat, siguin obligats per una citació, de manera que el dia assenyalat es presentin prestament al judici per si mateixos o pels seus mandataris perquè es conclogui el plet proposat o bé es pagui el deute. I la part que es retardi i no es presenti el dia establert, o bé que, en cas que li ho hagi impedit una malaltia o alguna dificultat del camí, no ho hagi fet saber al [seu *add. B*] jutge o al seu adversari, i no comparegui per donar curs al plet dintre del temps establert per una altra llei, bo i restant en peu el plet, que es vegi obligada a pagar la pena establerta en el seu compromís a aquell que s'ha presentat al judici tal com havia promès. I si el jutge o bé el saig no s'esmerça a complir això i, mentre obliga una part mitjançant un compromís, passa per alt l'altra, haurà de pagar dels seus béns a aquell a qui exigí el compromís la pena amb què volia castigar l'únic que sotmeté a tal compromís. Ara bé, si, en perjudici d'una de les parts, el jutge o el saig condonava a l'un el compromís que ha exigít a l'altre, o el destruïa, o l'ocultava, la pena que anava inserta en el compromís l'haurà de pagar dels seus béns a aquell per la causa del qual constava que s'havia escrit el compromís; tanmateix, aquell a qui pertoqui de dur a terme l'acció que insisteixi a fer-ho. La pena, però, que fou establerta pel jutge o pel saig mitjançant

el compromís no serà del tot en benefici del jutge o del saig sinó que, salvaguardant la causa del qui té la raó, una meitat la reclamaran el jutge i el saig, i l'altra meitat, la part demandant, per tots els conceptes.

II,2,5 *Recc. Erv.*] V. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que cal exigir proves a totes les dues bandes en litigi

Cada vegada que s'escolta una causa, cal exigir proves a totes les dues bandes, o sigui, tant al demandant com al qui és demandat, i cal que el jutge decideixi competentment quines han d'ésser rebudes amb preferència. Tanmateix, si mitjançant les proves no es pot escatir la veritat del fet, aleshores el qui ha estat demandat s'ha exculpar jurant que no ha tingut ni té en poder seu els béns o allò que se li demana, que no és conscient per res de la causa per la qual és interrogat, i que en veritat no sap que hagi comès res del que se li diu i contra la part a qui es diu que ho ha fet, i un cop hagi jurat així el qui ha estat demandat, el demandant serà obligat a pagar-li cinc sous.

II,2,6 *Recc. Erv.*] VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De la llargada del viatge amb què algú pretengui molestar
un altre que és innocent

Cal evitar el perjudici a aquells de qui es demostra la innocència i que no tenen cap culpa dels danys dels malvats. Per això, quan algú hagi obligat injustament un altre a comparèixer davant el príncep o el tribunal d'un jutge qualsevol per a prosseguir un plet, un cop s'hagi comprovat que la petició del demandant és injusta, si el demandat s'ha hagut de molestar injustament a recórrer cinquanta milles, rebrà del demandant cinc sous per la seva injusta petició. Si són seixanta milles, el mateix injust demandant pagarà sis sous; així, a mesura que el nombre vagi augmentant en deu milles, anirà augmentant igualment el nombre de sous, i el qui hagi hagut de recórrer injustament cent milles, ha de rebre deu sous del demandant injust, i així per cada cinquanta milles, els sous augmentaran de cinc en cinc, i per cada cent milles més, augmentaran en deu, i la suma de la indemnització arribarà [per cada cinquanta milles *add. B*] fins allà on arribi la durada del viatge.

II,2,7 *Recc. Erv.*] VII. FLAVI KHINDASVINT, REI
[RECESVINT *segons B*]

Si algú, sota la jurisdicció d'un jutge, té alguna causa en
el territori d'un altre

Si algú, lliure o serf, tingué alguna causa en el territori d'un altre jutge, fora del territori on resideix, el jutge a la jurisdicció del qual pertany el demandant adreçarà a l'altre jutge una carta subscripta i signada amb

la seva pròpia mà en què l'advertirà que s'acuiti a atendre i resoldre el plet del querellant. I si a la primera reconvençió diferia donar compliment a la seva esperança, aleshores el jutge del territori al qual pertany el demandant incautarà dels béns del jutge al qual havia adreçat la carta, onsevulla que puguin trobar-se, la quantitat equivalent a aquella sobre la qual se sap que el demandant havia presentat la seva querella, i la donarà nogensmenys al demandant perquè la posseeixi; i el qui la rebí la posseirà de tal manera que, conservant els altres béns, n'obtingui només l'úsdefruit i de la despesa. Però, quan aquell jutge que no havia volgut donar audiència al plet del querellant, d'acord amb la carta de l'altre jutge faci justícia al querellant pel mateix plet, el jutge que envià el requeriment retornarà sens tardança a l'altre jutge tot el que li havia pres dels seus béns; però, dels fruits despesos raonablement, aquell que els haurà despès no n'haurà de donar res. I si més endavant, un cop resolt el plet amb tota justícia, hom trobava que aquell jutge havia perdut indugudament els seus béns perquè la petició del demandant era injusta, aleshores el demandant injust ha de retornar íntegrament tots els béns que rebé al jutge a qui pertanyien i serà obligat a pagar-li altre tant dels seus propis béns. I si el jutge que provoca la dilació no tingués immediatament a les mans la possibilitat d'uns béns amb què l'altre jutge que li va enviar el requeriment pugui compensar el demandant, aleshores, que el jutge requeridor prengui del territori del jutge que ha causat la dilació alguns béns qualssevol equivalents a l'assignació del demandant o, almenys, atorgui al demandant una ordre [*cessió segons B en lloc de ordre*] signada en la qual es fixi la quantitat d'una penyora per la qual el demandant tingui la potestat de ser-ne creditor. Però si aquell que ha resultat empenyorat es querella davant del rei, del duc (*dux*) [*jutge segons B en lloc de duc*] o del comte (*comes*) per aquell empenyorament, el jutge que ha ocasionat la dilació serà obligat a satisfer per quadruplicat amb els seus béns els perjudicis de l'empenyorament que el querellant hagi sofert. Però si el que el demandant ha pres com a penyora és sobre els béns del seu deutor, el jutge no podrà ésser obligat a la indemnització anterior. Ara bé, si el jutge que fou requerit atén la causa del demandant sense dilació i en ella troba que aquest no té raó de cap manera, ha de posar per escrit de manera clara el judici en què s'ha posat de manifest la seva injustícia [*justícia segons B en lloc de injustícia*] i enviarà sens tardança un exemplar del text copiat fidelment, subscrit i signat amb la seva pròpia mà, al jutge pel qual havia estat requerit. I si després d'aquest judici just es posava de manifest l'arrogació del qui féu l'empenyorament, si és un home lliure, ha de restituir per duplicat, com a indemnització, allò que prengué com a penyora, o sigui, els béns perduts juntament amb uns d'equivalents. Però, si es descobreix que aquell que ha fet tals coses és un serf, rebrà cent cops de flagell i, rapat ignominiosament, retornarà tot seguit íntegrament els béns de què s'apoderà com a penyora. Aquells, però, que haguessin col·laborat a l'empenyorament, si són serfs

i hi van col·laborar espontàniament, rebran ells també cent assots; però, si són homes lliures, hauran de restituir a l'amo tot allò que es demostrï que li fou pres, deixant de banda la indemnització d'aquell que sigui convicte d'haver fet l'empenyorament de manera indeguda.

II,2,8 *Erv.*]

VIII. ANTIGA [KHINDASVINT *segons B*]

D'aquells que pretenguin intervenir com a protectors
en causes alienes

Qualsevol que tingui una causa i es confiï a una persona de categoria superior perquè en el judici pugui acorrallar el seu adversari gràcies a la seva protecció, que sigui declarat perdedor de la causa de què es tracta, encara que aquesta sigui justa; així que el jutge vegi que algun poderós actua com a protector en la causa d'algú, podrà foragitar-lo del judici. I si el poderós no fa cas del jutge i, resistint-s'hi insolentment, no volgués sortir del judici, el jutge tindrà potestat per exigir d'aquest poderós dues lliures d'or, una per a ell i l'altra per a aquell contra el qual el poderós es constituï com a adversari, i per expulsar-lo del judici amb ignominiosa violència. Tots els altres, lliures o serfs, que, avisats pel jutge, es neguin a sortir del judici, que siguin exposats en públic i siguin assotats cada un d'ells amb cinquanta cops de flagell.

II,2,9 *Erv.*]

VIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que un home lliure no es negui a respondre a les demandes
d'un serf d'altri

La llei persegueix el qui s'evadeix amb vanes excuses, perquè qualsevol arrogació pugui ser coercida més fàcilment. En efecte, molts homes lliures són promptes a maltractar els serfs dels altres i es desdenyen de presentar-se a judici quan aquests serfs els demanden, afirmant que no estan obligats a sostenir cap causa amb un que no podrà indemnitzar-los en cas que surtin guanyadors. Però, per tal d'evitar que amb aquesta dilació, quan l'amo del serf es troba més lluny de cinquanta milles, s'ocasioni algun perjudici en els interessos de l'amo o bé que el serf mateix hagi de sofrir indegudament algun perill, després de llarga deliberació hem decidit decretar això: que a ningú absolutament no li sigui denegada l'audiència, sinó que, quan un serf qualsevol afirmi que té contra algú un plet, ja sigui seu, ja sigui del seu amo o de la seva mestressa, aquell contra qui el té sigui obligat tot seguit a presentar-se a judici, o per donar resposta al demandant sense cap mena de dubte o per satisfer legalment la quantitat de la indemnització si el plet és guanyat pel serf amb tota justícia; amb la condició que, si el serf no pot donar proves convinents d'allò que exposa, l'home lliure ha d'exculpar la seva consciència jurant que ell no sap ni té res d'allò de què és acusat, i que no ho ha fet ni ha manat de fer-ho. I després d'aquest jurament, el serf,

igual que l'home lliure, ha de pagar sens tardança la indemnització per la seva demanda injusta. Tanmateix, l'amo del serf no pot desentendre's d'aquesta indemnització, fent la reserva que, si l'acció és inferior al valor de deu sous, el serf serà obligat a pagar la meitat de la indemnització, o sigui, dos sous i mig. I si consta que l'amo del serf es troba a una distància inferior a cinquanta milles, el serf no podrà demandar un home lliure llevat que el senyor no pugui presentar-se personalment al judici i enviï al jutge per mitjà del mateix serf una carta subscripta de la seva pròpia mà perquè el plet pugui ésser proposat pel serf. I si el serf que presenta un plet del seu amo, per frau o per negligència mena malament la causa i la perd, el senyor podrà reprendre la mateixa causa malmenada, o bé per ell mateix o bé per mitjà d'un mandatari seu i refer altra vegada el plet amb justos arguments de la seva part.

II,2,10 *Nova*]

FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

D'aquells que comencen els seus plets judicialment en el tribunal del príncep i després, [refusant-lo, *add. B*] fora del judici [del príncep *add. B*], intenten fer les paus entre ells i arribar a una convinença

Si els plets dels contrincants, un cop començats, no acaben amb una sentència decisòria del jutge, no sols és difícil que quedin apaivagats els interessos dels pledejants, sinó que la justícia que es cercava queda compromesa per diversos obstacles. És costum de molts que, després d'haver demanat que les disputes de llurs plets siguin definides en el tribunal del príncep, comptant a vegades amb la permissivitat, per tal de defugir el càstig [la sanció *segons B en lloc de* el càstig] de la llei, intenten acabar amb una convinença la causa que van presentar a l'audiència del rei. Per això, perquè amb l'argúcia d'aquest frau una part dels pledejants no defugí la justícia del tribunal, amb la sanció de la present llei decretem que qualsevol que des d'ara notifiqui la seva causa contra un altre perquè sigui jutjada per l'alta reial no pot retirar-se del judici per cap motiu ni fer cap mena de convinença amb el seu adversari; al contrari, ha de continuar la proposta del judici començat fins que la reial clemència comuniqui a les parts el seu judici escaient. I si, un cop incoat un plet davant del príncep o d'aquells que el mateix príncep hagi escollit segons el seu parer, hom es desentén de prosseguir-lo i arriba a una conclusió qualsevol amb l'adversari, sàpiguen tant el demandant com el demandat que hauran de pagar a la potestat reial l'equivalent al que hauria aconseguit per aquella causa el qui l'ha incoada; de tal manera que quedi a l'arbitri de la voluntat del rei fer-ne el que decideixi i cregui convenient. També seran multats amb la mateixa pena aquells que, [després d'haver demanat que les disputes dels seus plets siguin definides al tribunal dels jutges *add. B*] refusant el judici després d'iniciada la causa, intentin pactar entre ells sobre el plet incoat. Així també, el jutge i el saig es repartiran

entre ells la paga d'aquesta multa. I si els pledejants no tinguessin amb què pagar, que rebi cada un d'ells dos-cents [cent *segons B en lloc de dos-cents*] cops de flagell; i així el jutge tingui llicència per portar fins al final aquella causa. Només quedaran lliures de la pena d'aquesta llei aquells a qui un mandat reial hagi concedit un permís de negociació o aquells a qui el jutge que conclou la causa hagi donat llibertat per pactar entre ells.

***Recc. Erv.*] III. TÍTOL. DELS MANDANTS I DELS MANDATARIS**

- I. Que els plets dels prínceps i dels bisbes no han d'ésser menats per ells mateixos sinó pels súbdits [*seus add. B*]
- II. Que el jutge demani al querellant si la causa que proposa és seva o d'altri
- III. Que aquell que no defensa una causa per ell mateix delegui per escrit el seu representant
- IIII. Que no es practiqui mai un turment en les persones nobles per mandat, i de quina manera la persona humil, sigui lliure o serf, serà sotmesa a turment per mandat
- V. Que, si el qui ha fet un mandat sofreix una dilació en la seva causa, li sigui permès de canviar el mandatari
- VI. Que la dona no pot fer-se càrrec d'una causa per mandat, però pot, en canvi, menar la seva pròpia causa.
- VII. Que el dany repercuteixi en el mandant així com ho fa el lucre. També dels guanys del qui ha rebut un mandat
- VIII. Que, si mor aquell que rebé un mandat, els seus hereus poden rebre els guanys que li eren deguts
- VIIII. A quines persones han d'encarregar la resolució dels seus afers els poderosos i a quines persones l'han d'encarregar els pobres
- X. Que aquells a qui ha estat encomanat el fisc poden encarregar a qui vulguin els processos que s'hagin de seguir en defensa del fisc

II,3,1 *Recc. Erv.*] I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els plets dels prínceps i dels bisbes no han d'ésser menats per ells mateixos sinó pels súbdits [*seus add. B*]

L'excel·lència dels grans dignitaris, en la mateixa mesura que és escaient que donin el seu judici en els plets sobre els afers, no han de veure's implicats en les molèsties dels plets. Per tant, si s'escau que el príncep o el bisbe té un plet amb algú, que escullin unes persones a qui encarreguin de defensar els seus plets en lloc d'ells; perquè podria semblar que s'infligeix un ultratge a persones tan elevades si en la discussió de la causa es presentés contra elles una persona vil. Tanmateix, si el

rei volgués emprendre una proposició sobre una qüestió qualsevol, qui seria el qui gosaria contradir-lo? Així doncs, perquè la veritat no es vegi anul·lada per la magnitud de llur dignitat, que no menin per si mateixos el plet d'una acció, sinó per mitjà dels seus súbdits.

II,3,2 *Recc. Erv.]* **II. ANTIGA** [RECESVINT *add. B*]

Que el jutge demani al querellant si la causa que proposa
és seva o d'altri

Que el jutge demani al querellant en primer lloc si defensa una causa seva o tal volta s'ha fet càrrec de la causa d'un altre. Que li preguntis també de qui ha rebut el mandat; i, un cop el jutge hagi jutjat la causa, que faci constar en el judici qui és la persona que ha estat escoltada en la prossecució del plet i per mandat de qui actuava i que, a més, rebí d'aquell representant un exemplar del mandat per conservar-lo en poder seu juntament amb els exemplars del judici. Tanmateix, el qui ha estat demandat podrà exigir el mandat al querellant en presència del jutge perquè pugui saber amb tota claredat per quin motiu ha comparegut al judici i quin és el tenor del mandat.

II,3,3 *Erv.]* **III. ANTIGA**

Que aquell que no defensa una causa per si mateix delegui per escrit
el seu representant

Si algú no pot defensar una causa per si mateix, o potser no vol fer-ho, haurà de delegar un representant mitjançant una escriptura corroborada amb la seva pròpia mà i amb les signatures o les subscripcions de testimonis. De manera que si el representant feia una col·lusió, de resultes de la qual pogués ésser vençut pel seu adversari en el judici, haurà de restituir al mandant, a expenses seves, tot allò que hagi perdut o malversat dels seus béns i li pagarà també tot allò que el mandant havia d'obtenir o adquirir. Tanmateix, un serf no podrà ocupar-se per mandat de les causes de qualsevol, sinó únicament de les de l'amo o de la mestressa, o d'esglésies i de pobres, o també de plets fiscals.

II,3,4 *Erv.]* **III. FLAVI KHINDASVINT, REI**
[ANTIGA KHINDASVINT *segons B*]

Que no es practiqui mai un turment en les persones nobles
per mandat, i de quina manera la persona humil, sigui lliure o serf,
serà sotmesa a turment per mandat.

No permetem de cap manera que es practiqui un turment en persones nobles per mandat. D'altra banda, la persona lliure i pobra i que abans ja hagués estat trobada en falta, només permetem que sigui sotmesa a turment per mandat d'aquesta manera: que el mandant encomani

especialment menar l'afer sobre aquella persona no a un serf sinó a un home lliure, mitjançant un mandat confirmat amb la seva pròpia mà o per la signatura de tres testimonis. I si per cas feia sofrir tortura a un innocent, que el mandant sàpiga que queda sotmès a les penes d'aquella llei que es troba al llibre sisè, títol primer, era segona, on s'estableix per qui i per quines coses les persones lliures poden ésser sotmeses a turment. En canvi, la resta de les causes criminals poden ésser encomanades per mandat amb la condició que, tal com s'ha dit abans, en un plet contra una persona lliure, l'acció del turment sigui encomanada a un representant lliure. En canvi és permès que un serf sigui sotmès a tortura per mandat tant d'un home lliure com d'un serf segons el seu dret, salvaguardant, però, aquesta condició: que si s'han irrogat tortures o danys a innocents, el mandant sigui obligat per un requeriment del jutge a una satisfacció total. I aquell que ha rebut un mandat no ha d'ésser acomiadat fins que el mandant s'hagi presentat davant del jutge o compleixi la satisfacció de les lleis. Tanmateix, aquell que ha de dur a terme el turment per mandat, que sàpiga que serà obligat pel jutge pel vincle d'un compromís de compareixença, per si mateix, com a senyor del seu dret.

II,3,5 *Recc. Erv.*] V. ANTIGA [RECESVINT segons B]

Que, si el qui ha fet un mandat sofreix una dilació en la seva causa,
li és permès de canviar el mandatari

Aquell que hagi rebut per mandat la causa d'algú perquè es dugui a terme un plet, que ho faci diligentment; i si allarga el temps, i la causa, que potser es podia resoldre amb més rapidesa, se suspèn per excuses supèrflues o per una dilació fraudulenta, el mandant pot recórrer al jutge. I si aquell que havia rebut el mandat, caient en el defecte d'alguna malícia o de cobejança o de negligència, en presència de l'adversari o del jutge, retardava el plet que té encomanat més de deu dies sense permís del jutge, el mandant pot proposar la seva acció per si mateix o bé confiar-la a aquell que ell triï.

II,3,6 *Recc. Erv.*] VI. ANTIGA

Que la dona no pot fer-se càrrec d'una causa per mandat, però pot,
en canvi, menar la seva pròpia causa

La dona no pot rebre una causa per mandat, però no pot ser impedida d'exposar el seu propi plet en el judici. El marit no pot defensar la causa de la seva muller sense un mandat, o, en tot cas, es comprometrà davant del jutge [o d'altres que el jutge elegeixi *add. B*] amb la caució que la muller no remourà el plet, i, si el remou, el marit rebrà la pena que estableix la caució ja que pretengué defensar una causa de la seva muller sense mandat. I si el marit perd la causa de la

seva dona que defensava sense mandat, la muller no ha de témer cap perjudici, sinó que pot prosseguir per ella mateixa el plet o pot encomanar a qui li sembli aquelles coses que són de la seva competència; de tal manera que, si, un cop vençut el marit justament en el judici, la part de la dona creu que aquell adversari que havia sortit vencedor ha d'ésser obligat novament a defensar la seva causa, i en un segon judici es posava de manifest que el seu marit no havia estat vençut injustament, sàpiga aquesta dona que serà obligada segons la llei a pagar una indemnització no sols al jutge que va sentenciar primer la seva causa, sinó també a aquell demandat a qui va obligar a comparèixer novament a judici.

II,3,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Que el dany repercuteixi en el mandant així com ho fa el lucre.
També dels guanys del qui ha rebut un mandat

Així com el lucre, també el dany, segons les condicions del mandat, ha de repercutir en aquell que ha encomanat la seva causa; de manera que, a aquell que defensa un causa per mandat i insisteix fidelment perquè el plet faci el seu curs, el mandant no pot retirar-li el mandat i passar després a un altre la mateixa acció; perquè és injust que perdi la recompensa pel seu treball aquell que se sap que ha treballat fidelment per la causa rebuda; així, aquell que ha de prosseguir un plet, abans del començament de la causa, que estableixi amb el mandant quant haurà de rebre d'ell com a recompensa pel seu treball un cop s'acabi el plet. I si el qui ha menat la causa es retarda més de tres mesos a donar al mandant allò que ha guanyat en el plet, perdrà tot allò que segons el tracte havia de rebre per aquella causa, i el mandant rebrà per instància del jutge allò que li pertoca.

II,3,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Que, si mor aquell que rebé un mandat, els seus hereus poden rebre els guanys que li eren deguts

Si el qui ha fet un mandat mor abans que se celebri la causa, aquell mandat que havia fet serà invàlid; i si mor el qui ha rebut el mandat abans que se celebri la causa, aquell mandat no tindrà cap mena de validesa. Però, si és manifest que abans de morir va defensar la causa i amb la seva porfídia la va encaminar als seus fins legítims, i, tanmateix, per algun esdeveniment, encara no va quedar conclosa i acabada, si la causa ja havia arribat a un punt molt avançat per obra del qui l'havia defensada per mandat, tot el guany que n'havia de treure ha d'ésser pagat als seus hereus per la part del mandant.

II,3,9 *Recc. Erv.*] VIII. [ANTIGA *add. B*] FLAVI KHINDASVINT, REI

A quines persones han d'encarregar la resolució dels seus afers els poderosos i a quines persones l'han d'encarregar els pobres

Ningú no pot encomanar la seva causa per cap motiu a un que sigui més poderós que el mateix mandant, de manera que un que li sigui inferior pugui veure's constret o intimidat pel seu poder. En efecte, fins i tot si un poderós té un plet amb un pobre i no vol defensar-lo per si mateix, el poderós no pot encomanar la seva causa sinó a un altre que sigui igualment pobre o potser encara més. El pobre, en canvi, si vol, pot encomanar la seva causa a un que sigui tan poderós com aquell contra el qual té el plet.

II,3,10 *Recc. Erv.*] X. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que aquells a qui ha esta encomanat el fisc poden encarregar a qui vulguin els processos que s'hagin de seguir en defensa del fisc

Ningú no ha de causar dany als béns del fisc. Tanmateix, si aquell a qui han estat confiats decidís promoure alguna causa contra algú per defensar els drets del fisc, té llicència per prosseguir legalment el plet davant el comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o davant el jutge; i si s'escau que es troba absent del lloc on s'ha de tractar l'afer, o li ho impedeix alguna circumstància, o també si no volgués proposar-lo per ell mateix, estarà facultat sense cap dubte per encomanar per mandat aquella acció d'utilitat pública a qui ell vulgui perquè la dugui a terme.

Recc. Erv.]**III. TÍTOL. DELS TESTIMONIS
I DELS TESTIMONIATGES**

- I. De les persones que no poden testificar
- II. Que els testimonis no poden ésser creguts si no juren; qui cal creure si cada una de les parts aporta un testimoni; i si el testimoni no té cura de testificar la veritat
- III. De la recerca de la justícia si el testimoni diu una cosa, i les escriptures, una altra
- IIII. Que no s'ha de creure els serfs; i quins serfs del rei cal creure
- V. Els testimonis no han de testificar per carta; i de quina manera es pot delegar un testimoniatge
- VI. D'aquells que presten un fals testimoniatge
- [VII. D'aquells que maten la seva ànima amb un perjuri *add. B*]
- Erv.*] VII. D'aquells que es comprova que han pronunciat un fals testimoniatge, i de l'espai de sis mesos en què es pot desacreditar un testimoni, i que no es pot testificar sobre una persona difunta

- VIII. D'aquells que provoquen uns altres a proferir un fals testimoniatge o que inciten els serfs d'altri a la llibertat
- VIII. En quines causes poden testificar els serfs
- X. D'aquells que s'obliguen per un pacte escrit a no dir la veritat a favor de les causes d'altri
- XI. De l'edat en què els menors poden testificar
- XII. Que els parents i pròxims no poden testificar contra els estranys

II,4,1 *Recc. Erv.*]

I. FLAVI KHINDASVINT, REI

De les persones que no poden testificar

Els homicides, els malfactors, els lladres, els criminals, els enverinadors, els qui hagin comès un rapte, els qui hagin proferit un fals testimoniatge, els qui recorrin a sortilegis i a endevinaires no poden ésser admesos de cap manera a testificar.

II,4,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA [KHINDASVINT *segons B*]

Que els testimonis no poden ésser creguts si no juren; qui cal creure si cada una de les parts aporta un testimoni; i si el testimoni no té cura de testificar la veritat

El jutge, un cop acabada la causa i després que els testimonis hagin prestat jurament, d'acord amb les lleis, tal com ell mateix haurà ordenat, emetrà la sentència; perquè els testimonis no poden testificar sense jurament. I si són adduïts testimoniats igualment per l'una i l'altra banda, després de sospesar la veritat de les paraules, l'elecció del jutge decidirà qui cal creure amb preferència. Si algú, amonestat pel jutge, no volgués testificar sobre alguna cosa que sap, o si digués que no la sap i no s'afanyés a jurar-ho, o si, gratuïtament o per venalitat, ometés de dir la veritat: si fos de condició noble, no se li ha de permetre de testificar després en cap judici ni s'ha d'acceptar mai més el seu testimoniatge. I si, encara que lliures, fossin persones de menor dignitat, es veuran privats de testificar i rebran cent assots amb pèrdua de la fama; perquè ocultar la veritat no és una falta més lleu que inventar coses falses.

II,4,3 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI KHINDASVINT, REI

De la recerca de la justícia si el testimoni diu una cosa, i les escriptures, una altra

Quan el testimoni diu una cosa diferent del que conté una escriptura que se sap que ell mateix ha subscrit, encara que hi hagi diverses impugnacions verbals per part dels testimonis contra el text de l'escriptura, tanmateix és ben clar que cal donar crèdit amb preferència a l'escriptura. I si els testimonis diuen que ells no han corroborat aquella escriptura que s'exhibeix, el qui la presenta haurà de demostrar si consta que aquella

escriptura fou corroborada pels mateixos testimonis. I si aquest no pogués convèncer d'això amb altres documents qualssevol, l'experiència del jutge tindrà cura d'inquirir-ho amb tota diligència; de manera que, per tal de confrontar les mans, aquell testimoni que ho nega escriuï en presència del jutge i, a més, se l'obligui a escriure altres coses, perquè es conegui més fàcilment la veritat; i en això cal cercar per tots els mitjans que es presentin escriptures que hagi fet o subscrit abans. I si totes aquestes coses fallen, aleshores que juri sense dilació, segons les fórmules establertes, que ell no hi ha intervingut de cap manera com a subscriptor. I si després d'això es demostrés d'alguna manera que ha mentit per fer desaparèixer la veritat, marcat amb la infàmia de falsedat si és persona noble, sigui obligat a pagar-li el doble de tot el que havia pogut perdre a aquell a favor del qual es negà a prestar el testimoniatge. Però, si és persona inferior i no té d'on pagar el doble de la cosa, que perdi el dret de testificar i que, exposat públicament, rebi cent cops de flagell. [Amb una indagació semblant ordenem investigar la veracitat de les escriptures si els lliuradors mantenen que ells no les varen firmar. I quan es demostrï que han mentit, ordenem que se'ls castigui d'acord amb la prescripció de la llei que fou promulgada sobre els falsificadors d'escriptures *add. B*] Ara bé, quant als dos testimonis idonis que l'autoritat antiga de les lleis^(a) determinà que calia adduir, no sols cal considerar que siguin idonis pel seu llinatge, o sigui, indubtablement lliures, sinó també que siguin coneguts per l'honestedat del seu pensament i opulents per l'abundància de béns. Ja que sembla que cal prevenir que algú, mogut tal volta per la pobresa, no podent suportar la necessitat, no temi de precipitar-se a perjurar.

(a) Aquesta referència a una *prisca legum auctoritas*, del text original, per a ZEUMER (*Leges Wisigothorum*, pàg. 96, nota 3; *Historia de la legislación visigoda*, Barcelona 1944, pàg. 190) es reconduiria a un text del Breviari d'Alaric (o *Lex Romana Wisigothorum*) o, més probablement, a una llei perduda del Codi d'Euric (475?). En canvi, A. D'ORS (*El Código de Eurico*, Roma-Madrid, 1960, pàg. 63) estima, amb bones raons, que reenvia a les «antigues lleis romanes» del Breviari d'Alaric o, possiblement, a fonts justinianees. [Nota del Dr. Josep M. Font i Rius]

II,4,4 *Erv.*]

III. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que no s'ha de creure els serfs; i quins serfs del rei cal creure

El serf no ha d'ésser cregut de cap manera si vol objectar algun delictes contra algú ni tampoc si implica el seu amo en un delictes. I si, malgrat ésser sotmès a tortura, exposa la seva acusació, no caldrà donar-li crèdit de cap manera, llevat dels nostres serfs, que estan expressament lligats als serveis reials de manera que, no sense mèrit, són honorats generosament amb càrrecs palatins, o sigui, els encarregats dels mossos d'estable, dels copers, dels argenters, dels cuiners i, a més d'aquests, tots aquells que excel·leixin per algun càrrec o grau superior; tots aquests,

la potestat reial els coneix sempre bé i consta que no estan implicats en maldats ni delictes. A aquests sí que, per aquesta llei, els és concedida llicència per a proclamar i testificar la veritat, com a tots els altres homes lliures. Quant a tots els altres que pertanyen al servei de palau, si hom creu que ha de cridar-ne algun a testificar, no se li concedirà credibilitat si la decisió justa i honesta de l'autoritat reial no concedeix que se'l cregui i que testifiqui allò que sap.

II,4,5 *Recc. Erv.*]

V. FLAVI KHINDASVINT, REI

Els testimonis no han de testificar per carta; i de quina manera es pot delegar un testimoniatge

Els testimonis no han de prestar el seu testimoniatge per carta, sinó que, essent-hi presents, no han de callar la veritat que coneixen i no han de prestar testimoniatge d'altres afers sinó d'aquells que se sap que han ocorregut en presència seva. Ara bé, si els mateixos testimonis, o els parents o els amics, mentre es veuen afeblits per l'edat o afectats per alguna malaltia, o mentre resideixen en alguna província forastera i allunyada, consideren que han de delegar a algú el seu testimoniatge sobre alguna cosa que els és coneguda, i si els qui deleguen la testificació no són tots del mateix territori, que es reuneixin, tanmateix, en el territori on resideix aquell que els sembli més idoni [on resideix el jutge, els que resultin idonis *segons B en lloc de* on resideix — idoni] i, davant el jutge d'aquell territori o davant aquells que el jutge hagi elegit, facin un mandat a persones lliures i idònies, les que ells vulguin, i tinguin cura de jurar segons les clàusules establertes allò que els és conegut; de manera que aquells a qui els és encomanada la missió de testificar confirmin amb tota claredat, allà on calgui, amb el seu jurament, allò que han sentit per si mateixos que els seus mandants han jurat d'una manera justíssima i claríssima. Però qualsevol mandat sobre aquests plets que s'hagi fet altrament, serà sempre invàlid davant qualsevol jutge.

[Que els testimonis, abans d'ésser interrogats sobre una causa, siguin constrets mitjançant jurament.

Els testimonis, abans d'ésser interrogats sobre una causa, han d'ésser constrets mitjançant jurament de manera que jurin que no diran res que no sigui la veritat de l'afer. També manem que es doni més crèdit a les persones més elevades que a les de condició més baixa. El testimoniatge d'un de sol, encara que sembli persona il·lustre i idònia, no ha d'ésser de cap manera escoltat.

Dels juraments; que no han d'ésser emesos sense necessitat.

Volem que els juraments no es facin de seguida, sinó que cada jutge conegui abans la causa de manera que la veritat no li resti oculta, i que no recorrin al jurament amb lleugeresa *add. B*].

II,4,6 *Erv.*]

VI. FLAVI KHINDASVINT, REI

D'aquells que presten un fals testimoniatge

Si algú presta contra un altre un fals testimoniatge i és descobert en la mentida, o també si ell mateix confessa que ha prestat un fals testimoniatge: si és persona de posició major (*maioris loci*), ha de donar dels seus propis béns a aquell contra qui ha fet el fals testimoniatge la mateixa quantitat que hagué de perdre a causa del seu testimoniatge, i que sàpiga que no podrà tornar a testificar més. Si és persona de posició menor (*minoris loci*) i no té amb què pagar, que sigui lliurat com a serf a la potestat d'aquell contra el qual prestà el fals testimoniatge. I la mateixa causa no podrà ésser represa de cap manera pel testimoniatge d'aquells que s'ha descobert que abans havien testificat coses falses; llevat que l'ordre de la veritat es faci més evident d'una altra manera, o sigui, per un altre testimoni legítim i millor o per disposicions justes i legals d'una escriptura. D'altra banda, qualsevol que corrompi un altre per guany o el persuadeixi de dir un fals testimoniatge amb qualsevol mena d'engany, quan es descobreixi la invenció d'aquest fet, tant l'autor del delictes, que empeny un altre a la perdició, com aquell que, àvid de la cobejança de béns, dóna el seu consentiment per testificar una falsedat, per una mateixa sentència siguin tinguts tots dos per falsaris [i, endemés, per a escarment dels altres, que rebin públicament cent assots, siguin deshonrosament rapats i restin així sotmesos per sempre a la infàmia *add. B*].

II,4,7 *Erv.*]

VII. FLAVI ERVIGI, REI

Recc. deest]

D'aquells que es comprova que han pronunciat un fals testimoniatge,
i de l'espai de sis mesos en què es pot desacreditar un testimoni,
i que no es pot testificar sobre una persona difunta

L'obstinada maldat dels falsos testimonis no sap tenir mesura a dir coses falses, sinó que pretén ajuntar un crim amb el crim de perjuri. I per això, com que la llei divina condemna amb sentència de mort les persones detestables que intenten aquest crim, és a dir, aquells que l'autoritat judicial comprova que han dit un fals testimoniatge contra el seu germà, nosaltres, en conseqüència, privem de l'atreviment de testificar una segona vegada aquestes persones nefàries, de qui afirmem que ja són mortes, no per les lleis humanes, sinó per les divines. I per això, si algú presta el seu testimoniatge per alguna cosa davant el jutge i, gràcies al seu testimoniatge, la causa queda demostrada, si s'escau que més endavant, mogut per l'amor, la por o la recompensa d'aquell pledejant que abans sortí perdedor a causa del seu testimoniatge, el mateix testimoni diu que va testificar en fals la primera vegada i que vol testificar una segona vegada per esborrar el que havia dit la primera, mantenint la llei anterior, ordenem que per aquesta nova disposició s'observi el següent: que no li

sigui permès de testificar per segona vegada, i que aquella causa sobre la qual jurà abans el testimoni perjur no sigui represa de nou a causa del seu testimoniatge; llevat que s'escaigui que es pugui tornar a remoure la causa instruïda amb altres testimonis legítims i millors o també amb documents verídics, de manera que sigui lícit de tornar a refer el plet de la causa per tal d'esmenar-la amb una segona sentència judicial per mitjà d'un altre testimoni, com ja s'ha dit, o per la presentació inqüestionable de documents. I si algú, desitjant accelerar la proposició de la seva causa, aporta un testimoni a judici, si aquell contra qui va la causa hi és present i diu que no sap res que pugui objectar com a reprovació del testimoni presentat, que la cosa de què es tracta, en virtut del testimoniatge dels testimonis presentats, passi a instàncies del jutge al dret d'aquell a favor del qual han testificat. Tanmateix, aquelles persones que diuen que no saben res que puguin objectar per desautoritzar un testimoni adduït, tenen llicència de la nostra reflexiva pietat perquè, dins el termini de sis mesos, puguin investigar els defectes dels testimonis que no coneixien i refer el plet de la seva causa. I si dins el termini de sis mesos no poden trobar defectes en els esmentats testimonis ni demostrar llur infàmia davant el jutge, un cop complerts els sis mesos, ja no els serà concedit cap termini de temps perquè demostrin que el testimoni adduït és infame o perquè aportin al judici un altre testimoni per la mateixa causa, sinó que allò que quedi confirmat pel testimoniatge d'aquells restarà inamovible per sempre i de manera omnímoda. I, tanmateix, si aquell a qui és lícit d'objectar defectes als testimonis durant sis mesos trobés, dins el terme establert, una confirmació legítima amb què pot convèncer que el testimoni aportat contra ell és infame, el pledejant podrà aportar un testimoni només contra aquells que encara són vius i pugui infamar. I si consta que ha mort algun d'aquells testimonis que se sap que van jurar abans, no es donarà cap testimoniatge sobre el difunt, i, en aquestes i altres causes qualssevol, no s'admetrà de cap manera el testimoniatge d'un vivent sobre un difunt, llevat que hi hagi un text escrit legítim i evident en què aquell que ha mort subscriguí que es reconeix reu d'un delictes o bé en què figuri com a marcat públicament en un judici just i equitatiu. I que sigui suficient tot això que s'ha dit sobre la infàmia per la qual qualsevol culpable no ha d'ésser admès a testificar. D'altra banda, si un difunt és acusat d'algun deute o d'apropiació indeguda, serà lícit al pledejant, segons una altra llei, demostrar el deute o l'apropiació del difunt per un testimoni verídic o per legítim document i concloure el plet proposat de la seva part.

II,4,8

Nova]

FLAVI ÈGICA, REI

De la derogació de testimonis. Que es prolongui fins a trenta anys el termini per a comprovar llur infàmia

Es propi del càrrec reial mostrar la justícia als pobles i esmenar amb la seva justa sanció les sentències de les lleis promulgades sense dret raonable. Per això, havent sabut que fins ara hi havia establert per la llei que si algú deia que no sabia res que en aquell moment present pogués objectar en descrèdit d'un testimoni proposat, tenia durant sis mesos per a indagar els defectes del testimoni desconegut i reparar el plet de la seva causa; i que, si no podia demostrar-ho, un cop passats els sis mesos, després ja no tenia cap més termini per a infamar el mateix testimoni o bé per aportar-ne un altre, sinó que allò que s'hagués determinat d'acord amb la declaració d'aquell testimoni havia de restar incommovible i que no s'atrevis després a aportar un altre testimoni —la qual cosa ha semblat totalment injusta a la nostra clemència, de manera que la justícia, que és Déu mateix i no ha de desaparèixer ni amb la fi dels segles, sucumbiria a la brevetat del temps—, amb un decret general estenem per a tots els pobles del nostre regne un permís de reforma per a encausar en aquesta mena de plets, de manera que, des del moment en què s'hagi establert aquesta disposició legal, tant aquelles causes que, havent-se decidit en el passat segons aquelles normes, no s'ajustin a justícia, com també aquelles que després hagin sorgit per noves acusacions, no es considerin, pel mateix capítol subjectes a les disposicions d'aquella llei. Al contrari, anul·lant la institució d'aquells sis mesos, sigui lícit a tothom, per espai de trenta anys, reparar el seu plet mitjançant la legítima declaració dels testimonis, d'acord amb la llei anterior del senyor rei Khindasvint, i aportar un altre testimoni, el qual judici haurà d'ésser promulgat amb un prudent examen segons la justícia que és deguda a tothom.

II,4,9

Recc. Erv.]

VII. <VIII.> FLAVI KHINDASVINT, REI

D'aquells que provoquen uns altres a proferir un fals testimoniatge o que inciten els serfs d'altri a la llibertat

Si algú és convicte d'haver provocat un altre a proferir un fals testimoniatge contra un home lliure o contra un llibert, ha de pagar a aquell que pretenia condemnar o perjudicar amb el fals testimoniatge tant com hauria pogut obtenir del seu estat o dels seus béns si ho hagués aconseguit justament. Però, si algun testimoni que ha estat simplement invitat per un altre a testificar se sap que testifica falsament contra un home lliure o un llibert, de manera que pel seu testimoniatge algú sigui humiliat a la servitud, i, tanmateix aquell que ha proposat el testimoni no es descobreix que sigui conscient d'aquest frau, només el mateix testimoni restarà obligat envers aquell que ha volgut perjudicar amb el seu testimoniatge, com en la sentència anterior, o sigui, com aquell que ha provocat un testimoni a testificar en fals; de tal manera que, si no té amb què pagar, sigui lliurat per sempre com a serf a la potestat d'aquell, juntament amb tot el que se sap que posseeix. Això mateix decretem també que es compleixi en aquells que, per tal d'encaminar

els serfs d'altri a la llibertat, es descobreix que han proferit un fals testimoniatge [promouen els serfs d'altri a la llibertat amb la intenció que profereixin un fals testimoniatge, si es descobreix que els serfs l'han proferit, *segons B en lloc de* per tal d'encaminar — testimoniatge] o bé han intentat posar en pràctica aquesta intenció de manera que els serfs, incitats per ells, poguessin per llur instància arribar un dia a ésser homes lliures amb una arrogància indeguda.

II,4,10 *Recc. Erv.*] VIII. <VIII.> FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[KHINDASVINT *segons B*]

En quines causes poden testificar els serfs

Els decrets de la nostra llei no han de passar per alt allò que és convenient a la majoria, per tal que ningú no tingui oberta tanta facilitat per a noure que cregui que no ha de témer res de la llei. Com que moltes vegades hom troba que entre els homes lliures s'ha produït una mort i no hi ha cap home lliure que pugui aclarir amb evidència el crim d'aquella mort, en tal cas, si no hi ha estat present cap home lliure, caldrà creure decidivament els serfs, de manera que, mitjançant llur testimoniatge, es pugui conèixer com s'ha produït la mort entre aquells. Però com que de vegades es perd el coneixement de la justícia, quan la dignitat dels homes lliures es troba lluny o bé consta que no coneix els fets de prop, aleshores, quan no puguin testificar homes lliures que hi fossin a prop o que siguin considerats coneixedors de l'assumpte de què es tracta, és permès de creure els serfs. Però que sàpiguen que no se'ls ha de donar crèdit sobre altres causes i sobre coses importants, sinó sobre coses petites, sobre terres, vinyes o edificis que no siguin gaire grans, a causa de les quals solen originar-se disputes entre hereus i entre amos veïns. Però també sobre els esclaus cal donar-los crèdit, perquè sovint s'esdevé que són empleats o retinguts per altres indegudament o bé que s'escapen il·lícitament de la potestat dels senyors: de manera que, pel seu coneixement veritable, aquests béns puguin ésser retornats als seus senyors i, per llurs notícies certes, es pugui desvirtuar justament la causa de la disputa. Però no se'ls pot donar crèdit si no consta que són quitis de qualsevol delicte i no estan atrapats per una greu pobresa, de manera que llur testimoniatge no pot ser acceptat de cap manera contra la dignitat dels homes lliures llevat que, com s'ha dit més amunt, s'escaigui que s'ha originat una mort.

II,4,11 *Recc. Erv.*] VIII. <X.> FLAVI KHINDASVINT, REI

D'aquells que s'obliguen amb un compromís escrit a no dir la veritat a favor de les causes d'altri

Hem sabut que molts es comprometen per un pacte que s'afanyaran a testificar per la seva utilitat i la dels seus, però que si hom té quelcom

per testificar contra ells, no ho faran de cap manera. I com que això és ben contrari a la veritat, que sàpiguen tots els jutges que tenen llicència per a perseguir insistentment aquestes invencions i per a destruir-les quan les trobin, i aquells que siguin esmentats en aquests compromisos, que facin que siguin flagel·lats amb cent assots; de tal manera, però, que aquest càstig no els comporti la nota d'infàmia, sinó que, per llei, els sigui concedida sempre la llibertat indiscutible per testificar allò que saben.

II,4,12 *Recc. Erv.*] X. <XI.> FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[KHINDASVINT *segons B*]

De l'edat en què els menors poden testificar

L'edat en què s'ha d'admetre el testimoniatge dels menors queda fixada de manera que, quan el noi o bé la noia hagin complert catorze anys, tinguin llicència indiscutible per a testificar en totes les causes.

II,4,13 *Erv.*] XII. ANTIGA ESMENADA

Que els parents i els pròxims no poden testificar contra els estranys

Els germans, les germanes, els germans uterins, els oncles paterns, les ties paternes, els oncles materns, les ties materns, i els fills de tots aquests, com tampoc els néts ni les nètes, ni els cosins germans ni les cosines germanes no han d'ésser admesos a testificar contra estranys; llevat que per ventura els parents d'una mateixa sang tinguin entre ells algun plet o que, en la causa de què es tracta, consti que manca del tot una altra persona lliure.

II,4,14 *Extr.*] ANTIGA

D'aquells que maten la seva ànima amb un perjuri

Si algú mata la seva ànima amb un perjuri, o es descobreix que algú ha perjurat indegudament, o si algú, veient-se atrapat, negués la veritat que coneix, quan el jutge sàpiga això amb certesa, farà que sigui pres i rebi cent assots, i que així incorri immediatament en la nota d'infàmia, de manera que després no li sigui permès de testificar. I si és persona poderosa, d'acord amb la llei anterior que dictamina sobre els falsaris, que perdi la quarta part dels seus béns a instàncies del jutge, la qual serà assignada a aquell a qui intentà perjudicar amb el frau del perjuri.

[A B aquesta llei figura després de II, 4, 6]

Recc. Erv.] **V. TÍTOL. QUINES ESCRIPTURES S'HAN DE
TENIR PER VÀLIDES I QUINES HAN D'ÉSSER
DESESTIMADES, I DE LA CONSIGNACIÓ
DE LA VOLUNTAT DELS DIFUNTS**

- I. Quines escriptures s'han de tenir per vàlides
- II. De la consignació [i la conservació *add. B*] dels pactes i dels compromisos
- [III. Que cap testimoni no gosi subscriure o confirmar una escriptura que no coneix *add. B*]
- III. Que el fill o l'hereu no pot anar contra les disposicions dels seus predecessors
- IIII. De les penes d'aquells que intenten anar contra els seus pactes o els compromisos
- V. Que les disposicions i els compromisos dels serfs [sense una ordre dels amos *add. B*] no han de tenir validesa
- VI. Dels afers deshonestos i il·lícits
- VII. Que sota el nom d'una mateixa causa no es comprometin altres béns ni la persona amb pèrfides disposicions. També de les penes que cal incloure en els compromisos
- VIII. Que qualsevol escriptura o contracte que hagin estat arrencats per la força o per por no poden tenir validesa
- [X. De les escriptures supèrflues *add. B*]
- VIII. Quines escriptures poden tenir validesa si han estat fetes per aquells que es troben en minoria d'edat
- X. Com convé disposar i confirmar les darreres voluntats de les persones
- XI. Com s'han de confirmar les voluntats d'aquells que moren en un viatge
- XII. Que la voluntat del difunt sigui publicada abans de sis mesos davant d'un sacerdot o de testimonis
- XIII. De la confrontació de mans si l'escriptura presenta dubtes.
- XIII. De les escriptures hològrafes
- XV. De la confrontació d'escriptures i del pagament de les penes que contenen
- [XVIII. Que ningú no intenti comprometre una cosa per testimonis i una altra per escriptures *add. B*]
- [XVIII. Que ningú no gosi des d'ara, exceptuant el jurament de fidelitat al rei i el que hom presta en els afers judicials, comprometre's amb el vincle del jurament, amb traïció a la potestat reial o a la de qualsevol altre *add. B*]

II,5,1 *Erv.]***I. FLAVI KHINDASVINT, REI****Quines escriptures s'han de tenir per vàlides**

Les escriptures que portin el dia i l'any clarament expressats, que hagin estat escrites segons que mana la llei i que siguin corroborades amb la signatura o la subscripció del testador i dels testimonis, han d'ésser tingudes per vàlides amb tota fermesa. Seran també considerades vàlides aquelles escriptures que, encara que el seu autor no les pogué subscriure perquè li ho impedia una malaltia, tanmateix, demanà a altres que les subscrivessin i així aquell que en fou pregat estampà la seva signatura o la seva subscripció en lloc de l'autor, salvaguardant, però, que si l'autor de tals escriptures es posa bo de la malaltia que el tenia impedit, si vol que resti en ferm allò que ha testat en les escriptures, ho ha de corroborar amb l'acostumada subscripció de la pròpia mà, i així allò que ha testat obtindrà plena validesa. Però si s'escau que el mateix testador mor d'aquella malaltia, el testimoni que hi va intervenir com a rogatari tindrà cura de corroborar dins el termini de sis mesos les escriptures que va subscriure, tal com s'ordena en una altra llei

II,5,2 *Recc. Erv.]***II. ANTIGA [KHINDASVINT segons B]**

De la consignació [i la conservació *add. B*] dels pactes i dels compromisos

Els pactes i els compromisos que hagin estat fets per escrit de manera justa i legítima, si porten expressats clarament el dia i l'any, no permetem de cap manera que siguin reformats.

II,5,3 *Nova]***FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS**

Que cap testimoni no gosi subscriure una escriptura que no coneix

Si un que és invocat com a testimoni no ha llegit abans per si mateix, o no ha sentit com el llegeix un altre davant seu, el contingut d'una escriptura qualsevol, que no s'atreveixi a subscriure-la en absolut. I si s'hi atrevia, el seu testimoniatge, que ha donat incautament, no permetem que sigui acceptat, perquè hi va intervenir com a subscriptor sense tenir-ne coneixement, i no serà tinguda com a vàlida cap escriptura que hagi estat confirmada sense un veritable coneixement per part dels testimonis.

II,5,4 *Erv.]***III. ANTIGA [KHINDASVINT segons B]**

Que el fill o l'hereu no pot anar contra les disposicions dels seus predecessors

El fill o l'hereu no pot anar contra les disposicions justes i legítimes dels seus predecessors; perquè amb justícia és rebutjada la presumpció d'aquell que intenta injustament invalidar els actes dels més vells.

II,5,5 *Recc. Erv.*] III. FLAVI KHINDASVINT, REI [NOVAMENT *add B*]

De les penes d'aquells que intenten anar contra els seus pactes
o els compromisos

Aquell que vagi contra un pacte o un compromís escrits de manera justa i legítima sense que hi hagi hagut extorsió per part d'una persona poderosa, que abans de celebrar-se la causa pagui la pena que hi ha continguda legítimament en el pacte o el compromís; que després es compleixi el que hi hagi definit en el pacte o el compromís. Un pacte o un compromís escrit de comú acord i amb justícia entre les dues parts, encara que no dugui inclosa una pena, no permetem que sigui reconsiderat ni canviat per cap motiu. Així doncs, allò que contenen els pactes i els compromisos i que es demostra que ha estat escrit, ha de tenir plena validesa; això, tanmateix, si és manifest que la persona ha escrit el pacte o el compromís amb plena justícia i sobre coses de la seva competència.

II,5,6 *Recc. Erv.*] V. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[KHINDASVINT *segons B*]

Que les disposicions i els compromisos dels serfs
[sense ordre dels amos *add. B*] no han de tenir validesa

L'honestedat exigeix, i la justícia ho confirma, que allò que els serfs pactin per escrit o estipulin mitjançant un testimoni sense que ho hagin ordenat llurs amos, no ha de tenir en absolut cap mena de validesa.

II,5,7 *Erv.*] VI. FLAVI KHINDASVINT, REI

Dels afers deshonestos i il·lícits

Sobre afers deshonestos i il·lícits entre qualsevol mena de persones decretem que, de la mateixa manera que no pot tenir validesa cap pacte ni mandat ni compromís, tampoc no en poden tenir de cap manera les penes i disposicions que continguin.

II,5,8 *Erv.*] VII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que sota el nom d'una mateixa causa no es comprometin altres béns
ni la persona amb pèrfides disposicions. També de les penes que cal
incloure en els compromisos

Cal enfrontar sempre els costums àvols i malignes dels malvats amb les disposicions de la justícia. Per això, com que la funesta cobdícia dels perversos vol enredar tothom qui pot amb la preparació de nous enganys, de manera que, quan s'ha de tancar un pacte sobre algun assumpte, comprometen els seus béns i les persones, prohibim terminantment que això es faci. Quan s'escrigui una convenença sobre algun afer, no es po-

drà fixar com a càstig per al transgressor més del doble dels béns que havia de donar, o el triple de diners [de béns *segons B en lloc de diners*]. Però de cap manera no es poden comprometre tots els béns ni les persones; perquè considerem totalment injust que per causa d'un deute s'esdevingui la pèrdua de tots els béns o de la persona. Per tant, qualsevol pacte escrit o convenença que s'hagi fet contra el que decreta aquesta llei, onsevulla que es trobi, ha d'ésser tingut per invàlid o nul. Només la potestat reial tindrà llibertat per a incloure en els pactes qualsevol pena que ordeni.

II,5,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Que qualsevol escriptura o contracte que hagin estat arrencats per la força o per por no poden tenir validesa

Els pactes, les convinences i la resta de les escriptures que siguin fruit d'extorsió per la força per part d'una persona poderosa o inferior, o sigui, si aquell que fa el pacte és posat a la presó o tem de morir per l'espasa o de sofrir qualsevol càstig o ignomínia, o si ha sofert alguna injúria, qualsevol pacte o escriptura fets en aquestes condicions no poden tenir cap mena de validesa.

II,5,10 *Extr.*]

FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[ANTIGA RECESVINT *segons B*]

De les escriptures supèrflues o fetes més enllà de la llei

És obra de discerniment aportar informació en les coses incertes i infondre confiança en els dubtes. Per tant, com que en les controvèrsies solen originar-se dubtes sobre l'estat de les escriptures, decretem amb un precepte claríssim que qualsevol home o dona que hagi fet testaments, donacions, dotacions o escriptures qualssevol més enllà del que estableix la llei, allò que hagi decidit sobre la distribució de qualsevol mena de béns respecte a qualsevol de les parts o a qualsevol persona contra el que ordena la llei, no ha d'ésser tingut per invàlid en la seva totalitat pel fet que s'hagi transgredit l'ordre establert, sinó que, deixant intacte tot allò que es basa saludablement en l'autoritat de la llei, només s'ha d'anul·lar allò que hagi estat escrit o decidit contra la llei. Els jutges dels plets sobre aquests afers sentenciaran aquesta mena d'escriptures que acabem de descriure amb aquest tenor, de manera que aquell a qui pel contingut d'una escriptura se li atorga més del que cal, rebi només allò que exhibeix l'autorització de la llei, i que la resta ho rebi per la força de la justícia aquell a qui és degut legítimament.

II,5,11 *Recc. Eru.*] **VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**
 [KHINDASVINT *segons B*]

Quines escriptures poden tenir validesa si han estat fetes per aquells que es troben en minoria d'edat

Els qui es troben en minoria d'edat, mentre no hagin complert catorze anys, no tindran llicència per a fer testament dels seus béns ni cap altra mena de contractes, ja sigui mitjançant escriptura ja sigui mitjançant testimonis idonis, a favor de les persones que hagin volgut escollir, llevat que sofreixin una greu malaltia de la qual se sospita que poden morir. I si es veuen constrets per una necessitat com aquesta, les persones de qualsevol dels dos sexes, des dels deu anys, tindran plena llibertat per a fer el que vulguin. I si poden sortir de la malaltia, tot allò que consta que van deixar disposat serà tot invàlid fins que, o bé, per haver-se posat malalts novament, refacin amb una nova disposició allò que havien disposat, o bé, arribats plenament als catorze anys, tinguin llicència absoluta i lliure en tot per a disposar sobre els seus béns. Els dementats des de la infantesa o des de qualsevol edat, si continuen amb aquest defecte sense interrupció, no poden testar i, si per cas han donat a conèixer la seva voluntat, aquesta no podrà tenir cap mena de validesa. Però aquells que [si *segons B en lloc de* aquells que] recuperen la salut per intervals de temps o d'hores i mentrestant mantenen la integritat mental, no podran ser impeditos d'emetre el seu judici sobre els seus béns.

II,5,12 *Eru.*] **X. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**
 [KHINDASVINT *segons B*]

Com convé disposar i confirmar les darreres voluntats de les persones

La darrera voluntat dels moribunds, si ha estat subscripta per la mà del testador i dels testimonis, o si ha estat corroborada amb les signatures d'ambdues parts, o també si, encara que el testador no pugui subscriure-la o posar-hi la seva signatura, designa un altre perquè subscrigui i signi la seva disposició amb testimonis legítims, o encara, si la disposició de qui mor ha estat clarament manifestada de paraula en presència d'uns que ho confirmen, per qualsevol d'aquestes quatre maneres de testar, ha de tenir validesa per sempre. Només cal tenir especial cura que aquelles escriptures que s'han fet segons la primera i la segona modalitat, o sigui, aquelles que han estat subscrites per la mà del testador i dels testimonis, i les que han estat corroborades amb la signatura d'ambdues parts, han d'ésser manifestades a un sacerdot dins el termini de sis mesos, tal com ordena una altra llei, perquè siguin publicades. I si s'esqueia que en aquestes escriptures el testador que les havia de subscriure només hi va posar la seva signatura, el testimoni que va actuar com a subscriptor de l'escriptura tindrà cura de jurar que consta que aquella signatura fou feta pel testador [i llavors serà vàlida *add. B*]. Nogensmenys, aquelles escrip-

tures que es feren segons la tercera modalitat, o sigui, aquelles que foren subscrietes per un testimoni legítim reclamat pel testador, seran considerades vàlides amb plena fermesa quan, dins el termini de sis mesos, tant aquell que va actuar com a subscriptor de l'escriptura en lloc del moribund com els altres testimonis que van ser pregats per ell, jurin davant del jutge segons les condicions establertes que en aquella escriptura que ells van subscriure no hi ha cap frau, sinó que es té per escrita d'acord amb la voluntat del mateix testador i que ells van actuar com a rogataris d'aquell que volia fer el testament de manera que hi van intervenir com a subscriptors de la mateixa escriptura i la van corroborar legítimament en lloc del testador. I la voluntat del difunt que consti que va ser expressada segons la quarta modalitat, o sigui, només de paraula davant de testimonis, i que no va poder ésser escrita a causa d'algun perill imminent [o de qualsevol esdeveniment imprevisit que ho impedí *add. B*], però que, tanmateix, el difunt va ordenar que quedés ben fixada, obtindrà tota la seva força si els mateixos testimonis que ho van sentir i que van actuar com a rogataris del testador, dins el termini de sis mesos confirmen amb el seu jurament davant del jutge allò que tenen encomanat, i el contingut del mateix testament és corroborat tant per la mà del jutge com per la dels testimonis. I, quan aquestes coses arribin al seu ple compliment, que els mateixos testimonis rebin com a recompensa del seu treball la paga de la trigèsima part dels béns del difunt, però només dels béns en diner, deixant de banda els documents i els volums de llibres, que pertanyeran íntegrament als hereus per dret de successió. Aquests testimonis, dins el termini de sis mesos, tindran cura de comunicar-ho a aquell a nom del qual consta que es va fer el traspàs mitjançant tal disposició. I si aquells testimonis a qui fou encomanat ajornaven de complir dins el termini establert tot el que ordena aquesta llei, sàpiguen que seran multats amb la pena dels falsaris. Llevat que demostrin que s'han vist impedits per algun frau o astúcia d'altri, o també per una ordre reial [o per haver estat difícil la presència del signatari *add. B*] pels quals no han pogut complir-ho dins dels sis mesos.

II,5,13 *Recc. Erv.*]**XI. FLAVI KHINDASVINT, REI**

Com s'han de confirmar les voluntats d'aquells que moren en un viatge

Aquell que mor estant de viatge o en una expedició pública, si no té amb ell homes lliures, que consignin per escrit [i que firmi *add. B*] la seva voluntat per la seva pròpia mà. I si no sap de lletra o no pot escriure a causa de la seva malaltia, que manifesti la seva voluntat als serfs, la fiabilitat dels quals haurà d'ésser comprovada pel bisbe o pel jutge. I si es demostra que abans no han estat fraudulents, que es posi per escrit allò que manifestin sota la condició de jurament perquè sigui confirmat per la subscripció del sacerdot i del jutge i, un cop corroborat després per l'autoritat reial, tingui fermesa allò que deixà establert.

II,5,14 *Recc. Erv.*]**XII. FLAVI KHINDASVINT, REI**

Que la voluntat del difunt sigui publicada abans de sis mesos davant d'un sacerdot o de testimonis

La voluntat escrita d'un difunt ha d'ésser publicada abans de sis mesos davant d'algun sacerdot o de testimonis. I si algú, per algun frau, la feia desaparèixer, serà obligat a pagar dels seus propis béns, als beneficiaris del testament, [o en aquells a favor dels quals consta que s'havia expedit l'escriptura *add. B*] l'equivalent al que podien aconseguir i posseir pel contingut [testamentari *add. B*] de la mateixa escriptura.

II,5,15 *Recc. Erv.*]**XIII. FLAVI KHINDASVINT, REI**

[RECESVINT *segons B*]

De la confrontació de mans si l'escriptura presenta dubtes

Totes les escriptures l'autor i el testimoni de les quals hagi mort, en què figura la subscripció i la signatura del testador i la confirmació dels testimonis, quan siguin aportades en una audiència, seran confrontades amb altres signatures i subscripcions d'escriptures, i serà suficient per a confirmar llur validesa i per a reconèixer la prova de la seva veritat l'aportació de tres o quatre escriptures amb una subscripció igual i evident. Però, si contra aquestes escriptures es pot objectar el termini de temps que estableixen les lleis, queda decretat amb tota certesa que no podran tenir valor.

II,5,16 *Recc. Erv.*]**XIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

De les escriptures hològrafes

Com que sovint es presenten casos de necessitat en què no es poden complir les formalitats de les lleis, i quan les circumstàncies del lloc fan que no es puguin trobar testimonis per mitjà dels quals hom pugui deixar establerta la seva voluntat d'acord amb el que mana la llei, aleshores que hom escrigui de la seva pròpia mà allò que desitja disposar; de manera que quedi especialment anotat tot el que vol adjudicar i allò que ha decidit que cadascú rebi dels seus béns. També s'hi ha d'expressar amb tota claredat el dia i l'any. Després, un cop escrit tot el text de l'escriptura, el mateix autor l'ha de subscriure al capdavant. I quan aquesta escriptura arribi, dins l'espai de trenta anys, a les mans d'aquell a favor del qual fou feta o a les mans dels seus successors, que aquests s'acuitin a presentarla al bisbe o al jutge dins el termini de sis mesos. El mateix sacerdot i el jutge examinaran aquesta escriptura confrontant-la amb tres escriptures més que els hauran de ser presentades, en les quals hi hagi la subscripció del testador, per veure si és autèntica i evident l'escriptura que el testador va escriure de manera hològrafa. I quan hagin comprovat això, que el document sigui tingut nogensmenys com a autèntic, i que a conti-

nuació el mateix sacerdot o el jutge o altres testimonis idonis confirmin una vegada més aquella escriptura hològrafa amb la seva subscripció. I que així la voluntat del testador obtingui plena fermesa.

II,5,17 *Recc. Erv.*] **XV. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

De la confrontació d'escriptures i del pagament de les penes
que contenen

Així com no neguem el nostre saludable ajut allà on convé d'acudir compassivament, així mateix hem d'imposar justament la nostra censura allà on sorgeix una disputa fora raó. Per això, quan sorgeix una disputa sobre escriptures dels pares que, tanmateix, consta que foren escrites de manera totalment justa i legítima i fan referència a béns que els concerneixen, si aquell a qui es presenta l'escriptura diu que no reconeix la seva autenticitat, el qui l'ha aportada està obligat a jurar que ell no hi ha produït mai cap frau ni cap lesió i que no ha sabut ni sap de cap manera que hi hagin estat produïts per cap altre, sinó que roman tal com el seu autor volgué disposar-la i corroborar-la. Després, el qui es nega a acceptar-la ha de jurar que ell no reconeix que aquella escriptura sigui autèntica, que no sap per cap mena de coneixement evident que vagi ser feta de manera legítima i legal pel seu autor i que no reconeix que la subscripció i la signatura de l'autor vagin ser fetes verídicament. Després d'això, totes dues bandes han de cercar en els escriptors domèstics altres documents escrits, de manera que, confrontant les subscripcions i les signatures d'altres escriptures, es pugui saber si ha d'ésser tinguda per idònia o ha d'ésser desestimada com a indigna. I si en els escriptors domèstics no es troben altres escrits de l'autor per la semblança amb els quals es confirmi l'escriptura presentada, aquell que aporta l'escriptura, que insisteixi a cercar altres escrits allà on pugui per la semblança amb els quals confirmi que l'escriptura que aporta és autèntica. I, un cop descoberta, per aquesta concordança, la veritat que abans era oculta, ni aquell que aporta l'escriptura ha de sofrir cap perjudici fent venir testimonis de lluny per demostrar que és autèntica, ni aquell que es nega a acceptar-la ha d'ésser obligat a pagar la pena establerta en l'escriptura. Un cop fet això d'aquesta manera, si aquell que sosté que l'escriptura no és admissible, no perquè conegui la veritat, sinó únicament per perjudicar la part contrària, obliga l'adversari a molestar-se per convèncer de l'autenticitat de l'escriptura aportant testimonis i sostenint despeses, aleshores aquell que ha aportat l'escriptura com a autèntica, que confirmi que l'escriptura és idònia i no corrompuda mitjançant testimonis, i així després, aquell que per una disputa injustificada ha ocasionat perjudicis a l'adversari per l'aportació de testimonis, pagui evidentment la pena dels danys que hi hagi continguda en l'escriptura. I si no té els béns suficients per a pagar la pena que el testador deixà establerta quan va fer la legítima adjudicació dels seus

béns, o si no volgués pagar aquesta pena espontàniament, aleshores que sigui obligat a concedir l'ordre de successió respecte a tots aquells béns que li correspondrien de dret per herència del seu pare a aquell a qui vexà injustament. Decretem que aquesta llei només s'ha d'observar en els testaments dels pares, perquè hem vist que els fills i els néts es perjudiquen entre ells o altres persones alienes amb disputes indegudes. Salvaguardant, però, ben clarament, la condició que, si es diu que la mateixa escriptura ha d'ésser invalidada per altres obstacles de les lleis, l'impugnador tingui plena llibertat per a fer-ho.

II,5,18 *Nova*]

FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

Que ningú no intenti comprometre una cosa per testimonis
i una altra per escriptures

Atès que la manera de fer conèixer a un altre la pròpia intenció tant pot ser de paraula com indicant-ho per escrit, però que, tanmateix, ha d'ésser en veritat i sense engany, ara han sorgit noves argúcies, de manera que en les donacions i en les transaccions [i en les causes *add. B*] escripturades [o bé orals *add. B*] la voluntat d'alguns donants sembla molt manifesta, però, d'altra banda, per mitjà de testimonis estableix ocultament una cosa diferent del que havia disposat pel contingut de l'escriptura [o verbalment *add. B*]. I en aquesta astúcia de duplicitat, què es demostra sinó una doble voluntat, ja que, bandejant la puresa de la sinceritat, manifesta una cosa en públic i n'assegura una altra per un testimoni secret? Per això, quan algú fa una escriptura [o un compromís verbal *add. B*] de donació o de venda [o altres negocis *add. B*] d'alguns dels seus béns a favor d'un altre, si es descobreix que per mitjà de testimonis ha fixat una altra cosa diferent del que se sap que va disposar per escriptures manifestes [o verbalment *add. B*], que sàpiga que ha de pagar la pena establerta en l'escriptura [o verbalment *add. B*] a aquell que ha enganyat amb el seu pèrfid subterfugi, i, a més, amb infàmia de la seva persona, no podrà tornar a reclamar mai allò que consta que va donar [o establir *add. B*] una vegada. I no ha d'ésser admès a testificar una altra cosa cap testimoni que afirmi una cosa diferent del que afirma l'escriptura [o les paraules *add. B*] atorgada pel donant [o l'autor *add. B*], de manera que, bandejant d'ara endavant qualsevol intent de tergiversació, tot allò que és establert pel contingut manifest i legítim de les escriptures [o verbalment *add. B*], no pugui ser invalidat per les maquinacions d'un testimoni subornat. Aquesta llei, un cop promulgada, serà observada entre les persones que són iguals en dignitat i categoria. Ara bé, si aquell que al·lega que ha rebut una escriptura té tant poder com poca compassió [no té el mateix poder i compassió *segons B en lloc de té tant — compassió*] de manera que hom cregui més aviat que aquella escriptura [o operació *add. B*] l'ha arrenca-da ell per la força que no pas que li hagi estat atorgada, si l'autor de l'escriptura [o de l'operació *add. B*] pot donar proves d'aquestes circums-

tàncies, l'escriptura serà tinguda per invàlida, i els béns passaran per dret a la possessió del donant [o l'autor *add. B*].

II,5,19 *Nova*]

FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

Que ningú no gosi des d'ara, exceptuant el jurament de fidelitat al rei i el que hom presta en els afers judicials, comprometre's amb el vincle del jurament, amb traïció a la potestat reial o a la de qualsevol altre

Sovint l'enemic del gènere humà vol enredar els cors dels homes amb perversos suggeriments i ferir les ànimes dels fidels amb la copa pestífera del verí. D'ací que, com més la plebs hauria d'honorar amb sincera reverència l'excelsitud de l'altesa reial, tant més les penses de la plebs semblen exercitar-se en el seu engany i en el d'altres persones. Alguns, en efecte, emparant-se amb aquella sentència del cànon de Toledo en què es decretà que no era lícit d'apartar ningú de l'honor del seu rang ni del servei de la casa reial sense un indicatiu manifest i evident de culpa, i que no podia ser fermat amb els lligams de les cadenes ni ser sotmès a tortura si abans no havia estat dut a judici públic, es comprometen pèrfidament amb una mena de subtil jurament a matar el rei o a foragitar-lo, i a vigilar que aquelles coses que maquinen en les seves traïdores reunions no siguin mai revelades per cap d'ells. També en els nostres temps perdura aquest crim, descobert per confessions evidents d'aquells que han intentat occir la nostra glòria amb l'espasa traïdora o amb una poció de verí mortífer. Cal, doncs, afrontar aquests plans de nefàries argúcies amb censurens legals perquè l'honor del príncep no es vegi compromès amb cap greuge i els pits dels traïdors siguin rebutats amb el càstig que es mereixen. Per això, amb un edicte especial decretem que ningú d'ara endavant no gosi comprometre's amb un altre amb el vincle del jurament, exceptuant el jurament de fidelitat al rei i el que hom presta en els afers judicials, ni gosi obligar-se amb l'acció d'un frau tan criminal, amb traïció a la potestat reial o a la de qualsevol altre. Si algú des d'ara, obrant al revés del que acabem de dir, gosa comprometre's amb un jurament com aquest, que sàpiga que serà castigat amb la pena de la llei que ja se sap que fou promulgada contra els traïdors i els qui actuen contra el rei.

LLIBRE TERCER
DE L'ORDRE CONJUGAL

Recc. Erv.]

LLIBRE TERCER DE L'ORDRE CONJUGAL

I. TÍTOL. DE LES DISPOSICIONS DE LES NOCES

- I. Que sigui lícit que un got es casi amb una romana,
igual que una romana amb un got
- II. Si una noia que ha estat esposada es casa amb un altre contra
la voluntat del pare
- III. De la impossibilitat de desdir-se d'unes arres ja donades
- III. Que dones més grans no es casin amb nois menors d'edat
- V. De la quantitat de béns que cal consignar com a dot
- VI. Que el pare exigeixi i conservi el dot de la noia
- VII. Que, un cop mort el pare, el casament dels fills de tots dos sexes
recaigui en la potestat de la mare
- VIII. Si els germans ajornen les noces d'una noia i si una noia intenta
casar-se deshonrosament
- Erv.*] VIII. Que no es faci cap casament sense dot, i que el dot que s'hagi
establert amb qualsevol mena de béns obtingui plena fermesa

III,1,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Que sigui lícit que un got es casi amb una romana, igual que
una romana amb un got

L'atenció del príncep es mostra que és diligent quan es preocupa del bé dels pobles de cara a les necessitats futures; i la llibertat conatural ha d'alegrar-se no pas poc, atès que la sanció de la llei antiga que ara deroguem veu trencat el seu vigor; la qual sanció pretengué incongruentment separar el matrimoni de persones que són iguals en dignitat i en llinatge. Per això, pensant saludablement amb millor judici, decretem que, anul·lant la sentència de la llei antiga, valgui per sempre aquesta llei: que tant si un got vol casar-se amb una romana com si una romana vol casar-se amb un got, un cop feta la petició solemne, tinguin llibertat per a fer-ho, i que un home lliure pugui casar-se amb la dona lliure que vulgui, en honesta unió, bo i demanant consell i comptant amb el consentiment solemne dels pares [i amb el permís del comte *add. B*].

III,1,2 *Erv.*]

II. ANTIGA

Si una noia que ha estat promesa es casa amb un altre contra la voluntat del pare

Si algú s'ha promès amb una noia amb el consentiment del pare o dels parents pròxims a qui per llei correspon la potestat sobre això, i la noia, menyspreant el voler dels parents, els contradiu inclinant-se per un altre, de manera que no sigui donada a aquell a qui els parents l'havien promesa, no li permetem de cap manera que ho faci. I si la noia, contra la voluntat dels parents, se n'anava amb un altre que ella desitja i aquest volia tenir-la per esposa, que siguin lliurats tots dos en poder d'aquell amb qui havia estat promesa per voluntat dels parents. I si els germans o la mare o els altres parents consentien al seu mal voler accedint a lliurar-la a aquell que ella desitjava contra la voluntat paterna [dels parents *segons B en lloc de* paterna] i això arribava a produir-se, aquells que havien maquinat això hauran de donar una lliura d'or a qui el rei ordeni. De tal manera, però, que llur voluntat no tingui validesa i que tots dos, com hem dit, siguin lliurats amb tots els seus béns a la potestat d'aquell a qui havia estat promesa. Aquesta mateixa llei manem que sigui observada si el pare, després de decidir sobre el casament de la filla i d'haver convingut el preu del dot, moria abans d'haver-la lliurada en matrimoni, de manera que la noia sigui lliurada a aquell a qui el pare o la mare l'havien promesa.

III,1,3 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI KHINDASVINT, REI

De la impossibilitat de desdir-se d'unes arres ja donades

Venerant els fets dels qui ens precediren, considerem que posem un límit prudentíssim a les pretensions futures. Per això, com que n'hi ha molts que, oblidant les esposalles fetes, ajornen donar compliment definitiu als pactes de nocces, convé que eliminem la tolerància sobre aquest fet de manera que ningú no faci esperar l'altre segons el seu voler. Per això decretem que, des del dia que es doni aquesta llei, sempre que hi hagi hagut per endavant un compromís davant testimonis entre els qui s'han de casar o entre els seus pares o entre els parents pròxims quant al casament de llurs fills, i hagi estat donat i acceptat l'anell anomenat d'arres, encara que no n'hi hagi constància per escrit, aquest compromís [que va acompanyat del lliurament de l'anell i de la fixació dels compromisos davant testimonis *add. B*] no sigui violat de cap manera. I que no sigui lícit a una de les dues parts mudar la seva voluntat si l'altra part no vol donar-hi el seu consentiment, sinó que, un cop satisfet el dot segons el que estableix una altra llei, es dugui a terme la celebració festiva de les nocces entre ells.

III,1,4 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que dones més grans no es casin amb nois menors d'edat
[i sobre el conveni dels dos anys *add. B*]

El dret natural [l'encaminem o *add. B*] s'encamina correctament cap a l'esperança de la futura procreació quan el pacte de nocces procedeix amb l'harmonia de totes les formalitats. Ja que, si es trobava una unió nupcial amb condicions discordants d'edats o de persones, què es pot esperar en el llinatge procreat sinó que l'ésser que naixerà no s'assembla cap dels dos o bé que sigui biforme? No podrà pas néixer en la concòrdia de la pau allò que ha estat engendrat en la dissonància de llinatges. Hem vist, en efecte, que alguns, no pas desitjosos de l'amor natural, sinó seduïts pel foc de la cobejança, han disposat per als seus fills el compromís de nocces d'una manera tan irregular que en els seus actes no hi ha cap concordança d'edat ni de costums. Ja que, si els homes (*uiri*) han rebut aquest nom precisament perquè amb la seva força (*uis*) dominen les dones, aquests tals, amb uns intents contraris a la naturalesa, anteposen les noies als mascles quan pel vincle de les esposalles uneixen noies ja adolescents amb nens petits, i així, a causa de la inversió de l'edat, forcen el bé de l'honestedat a caure en la impudícia, ja que l'edat superior i més ardent de les noies no s'avé a esperar el creixement posterior i tardà dels homes. Per tant, a fi que la mal ordenada propagació de l'espècie sigui reconduïda al bon ordre apartant-se de transposicions il·lícites, per la sanció d'aquesta llei queda decretat que en les esposalles matrimonials les dones siguin sempre més joves que no pas els homes. Unes esposalles fetes altrament, si una de les parts s'hi oposa, no hi ha cap obligació de mantenir-les. D'altra banda, des del dia de les esposalles fins a les nocces no s'ha d'esperar més de dos anys, llevat que hi hagi un consens honest i convenient dels pares o dels parents o bé, en tot cas, dels mateixos promesos, si ja tenen l'edat adequada. Però, si dintre d'aquest compromís volguessin de comú acord canviar els pactes i els compromisos establerts amb un ajornament de les nocces, o bé si per alguna necessitat una de les persones es trobava absent, aquest ajornament no serà per un temps superior a dos anys. I si l'ajornament es produís altra vegada o les que calgués, el temps convingut serà només de dos anys. Qualsevol compromís per arres o per escriptura fet altrament, no tindrà validesa. Si algú volgués ultrapassar [retardés de complir *segons B en lloc de* volgués ultrapassar] el temps del compromís que hem establert sense cap necessitat o sense consens de les voluntats i mudés la seva intenció quant al compromís conjugal, ha de pagar la pena establerta en el tracte i no li és lícit de canviar res del que havia estat pactat. Tanmateix, la dona que consti que ha tingut un o més marits, després de la mort d'aquests, quedarà totalment lliure per a casar-se honestament i legítimament amb un altre home eixit de l'adolescència, tant si és un que no ha tingut mai muller com si és un que ha quedat vidu d'una o de diverses esposes.

III,1,5 *Eru.* V. FLAVI KHINDASVINT, REI [RECESVINT *segons B*]

De la quantitat de béns que cal consignar com a dot

Com que sovint entre els qui es casen sorgeixen divergències de parers respecte al dot, vetllarem per la utilitat de la majoria si instituïm una norma clara que d'ara endavant no deixi res en l'ambigüitat. Per tant, decretem i establim mitjançant la sanció d'aquesta llei, que ha de tenir validesa per sempre, que qualsevol dels pròcers els nostre palau (*primates palatii*) o dels senyors del poble got que demani en matrimoni per al seu fill la filla d'algú, encara que abans hagués estat esposa d'un altre, o qualsevol de l'esmentat estament que elegeixi una dona per demanar-la en matrimoni, cap d'aquests no ha d'atorgar ni de consignar a nom de la noia o de la dona a títol de dot més de la desena part del que consta que són els seus béns. I si s'esqueia que un pare, en lloc del fill, ha de consignar un dot en nom de la seva nora, igualment, de tot allò que pugui pervenir al fill com a herència després de la mort dels pares, en consignarà també la desena part a títol de dot, que obtindrà la noia o la dona que és donada en matrimoni, i a més d'això, li haurà de donar [tindrà llibertat d'escripturar i donar-li *segons B en lloc de* haurà de donar] deu serfs i deu serves, vint cavalls i ornaments per l'equivalent a la suma de mil sous;^(a) de tal manera que, de totes aquestes coses, la dona que ha estat presa com a esposa, si no deixava fills [o néts *add. B*], sàpiga que té lliure llicència per a fer-ne el que vulgui; i si moria sense testament, aquesta donació ha de retornar al marit o als parents hereus del marit. I no serà lícit als pares de la noia, com tampoc a la noia o a la dona mateixes, demanar res més al marit o als pares del marit ni cercar que es consigni en nom seu res més fora del que ara estableix aquesta llei; llevat per ventura que, segons allò que recordem que fou decretat per les lleis romanes, la noia o la dona decideixin donar al seu marit, dels seus propis béns, l'equivalent al que ella demana que li sigui donat. I si per ventura l'esmentat espòs, al moment del casament, es comprometia amb el vincle d'alguna escriptura o del jurament dient que [ha donat o *add. B*] donarà a l'esposa més del que permet aquesta llei, després pot desdir-se'n i retornar-ho al dret de la seva potestat segons el seu lliure arbitri. Tanmateix, si, temorós per respecte al jurament o bé per negligència, com sol passar, no volgués reclamar i recobrar el que havia donat de més a la seva esposa, o no pogués fer-ho, no serà convenient que per la tebiesa d'un es fomentin danys futurs per a molts, sinó que, si els pares o els parents del marit tenen coneixement d'aquest fet, podran reclamar sempre per al seu dret sense perjudici de ningú tot allò que fou donat a l'esposa per damunt del quedà estipulat més amunt. Ara bé, si un home que ja té muller, un cop passat un any, per amor o per mèrit del seu comportament conjugal, vol donar-li quelcom, té llicència indiscutible per a fer-ho. Altrament, dintre del primer any, el marit no pot consignar [o donar *add. B*] a la muller, ni tampoc la muller al marit, cap altra donació fora del dot, tal com s'ha dit abans, llevat que, afectats per una malaltia,

siguin conscients que els amenaça un perill de mort. Quant a tots els altres que tenen intenció de casar-se, hem tingut també cura d'ocupar-nos-en amb un disseny profitós i de decretar que aquell que en el conjunt dels seus béns és amo de deu mil sous, un cop feta la col·lació de tots els seus béns, consigní en nom de la seva esposa, com a dot, fins a mil sous. Aquell, però, que disposi de mil sous, farà un dot avaluat en cent sous. I així aquesta institució dels drets de dot, des del més insignificant fins al més quantios, es realitzarà sense que es pugui presentar cap controvèrsia. Aquesta llei ha estat donada i confirmada el dia abans de les idus de gener de l'any tercer del nostre felíç regnat.

(a) No hi ha unanimitat entre els autors sobre l'abast que calia donar en aquesta quantificació expressada per la locució ambigua de l'original *quantum mille solidorum summa esse constiterit*. Aquest màxim de mil sous, es referia a tota la dàdiva o solament als *ornamenta*? L'acceptació que rebé més tard aquest precepte en els territoris hispànics de la Reconquesta on tingué aplicació sembla abonar la segona interpretació. Vegeu la referència a les posicions dels diversos comentaristes de la llei en P. MERÈA, *O dote visigotico*, recollit en *Estudos de direito visigotico*, Coimbra, 1948, pàg. 35, nota 47, que, per la seva banda, deixa obert l'interrogant. [Nota del Dr. Josep M. Font i Rius]

III,1,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

Que el pare exigeixi i conservi el dot de la noia

El pare té el dret d'exigir el dot que ha estat atorgat a la noia i de conservar-lo per a ella. I si falten el pare i la mare, aleshores els germans o els parents pròxims donaran íntegrament a la germana el dot que hauran rebut.

III,1,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Que, un cop mort el pare, el casament dels fills de tos dos sexes recaigui en la potestat de la mare

Si el pare és mort, el casament dels fills de tots dos sexes recau en la potestat de la mare; si la mare també és morta o bé s'ha tornat a casar, que els germans elegeixin amb qui el noi o la noia es casaran més dignament. I si els germans no tenen edat suficient perquè es pugui encomanar a llur judici el germà o la germana, [si faltessin els avis *add. B*], aleshores, que l'oncle patern tingui la potestat sobre el casament. Ara bé, si el germà ja ha assolit l'edat de l'adolescència i refusa el consell dels parents, que tingui ell la potestat de cercar-se una unió matrimonial condigna. Però, si és una noia, si l'ha demanada un que té la mateixa condició que ella, que [l'avi o *add. B*] l'oncle patern o els germans consultin amb els parents més pròxims si volen acceptar el pretendent, de manera que, o bé la unió es faci de comú acord o bé sigui denegada segons el parer de tots.

III,1,8 *Recc. Eru.*]

VIII. ANTIGA

Si els germans ajornen les noces d'una noia i si una noia intenta casar-se deshonorosament

Si els germans difereixen el casament d'una noia amb la intenció que ella, en maridar-se, no pugui, d'acord amb la llei, rebre la part que li pertoca entre els germans dels béns dels seus pares, i si per segona o tercera vegada rebutgen el qui l'ha demanada, aleshores, la noia que, en vista de la perfídia dels germans, es cerqui un marit de la seva mateixa condició, rebrà íntegrament dels germans allò que se li deu com a herència dels pares. Però, si els germans no maquinen res contra la germana, sinó que ho ajornen per procurar-li un casament més digne, i ella, menystenint el seu honor, sense pensar en l'estament de la seva persona, es lliura a un marit de condició inferior, perdrà la seva part de l'herència que [va rebre o *add. B*] havia de rebre dels béns dels seus pares, tant si el repartiment ja s'ha fet com si no. Li concedim, però, la facultat de tenir accés a l'herència dels germans, de les germanes o d'altres parents.

III,1,9 *Eru.*]

VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que no es faci cap casament sense dot i que el dot que s'hagi establert amb qualsevol mena de béns obtingui fermesa

L'esdeveniment de les noces mostra que té el noble *decòrum* de la dignitat quan va precedit clarament de l'ofrena d'escriptures de dotació. Ja que, quan no s'ha donat ni escripturat un dot, quin testimoniatge podrà haver-hi de la dignitat futura del matrimoni si la solemnitat pública no corrobora el compromís celebrat ni l'acompanya l'honor d'un document de dotació? Per això, quan algú cerca un casament per a ell, per a un fill seu o per a un parent pròxim, ha de tenir potestat per a escripturar un dot segons el tenor de la llei donada, ja sigui dels seus propis béns, o dels que ha rebut del príncep, o bé dels adquirits amb qualsevol reclamació justa de deutes. Tanmateix, tot allò que s'hagi consignat justament com a dot, tindrà vigència plena i omnímoda.

II. TÍTOL. DELS CASAMENTS IL·LÍCITS

- I. Si una dona, després de la mort del marit, es casa abans d'un any
- II. Si una dona lliure s'uneix amb un serf o un llibert seu
- III. Si una dona lliure s'uneix amb un serf d'altri, o si un home lliure s'uneix amb una serva d'altri
- III. Si una dona lliberta s'uneix amb un serf d'altri, o si un llibert s'uneix amb una serva
- V. Si algú casa una serva seva amb un serf d'altri o una serva d'altri amb un serf seu

- VI. Si una dona, per absència del seu home, pren un altre marit
[aliè *add. B*]
- VII. Si els amos casen amb dones lliures uns serfs seus que fan passar
per lliures
- VIII. Si una dona lliure es casa amb un marit lliure sense
el consentiment dels seus pares

III,2,1 *Erv.*]**I. ANTIGA**

Si una dona, després de la mort del marit, es casa abans d'un any

Si una dona, després de la mort del marit, es casa amb un altre abans d'un any, o bé si comet adulteri, els fills nascuts del primer matrimoni o, si no hi ha fills, els altres hereus més pròxims del marit difunt, rebran la meitat dels seus béns per ordre del jutge. Volem que la dona estigui sotmesa a aquesta pena més que res per evitar que aquella dona que el marit hagués deixat embarassada, mentre s'acuita amb un desig immoderat al compromís d'un segon casament o bé comet adulteri, no faci perdre l'esperança del seu part abans no neixi. Manem que quedin exemptes de la sanció d'aquesta llei només aquelles dones que l'autoritat del príncep decideix que es casin amb algú dins el termini de temps contemplat en aquesta llei.

III,2,2 *Recc. Erv.*]**II. ANTIGA**

Si una dona lliure s'uneix amb un serf o un llibert seu

Si una dona lliure s'uneix adúlterament amb un serf o un llibert seu, o si tal volta volgués tenir-lo per marit, i fos convicta d'això amb proves manifestes, ha de morir; de tal manera que l'adúlter i l'adúltera siguin fustigats públicament davant del jutge i siguin cremats junts a la foguera. Tanmateix, quan un jutge qualsevol, exercint en qualsevol província del nostre regne, tingui coneixement que una mestressa s'ha ajuntat amb un serf seu o bé una patrona amb un llibert seu cometent una falta tan vergonyosa, que s'afanyi a separar-los; de tal manera que, si hi ha fills d'un altre marit, aquests rebin sense cap dubte els béns de tal dona, o bé que aquests béns vagin a parar als seus parents segons l'ordre de successió legal. I si no hi ha hereus fins al tercer grau, aleshores el fisc s'apoderarà de tot; ja que els fills nascuts d'una tal unió no poden ser instituïts com a hereus. Ella, però, tant si és soltera [o deshonrada *add. B*] com si és vídua, ha de rebre la pena abans esmentada. I si es refugia a l'església, que sigui lliurada a qui el rei ordeni perquè sigui per sempre serva seva.

III,2,3 *Erv.*]

III. ANTIGA

Si una dona lliure s'uneix amb un serf d'altri, o si un home lliure s'uneix amb una serva d'altri

Si una dona lliure s'unia en matrimoni amb el serf d'un altre o del rei, o bé pretenia ajuntar-s'hi adúlterament, així que el jutge en tingui esment, ha d'acuitar-se a separar-los, i que rebin la pena que es mereixen, o sigui, cent assots cada un. I si després d'aquesta prohibició tornaven a ajuntar-se, que els faci detenir i comparèixer a la seva presència i que no deixi d'imposar-los altra vegada cent assots a cada un. I si per tercera vegada no volguessin separar-se, manem que els imposi altre cop cent assots i que la dona sigui lliurada a la potestat dels seus parents. I si després els parents la tornen a deixar lliure, que esdevingui serva de l'amo d'aquell serf. Tanmateix, tots els fills que en qualsevol moment hagin nascut d'aquesta ignomínia, tindran la mateixa condició del pare i restaran en servitud; però els béns de la dona els obtindran els seus parents segons la successió legal. I si els fills que haguessin nascut d'un tal contuberni poguessin demostrar per testimoni legítim que han restat lliures durant trenta anys, romandran lliures de la cadena de la servitud i gaudiran de l'honor de la llibertat; això, però, si els seus pares, dins aquell espai de trenta anys durant els quals [pel fet que *segons B en lloc de* durant els quals] els fills han demostrat que han estat lliures, no han pagat res als seus amos per la condició de serfs, d'on pogués semblar que els fills mateixos estaven subjectes a servitud. Manem que sigui observada la mateixa llei respecte als homes lliures que s'ajuntin amb serves del rei o de qualsevol altre, de manera que es compleixi aquesta norma establerta.

III,2,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si una dona lliberta s'uneix amb un serf d'altri, o si un llibert s'uneix amb una serva

Si una dona lliberta s'ajunta amb un serf d'altri o s'hi uneix en matrimoni, que sigui comminada per tres vegades per l'amo del serf davant de tres testimonis perquè s'aparti d'aquesta unió [situació *segons B en lloc de* unió] i, si després de la tercera reconvençió no vol apartar-se'n, que esdevingui serva de l'amo d'aquell serf amb qui s'ha unit. Però, si no ha estat comminada, abans que li neixin fills, ella romandrà en llibertat; els fills, en canvi, seran tinguts com a serfs del senyor, perquè no poden ésser lliures els qui han nascut en tals condicions. Quant als homes manumesos que s'uneixin amb serves d'altri, que s'observi el mateix tenor d'aquesta llei. Però, si s'escau que una manumesa s'uneix amb un serf d'altri [uns homes manumesos s'uneixen amb serves d'altri *segons B en lloc de* una manumesa s'uneix amb un serf d'altri] amb el consentiment i el permís de l'amo i ho ha [han *segons B en lloc de* ha] pactat amb l'amo del serf [de la serva *segons B en lloc de* del serf], manem que aquest pacte es mantingui del tot en ferm.

III,2,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si algú casa una serva seva amb un serf d'altri o una serva d'altri
amb un serf seu

Si algú dóna una serva seva com a muller a un serf d'altri sense que ho sàpiga el seu amo i això es descobreix amb proves certes, l'amo del serf reclamarà aquesta serva i els seus fills com a possessió totalment seva. Igualment, quant a aquells que uneixin una serva d'altri amb un serf seu [uns serfs seus amb serves d'altri *segons B en lloc d'*una serva d'altri amb un serf seu], ordenem que es compleixi el tenor d'aquest llei.

III,2,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

Si una dona, per absència del seu home, pren un altre marit.

Que cap dona, basant-se en l'absència del seu marit, no intenti casar-se amb un altre home mentre no tingui notícies certes que el seu marit és mort. I això ha d'indagar-ho igualment aquell que pretén unir-s'hi en matrimoni. I si no tenen cura de fer-ho i s'uneixen basant-se en una presumpció il·lícita, i després torna el primer marit, tots dos seran lliurats en poder seu de manera que aquest estarà autoritzat per fer-ne el que vulgui, o vendre'ls o fer-ne qualsevol altra cosa.

III,2,7 *Recc. Erv.*]

VII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si els amos casen amb dones lliures un serfs seus que fan passar per
lliures

Cal posar resistència als intents dels malvats perquè no s'afluixi més el fre contra la maldat. Molts, en efecte, moguts per la inclinació a la cobdícia, solen a vegades enganyar malignament les dones i les noies lliures i, fent veure temporalment que uns serfs seus són homes lliures, les exhorten a prendre'ls per marits, i després, un cop n'hagin nascut fills, podran fer-los tornar fàcilment a l'estat de servitud. Per tant, per tal d'extirpar la possibilitat d'aquest frau, per mitjà d'aquesta llei que ha de romandre per sempre decretem que els qui siguin descoberts manifestament com a defraudadors en aquest afer siguin marcats com a culpables amb la nota d'infàmia, i que aquells que, fets passar per lliures, s'han casat amb les persones esmentades, restin realment lliures juntament amb els seus fills tal com els seus amos havien afirmat abans que ho eren; i la dona o la noia podrà reclamar tots els béns rebuts o promesos al moment de les nocces si pot demostrar amb proves adequades que es va casar amb el marit del qual es tracta, confiant que era lliure. Però, si les dones i les noies o bé els seus parents no poden demostrar que la cosa s'esdevingué així com s'ha dit, el demandant els tindrà indiscutiblement com a serfs a ells i els seus fills juntament amb tots els seus béns. Aquesta mateixa llei cal que sigui observada respecte a aquelles serves que se sap que s'han

casat amb homes lliures amb el mateix engany. I també caldrà observar la sanció d'aquesta llei respecte a les persones llibertes que consti que s'han unit amb serfs o serves pel mateix procediment.

III,2,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si una dona lliure es casa amb un home lliure sense el consentiment dels pares

Si una dona lliure se'n va a casa d'un home lliure amb la intenció de fer-lo el seu marit, aquest ha de parlar-ne abans amb els pares de la noia i, si aconsegueix el consentiment per a fer-la la seva esposa, ha de pagar als seus pares el preu del dot, com és de justícia. Però, si no ho pogués aconseguir, que la noia resti sota la potestat dels pares. I si una noia s'uneix espontàniament amb un home sense la coneixença i el consentiment dels seus pares i aquests no volen reconciliar-s'hi, la dona no tindrà part amb els germans en l'herència dels pares, ja que ella s'inclinà a passar a les mans del marit sense el consentiment dels pares. Ara bé, si aquests volen donar-li quelcom dels seus béns, poden fer-ho. I dels béns que li hagin estat donats o que ella hagi guanyat, tindrà llibertat per a fer-ne el que vulgui.

Recc. Erv.]

III. TÍTOL. DEL RAPTE DE VERGES O DE VÍDUES

- I. Si un home lliure rapta una dona lliure, encara que aquesta perdi la virginitat, l'home no s'hi pot casar
- II. Si els pares poden arrabassar la noia de la potestat del raptor
- III. Si els pares d'una noia ja esposada donen el seu consentiment al raptor
- IIII. Si els germans, vivint encara el pare o havent ja mort, es posen d'acord amb el raptor [de la germana *add. B*]
- V. Si algú rapta l'esposa d'un altre
- VI. Si algun dels raptors resulta mort
- VII. Dins de quin termini es pot acusar un raptor [i si els pares o la noia fan conivença amb el raptor sobre un compromís de noces *add. B*]
- VIII. Si uns serfs raptin una dona lliure
- VIIII. Si un serf rapta una dona que ha estat manumesa
- X. Si un serf rapta una serva d'altri
- XI. Dels seductors de les filles i de les dones dels altres. [o també de les vídues, i d'aquells que pretenen donar una noia o una vídua lliures a un marit per la força, sense una ordre del rei *add. B*]
- XII. Dels homes lliures o dels serfs que consta que han intervingut en un rapte [o en un adulteri *add. B*].

III,3,1 *Erv.*] I. ANTIGA [NOVAMENT ESMENADA *segons B*]

Si un home lliure rapta una dona lliure, encara que aquesta perdi la virginitat, l'home no s'hi pot casar

Si un home lliure rapta una noia soltera o una vídua, si aquestes poden ser rescatades del rapte abans que hagin perdut la virginitat o la castedat, el qui ha comès el rapte perdrà la meitat dels seus béns, la qual serà assignada a la persona que fou raptada. Però, si el raptor pogué consumir la deshonestedat que perseguia, no podrà, mitjançant cap mena d'indemnització, casar-se amb aquella noia o amb aquella vídua, sinó que sigui lliurat amb tots els seus béns a aquella persona que violà i que, a més, rebí en públic dos-cents assots davant de tothom, que perdi la seva condició d'home lliure i que resti per sempre sota la servitud dels pares d'aquella que violà o de la mateixa noia o de la vídua que raptà; de manera que mai més no torni a unir-se amb aquella que raptà. I si per cas constés que això s'ha esdevingut, aleshores tot el que ella havia rebut dels béns del raptor per la injúria, ho perdrà juntament amb el raptor mateix i anirà a parar indiscutiblement a aquells parents a instàncies dels quals s'hagi prosseguit aquest plet. I si un home que té fills legítims d'una altra dona és convicte d'haver comès després un rapte, només ell serà lliurat com a serf a la potestat d'aquella que raptà. En canvi, els béns del raptor, els obtindran els seus fills legítims.

III,3,2 *Recc. Erv.*] II. ANTIGA [RECESVINT *segons B*]

Si els pares poden arrabassar la noia de la potestat del raptor

Si els pares poden recuperar per la força la dona o la noia que ha estat raptada, que el raptor sigui lliurat a la potestat dels pares d'aquella dona o d'aquella noia, i que a ella no li sigui permès d'unir-se amb aquest mateix home. I si intentava fer-ho, que siguin lliurats tots dos a la mort. Però, si cercaven l'empara del bisbe o dels altars sagrats, que els sigui concedit de viure, però que siguin separats de totes maneres i siguin lliurats com a serfs als pares de la raptada.

III,3,3 *Recc. Erv.*] III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[ANTIGA *segons B*]

Si els pares d'una noia ja esposada donen el seu consentiment al raptor

Si els pares donen el seu consentiment al raptor [o a l'adúlter *add. B*], el dot de la seva filla que se sap que havien establert amb l'espòs anterior, seran obligats a pagar-lo quadruplicat al sobredit espòs; i el mateix raptor [o l'adúlter *add. B*] quedarà inexcusablement sotmès a l'espòs, segons la llei.

III,3,4 *Recc. Erv.*]**III. ANTIGA**

Si els germans, vivint encara el pare o havent ja mort, es posen d'acord amb el raptor

Si, vivint encara el pare, els germans es posen d'acord amb el raptor [o l'adúlter *add. B*], o es comprova que estaven al cas del rapte de la germana, rebran el mateix càstig que s'ha establert per als raptors, llevat de la mort. Però, si és després de la mort del pare que els germans lliuren la seva germana al raptor [o l'adúlter *add. B*] o consenten que el raptor se l'endugui, pel fet d'haver-la lliurada en casament [o haver-ho consentit *segons B en lloc de* en casament] a una persona vil contra la seva voluntat, ells que havien d'haver vetllat pel seu honor, que perdin la meitat dels seus béns, la qual serà lliurada a la seva germana, i, a més, que el jutge els imposi cinquanta assots en presència d'altres persones, perquè, advertides per aquest terror, s'atemoreixin. Els col·laboradors del raptor [o l'adúlter *add. B*], que estigueren amb ell, que siguin castigats tal com ha quedat establert en una altra llei. El raptor [o l'adúlter *add. B*], tanmateix, que sigui condemnat inexorablement a perdre la seva condició i els seus béns tal com s'ha dit en una llei anterior.

III,3,5 *Recc. Erv.*]**V. ANTIGA**

Si algú rapta l'esposa d'un altre

Si algú rapta una noia esposada amb un altre, manem que la meitat dels béns del raptor sigui donada a la noia i l'altra meitat a l'espòs. I si disposa de molt pocs béns o de cap, que sigui lliurat amb tot el que tingui íntegrament a les persones abans esmentades; de manera que, un cop hagin venut el raptor, s'en reparteixin el preu a parts iguals. Ara bé, si el delicte fou consumat, el raptor ha d'ésser castigat.

III,3,6 *Recc. Erv.*]**VI. ANTIGA**

Si algun dels raptors [o adúlter *add. B*] resulta mort

Si algun dels raptors [o adúlter *add. B*] resultava mort, aquest acte no serà considerat un homicidi, ja que fou comès a fi de defensar la castedat.

III,3,7 *Recc. Erv.*]**VII. ANTIGA**

Dins de quin termini es pot acusar un raptor i si els pares o [de *segons B en lloc de* o] la noia fan convenença amb el raptor sobre un compromís de noces

El raptor d'una noia soltera o d'una vídua pot ser acusat plenament dins el termini de trenta anys. Però, si arriba a un acord amb els pares

de la noia o amb la noia mateixa o amb la vídua per a casar-s'hi, no se'ls podrà negar el permís per a tractar-ho entre ells. Ara bé, un cop passats trenta anys, qualsevol acusació quedarà sense efecte.

III,3,8 *Recc. Erv.*]

VIII. FLAVI KHINDASVINT, REI.

Si uns serfs rapten una dona lliure

L'oportunitat de la justícia demana establir lleis per als qui han de venir sobre aquelles coses que ocasionen dubtes entre els presents. Per tant, si uns serfs, amb coneixement de l'amo o per ordre seva, intenten cometre un rapte, l'amo dels serfs ha d'ésser obligat, a instàncies del jutge, a pagar tota la indemnització que mana la llei. I si els serfs han comès tals coses al marge de la voluntat del seu amo, ells mateixos, un cop detinguts per ordre del jutge i castigats a la vergonya d'ésser rapats, seran, de més a més, flagel·lats amb tres-cents assots cada un. Ara bé, aquell serf que hagi cercat d'unir-se amb una dona lliure per mitjà del rapte, serà sotmès a la pena capital.

III,3,9 *Erv.*]

VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[KHINDASVINT *segons B*]

Si un serf rapta una dona manumesa

Si es descobreix que un serf ha raptat una lliberta, com que és clar que ja no són de la mateixa condició, si el serf que ha comès aquest rapte n'és mereixedor i la lliberta que ha raptat n'és mereixedora, si el seu amo vol fer-ho, pot pagar per ell cent sous com a indemnització per aquesta feta. Però, si no vol fer-ho, que no deixi de lliurar aquest serf, de tal manera que a aquella dona no li sigui permès de tornar-se a unir amb aquell mateix raptor. I si mai tornava a unir-s'hi i li naixien fills d'ell, l'amo d'aquell serf que havia comès el delicte de rapte pot reclamar el serf i la fillada perquè estiguin al seu servei. Tanmateix, si el serf és rústic i home vil i la lliberta que ha raptat és semblant a ell, l'amo pagarà a l'esmentada dona l'equivalent al preu que podria tenir aquell serf; aquest, però, serà flagel·lat amb cent assots i, rapat vergonyosament, romandrà per sempre sota la potestat del seu amo.

III,3,10 *Recc. Erv.*]

X. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si un serf rapta una serva d'altri

Si un serf rapta una serva que és del dret d'un altre, serà rapat i flagel·lat amb dos-cents assots, i, si l'amo de la serva ho vol així, serà separat d'ella indiscutiblement.

III,3,11 *Erv.*]**XI. FLAVI KHINDASVINT, REI**

Dels seductors de les filles i de les dones dels altres o també de les vídues, i d'aquells que pretenen donar una noia o una vídua lliures a un marit per la força, sense una ordre del rei

Cal que la censura de la llei prohibeixi tot allò que sol·la l'honestat de la vida. Per això, els qui cerquen l'adulteri amb les dones o les filles dels altres, amb vídues o amb esposades, tant si això és per mitjà d'un home o d'una dona lliures com per mitjà d'un serf o d'una serva, com també per mitjà d'un llibert o d'una lliberta, així que siguin descoberts amb proves manifestes els qui tenen l'encàrrec de cometre tals delictes, han d'ésser detinguts per ordre del jutge juntament amb aquells per qui han estat enviats [o si no han estat enviats *add. B*] i han d'ésser lliurats a la potestat d'aquell a qui volien seduir la muller, la filla o l'esposa; de manera que, aquell a qui el lligam conjugal o la proximitat del parentiu atribueix legalment el dret de venjança d'aquest delicte, tingui llibertat per a decidir sobre ells el que vulgui. També aquells que intentin donar per la força a un marit una noia lliure o una vídua, sense que ho hagi manat el rei, hauran de pagar cinc lliures d'or a la persona a qui hagin fet violència, i aquest matrimoni, si es demostra que la dona no hi dona el seu consentiment, serà tingut, nogensmenys, per invàlid.

III,3,12 *Recc. Erv.*]**XII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

[KHINDASVINT *segons B*]

Dels homes lliures o dels serfs que consta que han intervingut en un rapte [o en un adulteri *add. B*]

El qui se sap que ha intervingut en un rapte [o en un adulteri *add. B*], si és home lliure, haurà de pagar sis unces d'or i rebrà cinquanta assots exposat públicament. Si és un serf i ho ha fet sense el voler del seu amo, rebrà públicament cent assots. Però, si el serf ha intervingut en el rapte [o l'adulteri *add. B*] amb el voler del seu amo, aquest haurà de pagar per ell, tal com ha quedat establert per als homes lliures.

Recc. Erv.]

III. TÍTOL. DELS ADULTERIS

[i dels adúlterers *ADD. B*]

- I. Si una dona, amb consentiment o sense, comet adulteri amb un altre home
- II. Si es descobreix que una noia o una dona esposada ha comès adulteri
- III. De l'adulteri de la dona casada
- III. Si l'adúlter resulta mort juntament amb l'adúltera

- V. Si els pares o els parents pròxims maten a casa seva una filla adúltera
- VI. Que els serfs no estan autoritzats a matar els adúlter que hagin sorprès
- VII. Si una noia o una vídua va a casa d'un altre per cometre-hi adulteri i aquell home vol prendre-la en matrimoni
- VIII. Si una dona lliure s'uneix adúlterament amb qualsevol home per pròpia voluntat
- VIII. Si una dona lliure s'uneix amb el marit d'una altra en deshonest adulteri
- X. Que els serfs i les serves poden ésser torturats en cas d'adulteri dels amos
- XI. Si un serf assoleix la llibertat pel fet d'ocultar un delicte d'adulteri
- XII. Dels béns dels cònjuges adúlter
- XIII. De les persones que poden acusar d'adulteri i de quina manera s'ordena que s'investigui i es comprovi
- XIII. Si es descobreix que un home lliure o un serf ha deshonrat per la força amb l'adulteri una verge o una vídua lliures
- XV. Si un home lliure o un serf, sense que ho sàpiga el seu amo, és convicte d'haver comès adulteri amb una serva d'altri que hi consentí
- XVI. De l'adulteri de la serva quan es demostrí que el va cometre amb l'adúlter per la força
- XVII. De les prostitutes, lliures o serves, i si els jutges no volen perseguir i corregir llur delicte
- XVIII. De la impuresa dels sacerdots i dels ministres

III,4,1 *Erv.*]

I. ANTIGA

Si una dona, amb consentiment o sense, comet adulteri amb un altre home

Si algú comet adulteri amb la muller d'un altre forçant-la, si el tal adúlter ha comès això tenint fills legítims, únicament ell, sense els seus béns, serà lliurat al marit de la dona. Però, si no tingués fills legítims que tinguin dret legítimament a la seva herència, passarà amb tots els seus béns a la potestat del marit de la dona perquè en prengui venjança segons el seu arbitri. I si s'escau que la dona hi havia consentit, el marit tindrà la mateixa potestat per fer d'ells el que li plagui.

III,4,2 *Erv.*]

II. ANTIGA

Si es descobreix que una noia o una dona ja esposada ha comès adulteri

Si s'ha conclòs un compromís entre el promès i els pares de la promesa o bé amb una dona que està facultada per fer-ho, un cop fixat

el dot i fet el pacte sobre el futur matrimoni davant de testimonis tal com és costum, o bé s'han establert les condicions amb els parents a qui la llei n'atribueixi la facultat, i després es descobreix que la noia o la dona han comès adulteri o bé tal volta es demostra que s'ha esposat amb un altre home o bé que s'hi ha unit en matrimoni, tant ella con l'adúlter, o el marit injust, o el promès il·lícit amb qui ha intentat unir-se faltant al compromís anterior, han d'ésser lliurats amb tots llurs béns a la potestat del primer espòs perquè el serveixin com a serfs; això si l'adúlter o el transgressor, o la dona mateixa, no tenen fills d'un matrimoni anterior. Però, si es demostra que tenen fills legítims, aleshores tots els seus béns pertanyeran a aquests fills. Ells, però, o sigui, tant la dona culpable com aquell home que ha comès adulteri amb ella, o que s'hi ha esposat, o que s'hi ha casat, han d'ésser lliurats com a serfs a la potestat d'aquell amb qui abans havia estat compromesa l'esmentada dona.

III,4,3 *Erv.*]

III. ANTIGA

De l'adulteri de la dona casada

Si la dona d'algú comet adulteri i no hi és sorpresa, el marit pot acusar-la davant del jutge per senyals i indicis raonables. I si l'adulteri de la dona queda manifestament palès, l'adúlter i l'adúltera, d'acord amb la norma de la llei anterior, seran lliurats al marit perquè pugui fer-ne el que vulgui segons el seu arbitri.

III,4,4 *Erv.*]

III. ANTIGA

Si l'adúlter resulta mort juntament amb l'adúltera

Si el marit o bé l'espòs maten l'adúlter juntament amb l'adúltera, això no serà tingut per homicidi.

III,4,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si els pares o els parents pròxims maten a casa una filla adúltera

Si el pare mata a casa seva una filla sorpresa en adulteri, no incorrerà en cap pena ni incriminació. Però, si vol conservar-li la vida, tindrà potestat per a fer el que vulgui d'ella i de l'adúlter. Tindran potestat per a fer el mateix els germans o bé els oncles paterns si el pare ja és mort.

III,4,6 *Recc. Erv.*]

VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[KHINDASVINT *segons B*]

Que els serfs no estan autoritzats a matar els adúlter
que hagin sorprès.

Així com és permès als pares matar uns adúlter que hagin estat trobats a casa, els serfs no han de fer-ho si els sorprenen ells. En canvi, si els serfs els descobreixen, els retindran sota honesta custòdia fins que siguin presentats al senyor de la casa o bé al jutge, i, un cop siguin descoberts per indicis certs del fet, que siguin castigats amb la pena legal [anterior *add. B*].

III,4,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Si una noia o una vídua va a casa d'un altre per cometre-hi adulteri
i aquell home vol prendre-la en matrimoni

Si una noia lliure o una vídua va a casa d'un altre i hi comet adulteri, i ell vol casar-s'hi, i els pares donen el consentiment perquè ho facin, ell ha de donar als pares de la noia el preu que ells vulguin o el que ell hagi arribat a convenir amb la dona mateixa. La dona, però, no tindrà part amb els germans en l'herència dels béns dels pares, llevat que els pares ho vulguin.

III,4,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si una dona lliure s'uneix adúlterament amb qualsevol home
per pròpia voluntat

Si es descobreix que una dona lliure ha tingut voluntàriament relacions adúlteres amb qualsevol home, si ell vol prendre-la per muller, pot fer-ho. Però, si ell no ho vol, la qui ha tingut voluntàriament relacions adúlter ha de pagar la seva culpa.

III,4,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si una dona lliure s'uneix amb el marit d'una altra
en deshonest adulteri

Si una dona lliure s'uneix adúlterament amb el marit d'una altra i és convicta d'això amb indicis manifestos, ha d'ésser lliurada a la muller d'aquell amb qui s'uní [sempre que no es comprovi que la muller consentia aquest adulteri *add. B*] perquè quedi a la seva mà prendre'n venjança.

III,4,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA [NOVAMENT segons B]

Que els serfs i les serves poden ésser torturats en cas
d'adulteri dels amos

En un cas d'adulteri en la persona de l'amo o de la mestressa, els serfs i les serves poden ésser torturats perquè la veritat pugui ser escatida amb més certesa i coneguda sense cap dubte.

III,4,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

Si un serf assoleix la llibertat a canvi d'ocultar un delictes d'adulteri.

Si algú manumet un serf seu amb la intenció d'ocultar la veritat, perquè no pugui ésser torturat a fi de provar un adulteri, la llibertat concedida no serà vàlida.

III,4,12 *Recc. Erv.*]XII. FLAVI KHINDASVINT, REI [ANTIGA *add. B*]

Dels béns dels cònjuges adúlter

Recordem que per la sanció d'una llei anterior ha quedat establert que la muller adúltera i alhora l'adúlter han d'ésser lliurats al marit d'ella. Tanmateix, com que sovint s'esdevé que els jutges tenen dubtes quant a llurs béns, per això és necessari decretar específicament que, si a proposta del marit es posa de manifest l'adulteri de la seva dona, i ni l'adúlter ni l'adúltera no tenen fills d'un matrimoni anterior, tots els seus béns han d'ésser adjudicats al marit de la muller adúltera juntament amb les seves persones. Però, si l'adúlter té fills d'un matrimoni anterior, a ells correspondrà íntegrament tota la seva herència, i només la seva persona quedarà sotmesa al marit de l'adúltera. I si la dona adúltera té fills d'un matrimoni anterior o del darrer, un cop reservada per als fills del primer matrimoni la part que els toca i lliurada a llur potestat, el marit obtindrà la part que correspon als seus fills nascuts d'aquella que després ha estat convicta d'adulteri i, després de la seva mort, deixarà aquests béns als seus fills perquè els posseeixin. Tanmateix, un cop la dona adúltera hagi estat sotmesa a la potestat del marit, aquest no podrà tenir relacions carnals amb ella ni unir-s'hi conjugalment. I si ho feia, no podrà haver res dels béns d'ella, sinó que tots els béns de la muller passaran íntegrament als seus fills legítims o, si no tingués fills, als hereus de la dona.

Erv.] La mateixa mesura serà observada pel que fa als esposats.

Recc. deest]

III,4,13 *Erv.*]

XIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

De les persones que poden acusar d'adulteri i de quina manera s'ordena que s'investigui i es comprovi

Si la censura de les lleis no reprimeix els delictes comesos, l'audàcia dels delinqüents no cessa en les infraccions acostumades. Per això, com que de vegades les dones d'alguns, un cop han avorrit els seus marits i s'han pol·luït amb l'adulteri, trastornen i alienen la ment d'aquests homes amb metzines i amb malefícis perquè no puguin revelar i denunciar públicament l'adulteri conegut de la muller ni s'apartin de la companyia i l'estimació de la cònjuge adúltera, en tals causes cal complir escrupolosament això: si hi ha fills legítims de l'adúltera o del marit enganyat que ja tenen plena edat, tenen llicència per denunciar i demostrar davant del jutge l'adulteri de la dona tal com podria requerir-ho el marit de l'adúltera [requerir l'adulteri el marit *segons B en lloc de* requerir-ho — l'adúltera]. Ara bé, si no hi ha fills o no tenen l'edat o la capacitat adequades per a resoldre això legítimament, per tal d'evitar que, mentre queda ajornada la reparació de l'adulteri, l'adúltera faci morir fraudulentament el marit enganyat o que amb aquesta excusa es perdin per als fills o per als parents pròxims els béns que tenia, aquesta llei atribueix als parents del marit la facultat d'acusar l'adúltera, de manera que si, assumint la comesa d'aquesta acusació, gràcies a llur investigació queda manifest davant del jutge l'adulteri de la dona, aleshores l'adúlter i també l'adúltera que siguin convictees d'haver comès aquest delicte han d'ésser lliurats com a serfs sense dilació, amb tots els seus béns, a aquells que han dut a terme aquesta acusació amb tota justícia segons el que estableix la llei, salvaguardant, però, llurs vides, que conservem per pietosa indulgència perquè puguin lamentar-se i penedir-se; tanmateix, per la sanció d'aquesta llei, els donem llicència perquè els facin assotar i els apliquin els càstigs corporals que vulguin. Ara bé, els fills de la dona adúltera obtindran els seus béns des del moment que es demostrï que va cometre tal delicte, i si no hi ha fills, els obtindran els parents pròxims després de la mort del marit.⁽¹⁾ Però si hi ha fills sobrevivents i, tanmateix, no tenen l'edat o l'experiència adequades per a poder denunciar i demostrar de manera competent l'adulteri de la dona, aquell parent del marit que hagi venjat l'adulteri manifest de la dona rebrà pel seu treball la cinquena part dels béns de l'adúltera; les altres quatre parts, les reclamaran i les defensaran íntegrament per a ells els fills dels esmentats [dels culpables i no dubti de sotmetre al seu servei llurs persones; les altres quatre parts dels béns dels culpables, que les reclamin i les defensin per a ells els fills del marit enganyat; això si l'adúlter no tingués fills legítims *segons B en lloc de* l'adúltera — esmentats]. I si per tebiesa dels parents en aquest afer o per negligència dels fills o per suborns amb què hagin estat corromputs els uns i els altres, aquestes persones no han tirat endavant aquesta causa [o procés *add. B*], si l'afer arriba al coneixement del rei, ell establirà sens dubte segons la seva gràcia qui ha

de donar curs a aquest plet i quina quantitat dels béns de la dona culpable ha de rebre sense hesitació com a recompensa pel seu treball aquell que se n'encarregui. Però, com que pot resultar difícil que l'adulteri de la dona sigui indagat per persones lliures, ja que aquest delictes se sol cometre d'amagat, quan faltin del tot persones lliures que puguin demostrar l'adulteri de la dona acusada, aquelles persones abans esmentades a qui per la present llei és permès de denunciar l'adulteri tindran també llicència obertament perquè puguin demostrar amb tota justícia davant del jutge l'adulteri de la dona acusada mitjançant la tortura dels serfs i les serves de l'amo.

(1) *El text precedent des de de manera fins a la mort del marit es formula en B de la manera següent:*

Però, si els fills assumeixen la comesa d'aquesta acusació i, gràcies a llur investigació, queda manifest davant del jutge l'adulteri de la dona, aleshores l'adúlter que no tingui fills legítims, juntament amb els seus béns i els béns de la dona culpable, ha d'ésser lliurat sense dilació com a serf a aquells que han dut a terme aquesta acusació amb tota justícia. Ara bé, si la dona adúltera tingués fills d'un matrimoni anterior o d'aquest mateix del qual han nascut els qui l'han acusada, tots i cadascun d'ells rebran parts iguals dels béns de la mare culpable. Solament sigui salvaguardada la vida del nefast adúlter, que conservem per pietosa indulgència perquè pugui lamentar-se i penedir-se; tanmateix, per la sanció d'aquesta llei, els donem llicència perquè el facin assotar i li apliquin, per ordre del jutge, els càstigs corporals que vulguin. La dona culpable, però, que sigui donada com a serva pel príncep a qui li plagui o en faci el que vulgui. Ara bé, si en el moment en què fou convicta d'haver comès aquest delictes, no existissin fills de l'adúltera engendrats pel marit, que els parents del marit de l'adúltera que demostrin justament que l'adulteri de la dona fou portat davant el jutge a instàncies seves obtinguin plenament els béns dels culpables i llurs persones; això, tanmateix, si els culpables no tinguessin fills legítims, perquè ni els fills no poden ésser privats de l'herència dels pares ni tampoc els culpables no poden restar sense càstig, sinó que seran adjudicats al servei dels parents del marit de la dona. [Nota del Dr. Josep M. Font i Rius]

III,4,14 *Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si es descobreix que un home lliure o un serf ha deshonrat per la força amb l'adulteri una verge o una vídua lliures

Si algú ha obligat per la força una vídua o una noia lliures a cometre adulteri o per ventura les ha deshonrades amb una unió deshonest, si és un home lliure, que sigui colpit amb cent assots i a continuació sigui lliurat com a serf a aquella contra qui ha comès la violència; però, si és un serf, que sigui detingut pel jutge i cremat a la foguera. Tanmateix, a aquell home lliure que hagi estat asservit per aquest delictes, que mai no li sigui permès de casar-se amb aquella que va forçar o deshonrar. I si aquella dona que fou violada, després d'haver rebut aquell que li ha estat lliurat com a serf, pretenia amb alguna excusa unir-se amb ell en

matrimoni, aleshores la dona mateixa, com a càstig per aquesta acció tan vergonyosa, que sigui lliurada als seus hereus com a serva juntament amb tots els seus béns.

III,4,15 *Recc. Erv.*]

XV. ANTIGA

Si un home lliure o un serf, sense que ho sàpiga el seu amo, és convicte d'haver comès adulteri amb una serva d'altri que hi consentí

Si una serva és convicte d'haver comès adulteri voluntàriament fora de la casa del seu amo, aquest tindrà la potestat de venjar-se només en la serva. Però, si un home lliure o un serf és acusat d'haver comès adulteri amb una serva, amb consentiment per part d'ella i a casa de l'amo, l'home lliure rebrà cent assots sense la nota d'infàmia si la serva té bones qualitats, però si aquesta és de baixa categoria, els assots seran cinquanta; el serf, en canvi, rebrà cent cinquanta assots.

III,4,16 *Recc. Erv.*]

XV. ANTIGA

De l'adulteri d'una serva quan es demostrí que el va cometre amb l'adúlter per la força

Si algú pren una serva d'altri per la força i la corromp, tant si és sorprès a casa del seu amo com si és convicte d'haver-ho fet en qualsevol lloc per la força, si és serf, rebrà dos-cents assots, però, si és home lliure, en rebrà cinquanta i, a més, serà obligat a pagar vint sous a l'amo de la serva. Tanmateix, si es demostra que l'amo va ordenar al serf de fer això, s'haurà de sotmetre al càstig i al flagell d'acord amb la llei anterior sobre els homes lliures.

III,4,17 *Recc. Erv.*]

XVII. ANTIGA [RECESVINT *segons B*]

De les prostitutes, lliures o serves, i si els jutges no volen perseguir i corregir llurs delictes

Si una noia lliure o una dona és reconeguda com a prostituta que exerceix públicament la fornicació a la ciutat i, sorpresa freqüentment en adulteri sense que se n'avergonyeixi de cap manera, se sap que atreu contínuament molts homes per la seva conducta deshonest, una dona així ha d'ésser detinguda pel comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) i flagel·lada públicament amb tres-cents assots, i, un cop batzegada davant el poble, sigui deixada en llibertat amb la condició que després no sigui atrapada mai més en aquest vergonyós vici ni li sigui permès de venir mai a la ciutat. I si després se sap que ha tornat als fets d'abans, que el comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) li faci donar altre cop tres-cents assots, i que per ordre nostra sigui lliurada a algun pobre al dur servei del qual restarà per sempre, i que no li sigui mai permès de rondar per la ciutat. I si per ventura s'esdevenia que cometia adulteri amb coneixement

del seu pare o de la seva mare, de manera que es veïés que mitjançant aquesta conducta i mena de vida deshonestes es guanya la vida per a ella i per als seus pares, i el pare o la mare són culpables per aquesta iniqua coneixença, cadascun d'ells rebrà cent assots. D'altra banda, si se sap que la serva d'algú habita a la ciutat amb una mena de vida semblant, un cop detinguda pel jutge, rebi igualment tres-cents assots en públic i, després de fer-la rapar, sigui retornada al seu amo amb la condició que, o bé la faci viure lluny de la ciutat o bé la vengui en un lloc tal que li sigui del tot impossible acostar-se a la ciutat. I si tal volta no la vol enviar a la casa del camp ni la vol vendre, i ella torna altre cop a la ciutat, aquest amo rebrà públicament cinquanta assots en una assemblea (*in conuentu publice*). I la serva serà donada a algun pobre que el rei, o el jutge, o el comte (*comes*) hagin volgut escollir, de manera que des d'aleshores no li sigui permès de venir a la mateixa ciutat. Però, si s'esdevenia que havia comès adulteri per voluntat del seu amo, guanyant diners per al seu amo mitjançant la fornicació, i aquest resultava convicte d'això públicament, el mateix amo rebrà el mateix nombre d'assots que abans s'ha establert per a la serva. Manem que s'observi el mateix quant a aquelles que siguin atrapades en l'habitud de la fornicació pels poblets (*uicos*) i les viles. I si el jutge, per negligència o bé per suborn, no vol investigar, comprovar i reprimir aquests vicis, que rebi cent assots per ordre del comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) i que pagui trenta sous a aquell que nosaltres haurem ordenat.

III,4,18 *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De la impuresa dels sacerdots i dels ministres

Ja que la sagrada autoritat, així com mana guardar la puresa del cos, reclama igualment que aquesta sigui observada pels seus ministres, també nosaltres ens sentim justament obligats a posar terme a les gosadies il·lícites, ja que també nosaltres ens esforcem devotíssimament a complir els designis divins. Per això, quan sigui palesament manifest que un prevere, un diaca, o també un sots-diaca s'ha unit en matrimoni o adulterament amb una vídua consagrada, amb una penitent o amb una noia soltera qualsevol, o amb una donota seglar, així que el bisbe o el jutge en tinguin notícia, que s'afanyin a dissoldre aquesta unió. Un cop remès aquell a la potestat del seu bisbe, sigui condemnat segons els sagrats cànons als gemecs de la penitència; i si la indolència dels bisbes és negligent a fer complir la severitat d'aquesta pena, el mateix bisbe haurà de pagar al fisc dues lliures d'or, i que no difereixi la reparació del mal comès. I si no vol corregir-ho, que apel·li al sínode o bé que ho faci arribar a l'audiència del rei. D'altra banda, les dones que estiguin implicades en les impureses esmentades, que siguin flagel·lades amb cent assots per ordre del jutge i que els sigui negada del tot la possibilitat d'ajuntar-se amb ells, i els bisbes compliran també les sentències dels Pares sobre aquesta mena de delictes

en l'un i l'altre sexe, les quals sentències consta que són establertes en els decrets dels cànons. Tanmateix, en la reparació d'aquests delictes, no donem sense més ni més llicència per a acusar i per a castigar, llevat que el delicte sigui manifest per indicis clars o que el mal hagi estat legítimament denunciat i comprovat, de manera que en cap causa ni en cap ordre no es transgredeixin els preceptes els sants Pares ni es contradiguin les regles sagrades dels antics.

**Recc. Erv.] V. TÍTOL. DELS INCESTUOSOS, DELS
APÒSTATES I DELS SODOMITES**
[DELS ADULTERIS INCESTUOSOS segons B
en lloc de DELS INCESTUOSOS — SODOMITES]

- I. Dels matrimonis i els adulteris incestuosos
- II. Igualment, dels matrimonis i els adulteris incestuosos
o amb verges sagrades [i vídues i penitents ensutzades amb el vestit
seglar o amb el coit *add. B*]
- III. Dels homes i de les dones que apostaten de la tonsura
i dels hàbits religiosos
- [III. De com refrenar un frau especial de les vídues *add. B*]
- IIII. Dels actes deshonestos entre homes
- V. Dels qui violen el llit dels pares o dels germans
- [VII. De les penes amb què han d'ésser castigats els sodomites *add. B*]

III,5,1 Recc. Erv.] I. FLAVI KHINDASVINT, REI
[RECESVINT segons B]

Dels matrimonis i els adulteris incestuosos

Que ningú no pretengui casar-se ni cometre adulteri amb una persona descendent del pare ni de la mare, ni de l'avi ni de l'àvia, ni dels pares de la muller, ni amb la promesa o la vídua del seu pare [germà segons B en lloc de pare], ni amb una que hagi estat muller d'un parent pròxim; de manera que a ningú no és lícit sollar libidinosament o demanar en matrimoni un consanguini pròxim fins al sisè grau, deixant de banda aquelles persones que havien aconseguit la unió per ordre o consentiment del príncep abans d'aquesta llei. La mateixa disposició ha de complir-se també quant a les dones. Aquells que intentin actuar contra aquesta disposició, el jutge s'afanyarà a separar-los, de manera que, apartats d'aquesta nefanda sutzura, siguin reclosos en monestirs segons la condició del seu sexe perquè hi romanguin per sempre. Tanmateix, allò que cal observar sobre llurs béns, queda manifest en el contingut de la llei següent corregida.

III,5,2 *Recc. Eru.*]

II. FLAVI RECARED, REI.

Igualment, dels matrimonis i els adulteris incestuosos o amb verges sagrades i vídues i penitents ensutzades amb el vestit seglar o amb el coit.

Flavi Recared, rei, a totes les províncies que pel voler de Déu pertanyen a la jurisdicció del nostre regne. La nociva dolenteria dels fets passats ens ha fet dictar lleis per als temps futurs i posar terme amb la justícia als viciosos delictes que han arrelat [il·lícits *segons B en lloc de* que han arrelat] massa lliurement. A la fi, molts, contra els preceptes de la llei divina i contra els honestos costums de la vida comuna, gosen prendre per mullers, ja sigui per la força, ja sigui amb el seu consentiment, les verges consagrades a Déu, les vídues que han fet professió de castedat amb la benedicció del sacerdot d'acord amb els cànons, o dones amb qui tenen lligams de consanguinitat, i ensutzar amb la immundícia de la seva incontrolada concupiscència la castedat dedicada a Déu i el lligam venerable de la família. Aquesta profanació, quan és comesa per homes o per dones d'una mateixa religió, no sols és incompatible amb els costums honestos, sinó que és contrària a la fe veritable. Vetllant, per tant, per la veritat amb zel diví i per la santa església catòlica, amb aquests decrets de la nostra fe advertim que, d'ara endavant i tal com ho prohibeixen també els cànons eclesiàstics, ningú no rebi com a cònjuge en il·lícit matrimoni, ni per la força ni amb el seu consentiment, una verge consagrada a Déu, ni una que ha pres l'hàbit religiós, ni una que professa la continència de la viduïtat, ni una que practica la penitència, ni una que és de família pròxima, ni qualsevol persona de la unió amb la qual pogués derivar-se la nota d'infàmia per incest, perquè no podrà ésser autèntic un matrimoni amb què, d'un propòsit millor, hom es rebaixa a un de pitjor i sota el fals nom de matrimoni es perpetra l'ensutzament incestuós i la immundícia de la fornicació. I si d'ara endavant les persones de les nostres províncies, de qualsevol raça, tant d'un sexe com de l'altre, gosaven cometre aquest delicte, encara que ningú no les acusi, a instàncies del sacerdot o del jutge siguin separades de totes maneres i sotmeses per sempre a l'exili, i que en defensa seva

Eru.] mentre visquin, no es pugui presentar com a excusa el llarg termini transcorregut. Quant als béns dels qui hagin comès tals coses i hagin rebut per aquestes faltes les penes d'aquesta llei,

Recc. Eru.] si no tenien fills d'un matrimoni anterior, seran completament per a llurs fills sense cap nota d'infàmia, ja que, encara que foren concebuts pecaminosament, han estat regenerats, tanmateix, per les aigües del sagrat baptisme. I si no tinguessin fills, els succeiran en la recepció de l'herència aquells a qui la sentència de les lleis primitives concedeix la legítima successió. La mateixa norma serà observada quant a les religioses, a les quals la sentència dels cànons prohibeix de casar-se, exceptuant només d'aquesta sentència aquelles dones que hagin sofert la violència d'una unió indeguda sense consentiment per part

seva ni abans ni després. Els sacerdots i els jutges, si, tot i sabent tals coses, no s'acuiten a castigar-les, seran obligats a pagar al fisc cinc lliures d'or. I si volen corregir-ho i no poden fer-ho, que procurin fer-ho arribar a oïda del rei, de manera que, allò que no ha pogut vindicar la seva sentència ho castigui del tot la censura del príncep.

III,5,3 *Recc. Eru.*]

III. FLAVI KHINDASVINT, REI.

Dels homes i de les dones que apostaten de la tonsura
i dels hàbits religiosos.

Ens veiem impulsats a extirpar l'oprobri de la desgràcia de l'apostasia i confiem que per aquest mèrit Déu ens serà propici. En efecte, si quan corregim les faltes més petites ens fem favorable la seva pietat, quant més si tallem amb la falç severíssima de la nostra censura els delictes comesos contra la divinitat? Per això, mitjançant aquesta llei que ha de valer per sempre, establim que qualsevol que hagi pres l'hàbit religiós, pel signe honorable de la tonsura o bé per la petició d'un temps de penitència, tant si l'han merescut per pietosa i no fraudulenta oblació dels seus pares com si l'han abraçat per inclinació de la pròpia voluntat, si després, apostatant, retornen a la vida laïcal, d'acord amb la sentència dels canons, han d'ésser reconduïts per la força al mateix orde religiós quan algú els denunciï, i, marcats amb la nota d'infàmia i reclosos per sempre en monestirs, han d'ésser mortificats amb una duríssima penitència perquè es corregeixin. Només serà perdonat el suplici d'aquesta severitat a aquells que actuaren empesos per engany d'una altra persona o que retornaren per decisió de la pròpia voluntat a l'orde que havien abandonat; amb la condició, però, que l'home

Eru.] no s'hagi amullerat després d'això, ni la dona hagi pres un altre marit.

Recc. Eru.] També considerem lliures d'aquest sentència aquells que van entrar a l'orde de la penitència o de la tonsura en un estat tal de malaltia o de decandiment que aleshores no s'adonaven que el rebien ni es recorden que el vagin demanar. Els béns dels qui apostatin pertanyeran als seus fills o als seus familiars pròxims, amb la condició que un home que tingui muller, si, a més, ha tingut fills d'ella i ha rebut quelcom d'ella com a donació, en cas que la dona encara visqui, ella posseirà els béns i, després de la seva mort, els deixarà als fills de tots dos perquè els posseeixin. Però, si ella ja fos morta o no tinguessin fills comuns, els béns de l'home que ha apostatat els posseiran íntegrament com a hereus els seus parents pròxims. I allò que per ventura en algun moment hagués rebut de la dona com a donació anirà a parar sens dubte als hereus més pròxims de la dona. Aquesta mateixa disposició valdrà també del tot per a les dones, de manera que si una dona penitent, soltera o vídua, deixant el vestit de lleiga [*voti segons B en lloc de lleiga*], pren altra volta els vestits de seglar, o si per ventura es casa, serà censurada amb la mateixa pena que ha quedat establerta per als homes quant a la pèrdua dels seus béns i serà castigada amb la pena de la penitència; o sigui, de tal manera que els béns de la dona els rebin els seus fills o els

seus hereus, però que les donacions rebudes del seu home puguin reclamar-les els parents del marit que se sap que va consignar aquestes donacions. I com que moltes vegades la caiguda en l'apostasia es produeix més aviat per engany de les dones, ens ha semblat també oportú d'establir per la present llei que, tot allò que abans o després del casament fou consignat per l'home en nom de la muller o de l'esposa a títol de dot, no ho podran reclamar per a ells els hereus de la muller, sinó els hereus d'aquell que consignà el dot, íntegrament. D'altra banda, a aquesta mena de persones, els deneguem completament el permís per a acusar, testificar o menar plets d'altri; perquè no podran ser dignes de confiança en els afers seculars aquells que es demostra que van violar amb atreviment sacríleg la santa religió.

III,5,4 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI KHINDASVINT, REI

Dels actes deshonestos entre homes

No s'ha de deixar sense càstig un delictes que sempre s'ha considerat detestable i execrable per la depravació dels costums. Per això, els qui cerquen d'ajuntar-se amb homes i els qui ho accepten per pròpia voluntat han d'ésser colpits per la sentència d'aquesta llei; o sigui, que, tan bon punt el jutge hagi indagat que s'ha comès aquest delictes, tindrà cura que tots dos siguin emasculats immediatament i, després de lliurar-los al bisbe del territori on s'ha comès el delictes, seran sotmesos per separat a una dura penitència perquè almenys expiïn, encara que de mal grat, aquells actes il·lícits que van perpetrar per pròpia voluntat. Però si se sap que algú va promoure o sofrir aquesta abominable deshonra no pas voluntàriament sinó contra el seu voler, podrà quedar exempt d'aquesta pena si ell mateix denuncia aquest nefari delictes; però serà sens dubte sotmès a la pena aquell que consta que va lliurar-se voluntàriament a aquesta follia. Tanmateix, si, tenint muller, han comès aquests actes amb ple consentiment, els seus fills o els seus hereus legítims podran obtenir els seus béns; i la dona, després de rebre únicament el que li pertany com a dot i retenint íntegrament els seus propis béns, tindrà sens dubte absoluta llicència per a casar-se amb qui vulgui.

III,5,5 *Recc. Erv.*]

V. FLAVI KHINDASVINT, REI

Dels qui violen el llit dels pares o dels germans

En una llei anterior ha quedat decretat el que cal observar sobre l'incest dels parents pròxims; tanmateix, com que és un delictes més gran sollar el llit dels pares o dels germans, bo i decretant-ho hi afegim que cap dels parents pròxims no intenti mai cometre adulteri amb la companya de llit del seu pare o del seu germà ni amb aquella que se sàpiga que cometé adulteri amb el seu pare o amb el seu germà, encara que fos una sola vegada, tant si és lliure com si és serva; i que tampoc el pare no ensutzi mai amb la ignomínia de l'estupre una dona que hagi comès

adulteri amb el seu fill. I si tal volta algú pretenia fer tals coses amb ple coneixement, si no té fills legítims, els seus béns seran lliurats als hereus a qui pertocaria la successió. I ell mateix, sotmès a penitència, rebrà la condemna de l'exili per sempre.

III,5,6 *Nova*] FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS [ANTIGA *add. B*]

De com refrenar un frau especial de les vídues

L'astúcia d'algunes infelices vídues sol barrejar el frau amb la devoció i, mesclant-hi la discussió dels vestits, es reserven un camí obert per a la transgressió quan elles vulguin. Durant el temps del seu dol actuen de manera que es vesteixen amb l'hàbit religiós i després, maquinant la follia de la transgressió del seu estat, es recusen a les túniques unes orles replegades per dintre, que vesteixen amb una oculta intenció de frau, i d'aquesta manera enganyen la vista dels qui les veuen, perquè en públic no poden veure en elles altra cosa que el que per fora es mostra manifestament a tothom. Per això, a fi que d'ara endavant quedi tallada qualsevol ocasió de discussió, manem per la sanció de la present llei que, des d'ara, qualsevol vídua que es vulgui excusar amb aquesta argúcia enganyosa, és a dir, que per dintre dugui recosida una cosa i a l'exterior de la túnica en mostri una altra, li sigui considerat com a senyal de religió allò amb què ha intentat ocultar-se amb la intenció de transgredir, perquè cal considerar com a signes veritables i certs de l'estat religiós, no allò de què ella se serveix per a la transgressió, sinó allò que proclama la credulitat dels qui la veuen. Ara bé, la vídua que d'ara endavant pretengui defensar-se amb aquesta excusa o emparar-se amb aquest pretext, no sols haurà de suportar la pèrdua de l'estat religiós, sinó que, junyida del tot amb els vincles de la transgressió, no podrà defugir les penes establertes pels canons i les lleis.

[*Aquesta llei figura en B després de III, 5, 3*]

III,5,7 *Nova*] VII. FLAVI ÈGICA, REI

De les penes amb què han d'ésser castigats els sodomites

Per raó de la fe veritable tenim l'obligació de manifestar la censura de la llei contra els costums deshonestos i de constrènyer amb el fre de la continència els implicats en els pecats de la carn. Ja que amb clement pietat vetllem més que mai pel nostre poble i per la nostra pàtria quan tenim cura d'extirpar radicalment els delictes dels malvats i posem terme a les males accions del vici. Intentem, en efecte, fer desaparèixer aquell delicte de detestable concupiscència en què els homes no temen de deshonrar altres homes amb un acte il·lícit d'estupre i amb immunda sordidesa, i es pol·lueixen amb la infàmia d'una turpitud tan greu que la considerem ofensiva al culte sagrat, a més de contrària a la castedat. Tanmateix, encara que aquesta mena de faltes ja és totalment prohibi-

da per l'autoritat de la Sagrada Escripura i per la de les lleis humanes, cal que sigui extirpada per la sentència d'una nova llei, perquè, mentre s'ajorna l'oportuna esmena, no creixi el mal amb vicis pitjors. Per això, amb la promulgació d'aquesta llei decretem que d'ara endavant qualsevol home, sigui religiós o laic, de qualsevol edat o llinatge, que sigui manifestament convicte del delictes esmentat per qualsevol mena d'indicis, per ordre del príncep o per mandat de qualsevol jutge, no sols sigui emasculat immediatament, sinó que, a més, rebi aquell càstig que sobre aquestes causes decretà amb obligació manifesta la sentència d'un decret sacerdotal promulgada ara fa poc, o sigui, l'any tercer del nostre regnat.

**Recc. Eru.] VI. TÍTOL. DEL DIVORCI DELS MATRIMONIS
I DE LA RUPTURA DE LES ESPOSALLES**

- I. Si la dona pateix, injustament o justament, el divorci del seu marit
- II. Que no hi hagi divorci entre els cònjuges
- III. Que no hi hagi ruptura entre els esposats

III,6,1 Recc. Eru.] I. ANTIGA [NOVAMENT ESMENADA segons B]

Si una dona pateix, injustament o justament, el divorci del seu marit

Si una dona lliure és repudiada pel seu marit, que ningú [sabent-ho *add. B*] no intenti casar-se amb ella, llevat que sàpiga amb tota claredat que s'ha formalitzat el divorci entre ells mitjançant escriptura o en presència de testimonis. I si algú intenta obrar altrament, així que el comte de la ciutat (*comes ciuitatis*), o el vicari (*uicarius*), o el jutge del territori (*iudex territorii*) sàpiguin que s'ha comès aquest delictes, si per ventura es tracta de persones nobles que el jutge no pot constrènyer o separar, que ho faci arribar immediatament a oïda nostra a fi que rebin la pena de la llei que es mereixen. Si són, però, persones de posició menor (*minoris loci*), que el jutge no es demori a separar-les immediatament; de manera que, tant la dona que s'ha unit en matrimoni sense comptar amb la voluntat del primer marit com també aquell que ha gosat prendre-la per muller, siguin lliurats a la potestat del marit anterior perquè tinguin indiscutiblement la facultat de fer-ne el que vulgui; això si consta que la causa entre el primer marit i la dona encara no ha estat resolta, o si el mateix marit no s'ha unit amb una altra dona. Si el marit va abandonar la dona injustament, perdrà el dot que li havia concedit, el qual serà sens dubte per a la dona, i que sàpiga que dels béns de la dona no en podrà haver res. I si es demostra que va alienar o defraudar quelcom dels béns de la seva dona, ho haurà de restituir per ordre del jutge. I si la dona, per por del marit o persuadida i enganyada amb alguna argücia, havia consignat per escriptura quelcom dels seus béns en nom del marit

que l'abandonà, aquesta escriptura no tindrà cap mena de validesa, sinó que totes les coses que li donà per tal escriptura podrà reclamar-les com del seu dret per sempre.

III,6,2 *Recc. Eru.*]

II. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que no hi hagi divorci entre els cònjuges

Si deshonorar la dona d'un altre és un acte delictiu, quant més no ho serà menysprear aquella que un ha escollit voluntàriament per tenir-la com a seva? Així, com que l'ambició de béns i la concupiscència desenfrenada empeny no pas pocs de tal manera que, menyspreant les seves mullers, desitgen fraudulosament altres dones, cal complir sempre el tenor d'aquesta constitució, segons la qual cap home, llevat per motiu manifest de fornicació, no deixarà mai la seva muller i, ni per testimonis, ni per escriptures, ni amb cap mena de pretext, no gosarà mai establir el divorci entre ell i la seva muller. Però, si tal volta el marit diu que ha d'acusar-la d'adulteri, d'acord amb una altra llei, un cop comprovat públicament el delicte, el jutge li lliurarà la dona i tindrà plena potestat per fer d'ella el que vulgui. Ara bé, si volen consagrar-se a Déu, que un sacerdot comprovi clarament l'acord comú, o sigui, de l'home i de la dona, i que des d'aquell moment cap dels dos no faci servir cap pretext per a tornar a tenir cap més relació conjugal. I si, altrament, algú, menyspreant la seva muller, amb alguna argúcia exigeix d'ella alguna escriptura que l'hagi de beneficiar a ell i els seus designis, si un dia es descobreix aquest compromís, no sols no tindrà cap mena de validesa, sinó que la dona podrà reclamar íntegrament per a si tant els seus béns com el dot que havia rebut de l'home. I si resta quelcom més dels béns d'aquest home malvat, passarà íntegrament a llurs fills. I si hi ha fills comuns o del marit, fruit d'un matrimoni anterior, la dona que per injustícia d'ell ha vist trencat el seu matrimoni podrà obtenir indiscutiblement tots els béns del marit, i si s'escau que la dona ja és morta, els seus fills tindran llicència per a proposar [aquest plet o *add. B*] aquesta acusació en qualsevol judici que vulguin, de manera que, un cop comprovat el delicte, l'home que l'hagi comès sigui condemnat segons la disposició d'aquesta llei. I tots els fills, tant els nascuts del seu matrimoni comú com d'un matrimoni anterior del marit, tal com ja hem dit, podran obtenir clarament els seus béns. Ara bé, si no sobreviuen fills comuns ni d'un matrimoni anterior de l'home, i s'escau que la dona abandonada tenia fills d'un matrimoni anterior legítim, podran sens dubte reclamar els drets de la mare de manera que, quan, per instància llur, la persona hagi estat condemnada segons la present llei, obtinguin indiscutiblement els seus béns. Ara bé, si no hi ha fills de les persones sobredites, ni de l'home ni de la dona, segons l'ordre abans esmentat, els parents de la dona menyspreada podran rebre justament la seva herència si, per venjar l'abandó de la seva parenta,

insisteixen que sigui condemnat el delicte del marit que l'abandonà. D'altra banda, el marit que exigeixi de la muller una escriptura de divorci o de garantia, o bé sense exigir-la, i que després de menysprear la seva muller, prengui una altra muller [o una barjaula *add. B*], un cop flagel·lat públicament amb dos-cents assots i rapat ignominiosament, serà condemnat per sempre a l'exili, o, si la potestat del príncep decideix de donar-lo a algú, podrà fer-ho segons el seu arbitri. Però aquella dona que, sabent o havent descobert per qualsevol circumstància que un home té una muller que encara viu, cedeix a la seva vanitat i s'uneix amb ell en matrimoni [o bé es macula amb l'adulteri *add. B*], serà lliurada a l'acte a la dona que fou abandonada per aquell marit que l'escolli, de manera que, exceptuant només el dret a la vida, tingui llibertat per fer d'ella el que vulgui. Ara bé, si després de la mort de la muller es comprova aquest delicte pel testimoniatge dels seus fills o, si no hi ha fills, els hereus pròxims han establert un plet sobre aquest afer, la dona prevaricadora ha d'ésser lliurada igualment a llur potestat de manera que, pel mateix judici que l'havia d'assignar a la muller menyspreada, ells compleixin la sentència sobre la seva persona, tret de llevar-li la vida. Però, com que sovint també les dones solen moure escàndol sobre aquestes qüestions, de manera que, amb el favor dels reis o dels jutges, abandonen els seus propis marits, per això, si una dona amb el suport del príncep, o amb qualsevol enginy, o amb l'ajuda de qualsevol, pretén que es produeixi el divorci entre ella i el seu marit,

Erv.] o bé [potser sense pretendre-ho, però menyspreant el marit *add. B*] consent a passar a unir-se [o a cometre adulteri *add. B*] amb un altre home, un cop lliurada a la potestat del seu legítim marit amb tots els seus béns, la falta de la dona que ha delinquit serà castigada amb la mateixa pena amb què abans s'ha castigat el marit i amb la sentència que s'ha establert quant als seus béns. També s'observarà la mateixa formalitat sobre els homes que [sabedors o bé informats per qualsevol circumstància que la muller té encara marit vivent *add. B*] intentin casar-se amb la muller o amb l'esposa d'un altre;

Recc. Erv.] salvaguardant només la condició que, si es demostra que el marit de la muller tenia relacions carnals amb homes o bé és convicte d'haver donat la seva muller a un altre home perquè hi cometés adulteri contra la voluntat d'ella, o d'haver-ho consentit, com que no escau de cap manera que un tal delicte es produeixi entre cristians, no s'impedirà que la dona es casi amb un altre home si aquesta és la seva voluntat. I si, un cop unides dues persones en matrimoni, o sigui, com a muller i marit, es comprovés que el marit està subjecte a algú com a serf segons la justícia, si la dona no vol romandre amb ell [o tenir-lo *add. B*] en unió conjugal, que sàpiga que està obligada a restar sota el fre d'una vida de castedat i que no se li concedeix llicència per a casar-se amb un altre home fins que el seu marit, del qual s'ha parlat, compleixi el destí degut del final de la seva vida.

III,6,3 *Recc. Erv.*]**III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS****Que no hi hagi ruptura entre els esposats**

Escau castigar amb una condemna igual un delicte que, essent de la mateixa categoria, consta que restava sense punició. Per això, d'acord amb la present llei anterior, cal observar la mateixa formalitat, tant pel que fa a les persones com pel que fa als béns, sobre els homes i les dones ja esposats que, després del lliurament d'arres i d'haver definit les esposalles d'acord amb les lleis, menyspreant el compromís de casament, s'uneixen en matrimoni amb altres persones o que, sense comú acord, o potser amb perill manifest de malaltia, intenten fer valer el propòsit de fer-se religiosos més per astúcia que no pas per desig de conversió.

LLIBRE QUART
DEL LLINATGE NATURAL

Recc. Eru.]

LLIBRE QUART DEL LLINATGE NATURAL

I. TÍTOL. DELS GRAUS

- I. De la generació de primer grau
- II. De l'afinitat de segon grau
- III. Del parentiu de tercer grau
- IIII. De la consanguinitat de quart grau
- V. Del llinatge de cinquè grau
- VI. Dels extrems de sisè grau
- VII. De les persones de la setena generació, que no són subjectes a la llei

IV,1,1 *Recc. Eru.]*

I. ANTIGA

De la generació de primer grau

En el primer grau, en l'ordre superior, hi ha compresos el pare i la mare; en l'ordre inferior, el fill i la filla; i al costat d'aquests no hi ha cap altra persona.

IV,1,2 *Recc. Eru.]*

II

De l'afinitat de segon grau

En el segon grau, en l'ordre superior, hi ha compresos l'avi i l'àvia; en l'ordre inferior, el nét i la néta; en l'ordre col·lateral, el germà i la germana. Aquestes persones es consideren doblement: en efecte, l'avi i l'àvia poden ser-ho per part del pare o per part de la mare; el nét i la néta poden provenir d'un fill o d'una filla; el germà i la germana tant ho poden ser per part del pare com de la mare. Aquestes persones també en els graus següents es consideren doblement amb el mateix criteri, segons llur naturalesa i en cadascun dels graus.

Aquestes persones del segon grau s'anomenen dobles perquè hi ha dos avis, el patern i el matern. També hi ha dues classes de nés: els nascuts d'un fill i els nascuts d'una filla. Col·lateralment vénen un germà i una germana, o sigui, el germà del pare i el germà de la mare, els quals s'anomenen oncle patern i oncle matern; també ells són considerats dobles amb aquest criteri.

IV,1,3 *Recc. Erv.*]

III

Del parentiu de tercer grau

En tercer grau vénen, per dalt, el besavi i la besàvia; per baix, el besnét i la besnéta. Col·lateralment, el fill i la filla del germà o de la germana; l'oncle i la tia paterns, o sigui, el germà i la germana del pare, i l'oncle i la tia materns, o sigui, el germà i la germana de la mare.

IV,1,4 *Recc. Erv.*]

III

De la consanguinitat de quart grau

En quart grau vénen, per dalt, el rebesavi i la rebesàvia; per baix, el rebesnét i la rebesnéta. Col·lateralment, el nét i la néta del germà o de la germana; el cosí germà i la cosina germana per part del pare, o sigui, el fill i la filla de l'oncle patern; el cosí germà i la cosina germana per part de la mare, o sigui, el fill i la filla de l'oncle o de la tia materns; el cosí germà i la cosina germana per part del pare, o sigui, el fill i la filla de la tia patern; igualment els cosins nascuts de dues germanes. En línia ascendent, el besoncle i la bestia paterns, o sigui, el germà i la germana de l'avi patern; el besoncle i la bestia per via femenina, o sigui, el germà i la germana de l'àvia tant paterna com materna.

Ací no cal especificar més del que diu aquest text.

IV,1,5 *Recc. Erv.*]

V

Del llinatge de cinquè grau

En cinquè grau vénen, per dalt, el quadravi i la quadràvia; per baix, el quadrinét i la quadrinéta. Col·lateralment, el besnét i la besnéta del germà o de la germana; els cosins segons i les cosines segones, o sigui, els fills dels cosins germans, néts, per tant, dels oncles o de les ties tant paterns com materns; el cosí propi i la cosina pròpia, o sigui, el fill i la filla dels besoncles o de les bes-ties tant per part de pare com per part de mare. En línia ascendent, el rebesoncle (*propatruus*) i la rebestia (*proamita*), o sigui, el germà i la germana del besavi patern; el rebesoncle (*proauunculus*) i la rebestia (*promatertera*), o sigui, el germà i la germana de la besàvia paterna o materna, o del besavi matern.

Aquesta categoria no es pot especificar en altres graus que els que s'han escrit ni es pot anomenar amb altres paraules.

IV,1,6 *Recc. Erv.*]

VI

Dels extrems de sisè grau

En sisè grau vénen, per dalt, l'avi cinquè i l'àvia cinquena; per baix, el nét cinquè i la néta cinquena. Col·lateralment, el rebesnét i la rebesnéta del germà o de la germana; els cosins i cosines segons o prims per part

tant paterna com materna, o sigui, els néts i les nêtes dels germans o de les germanes dels avis tant paterns com materns, fills o filles d'un cosí propi, que s'anomenen cosins segons. Col·lateralment i en línia ascendent: el fill i la filla del rebesoncle o de la rebestia per part del pare o per part de la mare; el quadroncle (*adpatruus*) i la quadritia (*adamita*), o sigui, el germà i la germana del rebesavi patern [matern segons *B en lloc de patern*], el quadroncle (*abavunclus*) i la quadritia (*abmatertera*), o sigui, el germà i la germana de la rebesàvia paterna o materna, i del rebesavi matern.

Tampoc aquests no es poden especificar més del que ha exposat l'autor.

IV,1,7 *Recc. Erv.*]

VII

De les persones de la setena generació, que no són subjectes a la llei

En setè grau, els parents en línia recta, tant per dalt com per baix, no s'anomenen amb un nom específic; però, en línia col·lateral, hi ha el quadrinét i la quadrinéta del germà o de la germana, i els fills i les filles del cosí segon o la cosina segona per part dels oncles materns.

Tanmateix, els graus que s'han establert són set perquè per ordre natural ni es poden trobar més noms ni el llinatge es pot propagar en els successors.

Recc. Erv.]

II. TÍTOL. DE LES SUCCESSIONS

- I. Que les germanes tinguin part en l'herència dels pares igual que els germans
- II. Que els fills són els primers en la successió hereditària
- III. Si no hi ha persones en línia directa, tant en les generacions superiors com en les inferiors, aleshores rebran les parts de l'herència els col·laterals
- IIII. Qui pot succeir en l'herència d'aquells que no han deixat establerta la seva voluntat ni per escrit ni per testimonis
- V. De la successió dels germans i les germanes i d'aquells que són nascuts de pares diferents
- VI. Si aquell que mor deixa avis o àvies
- VII. Si aquell que mor deixa germanes del pare o de la mare
- VIII. Si aquell que mor deixa fills del germà o de la germana
- VIIII. Que les dones han d'ésser admeses a totes les herències
- X. Igualment, que les dones han d'ésser admeses a totes les herències; i que ha de rebre la successió, com a més pròxim, aquell que precedeix un altre en grau
- XI. De la successió del marit i de la muller
- XII. De l'herència dels clergues i dels monjos

- XIII. Que després de la mort de la mare, [del pare *segons B en lloc de* de la mare] els fills restin sota la potestat del pare [de la mare *segons B en lloc de* del pare]; i què ha de fer el pare amb els béns dels fills
- XIII. Si la mare resta vídua, ha de rebre la mateixa part de l'herència que els fills; i què ha de fer la mare amb els béns dels fills
- XV. Que la muller no reclami per a ella allò que consta que el marit adquirí amb els seus servents
- XVI. D'allò que el marit i la muller, constituïts en matrimoni, hagin pogut adquirir
- XVII. De quina manera pot rebre l'herència un infant
- XVIII. Com poden assolir els pares l'herència d'un infant
- XVIII. Dels fills pòstums
- XX. Que aquell que no deixa fills tingui potestat per a fer el que vulgui dels seus béns

IV,2,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Que les germanes tinguin part en l'herència igual que els germans

Si el pare o la mare morien sense testament, les germanes tenen dret a l'herència a parts iguals amb els seus germans en tots els béns dels pares sense cap obstacle.

IV,2,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Que els fills són els primers en la successió hereditària

En l'herència d'un difunt, si mor sense testament, els fills són els primers. Si falten els fills, l'herència correspon als néts. Si no hi ha néts, són cridats a l'herència els besnéts. Però si el qui mor no deixa fills ni néts, ni pare ni mare, aleshores reclamaran l'herència l'avi o l'àvia.

IV,2,3 *Erv.*]III. ANTIGA [NOVA ESMENADA *segons B*]

Si no hi ha persones en línia directa, tant en les generacions superiors com en les inferiors, aleshores rebran les parts de l'herència els col·laterals

Quan falten les persones damunt dites que vénen en línia directa, tant en les generacions superiors com en les inferiors, aleshores seran cridades les persones col·laterals perquè rebin l'herència del qui ha mort sense testament. Però aquelles persones que són situades en un grau més allunyat, que no es pensin que poden reclamar res a les que són de graus més propers.

IV,2,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Qui pot succeir en l'herència d'aquells que no han deixat establerta la seva voluntat ni per escrit ni per testimonis.

Quant a la successió d'aquells que moren sense que hagin fet cap donació ni cap testament ni hagin establert la seva voluntat davant de testimonis, rebran la seva herència aquells que els siguin més pròxims en grau de parentiu.

IV,2,5 *Erv.*]

V. FLAVI KHINDASVINT, REI

De la successió dels germans i les germanes, i d'aquells que són nascuts de pares diferents.

A aquells que només deixen germans i germanes, els succeiran en l'herència a parts iguals els germans i les germanes si són fills del mateix pare i de la mateixa mare. Ja que, si n'hi ha d'altres nascuts d'un altre pare o d'una altra mare, rebrà l'herència cadascun dels germans i les germanes que ha nascut d'un mateix pare o d'una mateixa mare. Tanmateix, aquells que han nascut de diferents pares i d'una mateixa mare accedirán a rebre amb els mateixos drets de successió l'herència de la mare. Igualment tindran també aquest criteri de repartiment aquells que hagin nascut de diferents mares però d'un mateix pare.

IV,2,6 *Recc. Erv.*]

VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si aquell que mor deixa avis o àvies

Quan un mor, si deixa avi patern i avi matern, tota l'herència del difunt correspondrà tant a l'avi patern com a l'avi matern. Nogensmenys, si el qui mor deixa avi patern i àvia materna, rebran les mateixes parts. Serà també així si el qui mor deixa àvia paterna i àvia materna [avi matern i àvia paterna *segons B en lloc de* àvia paterna i àvia materna]. Tanmateix, aquesta divisió a parts iguals serà respecte als béns que se sap que el difunt va adquirir. En canvi, aquells béns que va rebre dels avis o dels pares retornaran als avis per línia directa.

IV,2,7 *Erv.*]

VII. ANTIGA

Si aquell que mor deixa germanes del pare o de la mare

Si el qui mor només deixa una tia paterna, o sigui, una germana del pare, i una tia materna, o sigui, una germana de la mare, i s'escau que mor sense testament, aquestes tindran accés a l'herència del difunt amb igualtat de drets.

IV,2,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si aquell que mor deixa fills del germà o de la germana

Si aquell que mor no deixa germans ni germanes però deixa fills dels germans o les germanes, si hi ha un sol fill d'un germà i diversos d'un altre germà o germana, rebran tots l'herència del difunt i se la repartiran a parts iguals a tant per cap.

IV,2,9 *Recc. Erv.*]

VIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que les dones han d'ésser admeses a totes les herències

La dona ha de participar en les mateixes condicions que els seus germans en l'herència del pare o de la mare, dels avis i de les àvies, tant paterns com materns, en l'herència dels germans o de les germanes i en aquelles herències que deixin l'oncle patern, el fill de l'oncle patern i el fill del germà o de la germana. Ja que és del tot just que els qui són units per un mateix parentiu natural no els separi l'ordre de successió hereditària.

IV,2,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Igualment, que les dones han d'ésser admeses a totes les herències;
i que ha de rebre la successió com a més pròxim aquell
que precedeix un altre en grau

Aquelles herències que recauen en els parents de la família de la mare, ja sigui l'oncle matern, ja sigui la tia materna o bé llurs fills, també les dones les han de compartir en igualtat de condicions amb aquells que són iguals pel mateix grau de parentiu. Ja que aquell que precedeix un altre en grau de parentiu ha de rebre tota l'herència.

IV,2,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

De la successió del marit i de la muller

El marit i la muller se succeiran per dret hereditari quan no es pugui trobar cap persona de la mateixa sang entre els seus pròxims o els parents fins al setè grau.

IV,2,12 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

De l'herència dels clergues i dels monjos

Quan els clergues, els monjos i les monges no deixen hereus fins al setè grau i moren sense haver disposat res sobre llurs béns, l'església a la qual prestaren els seus serveis podrà reclamar la seva herència.

IV,2,13 *Erv.*]

XIII. ANTIGA

Que després de la mort de la mare [del pare *segons B en lloc de* de la mare], els fills restin sota la potestat del pare [de la mare *segons B en lloc de* del pare]; i què ha de fer el pare amb els béns dels fills.

Després de la mort de la mare [del pare *segons B en lloc de* de la mare], els fills restaran sota la potestat del pare [de la mare *segons B en lloc de* del pare]. Si en vida del marit s'escau que mor la seva muller, els fills que hagin nascut d'aquest matrimoni restaran sota la potestat del pare, i, si aquest no es torna a casar, posseirà llurs béns amb la condició que no intenti vendre'n res, ni malversar-ho, ni alienar-ho per cap concepte, sinó que ho ha de conservar tot íntegre i intacte per als seus fills. Tanmateix, en percebrà tots els fruits com del seu dret juntament amb els seus fills i els gastarà amb ells en les despeses comunes. Però, si el pare porta una madrastra, com que fóra cosa ben indigna que els fills, eixint de la potestat i del govern del pare, passessin a la tutela d'altri, el pare que porti una madrastra no deixarà els seus fills, sinó que continuarà dirigint-los i administrant llurs béns de la manera tutelar descrita més amunt. De tal manera, però, que farà diligentment un inventari dels béns dels fills escrit de la seva mà davant del jutge o dels hereus de la muller difunta, i s'obligarà amb una caució de compromís en nom d'aquells hereus a qui podria correspondre legítimament la tutela si el pare faltava, en el sentit que no malversarà res dels béns dels fills, sinó que s'esmerçarà a salvaguardar sol·lícitament la vida dels fills, d'intenció i de fet, i rebrà llurs béns per protegir-los sense cap disminució ni pèrdua; això, però, si vol fer-ho. I si el pare que porta una madrastra no vol ocupar-se de la tutela dels fills, aleshores el jutge elegirà un parent de la mare com a tutor que rebrà la tutela dels pupils. Però, quan el fill s'amulleri o la filla es maridi, rebran immediatament del pare la seva part dels béns materns de manera que serà deixada al pare una tercera part amb el dret d'usdefruit. El pare, tanmateix, quan el fill o la filla compleixin vint anys d'edat, els restituirà la meitat de la porció dels béns materns que toqui a cadascun, encara que no hagin contret matrimoni. L'altra meitat, la podrà reclamar el pare per a ell mentre visqui i la deixarà als fills després de la seva mort [però que aquell que porta una madrastra lliuri immediatament els béns materns als fills, per tal que, quan els fills amb llurs béns passin a una casa aliena, les madrastres no siguin vituperades *add. B*]. La mateixa disposició valgui també respecte als néts [als avis, i als néts i les nêtes *segons B en lloc de* als néts]. I si el pare [o l'avi *add. B*] malversava quelcom d'aquests béns, o si intentava retenir els béns dels fills més enllà del temps que ha quedat establert, ho haurà de retornar i restituir omnímodament, traient-ho dels seus propis béns, als fills de la mare [o del pare *add. B*] que tenia tals béns.

IV,2,13* *Nova ad Recc.*]

Que després de la mort de la mare els fills han de romandre sota la potestat del pare
perquè els protegeixi, encara que el pare porti una madrastra;
i què ha de fer el pare amb els béns dels fills, segons el tenor
de la llei anterior

En la llei anterior ha quedat establert que, un cop morta la mare, si el pare no porta una madrastra, els fills han de restar sota la potestat del pare juntament amb els béns materns per a rebre'n protecció, fins al moment de les seves nocces, i el pare rebrà com del seu dret l'usdefruit d'aquests béns juntament amb els fills, i, també juntament amb ells, l'esmerçarà en les despeses comunes, però, quan ells es casin o bé compleixin vint anys d'edat, el pare els donarà la meitat de la part dels béns materns que correspongui a cada un i, l'altra meitat, la conservarà sota la seva potestat mentre visqui, i no intentarà vendre'n res, ni donar-ho ni alienar-ho, a fi de deixar-la íntegra i intacta als fills del mateix matrimoni quan ell mori. Ara bé, si el pare porta una madrastra, ha quedat establert en la mateixa llei que els fills, després de rebre del pare tota l'herència materna, passin amb tots els seus béns a la potestat tutelar d'un altre, menystenint la cura i la tutela del pare. Com que ha semblat a la nostra clemència que això s'havia fet de manera indigna i horrenda sense tenir en compte les paraules de Salomó que diu: «Per què et deixes seduir, fill meu, per l'estrangera i cerques l'escalf del si d'una altra?» i encara: «El qui sostreu quelcom del pare o de la mare i diu que això no és pecat, és partícip d'homicidi» i encara: «L'ull que fa burla del pare i menysprea el part de la mare, que el buidin els corbs del torrent i se'l mengin els fills de l'àliga» i també allò: «És millor que els teus fills et mendiquin que no pas haver de mirar tu les mans dels teus fills»; per això la nostra glòria ha considerat del tot incongruent i indigne que es fessin tals coses quan, sense cap fonament raonable, decretaren uns perjudicis tals que rebrien el profit dels béns dels fills d'altri uns que no havien passat gens de penúria per nodrir-los, i només s'ocasionarien perjudicis a un pare que havia de fruir dels gaudis dels seus fills. Per això, amb el pronunciament de Déu, i volent la nostra glòria acatar les Sagrades Escripures, objectem contra el contingut d'aquesta llei allò que digué el psalmista David: «Com un pare que s'agrada dels fills, així el Senyor s'ha apiadat dels qui el temen», i Salomó diu també sobre això: «El fill és savi per les ensenyances del pare». I encara: «Fill, quan el teu pare sigui vell, acull-lo i no l'entristeixis mentre tingui vida». I encara: «El qui estima el seu fill el xurriaqueja sovint per poder-ne estar finalment content. El qui instrueix el seu fill serà lloat després a causa d'ell i se'n glorià enmig dels coneguts. El qui ensenya bé el seu fill n'engelseix els enemics i se'n gloria enmig dels amics. Quan el pare ha mort, és com que no hagi mort, perquè deixa darrere seu un que se li assembla. Quan ell era en vida, el veia amb alegria, i, a l'hora de la mort, no en té cap neguit ni queda confós davant dels enemics. Ja que deixa un defensor de la seva casa contra els enemics, i per als amics, un que sap tornar els favors». En recordar la nostra excel·lentíssima glòria aquestes coses que foren promulgades per Déu per boca dels seus profetes, la nostra serenitat es proposà de donar compliment a aquests preceptes tan sublims. Seguint les ordenances del Senyor, ens esforcem a completar aquesta llei de manera que, traient-ne totes aquelles coses que hi foren posades indignament, hi incloguem tot allò que el Senyor ordenà manifestament. Per tot això, mitjançant el contingut d'aquest decret nostre

advertim a tots els qui pertanyen a la jurisdicció del nostre regne que d'ara endavant, tal com escau a la justícia i com ensenya la Sagrada Escriptura, sigui observada la norma i la disciplina d'aquesta nova sanció, de manera que, si, després de la mort de la muller, el marit porta una madrastra, els fills que són nascuts d'un mateix matrimoni romanguin sota la potestat i el govern del pare amb tots els béns materns; perquè és cosa ben indigna que els fills, deixant la potestat i el govern del pare, passin a la tutela d'un altre; establim, al contrari, que el pare, quan porti una madrastra, governi els fills amb els béns materns en règim de tutela d'acord amb el contingut anterior de la llei. Ordenem, tanmateix, que faci diligentment i fidel un inventari dels béns dels fills, escrit de la seva mà davant del jutge o dels hereus de la muller difunta. Tanmateix, es consignarà en nom dels hereus a qui correspondria legalment la tutela en cas que el pare morís, una caució de compromís segons la qual aquest no malversarà res dels béns dels fills i s'esmerçarà a salvaguardar sol·licitament la vida dels fills, d'intenció i de fet, i rebrà els seus béns per protegir-los sense cap disminució ni pèrdua; això, però, si vol fer-ho. Però, si el pare que porta una madrastra no vol ocupar-se de la tutela dels fills, aleshores el jutge elegirà un parent de la mare com a tutor, que rebrà la tutela dels pupils. Però, quan el fill s'amulli o la filla es maridi, rebran immediatament del pare la seva part dels béns materns de manera que serà deixada al pare una tercera part amb el dret d'usdefruit. El pare, tanmateix, quan el fill o la filla compleixin vint anys d'edat, els restituirà la meitat de la porció dels béns materns que toqui a cadascun, encara que no hagin contret matrimoni. L'altra meitat, la podrà reclamar el pare per a ell mentre visqui i la deixarà als fills després de la seva mort. I si el pare malversava quelcom d'aquests béns, o si intentava retenir els béns dels fills més enllà del temps que ha quedat establert, ho haurà de retornar i restituir omnímodament, traient-ho dels seus propis béns, als fills de la mare que tenia tals béns.

IV,2,14 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si la mare resta vídua, ha de rebre la mateixa part de l'herència que els fills; i què ha de fer la mare amb els béns dels fills.

La mare, si resta vídua, tindrà en usdefruit la mateixa part dels béns del marit que els fills, o sigui, la mateixa que cadascun dels fills. Aquesta part, la conservarà amb dret d'usdefruit durant tota la vida. Tanmateix, no intentarà donar-la ni vendre-la ni assignar-la a un dels fills. I si tal volta els fills veien que la mare malversa aquesta porció per negligència o per odi, que s'afanyin a fer-ho saber al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o al jutge (*iudex*) perquè amb la seva amonestació adverteixi la mare que no malversi uns béns que ha rebut en usdefruit. Tanmateix, si la mare vol donar a un dels fills o de les filles l'usdefruit que ella hauria de percebre, no li serà prohibit. Però, de tot allò que pugui aconseguir justament de l'usdefruit que li és concedit, podrà fer-ne completament allò que més li plagui amb tota justícia. Ara bé, si es demostra que s'ha malversat quelcom d'aquesta porció usufructuària, després de la mort de la mare serà restituït als fills traient-ho dels propis béns d'ella. Després de la mort de la mare, la porció que ella havia rebut revertirà als fills a parts iguals perquè no poden ésser defraudats quant a l'herència paterna. I si

tal volta la mare passa a unes segones noces, els fills que havien nascut del primer matrimoni reclamaran des d'aquell dia entre els altres béns paterns, aquella porció que ella havia rebut dels béns del marit.

IV,2,15 *Recc. Erv.*]

XV. ANTIGA

Que la muller no reclami allò que consta que el marit adquirí
amb els seus serfs

Si el marit adquiria quelcom amb els serfs de la seva muller o aconseguia algun guany en alguna expedició, que la muller no pretengui reclamar-ne res al seu marit, ni mentre visqui ni després de la seva mort, sinó que el marit, que, d'acord amb la Sagrada Escripura, té la muller sota la seva potestat, tindrà igualment potestat sobre els seus serfs, i tot allò que aconseguixi en una expedició amb els serfs de la seva muller o amb els seus restarà sota la seva potestat; per la mateixa raó que, si els serfs, mentre acompanyen el seu senyor en una expedició, ocasionen algun dany, l'amo que els ha conduïts i a qui han proporcionat algun guany ha de respondre per ells i pagar la indemnització si són trobats culpables. Per això s'ordena correctament que, així com corresponen a l'amo les pèrdues, també li corresponguin els guanys.

IV,2,16 *Recc. Erv.*]

XVI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

D'allò que el marit i la muller, constituïts en matrimoni,
hagin pogut adquirir

Si la persona del marit, de qualsevol categoria, alta o mitjana, s'ha unit a la muller noblement i legalment i, vivint junts, han fet alguns avenços i han tingut algun guany en qualsevol mena de béns i s'esdevé que un dels dos és amo d'un nombre major de béns i possessions, de tots els avenços i els guanys que hagin aconseguit conjuntament, cadascun n'ha d'haver la part proporcional a la quantitat de béns i possessions que consta que tenia, de manera que, si eren amos d'una fortuna igual, no moguin discussió sobre coses petites per cobdícia; perquè es fa difícil que els seus béns siguin tan exactament iguals que no puguin semblar que l'un supera una mica l'altre. Però, si és evident que el cabal de l'un supera les possibilitats de l'altre, d'acord amb el que s'ha dit abans, segons la quantitat de les possessions de cada un, així serà també la part del repartiment, la qual reclamarà qualsevol dels supervivents després de la mort de l'altre i, o bé podrà deixar-la als seus fills o als seus hereus, o bé tindrà llicència per a fer-ne el que vulgui. La norma d'aquesta disposició serà exactament la mateixa per als homes que per a les seves mullers. Tanmateix, d'aquelles coses de les quals s'hagi fet escriptura en nom de tots dos, la possessió del dret i la partició dels béns els correspondrà segons el que consti a la mateixa escriptura. Però, tot allò que el marit hagi adquirit guanyant-ho als forans o en una expedició pública,

o per donació del príncep, del patró o dels amics, ho podran reclamar íntegrament els fills i els hereus; o bé tindrà [tindran *segons B en lloc de tindrà*] lícitament la potestat per a disposar-ne com vulgui [vulguin *segons B en lloc de vulgui*]. La disposició és la mateixa per a les dones si han rebut quelcom com a regal de qualsevol persona.

IV,2,17 *Recc.*

XVII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[KHINDASVINT *segons B*]

Erv. deest]

De quina manera pot rebre l'herència un infant

Les coses dubtoses, si no són aclarides per un judici racional, per la seva ambigüitat solen menar a l'error. Molts, en efecte, discuteixen si un infant que mor al cap de poc d'haver nascut pot rebre els drets d'herència dels pares; sobre aquest litigi la raó imposa aquestes limitacions. El principi de la naturalesa fou establert de tal manera, i després procedeix de tal forma, que, quan un neix, res no percep abans que a si mateix com a receptor de l'aire, de manera que, eixint de les tenebres uterines, sent el tacte d'aquells elements dels quals consta que ha estat format. De quina manera, doncs, podrà rebre l'herència dels béns terrenals aquell que amb prou feines ha percebut el començament de la darrera llum? I aquell que amb prou feines ha pogut rebre l'ús dels elements de què ha estat format, com podrà rebre l'herència d'uns béns que no ha nascut per posseir? Aquell que no heretarà la llum que omple el firmament, com podrà veure's enriquit amb una porció del món si és constret per una mort sobtada? Amb quin motiu tindrà accés als drets dels vius aquell que estigué més pròxim a endinsar-se en la mort que no pas en la vida? Tan bon punt eixí de les estretors genitals, com un naufrag enmig de la llum, tornà a caure a l'acte en les tenebres de la mort. Per això, perquè resti obert als parents l'accés a l'herència de l'infant, que es comprovi la vida mateixa del difunt, si en veritat hi ha hagut clarament vida i si aquesta vida, encara que curta, ha anat acompanyada de la participació en la vida eterna, de manera que el nou nat, del sexe que sigui, no rebrà l'herència si després del naixement no ha assolit la gràcia del sant baptisme i no es demostra que ha viscut almenys deu dies; de manera que la persona dels successors, el pare o la mare, que desitgen adquirir uns béns de l'herència terrenal a través d'aquest infant, abans no mori li preparin la vida de l'eterna mansió, i així el qui resta viu assoleixi després els béns fugissers de la terra. I així, amb aquest saludable intercanvi, mentre aquell esdevé hereu del cel, aquest ho esdevé de la terra; mentre a aquell li són oferts els béns celestials, a aquests els és concedit l'accés als béns terrenals; mentre aquell assoleix els béns de la vida, aquests aconsegueixen uns béns caducs: de manera que, encara que el difunt no pogué posseir un dret terrenal, pugui, almenys assolir un guany celestial comprat amb un dret terrenal.

IV,2,18 *Eru.*]XVII. [NOVAMENT *add. B*]
FLAVI KHINDASVINT, REI

Com poden assolir els pares l'herència d'un infant

Havent mort el pare, si el fill o la filla viu durant deu dies, més o menys, i mor havent estat batejat, tot allò que podia correspondre-li de l'herència del pare, ho ha de reclamar per a si la mare. Igualment, havent mort la mare, el pare obtindrà l'herència del fill difunt amb la condició que demostrï que el fill ha viscut deu dies, més o menys, i que ha estat batejat. De tal manera que, si el pare o la mare a qui correspon aquesta successió no deixaven fills [procedents del matrimoni del difunt i de la difunta *add. B*], deixin tota aquesta luctuosa herència íntegra i intacta perquè sigui repartida entre tots els néts. I no estan autoritzats a afavorir cap dels néts en una quantitat superior a la tercera part d'aquests béns. I si volen donar quelcom d'aquests béns a les esglésies, o als lliberts, o a algú altre, només podran fer-ho fins a una cinquena part, d'acord amb una llei anterior. Però, si no tenen fills, ni néts, ni besnéts que els sobrevisquin, tenen potestat per fer d'aquesta herència allò que decideixin. I si els pares morien sense testament, aleshores els altres parents del pare o de la mare difunts que siguin més pròxims en grau, aconseguiran indiscutiblement l'esmentada herència. De manera que, un cop mort el fill, si el pare que ha rebut l'herència del fill difunt mor sense testament, aquests béns pertanyeran per llei als hereus més pròxims del pare. Igualment, si la mare ha rebut la luctuosa herència del fill difunt i mor sense testament, tots els seus drets a aquells béns hauran de pertànyer als hereus més pròxims de la muller, salvaguardant, però, la condició que els néts nascuts d'un fill o d'una filla que hagin mort sobrevivint-los el pare o bé la mare, rebin íntegrament la part de l'herència dels béns de l'avi o bé de l'àvia que haurien hagut de rebre el seu pare o la seva mare si haguessin viscut. I si un fill, tenint muller i fills i vivint encara el seu pare, morís abans que el seu pare li hagués donat tota la part que li pertocava i els fills que havia deixat aquest que vivia amb el pare [o sense ell *add. B*] moren mentre l'avi encara viu, aleshores la muller d'aquell fill només podrà reclamar allò que abans el pare havia assignat al seu marit, i aquesta vídua no podrà demanar res més al seu sogre ni als seus parents. Però si el fill, que feia vida comuna amb el pare [o sense ell *add. B*], no havia rebut d'ell res de l'herència, aleshores la vídua només rebrà allò que se sap que el marit li concedí com a dot al moment de les noces. Però, si un fill, servant obediència al pare, permet que aquest posseeixi els béns que li pertocuen per herència materna i després el mateix fill concedeix a la seva muller, o a qualsevol altre, aquests béns que li són deguts i que posseïa el pare, aquesta donació consignada en nom de la muller o de qualsevol altre restarà en ferm; això si no hi ha fills d'aquest matrimoni. Ja que, si hi ha fills sobrevivents, aleshores cal complir indiscutiblement les disposicions de la llei anterior.

IV,2,19 *Erv.*]XVIII. FLAVI KHINDASVINT, REI
[NOVAMENT ESMENADA *add. B*]

Dels fills pòstums

Quan estenem el benefici de la nostra misericòrdia a aquells que encara no han nascut, exercim, en certa manera, unes funcions de govern diví. Per això, quan un home, atut pel destí fatal, deixa la muller amb fills i embarassada, el fill que naixerà després establim que ha de poder heretar juntament amb els altres que ja havien nascut. I si no deixava cap altre fill i havia atorgat els seus béns a qualssevol persones, aquestes podran percebre la quarta part dels béns per a repartir-se-la; però les altres tres parts que resten han de tocar sens dubte al fill pòstum. I si un home i una dona units en matrimoni, abans de tenir fills fan mútuament escriptura de donació dels seus béns l'un a favor de l'altre i s'escau que després de l'ordenació d'aquest testament els vénen fills, aquest testament dels pares, si els fills els sobreviuen, no tindrà cap mena de validesa, sinó que, anul·lada completament una disposició tan poc raonable, els fills recullin i rebin tots els béns dels pares, concedint als pares únicament la potestat sobre la cinquena part si s'escau que n'havien fet testament. Tanmateix, si un dels dos, o sigui, el marit o la muller, abans d'unir-se en matrimoni, es demostra que havia fet donació dels seus béns en nom de l'altre mitjançant escriptura, aquesta tindrà plena validesa, i aquest testament no podrà ser invalidat de cap manera pels drets dels fills que després hagin pogut néixer.

IV,2,20 *Recc. Erv.*]XX. <XVIII.> FLAVI RECESVINT,
REI GLORIÓS [NOVAMENT *add. B*]

Queaquellquenodeixafillstinguiopotestatperafereiquevulguidelsseusbéns.

Qualsevol home o dona lliures, tant si són nobles com de condició inferior, si no deixen fills, ni néts, ni besnéts, tenen llicència per a fer indiscutiblement el que vulguin dels seus béns, i la seva disposició no podrà ser invalidada per cap dels seus parents, ni en línia ascendent ni en línia col·lateral, ja que en línia directa no tenen descendència que pugui rebre l'herència per successió natural. Tanmateix, si no hi ha testament, d'acord amb la disposició de les lleis, els parents tindran dret a rebre l'herència que els és deguda.

Recc. Erv.]III. TÍTOL. DELS PUPILS I DE LLURS TUTORS

- I. Que s'anomeni pupil el qui ha quedat sense pare o sense mare
- II. Des de quan començaran a comptar-se els anys en les accions dels pupils
- III. De quina manera s'ha de rebre la tutela dels pupils i quina part de llurs béns cal donar als tutors
- IIII. Que els tutors no pretenguin arrencar amb extorsió cap mena d'escriptura a aquells que tenen sota la seva tutela

IV,3,1 Recc. Erv.] I. FLAVI KHINDASVINT, REI [ANTIGA segons B]

Que s'anomeni pupil el qui ha quedat sense pare o sense mare

El pietós discerniment comporta vetllar pels menors d'edat de tal manera que no permetem que ningú que sigui amo d'una justa possessió sofreixi cap perjudici. Per això, encara que fins ara només eren considerats pupils els menors que havien quedat sense pare, no obstant això, com que és prou clar que les mares [igualmente que els pares *add. B*] exerceixen sovint una cura no pas menor envers les necessitats dels fills, mitjançant aquesta llei decretem que siguin considerats pupils els qui hagin quedat privats de qualsevol dels dos progenitors, o sigui, del pare o de la mare, fins a l'edat de quinze anys.

IV,3,2 Recc. Erv.] II. FLAVI KHINDASVINT, REI

Des de quan començaran a comptar-se els anys
en les accions dels pupils

Cada vegada que s'hagi de resoldre un litigi sobre pèrdua de béns, considerem que en les accions dels pupils cal comptar des dels anys en què se sap que llurs pares, el pare o la mare, els van perdre; o sigui, des d'aquell temps i afegint-hi els anys del pupilatge fins a arribar a la suma de cinquanta anys d'ençà que els pares van perdre els seus béns [excepte si ho impedeix la prescripció de trenta anys *add. B*]. Ara bé, si els pares del pupil, mentre vivien, havien perdut els seus béns des de feia trenta anys, el pupil després no els podrà reclamar.

IV,3,3 Recc. Erv.] III. ANTIGA [NOVA *add. B*]

De quina manera s'ha de rebre la tutela dels pupils i quina part de llurs béns cal donar als tutors

Si, en morir, el pare deixa fills menors d'edat, la mare rebrà la seva tutela, si així ho vol i mentre resti vídua; de manera que farà un inventari dels béns que són deguts als fills, pel qual aquests puguin reclamar després la seva herència. Però, si la mare es torna a casar i algun dels fills ja arriba a l'edat completa, o sigui, als vint anys, aquest rebrà els

seus germans més petits sota la seva tutela i no permetrà que llurs béns siguin malversats ni per ells mateixos ni per altres, ni que es perdin per cap negligència. I si ell mateix se'ls gasta o els ven, o els dona, o permet que es perdin per negligència seva, quan els germans es facin grans, els haurà de restituir de la seva pròpia part allò que s'hagi perdut per la seva negligència. Tanmateix, no li neguem que es quedi la desena part dels fruits per viure'n de manera que no gastis amb unes despeses excessives allò que ha de guardar per als germans menors. Ara bé, si fa algunes despeses dels seus béns per a les necessitats i els afers comuns, després de justificar-ho davant del jutge, podrà rescabalar-se'n dels béns comuns que el pare els havia deixat. I si no hi ha germans d'edat i de condicions suficients per a assumir la defensa dels orfes, aleshores [si els avis ja han mort *add. B*] rebran l'encàrrec de la tutela [dels orfes per assumir-la dignament *add. B*] l'oncle patern o el fill de l'oncle patern amb les mateixes condicions que hem establert quant als germans. I si no hi ha un oncle patern o un fill d'un oncle patern que pugui assumir dignament la tutela dels orfes, aleshores els altres parents elegiran un tutor en presència del jutge. I, tant si és la mare com un altre el qui ha rebut la tutela, es farà un capbreu de tots els béns que va deixar el pare, en presència de testimonis o dels parents, el qual capbreu serà confirmat amb la subscripció de tres o de cinc testimonis i, en presència d'aquells que han intervingut en la confecció del capbreu com a testimonis, el capbreu serà encomanat al bisbe o a un prevere que els parents hagin escollit, perquè el lliurin als orfes quan arribin a adults. Establim també que, si es promouen accions contra les persones dels menors, el tutor, si ho preferís, ha de donar resposta a aquestes demandes. I si se'n desentén, el jutge farà restituir al demandant allò que reclama, salvaguardant, però, el dret dels menors de pledejar un cop arribin a grans perquè els sigui restituït. Ara bé, aquell que en el moment present ha començat a reclamar aquests béns, si en un judici surt vençut pel menor quan aquest ja hagi arribat a adult, haurà de restituir indiscutiblement allò que havia rebut, amb tots els fruits del temps passat i amb tots els serveis, al mateix menor, o als seus parents, o a aquell a qui hagin passat justament o bé hagin estat conferits els seus béns. I per la seva presumpció, ja que havia reclamat una cosa que no ha pogut justificar en el judici, serà obligat a pagar deu sous més.

Recc. deest Erv.] I si el tutor vol establir un plet o una causa pels béns dels seus pupils, tindrà llicència indiscutible per a fer-ho. I si els plets dels pupils es deterioren o es perden per negligència del tutor, permetem que en el futur siguin reparats segons el dret dels pupils.

IV,3,4 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[KHINDASVINT *segons B*]

Que els tutors no pretenguin arrencar amb extorsió cap mena d'escriptures a aquells que tenen sota la seva tutela

Mentre els pupils es troben en la minoria d'edat i no poden autogovernar-se ni administrar els seus béns, les lleis han deixat ben determinat que resten subjectes als tutors i, respecte a llurs afers, quants anys cal comptar. Però, com que alguns tutors, ja sigui amb afalacs ja sigui amb amenaces, acorralen aquells que haurien de protegir de bon grat i reben garanties que no els demanaran comptes dels seus béns, o bé els exigeixen per escrit que no els reclamaran res, de manera que, havent perdut els seus béns respecte a les coses que els pertoqueu, mai no puguin reclamar-les ni rebre-les, per tal que la nostra clemència sigui mereixedora d'una major recompensa per haver procurat imposar la protecció adequada a aquests menors, ordenem que sigui observada omnímodament aquesta disposició: que mentre els pupils es troben en minoria d'edat i fins i tot encara que hagin passat dels catorze anys, si, tanmateix, consta que els seus tutors els tenen encara, a ells i els seus béns, sota la seva potestat, encara que es trobi que s'ha fet alguna escriptura de descàrrec, o de qualsevol mena de compromís, o de transacció [per escrit o sense escriptura, operacions de descàrrec o algun compromís o transaccions *segons B en lloc de alguna — transacció*] a favor dels tutors o de qualsevol altra persona per instigació dels tutors, tot això sigui considerat invàlid i sense cap mena de força. I, quan arribi el moment adient perquè aquell [pupil *add. B*] que estigué sota tutela recuperi els seus béns sota la seva potestat, aleshores el tutor, després de donar comptes al pupil de tots els seus béns en presència d'un sacerdot o d'un jutge, tindrà cura de rebre una escriptura d'exoneració d'aquell que ha tingut sota la seva tutela; i així, allunyant qualsevol ocasió de pressió, el pupil rebí allò que consta que li és degut en justícia i tingui plena llibertat per a decidir sobre els seus béns amb lliure albir, tant si vol cedir-los com si vol ordenar-ne qualsevol assignació. Però, si s'esdevenia que, mentre es troba sota tutela, es veia afectat per una malaltia mortal, tindrà plena potestat per a disposar el que ell decideixi sobre els seus béns des dels deu anys d'edat, d'acord amb les normes que han quedat establertes en una altra llei. Quant als béns del tutor, si, mentre viu, o en morir, aquest els deixa als seus fills o a qualsevol altra persona, si no s'han donat comptes als pupils d'acord amb l'inventari que es féu quan aquell va rebre la tutela, o d'acord amb allò que consti clarament que va disposar el tutor, els qui heretin els béns del tutor ho hauran de restituir tot indiscutiblement als pupils [o, si aquests han mort, a aquells a qui corresponguin els béns dels pupils *add. B*]. El remei d'aquesta llei donarà sens dubte protecció a tots els pupils, llevat que s'hagi complert aquell temps en què la llei decretà que llurs drets han caducat per haver passat cinquanta anys.

Recc. Erv.] III. TÍTOL. DELS INFANTS EXPÒSITS

- I. Per un infant lliure exposat, ha d'esdevenir serf aquell que l'abandonà
- II. Si un serf o una serva abandona un infant sabent-ho els seus amos o sense saber-ho
- III. Quina recompensa ha de percebre aquell que rep un infant de les mans dels seus pares perquè el nodreixi

IV,4,1 Recc. Erv.] I. ANTIGA

Per un infant lliure exposat, ha d'esdevenir serf aquell que l'abandonà

Si algú, mogut per compassió, recull un nen o una nena que han estat exposats en qualsevol lloc i, un cop criat, l'infant és reconegut després pels seus pares, si és fill de pares lliures, aquests hauran de donar un serf en lloc seu o bé pagar-ne el preu. I si no tenien cura de fer-ho, el jutge del territori ordenarà que l'expòsit sigui rescatat amb els béns dels pares, i els pares que siguin autors d'aquest acte d'impietat seran relegats per sempre a l'exili. I si no tenien amb què pagar el rescate del fill, aquell que l'abandonà esdevindrà serf en lloc de l'infant, i aquest, que s'ha salvat per la compassió d'altri, gaudirà de la seva pròpia llibertat. Onsevulla que s'hagi comès aquest crim, els jutges tindran llicència per a presentar-ne acusació i per a condemnar-lo.

IV,4,2 Recc. Erv.] II. ANTIGA

Si un serf o una serva abandona un infant sabent-ho els seus amos o sense saber-ho

Si una serva o un serf exposen un infant enganyant els seus amos i l'abandonen sense que ells ho sàpiguen, quan l'infant s'hagi criat, aquell que l'hagi nodrit rebrà la tercera part del seu preu. De tal manera, però, que l'amo haurà de jurar i demostrar que ell no sabia que l'infant havia estat exposat pels seus serfs. Però, si es comprova que l'infant fou abandonat sabent-ho els seus amos, romandrà sota la potestat d'aquell que el nodrí.

IV,4,3 Recc. Erv.] III. ANTIGA

Quina recompensa ha de percebre aquell que rep un infant de les mans dels seus pares perquè el nodreixi

Si algú rep un infant de les mans dels seus pares perquè el criï, durant els deu primers anys rebrà un sou de recompensa per cada any per haver nodrit l'infant. Però, si sobrepassa els deu anys, no s'hi afegirà després cap altra recompensa; perquè aquell que ha estat criat, ja pot

compensar la seva retribució amb els seus serveis. I si el qui reclama l'infant no vol pagar aquesta quantitat, restarà com a serf sota la potestat del nodridor.

Recc. Erv.]

V. TÍTOL. DELS BÉNS NATURALS

- I. Que els fills no poden ésser desheretats; i què han de disposar els pares sobre els seus béns
- II. Sobre quina part del seu dot poden disposar les dones
- III. D'aquelles coses que els pares hagin donat [*als seus fills add. B*] al moment de les noces
- IIII. Dels fills nascuts de pares diferents i de quina manera poden assolir l'herència dels pares
- V. D'aquelles coses que adquireixen els fills mentre viuen el pare o la mare
- Erv.]* VI. De la coerció als bisbes que, respecte als béns que sostreuen
- Recc. desunt]* a les seves esglésies, al·leguen que han transcorregut trenta anys
- VII. Que aquells que són manumesos sense que siguin alliberats del patronatge de l'església, no gosin casar-se amb persones lliures

IV,5,1 *Erv.]*

I. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que els fills no poden ésser desheretats; i què han de disposar els pares sobre els seus béns

Quan tenim coneixença que es cometen coses il·lícites, ens veiem obligats a dictar lleis amb vista al futur. Molts, en efecte, menant una vida forassenyada i transferint adesiara els seus béns a persones estranyes, moguts per la luxúria o cedint a una mala intenció, deixen sense res els seus fills i els seus néts, innocents o no culpables de cap falta greu, de manera que no poden ser d'utilitat per a les necessitats públiques aquells que hauria calgut que sense objeccions efectuessin amb els recursos paterns les tasques que els fossin encomanades. Però, perquè el bé públic no perdi per aquesta situació [*aquest pretext segons B en lloc de aquesta situació*] res d'allò que no ha de perdre i perquè els fills i els néts no es vegin privats de la pietat natural que convé que es practiqui adequadament envers ells, per això, derogant el contingut d'aquella llei segons la qual el pare o la mare o l'avi o l'àvia estaven autoritzats, si així ho volien, a transferir els seus béns a persones estranyes, i també la muller restava en el seu lliure arbitri per a fer el que ella decidís amb el seu dot, sigui observada des d'ara per tothom aquesta ponderada disposició, per la qual ni els pares o els avis tinguin completa llicència per a disposar sobre els seus béns, ni un voler desassenyat pugui excloure del tot els fills i els néts de l'herència dels pares i dels avis. Per això, el pare o la mare, l'avi o l'àvia que vulguin afavorir algun dels seus fills o dels seus néts, hauran d'observar estricta-

ment aquesta norma, segons la qual no podran esmerçar més de la tercera part de tots els seus béns per afavorir els fills o les filles, els néts o les nètes, ni podran transferir la totalitat dels seus béns a persones estranyes, llevat que s'escaigui que no tinguin fills legítims o néts que els sobrevisquin. Tanmateix, guiats per la llum de la raó, hi afegim que es compleixi que, si el pare o la mare, l'avi o l'àvia, decideixen consignar per escrit, d'una manera especial, quelcom d'aquesta tercera part dels seus béns abans esmentada en nom dels seus fills o dels seus néts, d'acord amb les seves disposicions testamentàries, això sigui observat per sempre en la seva totalitat; de manera que el seu testament sobre aquesta tercera part, segons allò que hagin volgut donar a cadascú, obtingui validesa plena i incommovable. I els fills i els néts que hagin merescut rebre dels seus pares o dels seus avis quelcom d'aquesta tercera part no podran disposar-ne com vulguin, llevat que sigui manifest que els pares o els avis no han interposat de cara al futur cap condició per a testar sobre els béns que els han conferit. Ara bé, si els qui tenen fills o néts volen atorgar quelcom dels seus béns a les esglésies, o als lliberts, o a aquells que ells elegeixin, a més d'aquella tercera part que abans s'ha esmentat, podran separar també una cinquena part. Sobre aquesta cinquena part tindran potestat indiscutible per a disposar-ne com vulguin. Però tant aquesta tercera part que reglamentem que s'esmerci per afavorir els fills com aquesta cinquena part que disposem que sigui separada per conferir-la a les esglésies, o als lliberts, o per assignar-la a qualsevol persona, es traurà només dels béns propis. Ja que allò que un ha merescut rebre per mitjà de l'autoritat dels prínceps no s'ha de barrejar per cap concepte en el càlcul d'aquesta tercera i cinquena part, sinó que, d'acord amb una altra llei, el qui ha rebut això del rei, tindrà plena llicència per a arbitrar sobre els béns que li han estat conferits pel príncep. Els pares i els avis no podran desheretar els fills i els néts per una falta lleu, però tant l'avi i l'àvia com el pare i la mare conservaran la potestat per a flagel·lar-los i castigar-los mentre visquin amb la família. Però, si el fill o la filla, el nét o la neta, es mostren tan insolents que intenten causar greus injúries a l'avi o a l'àvia, i fins i tot al pare o a la mare, o sigui, si els peguen amb bufetades, o amb el puny, o amb el peu, o amb una pedra, o amb un bastó, o amb un flagell [o amb qualsevulla arma o es tornen maliciosament contra ells *add. B*], o pretenen arrossegat-los ignominiosament pels peus o pels cabells o per la mà o de qualsevol manera deshonest, o tiren en cara públicament alguna falta a l'avi o l'àvia, o bé als pares, els qui fan això, si en són manifestament convictes, han d'ésser flagel·lats davant del jutge amb cinquanta assots i poden ésser exclosos de l'herència dels esmentats, si l'avi o l'àvia, el pare o la mare, volen fer-ho. Però, si, penedint-se de les seves faltes, demanen perdó als sobredits que han ofès i aquests els atorguen el perdó per pietat paterna i els institueixen com a hereus dels seus béns, ni podran ser privats de la seva herència ni quedaran subjectes a infàmia per la pena amb què hagin estat castigats.

IV,5,2 *Recc. Erv.*]

II. FLAVI KHINDASVINT, REI

Sobre quina part del seu dot poden decidir les dones

Atès que entre les dones, a qui abans s'havia concedit de decidir el que volguessin sobre els seus dots, n'hi ha moltes que, menyspreant els fills i els néts, lleguen els seus dots a aquells amb qui han viscut al marge de la llei, cal vetllar que en rebin els beneficis aquells per a la criança dels quals es realitzà el matrimoni. Així doncs, decretem que la dona que té fills o néts no estigui autoritzada a llegar més de la quarta part del seu dot com a donació a les esglésies o als lliberts o a qualsevol persona que ella vulgui. Per tant, n'haurà de deixar indiscutiblement tres quartes parts als seus fills legítims o als seus néts, tant si només n'hi ha un com si n'hi ha molts. Quan no deixi cap fill legítim ni cap filla, ni cap nét ni cap néta que la sobrevisquin, aleshores la dona podrà fer el que vulgui de la totalitat del seu dot. Ara bé, quan una dona hagi tingut dos o més marits i li hagin nascut fills de tots ells, no podrà donar el dot que rebé d'una marit als fills o als néts que tingué d'un altre, sinó que cadascun dels fills o les filles, dels néts o les nètes, nascuts d'una mateixa línia, després de la mort de la dona, assoliran sempre el dot que el seu pare o el seu avi havien concedit.

IV,5,3 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI KHINDASVINT, REI

D'aquelles coses que els pares hagin donat [als seus fills *add. B*]
al moment de les noces

Tot allò que és decidit per un voler desassenyat dels pares cal que sigui coercit per la censura de la llei. Per això, com que moltes vegades l'astúcia dels pares fa que al moment de les noces donin als fills coses que després tinguin el poder de llevar-los sempre que vulguin, per tal d'eradicar d'ara endavant aquesta sobredita astúcia dels pares, que sàpiguen que, en virtut d'aquesta llei, restarà per sempre vigent el següent: tot allò que,

Erv.] per lliurament de la cosa mateixa, o bé per escriptures, o bé per donació de qualsevol cosa, o bé per lliurament davant de testimonis,

Recc. Erv.] ja siguin serfs, o terres, o vinyes, o vestits, o ornaments, els pares hagin donat [legalment *add. B*] als fills per qualsevol manera, al moment de les noces o després de les noces, els fills restaran en llibertat per fer-ne el que vulguin —deixant de banda allò que tal volta hagin rebut d'altres persones en ornaments, vestits i altres espècies per tal de donar més dignitat al compromís de noces, com se sol fer, les quals coses seran sens dubte retornades a aquells que les prestaren—; es complirà només la condició que, quan, després de la mort dels pares, els fills tinguin accés a l'herència, es faci una repartició per igual entre els hereus, exceptuant allò que els pares hagin donat als fills d'acord amb les lleis: de manera que, d'allò que el fill o la filla reberen dels pares al moment de les noces perquè ho posseïssin segons l'ordre abans esmentat, tin-

guin llicència per a fer-ne el que vulguin, i, quan els pares hagin mort, després de fer una taxació i de comparar allò que reberen al moment de les noces i de compensar equitativament els altres hereus, allò que resti de l'herència dels pares ho tinguin i assoleixin per una divisió a parts iguals.

IV,5,4 *Erv.*] **III. FLAVI KHINDASVINT, REI** [NOVAMENT *add. B*]

Dels fills nascuts de pares diferents i de quina manera poden assolir l'herència dels pares

Si s'escau que un home ha tingut diverses mullers i li han nascut fills de totes elles, si s'esdevé que algun dels fills o de les filles mor sense testament, si no ha deixat fills ni néts, els seus béns els reclamaran i els obtindran aquells germans o germanes que nasqueren d'un mateix pare i d'una mateixa mare. I si han nascut fills d'un sol pare i de diverses mares, els béns que provenen del pare se'ls repartiran a parts iguals només els fills que hagin nascut d'un mateix pare. Manem que es compleixi el mateix si han nascut fills d'una sola mare i de diversos pares. Així, si una dona té fills de diversos marits, d'una manera semblant, l'herència dels germans i de les germanes que hagin mort sense testament i sense deixar fills ni néts, tant la que els és deguda per successió del pare com de la mare, la rebran només aquells germans i germanes que consti que són fills o filles d'un mateix pare i d'una mateixa mare; així, d'acord amb una altra llei en què quedà establert que els néts no han de perdre el seu terç, els néts i les nètes que hagin perdut els seus pares tindran dret a accedir a l'herència dels avis i de les àvies en condició d'igualtat amb els oncles paterns i els oncles materns, salvaguardant només el dret que tenen els pares i els avis, tal com s'ha establert més amunt, d'afavorir amb els seus béns uns fills o uns néts o de llegar quelcom a qualsevol persona estranya.

IV,5,5 *Recc. Erv.*] **V. ANTIGA**

D'aquelles coses que adquireixen els fills mentre viuen el pare o la mare

El fill que, en vida del pare o de la mare, hagi adquirit quelcom o bé ho hagi merescut de la munificència del rei o de la generositat dels seus amos, i vulgui vendre'n quelcom a algú o bé donar-ho d'acord amb les condicions que hem establert en altres lleis nostres, és lliure de fer-ho i, mentre el fill visqui, ni el pare ni la mare no intentaran reclamar-li'n res. I si algú entre els servidors del rei (*leudes*) ha aconseguit quelcom, no pas per concessió del rei [ni dels patrons *add. B*], sinó que ho ha adquirit amb el seu treball en alguna expedició, si menja de la mateixa taula que el pare, una tercera part pertocarà al pare i les altres dues parts seran per al fill que s'ho guanyà.

IV,5,6 *Eru.]*

VI. FLAVI VAMBA, REI GLORIÓS

Recc. deest]

De la coerció als bisbes que, respecte als béns que sostreuen a les seves esglésies, al·leguen que han transcorregut trenta anys

[DEL CÀNON *add. B*]

Déu, jutge just que estima la justícia al marge del temps, no vol que la justícia estigui sotmesa al temps, sinó més aviat que els temps es conclouguin amb lleis justes. Déu, en efecte, és justícia. Per tant, tot allò que els fidels ofereixen a les esglésies de Déu amb justíssima devoció, és a Déu que ho donen. Ja que qualsevol fidel que sigui seguidor de la justícia, mitjançant Déu, que és just, compromet els seus vots. Mai, doncs, no s'han de trencar uns vots de justícia, que procediren de la justícia i que resten lligats per la justícia. Així doncs, aquell que sostreu quelcom a la justícia comet un frau contra Déu. Per tant, trenca la justícia tot aquell que desvirtua els vots d'altri. Essent Déu justícia, tal com s'ha dit, amb quin foll atreviment no actua aquell que pren de les mans de Déu allò que pretén haver posseït per la prescripció de trenta anys transcorreguts? En efecte, la intenció de molts bisbes, enduts per un atreviment il·lícit de cobdícia, amb una passió insaciable de rapacitat, subjecten al dret de l'església principal alguns béns que per pietosa oblació dels fidels són donats a les esglésies fundades en llurs diòcesis o bé els assignen a altres persones com a regal o perquè els posseeixin sota estipendi. I així, no sols trenquen els vots d'altres persones, sinó que cometen sacrilegi, ja que esdevenen defraudadors de les esglésies de Déu. Ja que és cosa demostrada pels avantpassats que defraudar l'Església és un sacrilegi. Per això, fins i tot quan la raó els fa veure clarament que ho han de restituir, esgrimeixen la seva possessió durant trenta anys i responen que no han estat pas ells qui han fet allò que no ignoren que feren els seus avantpassats, i tanmateix, tot i sabent-ho, es neguen a esmenar-ho i així fomenten la cobdícia amb l'excusa dels trenta anys i augmenten el seu desig de rapacitat amb la prescripció dels temps, i aquells que haurien d'esborrar immediatament el crim comès pretenen consolidar-lo adduint l'argument dels anys. De quina impietat no hem de creure que és capaç aquell que treballa amb aquesta intenció i exagera els drets de la seva pretensió de manera que reconeix que durant trenta anys ha estat cometent una injustícia contra Déu i, tanmateix, un cop passats trenta anys es nega a esmenar-la? Ara, però, encara que aquestes i semblants coses han estat dites amb una rectíssima defensa de la justícia [una perversíssima defensa de la injustícia segons *B en lloc de* una rectíssima defensa de la justícia], nosaltres, tanmateix, no reglamentem les coses passades, sinó que disposem les que han de venir, i no legislem sobre els temps dels reis precedents sinó sobre el moment del nostre regnat: per tant, abrogada d'ara endavant la permissió de tota cobdícia, cap bisbe no podrà mai més sostreure res de les esglésies de la seva diòcesi ni reclamar res del que havia estat sostret arguint la raó

dels trenta anys. En aquesta causa no serà acceptat des d'ara el lapse de trenta anys, sinó que, quan s'hagi demostrat la veritat primigènia, cadascú rebi la justícia que li pertoca. Perquè el fet que passi una llarga sèrie d'anys sense cap reclamació és degut a la rígida autoritat del bisbe, que té tan fermament sotmesos els colls dels sacerdots, que aquests no gosen ni s'atreveixen a pledejar contra la persona del bisbe pels béns sostrets. Per tant, perquè a causa del silenci d'aquests, no quedi amortit el dret de les esglésies espoliades, serà lícit que la perpetració d'aquesta arrogació sigui desvelada per l'acusació de qualsevol persona i en qualsevol lloc, i que es resolgui el plet d'aquesta causa imminent; de tal manera que, si hi ha hereus del fundador de l'església, siguin ells els qui donin curs a l'afer; però, si no n'hi ha o bé, tot i havent-n'hi, no volen promoure la causa, aleshores els ducs (duces) o els comtes (comites), els tiufads o els vicaris, o qualsevol persona que tingui coneixement del fet, tindran llicència per a presentar l'acusació i prosseguir-la. Per tant, si qualsevol bisbe en el passat ha comès aquestes coses que hem esmentat i ja ha passat trenta anys en aquesta perversa possessió, aquelles coses que en el passat ha retingut durant trenta anys, preferim deixar-les al judici de Déu abans que decidir rescindir-les amb el nostre judici. Però qualsevol que fins al moment de la promulgació d'aquesta llei no hagi complert trenta anys en la possessió d'allò que arrabassà, ha d'ésser obligat a restituir íntegrament els béns robats, sense cap altra compensació [demora segons *B en lloc de compensació*], a l'església a la qual foren llegats aquells béns. Ara bé, des del dia i el moment de la promulgació d'aquesta llei, qualsevol bisbe [duc, comte, tiufad o altra persona *add. B*] que sostregui quelcom d'allò que se sap que els fidels han llegat o han cedit a les esglésies de Déu i ho sotmeti a la seva jurisdicció o a la de l'església principal, o bé que concedeixi alguns d'aquests béns a qualsevol persona de la manera que sigui, en qualsevol moment que sigui descobert per qualsevol persona com a autor de tals coses, sense que es pugui emparar amb el temps que ha passat, segons el que hem ordenat abans, ha d'ésser obligat a restituir els béns que s'arrogà a aquella església a la qual els llevà i contra la qual delinquí, juntament amb una legítima indemnització que pagarà amb els seus propis béns. I si dels seus propis béns no té amb què pagar, restituirà íntegrament tot el que s'arrogà a l'església a la qual ho llevà, i ell mateix, pels seus pecats, d'acord amb el cànon de l'onzè concili de Toledo, quedarà afectat per la sentència d'excomunió, o sigui, que si els béns que arrabassà consta que valien deu sous, purgarà el delicte que ha comès amb la pena de vint dies de penitència. De manera semblant, si allò que s'arrogà era d'un valor superior o inferior, ho esmenarà sempre doblant la satisfacció o els dies de penitència. Amb la mateixa sentència i la mateixa pena serà multat també aquell que pretengui retenir des d'ara qualsevol cosa que el seu predecessor hagués arrabassat a les esglésies diocesanes. D'altra banda, qualsevol jutge que no tingui cura de complir el contingut d'aquesta llei, o que difereixi el judici d'aquestes

coses, o no les faci arribar a oïda del rei perquè les jutgi, tota la quantitat que havia de pagar aquell bisbe [o un altre *add. B*] que cometé tals coses, l'haurà de pagar íntegrament el mateix jutge amb els seus béns a aquella església a la qual es negà a resoldre el plet que li havia presentat. Aquesta llei serà observada no sols respecte als béns que hagin estat conferits a les esglésies lliures i a les diocesanes, sinó a totes les esglésies amb caràcter general, o sigui, que es complirà omnímodament tant als monestirs d'homes com als de dones. Tanmateix, el seny ens aconsella d'afegir a aquesta llei, que tots els bisbes, qualsevol que elegeixin per instituir-lo com a sacerdot o rector de les esglésies del seu bisbat, el posin en coneixement dels béns de l'església a la qual ha estat destinat, o sigui, que, de tot allò que el bisbe sap que guarda a casa seva, per conservar-ho, respecte a escriptures de les esglésies del seu bisbat, així que nomeni el rector d'una església, faci conèixer immediatament i amb tota claredat a aquell que ha estat destinat quins són els béns d'aquella església i les escriptures existents, a fi que en res no quedi oculta la voluntat del testador, no sols per ignorància del qui ha estat destinat, sinó, cosa encara pitjor, per obcecació i perversitat del qui el destinà. I això es farà de tal manera que els sacerdots i els rectors de les esglésies vegin els documents autèntics de les coses que els concerneixen i rebin del seu pontífex les còpies dels documents autèntics, corroborades per la mà del bisbe, per tal de fer-les valer amb tota fermesa; de manera que, gràcies a aquests exemplars puguin defensar sense dubtes els afers de l'església que els ha estat confiada i puguin rebre la veritat de la seva part per intervenció de la justícia.

Aquesta llei ha estat donada i confirmada el dia desè [onze *segons B en lloc de desè*] de les calendes de gener, l'any quart del nostre felix regnat, en nom de Déu, a Toledo.

IV,5,7

Erv.]

VII. FLAVI VAMBA, REI GLORIÓS

Recc. deest]

Que aquells que són manumesos sense que siguin alliberats del patronatge de l'Església, no gosin casar-se amb persones lliures.

Hi ha una gran confusió de la família quan la disparitat dels pares fa degenerar la posició dels fills engendrats. Ja que, a les branques, s'hi troba necessàriament allò que prové de les arrels. Com podrà, en efecte, ostentar el títol de la dignitat lliure aquell que té uns pares obligats per un lligam encara no desfet? Les consideracions precedents han estat fetes perquè molts d'entre els serfs de les esglésies són afranquits, però, tanmateix, no gaudeixen de plena llibertat, perquè estan obligats a servir aquella església de la qual procedeixen; aquests, tanmateix, quan, alterant l'ordre, cerquen el matrimoni amb persones lliures, pretenen engendrar, contra natura, allò que ells mateixos no són; i allò que havia de créixer per a fer augmentar el bé públic, deriva en una submissió

manifesta de la persona i dels béns quan aquell que neix d'una unió tan infame, seguint la condició del pare, que és inferior, queda sotmès a la servitud de l'Església juntament amb tots els seus béns. Per això, perquè d'ara endavant no es produeixi tal arrogació, per la present llei decretem que cap d'entre els serfs d'una església que rebi d'un sacerdot la llibertat, però subsistint el patronatge d'aquella església del servei de la qual ha eixit, no pretengui unir-se en matrimoni amb una persona lliure. Aquells, però, que siguin manumesos de manera que restin del tot deslligats del patronatge de l'Església, sempre que ho hagin estat mitjançant sentència canònica i d'acord amb les normes establertes, podran unir-se amb dones lliures i obtindran per als fills el reconeixement de la plena dignitat. I si aquells que han estat manumesos restant sota el servei de les esglésies s'atrevien d'ara endavant a casar-se amb dones lliures, així que el jutge en tingui coneixement, s'afanyarà a separar-los després de comminar-los o castigar-los tres vegades a ser assotats, tal com s'estableix en una altra llei sobre les persones lliures i els serfs. I si no volien separar-se l'un de l'altre, bo i mantenint cadascuna de les persones la seva condició tal com la tenien, els fills que neixin d'ells passaran a la possessió del príncep com a serfs. Tanmateix, els béns i les possessions que de la persona lliure hagin estat transferides d'alguna manera al dret d'aquests lliberts, juntament amb aquelles coses que hagi pogut aconseguir o posseir el fill que hagi nascut d'una tal condició, pertanyeran totes íntegrament als hereus d'aquella persona que sigui lliure perquè les posseeixi, i, si no tenia hereus, esdevindran de dret possessió del príncep de manera que restarà autoritzat amb plens poders per fer-ne el que vulgui. Aquesta llei es complirà no sols amb els homes sinó també amb les dones, o sigui, tant si és un llibert de l'Església com una lliberta el qui pretén casar-se amb una persona lliure. Tanmateix, en aquesta llei quedarà salvaguardat que tots aquells que en el passat i fins al moment de la promulgació d'aquesta llei hagin nascut de tals pares dins el període de trenta anys no estaran subjectes a l'oblació d'aquell dels pares que està lligat a l'Església per servitud, sinó que, assumint la condició de plena llibertat, juntament amb tots aquells béns que d'un pare o mare nobles hagin passat d'alguna manera a un pare o mare innobles, roman- dran francs amb la condició i la dignitat de persones lliures.

Aquesta llei ha estat donada i confirmada el dia desè [dotzè segons *Ben lloc de desè*] de les calendes de gener, l'any quart del nostre feliç regnat, en nom de Déu, a Toledo.

LLIBRE CINQUÈ
DE LES TRANSACCIONS

Recc. Erv.]

LLIBRE CINQUÈ DE LES TRANSACCIONS

I. TÍTOL. DELS BÉNS ECLESIASTICS

- I. De les donacions concedides a les esglésies
- II. De la conservació i la reintegració dels béns eclesiàstics
- III. De les vendes i les donacions dels béns eclesiàstics
- IIII. Dels béns de l'Església posseïts per aquells que estan subjectes als seus serveis

V,1,1

Recc. Erv.]

I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De les donacions concedides a les esglésies

Si tenim l'obligació de guardonar com cal els mèrits dels qui ens serveixen amb el guany d'una recompensa, amb quanta més abundor no hem d'esmerçar els béns terrenals en el culte diví per a remei de les ànimes i conservar amb la solidesa de les lleis allò que s'hi ha esmerçat? Per això, tots els béns que hagin estat conferits a les santes basíliques de Déu, per donació dels prínceps o de qualssevol fidels pel seu desig i amb la seva autoritat, queda determinat amb tota certesa que siguin confirmats com de llur dret de manera irrevocable amb el caràcter etern de les lleis.

V,1,2

Recc. Erv.]

II. ANTIGA

De la conservació i la reintegració dels béns eclesiàstics

Creiem que fornim remeis prudentíssims per al nostre regne quan ordenem que s'inclogui en les nostres lleis allò que cal observar a favor dels interessos de les esglésies. Així doncs, per la present sanció establim que, així que un bisbe hagi estat ordenat, s'afanyi a fer tot seguit un inventari dels béns de l'església en presència de cinc barons lliures. Aquest inventari [dels béns de l'església *add. B*], el corroboraran amb la seva subscripció els cinc barons lliures davant els quals fou fet. Després de la mort del bisbe, quan n'hagi estat ordenat un altre, s'informarà de les pertinences de l'església d'acord amb l'inventari dels béns, i si quelcom dels béns de l'església ha resultat disminuït, els hereus legítims del bisbe o aquells a qui pertanyi o hagi estat deixada la seva herència ho satisfaran traient-ho de l'herència del predecessor. I si intentà vendre quelcom dels béns de

l'església, el bisbe successor, després de pagar-ne el preu que rebé el venedor, que restitueixi la cosa al dret de l'església amb tot l'increment, i que no temi cap reclamació. Aquesta llei manem que també valgui i sigui observada en tot quant als preveres i als diaques, tal com s'ha escrit més amunt.

V,1,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

De les vendes i les donacions de béns eclesiàstics

Si un bisbe o un prevere o qualsevol clergue ven o dóna quelcom dels béns de l'església sense el consentiment dels altres clergues, manem que això no tingui validesa, llevat que la venda o la donació s'hagi fet d'acord amb el que estableixen i ordenen els decrets dels sagrats canons.

V,1,4 *Recc. Erv.*]

IIII. ANTIGA

Dels béns de l'Església posseïts per aquells que estan subjectes als seus serveis

Els hereus del bisbe i dels clergues que confiaren els seus fills al servei de l'església, si posseeixen terres o qualsevol altra cosa per munificència de l'església, si retornen a l'estat laïcal o se separen del servei de l'església de la qual posseeixen terres o altres béns, que perdin immediatament allò que posseeïen. I que s'observi aquesta formalitat respecte a tots els clergues que posseeixen qualsevol cosa dels béns de l'església; i que, per llarga que hagi estat la possessió, no s'exclogui mai el domini de l'església sobre béns que li són deguts, ja que així ho disposa també l'autoritat dels canons. Però els fills de les vídues dels bisbes i dels altres clergues que foren confiats al servei de l'església, atenent únicament a motius de misericòrdia, que no es vegin privats dels béns de l'església que posseïa el [seu *add. B*] pare.

Recc. Erv.]

II. TÍTOL. DE LES DONACIONS EN GENERAL

- I. Que no sigui vàlida una donació feta per la força
- II. De les donacions del rei
- III. Dels béns concedits pel rei al marit o a la muller
- IIII. Dels béns conferits pel marit a la muller a part del dot
- V. Dels béns concedits pel marit a la muller, i si es descobreix que la muller ha comès adulteri

- VI. Dels béns que han estat lliurats o que han estat concedits per escriptura
- VII. Dels béns donats mútuament entre marit i muller

V,2,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Que no sigui vàlida una donació feta per la força

Una donació que hagi estat extorquida per la força o per la por no ha de tenir cap mena de validesa.

V,2,2 *Erv.*]

II. FLAVI KHINDASVINT REI

De les donacions del rei

Les donacions de la potestat reial que siguin o hagin estat conferides a qualsevol persona, que restin sota el dret d'aquells en nom dels quals les hagi conferides la potestat reial; amb la disposició que la col·lació d'aquesta munificència reial concedida en nom d'aquell que en fou mereixedor resti transferida de tal manera que aquest tingui potestat omnímoda per a fer-ne i disposar-ne el que vulgui. I, fins i tot si aquell que ho mereixé moria sense testament, aquells béns pertanyeran als hereus a qui correspongui segons la llei d'acord amb l'ordre de successió, i la gràcia de la munificència conquerida no es podrà conculcar de cap manera; perquè no escau que siguin anul·lades aquelles decisions dels prínceps que cap culpa per part del receptor no obligui a anul·lar.

V,2,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Dels béns concedits pel rei al marit o a la muller

Amb una disposició específica es decreta que, dels béns conferits per donació reial, si la donació ha estat escripturada en nom del marit, la muller no podrà reclamar-ne res, llevat d'allò que n'hagi rebut com a dot. Igualment, si la donació ha estat feta en nom de la muller, un cop aquesta hagi mort, que el marit no gosi usurpar-ne res per a ell ni sotmetre-ho al seu propi dret, llevat d'allò que n'hagi merescut rebre per generositat de la muller.

V,2,4 *Recc. Erv.*]

IIII. ANTIGA

Dels béns conferits pel marit a la muller a part del dot

Si la muller, a part del dot, ha rebut del marit en qualsevol moment alguna donació de qualssevol béns adquirits per alguna donació o per conquesta o bé perquè li eren deguts, si hi ha fills nascuts del matrimoni, la muller ho posseirà sense pertorbació fins al dia de la seva mort, segons la voluntat i la disposició del testador, i només de la cinquena part d'aquests béns tindrà la potestat de fer-ne el que vulgui. Els fruits, però, de la

mateixa manera que el testador que ho deixà en testament pogué tenir la potestat per a despendre'ls i per a usar-los, així també ella, que rebé totes aquelles coses per a posseir-les amb aquest ús, mentre visqui, les podrà usar indiscutiblement per a les seves despeses sense impediment per part de ningú; això si el mateix testador no establí cap disposició especial sobre aquests fruits [sempre que es doni el cas que el marit no ha donat abans a ningú la cinquena part dels seus béns *add. B*]; però, després de la seva mort, que deixi tota la resta íntegra i intacta als fills nascuts del marit i que la muller no intenti amb cap excusa alienar-ne res a favor de ningú, llevat de [els fruits i *add. B*] la cinquena part, com s'ha dit abans. I si no hi ha fills d'aquest matrimoni [ni existeixin néts *add. B*], que la muller tingui lliure potestat per a fer el que decideixi sobre els béns que li foren donats segons l'esmentada disposició del testador. D'altra banda, si ella moria sense testament, la donació ha de revertir novament al marit si la sobreviu. Però si falta el marit, la donació pertanyerà als hereus del marit que féu la donació. La mateixa disposició manem que s'observi quant als marits respecte a aquelles coses que hagin rebut en algun moment com a donació de les seves mullers.

V,2,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Dels béns concedits pel marit a la muller, i si es descobreix
que la muller ha comès adulteri

Si el marit donà quelcom a la seva muller i després de la mort del marit ella no es comporta amb cap delictes d'adulteri, sinó que roman en una conducta casta, o també si s'uneix amb un altre marit en honest matrimoni, que tingui potestat per a posseir els béns que li foren donats pel marit i per a deixar-los a qui vulgui després de la seva mort, si és que no té fills [ni néts *add. B*],

Recc. des. / Erv.] segons la voluntat del testador.

Recc. Erv.] Tanmateix, si mor sense testament i sense deixar fills [o néts *add. B*], la donació pertanyerà al seu marit si la sobreviu, o bé als hereus del marit que consignà la donació. Però, si és convicta d'haver-se aparellat adúlterament o amb una unió deshonorosa, tot el que havia obtingut dels béns del seu marit, que ho perdi inqüestionablement i reverteixi als hereus o als fills legítims del donador.

V,2,6 *Erv.*]

VI. FLAVI KHINDASVINT, REI

[ANTIGA I NOVAMENT ESMENADA *segons B*]

Dels béns que han estat lliurats o bé que han estat concedits per
escriptura

Els béns donats, si en el moment present ja han estat lliurats, que no siguin reclamats de cap manera pel donador. I fins i tot si s'escau que allò que es dona [el donador *segons B en lloc de* allò que es dona] es tro-

ba situat lluny, no es podrà anul·lar la donació a causa d'això, perquè el lliurament [la donació *segons B en lloc de* el lliurament] és autèntic quan l'escriptura del donador ja és en poder d'aquell en nom del qual fou escrita. Només cal tenir en compte que, si el donador deia que ni li donà l'escriptura ni la hi envià, sinó que li fou sostreta, aleshores aquell a qui han estat donades les coses ha de demostrar mitjançant testimonis que l'escriptura [aquest bé *segons B en lloc de* l'escriptura] li fou lliurada o enviada o posada en poder seu per voluntat del donador, i, quan ho hagi demostrat, que la donació es tingui per vàlida. I si no té cura de demostrar-ho, aleshores aquell que féu l'escriptura ha de jurar que ell no donà aquella escriptura per si mateix ni la va enviar ni fou voluntat seva que aquella escriptura arribés a les mans d'aquell que la reivindica, i així restarà sense valor; això si el donador vol fer-ho. Tanmateix, ens ha semblat bé d'afegir-hi això: que si algú redactà una escriptura dels seus béns a favor de qualssevol persones i, mentre vivia, no la lliurà a aquell en nom del qual fou escrita, encara que no vagi ser lliurada, si s'en descobreix l'existència després de la seva mort, podrà reclamar-la amb tots els béns que hi són consignats aquell en nom del qual el donador volgué que fos feta. Ja que és totalment just que tingui plena força una escriptura que el donador, mentre vivia, guardà de tal manera que és manifest que no fou alterada absolutament en res. I si el donador, mentre vivia, no lliurà de cap manera ni l'escriptura ni la cosa mateixa, sinó que la retingué en poder seu, i després mudà la seva voluntat, caldrà tenir més aviat com a totalment vàlid allò que se sap que deixà establert després de la testificació de l'escriptura no lliurada. I si una desgràcia fatal s'endugué d'aquesta vida aquell a qui havien estat donats uns béns abans que pogués rebre'ls, que aquests béns pertanyin al donador o als seus hereus. Però aquell que dóna una cosa amb la condició que continuarà posseint-la amb dret d'usdefruit i que després de la seva mort la cosa donada pertanyi a aquell a qui la donà, com que això és semblant a un testament, tindrà llicència per a canviar la seva voluntat quan vulgui, encara que digui que no s'ha vist perjudicat en res. Aquell, però, que, enredat per una donació falsa, hagi fet despeses en profit del donador, que li siguin satisfetes pel mateix donador o bé pels seus hereus, ja que és injust que suporti uns danys aquell que esperava obtenir uns guanys d'una promesa vana. Ara bé, si una persona qualsevol ha rebut sota el seu dret una cosa que li ha estat donada per lliurament d'una escriptura redactada o per assignació o per lliurament de la cosa mateixa, i li sembla bé que el donador continuï posseint-la per voluntat del qui rebé la donació, si després s'esdevenia que el qui rebé la donació era arrabassat d'aquest món per la mort, restant viu el donador, que tingui llicència per a disposar el que vulgui d'allò que li fou donat. I si moria sense testament, aquells béns pertanyeran sens dubte, no al donador, sinó als hereus del qui rebé la donació.

V,2,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Dels béns donats mútuament entre marit i muller

Si el marit dóna quelcom a la seva muller, allò que ella vulgui retenir per a si, que sigui confirmat per una escriptura que dugui la subscripció de la seva mà o la seva signatura, de manera que hi intervinguin dos o tres testimonis lliures que la subscriguin o hi posin la seva signatura. Que s'observi igualment aquesta forma de donació quant a la voluntat de la muller que vulgui donar quelcom al marit; això si la donació no l'ha arrencada el marit per la força; salvaguardant en tot la disposició de les lleis que hi ha establerta quant a les decisions sobre els propis béns.

Recc. Erv.]III. TÍTOL. DE LES DONACIONS DELS PATRONS

- I. Si aquell que està sota patrocini o bé els seus fills abandonen el patró o els fills del patró
- II. De les armes que es donen als saigs (*saiones*) que estan sota patrocini i de les coses que aquests adquireixen
- III. Dels béns adquirits sota patrocini o bé conferits pel patró
- IIII. Dels béns rebuts o adquirits sota patrocini

V,3,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Si aquell que està sota patrocini o bé els seus fills abandonen el patró o els fills del patró

Si algú dóna armes o concedeix quelcom al qui té sota el seu patrocini, que romanguin en poder d'aquell a qui han estat donades. Tanmateix, si algú elegeix un altre patró, que li sigui permès d'encomanar-se a qui vulgui, ja que això no es pot prohibir a un home lliure, perquè està en el seu dret de fer-ho, però que ho retorni tot al patró que ha abandonat. La mateixa norma s'ha d'observar quant als fills del patró o als fills de qui estigué sota patrocini. De manera que, si tant aquell que estigué sota patrocini com els seus fills volen servir els fills del patró, posseeixin el que els fou donat; però, si creuen que han d'abandonar els fills o els néts del patró contra la voluntat d'aquests, que retornin totes les coses que foren donades als seus pares pel patró. Tanmateix, qualsevol que, estant sota patrocini, hagi adquirit quelcom a les ordres del patró, la meitat de tot ha de restar en poder del patró o dels seus fills; i l'altra meitat, que l'obtingui el client (*buccellarius*) que ho adquirí. I si el client deixa només una filla i no té cap fill, manem que aquesta resti sota la potestat del patró; de tal manera, però, que aquest li procuri una persona de la mateixa condició amb qui pugui maridar-se, i tot el que havia estat donat al seu pare o a la seva mare li pertanyerà. Però, si ella escollís [per marit *add. B*] una per-

- XII. Que no és lícit als pares sotmetre els seus fills al domini d'altri per cap mena de contracte
- XIII. De les coses venudes pels serfs
- XIII. Si un serf que ha estat venut incrimina el seu amo anterior
- XV. Que l'amo indagui els béns d'un serf que ha estat venut
- XVI. Si un serf ha estat comprat amb el seu peculi
- XVII. Que ningú no vengui un serf seu per la força
- XVIII. Si un serf passa al domini d'altri [a un altre amo *segons B en lloc de* al domini d'altri] per qualsevol mena de contracte havent comès un delict
- XVIII. Que no es poden alienar els béns dels homes curials i dels privats
- XX. Si es venen o es donen aquelles coses que primer hagin d'ésser obtingudes per un judici
- XXI. Dels serfs capturats i venuts pels enemics
- XXII. Per quin preu s'ha de comprar aquest llibre

V,4,1 *Recc. Erv.*] I. ANTIGA

Que la permuta tingui el mateix valor que la compra

Una permuta, si no ha estat extorquida per la força o per la por, ha de tenir la mateixa validesa que una compra.

V,4,2 *Recc. Erv.*] II. ANTIGA

Que, si el venedor no és persona de crèdit (*idoneus*),
es doni un fidejussor

Si el venedor no és persona de crèdit (*idoneus*), haurà de donar al comprador un fidejussor lliure, i que la compra obtingui validesa.

V,4,3 *Recc. Erv.*] III. ANTIGA

Que no sigui vàlida una venda feta per la força

Que una venda feta mitjançant escriptura tingui plena validesa. D'altra banda, encara que no s'hagi fet escriptura, si es demostra que el preu ha estat pagat en presència de testimonis, la venda també tindrà plena validesa. Però, si la venda fos extorquida, per la força o per por, que no sigui vàlida per cap concepte.

V,4,4 *Recc. Erv.*] IIII. ANTIGA ESMENADA

Si, un cop donades les arres, no es liquida el preu

El qui hagi rebut unes arres per qualsevol cosa, que sigui obligat a complir el que pactà.^(a) El comprador, tanmateix, si no compareixia el dia establert a causa d'una malaltia o d'una obligació greu que hom no

ha pogut defugir, que envii el qui vulgui en nom seu perquè pagui el preu en el temps prefixat. I si el dia establert no es presentava ell mateix o no volgués enviar un altre per ell, que rebi només les arres que donà i que no tingui validesa allò que fou acordat.

(a) Aquest text sembla clar en el redactat de l'original, que, com diu la seva rúbrica, és una esmena d'una *Antiga*, ço és, del cap. 297 del *Codi d'Euric* (475?), però no estarà de més recordar ací la discutidíssima interpretació de què fou objecte la redacció originària del susdit cap. 297, pel contrasentit que presentava tal redacció. Les nombroses explicacions emeses poden veure's resumides en P. MERÊA, *Sobre a compra e venda na legislação visigótica*, recollit en *Estudos de Direito visigótico*, Coimbra, 1948, pàg. 93 i n. Posteriorment, aquest autor acceptà com a solució aclaridora la brindada per una nova lectura del text palimpsest euricià realitzada per A. D'ORS en la qual substituïa l'*acceperit*, llegit correctament per un *dederit* (Vid. P. MERÊA, *Algo de novo sobre a arra visigótica*, «Boletín da Faculdade de Direito de Coimbra», XXXI (1955) pàgs. 366-371 i A. D'ORS, *El Código de Eurico*, Madrid-Roma, 1963, pàg. 214.

Fou Leovigild, en esmenar la llei Antiga i convertir-la en aquesta futura V, 4, 4, qui canvià *dederit* per *acceperit*; però en substituir el *pretium* per *id – quod*, deixà el precepte igualment entenedor i sense notable variació respecte el precedent d'Euric. [Nota del Dr. Josep M. Font i Rius]

V,4,5 Rec. *Erv.*]

V. ANTIGA

Si no s'ha pagat una part del preu

Si s'ha pagat una part del preu i l'altra part s'ha promès [i no s'ha liquidat *add. B*], no per això s'ha de desfer la venda feta; però, si el comprador no presenta la part que resta del preu dins el temps acordat, que pagui interessos per la part del preu que deu; llevat que es convingués que la cosa comprada sigui restituïda al venedor.

V,4,6 *Recc. Erv.*]

VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si es comet frau en el preu d'una cosa venuda

Si en un contracte de venda s'ha donat un preu més baix, i per frau, o també contra la voluntat del venedor, es fa saber que s'ha donat un preu més alt, tot el que s'hagi defraudat del preu just, el comprador ha de satisfer-ho per duplicat al venedor.

V,4,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Si algú diu que ha venut una cosa seva a baix preu

En les vendes cal observar la norma que, si es venen unes terres o uns serfs o qualsevol mena d'animals, ningú no desfaci la validesa de la venda pel fet de dir que va vendre la seva cosa a baix preu.

V,4,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

D'aquells que intentin vendre o donar coses d'altri

Cada vegada que es promogui una discussió sobre una cosa venuda o donada, o sigui, si s'escau que algú ven o dóna una cosa d'altri, no es podrà ocasionar cap perjudici al comprador. En canvi, que el qui intentà vendre o donar una cosa d'altri sigui obligat a pagar el doble a l'amo de la cosa; tanmateix, haurà de restituir al comprador el preu que va rebre

Recc. des. / Erv.] i pagar la pena continguda en l'escriptura.

Recc. Erv.] I tot el que haurà despès el comprador o el qui rebé la donació en profit de la cosa comprada vetllant per la seva utilitat, que sigui avaluat pels jutges locals (*iudices locorum*) i que el venedor o el donador ho restitueixi com a justa satisfacció del dret d'altri a aquell que sofrí la despesa. La mateixa norma s'ha d'observar quant als serfs o béns de qualsevol mena i quant a les bèsties.

V,4,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Que no es permeti vendre o donar una cosa posada en litigi

Una cosa posada en litigi, o sigui, que un altre començà a reclamar o que podria rebre raonablement, que no sigui lícit de donar-la ni de vendre-la ni de traslladar-la a un altre lloc.

V,4,10 *Erv.*]

X. ANTIGA

Si una persona lliure consent d'ésser venuda

Qualsevol persona lliure que hagi consentit d'ésser venuda i s'hagi partit el preu amb el venedor, de manera que després assetgi el comprador amb reclamacions, que no sigui escoltat de cap manera, sinó que romanguí en la servitud que ell escollí; ja que no és digne d'ésser lliure aquell que se sotmeté voluntàriament a servitud. I si, tanmateix, aquell que es vengué o permeté d'ésser venut pogués disposar del preu amb què podria redimir-se, o bé si els seus parents decidissin pagar per ell el rescat a aquell a qui es vengué, un cop pagat íntegrament el preu que el comprador [venedor *segons B en lloc de comprador*] acceptà per la persona del venut, aquell que es vengué podrà retornar a la dignitat d'home lliure.

V,4,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

Dels homes i de les dones lliures venuts per un serf
o per una persona lliure

Si una persona lliure intentava vendre o donar una altra persona lliure, que el jutge no es retardi a detenir l'autor d'un tal intent; de manera que aquella persona lliure, restituïda al seu estat, rebi cent sous d'or de

l'usurpador. I si aquest no tenia amb què pagar, un cop flagel·lat públicament amb cent assots, que sigui lliurat com a serf en poder d'aquell que intentà vendre o donar. D'altra banda, el serf que tal volta pretengui fer tals coses contra una persona lliure, un cop detingut pel jutge, que sigui flagel·lat públicament amb dos-cents assots i, decalvat ignominiosament, sigui sotmès per sempre al seu servei. Que la norma d'aquest decret s'observi també quant a les dones lliures que hagin estat venudes o donades.

V,4,12 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

Que no és lícit als pares sotmetre els seus fills al domini d'altri per cap mena de contracte

Que no sigui lícit als pares vendre els seus fills ni donar-los ni empenyorar-los. I que aquells que els hagin rebuts no els reclamin res com del seu dret; sinó al revés, que aquell que comprà un fill als seus pares perdi el preu o la penyora que n'havia donat.

V,4,13 *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

De les coses venudes pels serfs

Els béns que són del dret d'altri no permetem que siguin alienats sense el consentiment de l'amo per un que no tingui facultat per a transferir res. Així doncs, com que les sancions que promulgà el dret antic ordenaven que les vendes fetes pels serfs fossin considerades nul·les no pas sense perjudici dels amos, amb un decret més favorable vetllem per reconduir les lleis del país a una norma d'equitat; i que sigui millor corregir llurs disposicions que no pas equivocar-se juntament amb elles. Per això, si algú, reconeixent el serf o la serva d'un altre, rebia d'ells d'ara endavant una casa, un camp, una vinya o un serf sota qualsevol mena de contracte, la donació o l'empenyorament pactats per tals representants no han de tenir validesa, de manera que ni tan sols es retorni allò que s'hagi donat com a penyora; la venda, però, indissociablement de les despeses que hagi fet el comprador, que sigui reclamada íntegrament per l'amo del serf o de la serva de manera que el comprador en perdi totalment el preu. És just, en efecte, que perdi allò que havia donat per ambició aquell que pretén aplegar sota el seu domini una cosa que és propietat d'un altre. Però, si aquests representants servils abans esmenats venien algunes bèsties o alienaven qualssevol béns o ornaments que o bé són del seu peculi o bé els han rebuts dels seus amos o d'altres persones perquè els venguin per negociar-hi, que la venda resti per sempre en ferm, de tal manera que, si l'amo del serf o de la serva que ho vengué volgués desfer la venda o assegurés que la cosa que s'ha venut no pertany al peculi del serf, sinó que és del seu propi domini, la venda no es pugui rescindir, llevat que aquell que proposa de rescindir-la demostrï,

mitjançant testimonis o amb el seu jurament, que allò que reclama no pertany al peculi del serf, sinó que és propietat seva, i que allò que desitja recuperar fou venut sense el seu consentiment. Això si es tracta de coses petites i de poc preu, ja que, sobre coses més grans i necessàries, restarà a l'arbitri del senyor trencar o confirmar el tracte.

V,4,14 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si un serf que ha estat venut incrimina el seu amo anterior

Si un venia el seu serf i aquest serf objectava algun delictes contra el seu amo anterior, que aquell que el vengué rebí aquell que havia venut amb l'obligació de retornar el preu al comprador de manera que tingui cura d'investigar i venjar en el seu serf el delictes que li ha objectat. Això mateix manem que es compleixi quant a les serves. Tanmateix, que el serf o la seva que han estat venuts, donats o permutats no siguin turmentats per raó dels amos anteriors ni siguin creguts si objecten contra ells algun delictes.

V,4,15 *Recc. Erv.*]

XV. ANTIGA

Que l'amo indagui els béns d'un serf que ha estat venut

Si algú ha venut un serf seu sense tenir coneixement dels seus béns [que tenia *add. B*], tindrà llibertat per a fer indagacions, de manera que, un cop hagi pogut trobar-los, aquell que el vengué reclami els béns del serf venut.

V,4,16 *Recc. Erv.*]

XVI. ANTIGA

Si un serf ha estat comprat amb el seu peculi

Si un serf ha estat comprat amb el seu peculi i s'escau que el seu amo ho ignora, que no surti de la potestat del seu senyor; perquè el senyor, sense saber-ho, no ha rebut un preu, sinó uns béns del seu serf.

V,4,17 *Recc. Erv.*]

XVII. ANTIGA

Que ningú no vengui un serf seu per força

Moltes vegades les lleis s'originen en els plets, i, quan sorgeix un frau insòlit, cal oposar el precepte d'una nova disposició contra l'astúcia d'una arteria tan notòria. Trobem que els serfs i les serves de molts es refugien a l'església per incitació d'alguns i allà es queixen sovint contra l'injust domini dels senyors, de manera que, amb la intercessió dels clergues i amb el pretext de la religió, extorqueixen al senyor l'obligació de la venda. També moltes vegades el senyor és víctima d'un engany quan un clergue o una altra persona qualsevol intervé com a comprador disposat a pagar el preu per un altre, i, amb aquesta argúcia convingu-

da, a vegades el serf és venut a un enemic sense saber-ho l'amo, i així s'esdevé que, instal·lat en un lloc veí, està sota la possessió d'un que no intervingué per res de manera pública en el contracte de venda. Per això, mitjançant aquesta llei que ha de servir per a tothom, establim que ningú no vengui el seu serf per la força, sinó que el clergue o el guardià de l'església, d'acord amb el contingut d'altres lleis, restitueixi sens tardança al senyor aquell serf, exempt de culpa. Ja que sembla cosa ben indigna que els serfs assoleixin la contumàcia de la rebel·lió justament en aquell lloc on es predica la disciplina del càstig i els exemples d'obediència. Per tant, si algú indueix el seu senyor a aquest error, que perdi el preu que va obtenir per persona interposada, el qual preu podrà reclamar per a posseir-lo en propietat aquell que és enganyat, o bé en el moment mateix de la negociació, o bé, si no se n'adonava fins després d'haver estat enganyat, que el rebí per ordre del jutge, i que, nogensmenys, reclami el serf per al seu domini. D'altra banda, aquell que intervingué com a mitjancer de la venda fraudulenta, que sigui obligat a compensar l'amo contra el qual ordí l'engany amb un altre serf de mèrits consemblants, i que la maldat d'un frau tan notori quedi coercida per l'oposició d'aquest precepte.

V,4,18 *Recc. Erv.*]

XVIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si un serf passa al domini d'altri per qualsevol mena de contracte havent comès un delict

No s'ha de negligir la regulació amb sancions legals en aquelles coses d'on sovint sorgeixen motius d'impugnació. Per això, si un serf que és culpable d'algun delict s'escau que passa a servir un altre amo per contracte de donació, de venda, o de permuta, el senyor d'abans ha d'ésser obligat a lliurar el serf per la culpa o bé a pagar l'esmena en lloc seu. Car, si el qui ha comprat un serf en aquestes condicions no vol respondre i pagar l'esmena pel seu delict, el restituirà al seu amo anterior després de recuperar-ne el preu. I, a més, aquest sota el domini del qual consta que el serf cometé el delict, haurà de donar resposta al demanant sobre el delict del serf.

V,4,19 *Recc. Erv.*]

XVIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que no es poden alienar els béns dels homes curials i dels privats

Si no es pot deixar de tenir cura dels béns familiars, amb quanta més raó no cal vetllar pels que són d'utilitat pública, que sempre cal exercitar i augmentar! Per això, els homes curials i els privats que solen aportar cavalls o pagar un tribut (*functio*) al tresor públic, no han de vendre ni donar mai els seus béns, ni alienar-los amb cap mena de permuta. Tanmateix, si s'esdevenia que, voluntàriament o per necessitat, donaven a algú tots els seus béns, ja sigui per venda o per donació o per permuta,

aquell que els hagi rebuts tindrà cura de pagar el cens d'aquell de qui els rebé, i aquest muntant del seu cens anirà sempre contingut en una clàusula de la seva escriptura. Aquell, però, que hagi rebut la meitat dels béns de tals persones o bé alguna part, en serfs, terres, vinyes o cases, haurà de satisfer el tribut públic (*functionem publicam*) segons la quantitat dels béns rebuts. D'altra banda, aquell que hagi rebut quelcom de tals persones i no mostri mitjançant escriptura d'aquell de qui ho rebé quin tribut en paga, o bé que tal volta es retardi un any a pagar aquest cens, així que aquest fet arribi a oïda del rei, del comte (*comes*) o del jutge, el posseïdor, a més de perdre'n el preu o allò que hagués donat a canvi, que perdi també totalment allò que rebé; de manera que la potestat del príncep resti lliure per a retornar-ho a aquell que ho havia donat o per a conferir-ho a un altre. Però, entre els homes curials mateixos i els privats, els serà permès de vendre, donar o permutar, de tal manera que aquell que rebí quelcom no es negui a pagar a l'erari públic el tribut de la cosa rebuda. Els plebeus no tindran mai cap potestat per a alienar la seva gleba; perdrà sens dubte el seu preu i allò que hagi pogut rebre qualsevol que després d'aquesta llei intenti rebre vinyes, terres, cases o serfs de les mans de persones d'aquesta condició [en compliment de l'ordre anterior *add. B*].

V,4,20 *Recc. Erv.*]

XX. ANTIGA

Si es venen o es donen aquelles coses que primer hagin d'ésser obtingudes per un judici

Si algú ven o dóna a un altre una cosa que s'ha de reclamar en judici abans que hagi vençut judicialment el seu adversari, o bé si la lliura perquè sigui ocupada, de tal manera que, sense l'audiència del jutge, s'obstaculitzi el domini del posseïdor, que el qui la posseeix rebí immediatament per execució del jutge la cosa que li ha estat ocupada i que després no hagi de pledejar per cap reclamació, encara que sigui bona la causa del demandant. Aquell, però, que vengué, o donà, o manà que fos ocupada una cosa que no pogué reclamar justament, que sigui obligat a compensar aquell per qui fou vençut amb una cosa del mateix valor o bé amb el seu preu; ja que féu envair una cosa abans d'obtenir-la.

V,4,21 *Recc. Erv.*]

XXI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[ANTIGA segons B]

Dels serfs capturats i venuts pels enemics

Qualsevol serfs de les nostres contrades que hagin estat capturats pels enemics adversaris, si són rescatats per homes del nostre regne, que aquell que els arrabassà de l'enemic obtingui la tercera part del que valgui justament cada un dels serfs i que retorni nogensmenys el serf al seu senyor. I si el serf ha estat rebut perquè els enemics l'han venut, que es declari sota jurament el preu que se n'ha donat, i que aleshores el qui el

pagà rebí íntegrament del senyor el preu i tot allò en què hagi millorat el serf rebut, i que tot seguit li restitueixi inexcusablement el seu serf.

V,4,22 *Recc. Erv.*] XXII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[KHINDASVINT ANTIGA *segons B*]

Per quin preu s'ha de comprar aquest llibre

Perquè es pugui limitar l'atreviment del venedor i la despesa del comprador, per la sanció de la present llei queda establert que, sempre que s'escaigui que s'ha de vendre aquest còdex, no sigui lícit al venedor de rebre, ni al comprador de donar-la, una quantitat superior a

Erv.] dotze

Recc. Erv.] sous. I si algú gosava rebre o donar un preu superior a aquest, que sàpiga que serà flagel·lat pel jutge amb cent assots.

Recc. Erv.]V. TÍTOL. DE LES COMANDES I DELS PRÉSTECES

- I. Dels animals rebuts en guarda amb una recompensa pactada.
- II. Dels animals prestats per a treballs (*angaria*)
- III. De les coses prestades que desapareixen per un incendi o per robatori
- IIII. Dels diners perduts i dels seus interessos
- V. De les coses encomanades i que han sofert estralls per algun motiu
- VI. De les coses encomanades a un serf sense coneixença de l'amo.
- VII. Si un serf diu falsament que el seu amo demana quelcom en préstec
- VIII. Del pagament d'interessos
- VIII. Dels interessos dels fruits de la terra
- X. A qui s'han de restituir els testaments i les escriptures que han estat encomanats

V,5,1 *Recc. Erv.*]

Dels animals rebuts en guarda amb una recompensa pactada

Si algú ha rebut per a guardar-lo un cavall o un bou o un animal de qualsevol mena amb un pacte de recompensa i l'animal mor, aquell que rebé la comanda o el préstec n'haurà de pagar un altre del mateix valor; això si havia rebut la recompensa per la custòdia o pel manteniment. I si aquell que no havia rebut cap contracte de recompensa demostrava que l'animal és mort, que ni rebé la recompensa ni se li exigeixi res; amb la condició, però, que aquell que havia rebut la comanda, presti jurament que l'animal no morí per culpa ni per negligència seva, i que no sigui obligat a pagar res. Que s'observi la mateixa norma quant a les coses prestades.

V,5,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Dels animals prestats per a treballs (*angaria*)

Si algú prestava a un altre una atzembla, un cavall o un altre animal, i per alguna malaltia l'animal moria a casa d'aquell que el rebé, aquest haurà de jurar que l'animal no morí per culpa ni per negligència seva, i que no sigui obligat a pagar res. Però, si la mort s'hagués esdevingut de massa cavalcar-lo, o de carregar-li feixos, o per qualsevol càrrega, o pels cops rebuts, que restitueixi a l'amo sense cap excusa un altre animal de la mateixa vàlua. Si, d'altra banda, l'animal prestat ocasionava a algú alguna lesió o algun dany, n'ha de pagar l'esmena aquell que el tingué a casa seva en préstec.

V,5,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

De les coses prestades que desapareixen per un incendi o per robatori

Si a algú li han estat confiats or, argent, ornaments o altres objectes perquè els custodïi o els vengui, i això desapareix o és destruït per un incendi a casa del qui ho rebé, juntament amb els seus béns, que aquell que ho havia rebut com a comanda es presenti acompanyat de testimonis, que en lliuri un inventari (*breuis*) i que juri que no n'ha tret res per al seu profit, i que no sigui obligat a pagar res, llevat de l'or i l'argent, que no pogueren pas cremar-se. I si, mentre el foc consumeix la casa, algú hi entra com si volgués prestar-hi auxili i roba alguna cosa, que l'amo de la casa el faci cercar amb tota diligència, i, si pot trobar-lo, que l'autor del robatori restitueixi per quadruplicat les coses robades. I si el dipositari trobava a casa seva alguna de les coses encomanades, que s'afanyi a retornar-la a l'amo. Però, si es demostra que les coses encomanades foren sostretes per robatori, que es concedeixi un temps al qui les rebé en comanda, com és de raó, fins que trobi el lladre amb les seves investigacions. I si fos trobat, que l'obligui a restituir a aquell que féu la comanda només les coses que són de la seva propietat; en canvi, que la indemnització per robatori correspongui al qui tenia les coses encomanades. Ara bé, si dins del temps establert no es trobava el lladre, que el dipositari restitueixi a l'amo la meitat de les coses encomanades, de manera que cada un pateixi la meitat del dany. I si més endavant l'amo d'aquells béns trobava a casa d'aquell a qui féu la comanda les coses que havien desaparegut, ja que aquell digué abans que les havia perdudes o que li havien estat sostretes per robatori [furtivament *segons B en lloc de* per robatori], que sigui obligat, com a lladre, a pagar una indemnització per aquelles coses que ocultà, d'acord amb el que estableixen les lleis.

V,5,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Dels diners perduts i dels seus interessos

Si algú ha rebut diners sota caució per tal de donar-ne uns interessos i s'esqueia que els diners han desaparegut sense culpa ni negligència per part del deutor, que aquell que li confià els diners rebi només la quantitat de diners i que no reclami els interessos. Però, si això s'esdevingué per frau o per culpa seva, que pagui els diners i els interessos. I si obtingué alguns guanys amb aquests diners i després s'escau que els diners desapareixen [per negligència d'ell *add. B*], si els guanys equivalen a la quantitat de diners, que restitueixi els diners i els interessos.

V,5,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

De les coses encomanades i que han sofert estralls per algun motiu

El qui ha rebut quelcom encomanat o prestat i ha salvat totes les seves coses d'una destrucció, d'un incendi o de l'adversitat d'un naufragi, però ha perdut les dels altres, que sigui obligat a pagar sense cap excusa allò que rebé. Però, si se sap que només salvà una part dels seus propis béns, que restitueixi a aquell de qui tenia algunes coses la part que calculi l'estimació del jutge segons la proporció del que es perdé i del que se salvà. Però, si perdé totes les seves coses i, en canvi, en salvà de les dels altres, que es calculi la mateixa proporció de les coses salvades i de les perdudes, i aquell que les salvà en rebi una part segons l'arbitri del jutge. Ja que és just en casos com aquest que no rebi únicament el dany aquell que s'exposà a greus perills i, mentre intentà salvar una petita part dels béns d'altri, se sap que perdé la major part dels seus.

V,5,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

De les coses encomanades a un serf sense coneixença de l'amo

Allò que hagi estat encomanat a un serf sense coneixença de l'amo, si això es perdia, que ni l'amo ni el serf no en sofreixin cap dany. En efecte, que s'imputi la culpa a aquell que encomanà les seves coses a un serf d'altri sense coneixença de l'amo. Però, si es tracta d'animals d'algun valor i es troba que han minvat per frau dels pastors, que siguin obligats a restituir-ho. Que s'observi la mateixa formalitat sobre les coses prestades si se sap que s'han destruït o han desaparegut per frau o per malícia.

V,5,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Si un serf diu falsament que el seu amo demana quelcom en préstec

Si un amo demana quelcom en préstec per mitjà del seu serf i aquest s'enfuig amb les coses prestades, que l'amo sigui obligat a restituir les

coses prestades. Però, si un serf diu falsament que el seu amo demana quelcom en préstec i ho rep com si fos per portar-ho al seu amo, i malmet allò que ha rebut o bé ho perd, i, després d'enfugir-se, no pot ésser trobat, que l'amo del serf juri que no va enviar el serf perquè ho rebés i que, quan aquell ho va demanar, ell ho ignorava; i que no temi cap acusació. Tanmateix, que tant l'amo com aquell que féu el préstec procurin cercar el serf amb tota diligència. Això mateix manem que sigui observat quant a les coses encomanades.

V,5,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Del pagament d'interessos

Si algú ha prestat uns diners per treure'n un interès, no ha d'obtenir [demandar *segons B en lloc de* obtenir] per cada sou com a interessos, més de tres vint-i-quatre parts d'un sou (*tres seliquas*) a l'any; si, tanmateix, hi ha manera d'obtenir-ho. I per vuit sous, que el deutor pagui un novè sou al creditor que prestà el seu diner amb interès; i que el donador rebi així del deutor la suma de diners i els interessos. I si, per necessitat del receptor, el creditor extorquia un compromís per damunt de la mesura abans esmentada, que la clàusula inserida contra les lleis no sigui vàlida. Tanmateix, si algú actuava contra aquesta ordre, que rebi els béns que havia prestat i que no siguin pagats de cap manera els interessos estipulats [improcedentment *add. B*].

V,5,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Dels interessos dels fruits de la terra

Qualsevol que empresti a un altre fruits de la terra sòlids o líquids, o sigui, vi i oli o qualsevol mena d'annona, que no en rebi com a interès més de la tercera part; o sigui, que el qui rebé dos modis en pagui un tercer. Aquesta llei manem que només valgui per als fruits de la terra; ja que, sobre els diners prestats, manem que sigui vàlida i que s'observi la llei anterior.

V,5,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

A qui s'han de restituir els testaments i les escriptures que han estat encomanats

Aquell a qui hagi estat encomanat un testament, després de fer-lo públic davant testimonis tal com ordenen les lleis, ha de lliurar-lo [ràpidament *add. B*] a l'hereu que n'ha d'assolir la part més gran. I si el testament fos donat a un altre [o es creu que el reté amb intencions malèvols *add. B*] o bé fos lliurat al seu adversari, que el qui l'hagi lliurat [o retingut maliciosament *add. B*] pagui com a esmena a aquell contra qui actuà fraudulentament el doble del dany que li havia volgut inferir.

Però aquelles escriptures que algú ha rebut sota la seva custòdia i que han d'ésser lliurades alhora a més d'una part, o sigui, testaments, judicis, pactes, donacions i altres coses d'aquest estil, si es donen a l'un en absència de l'altre [o a un altre *add. B*], que el qui les havia donades recuperi el que donà [o també si les reté fraudulentament *add. B*] i que no es retardi a restituir-ho a tots aquells a qui era degut conjuntament [i a pagar-los com a reparació el mateix que va intentar furtar-los amb el seu engany *add. B*].

***Recc. Erv.*] VI. TÍTOL. DELS EMPENYORAMENTS I DELS DEUTES**

- I. De la prohibició d'empenyorar
- II. De les penyores dipositades i robades
- III. De les penyores, si es dipositen per un deute
- IIII. Si no es retornen les penyores un cop pagat el deute
- V. Si una persona està subjecta a molts per culpes o per deutes
- VI. De quina manera es poden reclamar els deutes d'un difunt o la violència que cometé, després de la seva mort

V,6,1 *Recc. Erv.*] I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS [KHINDASVINT *segons B*]

De la prohibició d'empenyorar

Deroguem totalment el permís d'empenyorar; d'altra banda [és a dir *segons B en lloc de* d'altra banda], si un home lliure intenta usurpar del dret d'un altre una penyora no rebuda [rebuda *segons B en lloc de* no rebuda], que sigui obligat a pagar el doble. El serf, en canvi, que faci una restitució simple i que rebi cent assots.

V,6,2 *Recc. Erv.*] II. ANTIGA

De les penyores dipositades i robades

Si algú ha donat a un altre una penyora per un deute i el qui l'ha dipositada la roba, que sigui tingut per lladre.

V,6,3 *Recc. Erv.*] III. ANTIGA

De les penyores, si es dipositen per un deute

Si una penyora que es diposita per un deute resta compromesa per una caució, i aquell que havia dipositat la penyora es desenten de pagar el deute dins el temps establert, un cop complert el dia de la caució, que la penyora sigui conservada salva per al seu amo fins a deu dies, o, si aquest es troba prop, que li sigui portada, i [o *segons B en lloc de* i] que sigui comminat a pagar el deute. I si el deutor, per negligèn-

V,6,6

Recc. Eru.]

VI. FLAVI KHINDASVINT, REI

De quina manera es poden reclamar els deutes d'un difunt o la violència que cometé, després de la seva mort

Si no es posa de manifest la culpa d'un mentre viu, no hi ha dubte que és una iniquitat que algú, després de la seva mort, l'acusi d'haver estat culpable envers ell. Per tant, perquè després ningú no intenti permetre's tals coses enganyant l'hereu del difunt, que sàpiga que queda contradit per la sanció d'aquesta llei, o sigui, que si algú afirmava que una persona ja difunta cometé violència contra ell o que envaï els seus béns

Eru.] o que els hi arrabassà, o que li tenia deutes, o digués que cometé qualsevol cosa il·lícita segons l'ordre anterior,

Recc. Eru.] les seves afirmacions no s'han de creure, llevat que demostrï indubtablement que això és veritat mitjançant alguna escriptura o certificació legítima. I si algú demostrava tal cosa, i aquell difunt de qui es tracta, no havent deixat fills, hagués conferit els seus béns als seus lliberts o a qualssevol altres persones [*segons B en lloc de* persones], aquests lliberts o les altres persones [els altres posseïdors *segons B en lloc de* les altres persones], d'acord amb el que posseeixin dels béns del difunt, han d'ésser obligats per instància del jutge a pagar allò que el difunt degué o cometé. Però, si deixà fills i aquests posseeixen tota la seva herència [tant ells com els altres posseïdors en proporció amb el que hagin rebut dels béns del difunt *segons B en lloc de* i aquests posseeixen tota la seva herència], han d'ésser obligats indubtablement a satisfer aquelles coses de les quals s'ha demostrat que el seu pare era deutor o usurpador [o bé reu *add. B*]. Ara bé, si, essent culpable de les causes esmentades, morí de manera que no deixà res disposat sobre els seus béns, els parents o els qui hagin obtingut i posseeixin la seva herència han d'ésser obligats a donar comptes al demandant sobre els béns o la causa que reclama; de tal manera que, si aquell que es diu que fou deutor o usurpador no consta que, en morir, deixés cap bé de la seva propietat, els seus fills i parents es vegin lliures de tota reclamació per part del demandant. Però, si el difunt deixà quelcom, i el que es demana és més del que deixà, si els seus fills o parents, o els qui posseeixen els seus béns no volen satisfer per la seva culpa o pel seu deute, que no difereixin cedir al demandant els béns que deixà el difunt.

***Recc. Eru.* VII. TÍTOL. DE LES LLIBERTATS I DELS LLIBERTS**

- I. Si els serfs són manumesos mitjançant escriptura o mitjançant testimonis
- II. Si un serf d'altri o bé comú és manumès
- III. D'aquells que proclamin que són lliures
- IIII. Si algú que és lliure és reclamat com a serf
- V. Si es pren quelcom a algú que ha d'ésser reclamat com a serf

- VI. Si algú, havent reconegut un altre com a lliure davant el jutge, després vol reclamar-lo com a serf
- VII. Si algú, mogut per la por, diu que és serf
- VIII. Si un home lliure és reclamat com a serf o si un serf diu que és lliure
- VIII. Per quins motius s'ha de poder anul·lar la llibertat concedida
- X. Si un llibert injuria el qui l'afranquí
- XI. Que un afranquit no gosi testificar contra el patró o els seus fills
- XII. Que els manumesos no testifiquin
- XIII. Dels béns del manumès, si mor sense fills legítims
- XIII. De les condicions consignades per l'afranquidor en l'escriptura del manumès
- XV. Dels alliberaments dels serfs fiscals
- XVI. Dels lliberts i dels béns dels serfs fiscals
- XVII. Que els lliberts i els seus fills no es casin amb els descendents del patró ni es mostrin insolents envers ells
- XVIII. Que els lliberts religiosos no siguin sotmesos al servei de l'hereu
- [XVIII. Dels afranquits pels reis i dels seus fills: com han de presentar-se a la potestat reial quan es forma l'exèrcit i amb qui convé que vagin per a la utilitat pública *add. B*]
- [XX. De les transgressions dels lliberts *add. B*]

V,7,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Si els serfs són manumesos mitjançant escriptura
o mitjançant testimonis

Si algú, en morir, manumet els seus serfs mitjançant escriptura o en presència de testimonis, que la seva voluntat obtingui solidesa mentre *Recc. des. / Erv.*] dins l'espai de tres mesos *Recc. Erv.*] sigui comprovada pel testimoniatge de tres o de cinc testimonis als quals es pugui donar crèdit. I si el qui els manumet dona alguna cosa als lliberts, que consti en la seva escriptura de llibertat o que ho reconeixin els testimonis que hi intervenen, i que la cosa donada resti en poder dels lliberts.

V,7,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Si un serf d'altri o bé comú és manumès

Si algú manumet un serf d'altri o bé tingut en copropietat, que la llibertat concedida defraudant l'amo no tingui validesa. Aquell, però, que manumeti el serf d'un altre, que sigui obligat a donar a l'amo un altre serf a més d'aquell. Però, si l'amo consent que aquell resti lliure, que rebi dos serfs en substitució del serf manumès i que la llibertat concedida obtingui validesa. Això mateix manem que sigui observat quant a les serves. I si algú vol manumetre íntegrament un serf tingut en copropietat, amonestem el prevere o el diaca que hi siguin presents que

no permetin que es produeixi aquesta mena de llibertat en presència seva; perquè aquesta manumissió no podrà tenir validesa. Tanmateix, si algú vol alliberar del jou de la servitud un serf tingut en copropietat, que primer es faci un repartiment de béns amb els cohereus (*consortes*) i que l'assigni a la seva potestat, o que almenys procuri de fer això amb els que són els seus cohereus (*consortes*), ja sigui pagant un preu, ja sigui pregant-los; i així, si vol, que el manumeti en presència d'un prevere o d'un diaca, i que la llibertat concedida resti confirmada. I si algú manumet íntegrament un serf tingut en copropietat en presència d'un sacerdot o d'un diaca, que perdi la seva part de la propietat sobre el serf, i que obtingui plenament el serf el cohereu (*consors*) que no el manumeté. Certament, si vol renunciar a la part que li és deguda sobre aquell serf, no se li podrà impedir.

V,7,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

D'aquells que proclamin que són lliures

Si uns serfs proclamen que són lliures, que se'ls concedeixi un temps i una empara a l'arbitri del jutge perquè puguin cercar uns testimonis que certifiquin la seva llibertat. Però que es concedeixi als serfs l'espai de temps just perquè ni els amos es vegin privats dels seus serveis ni els qui proclamen la seva llibertat, dels seus beneficis.

V,7,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si algú que és lliure és reclamat com a serf

Si algú que és lliure és reclamat com a serf, no és lícit que sigui posat sota guarda per aquell que el reclama; en canvi, que sigui reservat a l'arbitri del jutge si ha de restar sota un fidejussor, amb la condició que no sofreixi cap violència per part del qui el reclama.

V,7,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si es pren quelcom a algú que ha d'ésser reclamat com a serf

Si algú pren quelcom a un home lliure o a un llibert i després el vol sotmetre com a serf, que primer li retorni el que li prengué i després pledegi sobre la seva condició.

V,7,6 *Recc. Erv.*] VI. FLAVI KHINDASVINT, REI
[ANTIGA segons B]

Si algú, havent reconegut un altre com a lliure davant el jutge,
després vol reclamar-lo com a serf

Aquell que amb el seu testimoniatge hagi reconegut davant el jutge
que algú és lliure i després vulgui reduir-lo a servitud, que li doni, per con-
tra, un altre serf, i que aquell que intentava subjugar resti en llibertat.

V,7,7 *Recc. Erv.*] VII. ANTIGA

Si algú, mogut per la por, diu que és serf

Aquell que, impulsat per la por, afirmi

Recc. des. / Erv.] fora d'un judici

Recc. Erv.] que és serf, que no incorri en cap perjudici de la seva llibertat, fins
que es presenti a judici per tal que vegi reconeguda la seva llibertat en presèn-
cia del jutge, si pot demostrar-la, o, si es demostra que és serf, sigui restituït
immediatament a l'amo.

V,7,8 *Recc. Erv.*] VIII. ANTIGA [NOVAMENT ESMENADA segons B]

Si un home lliure és reclamat com a serf o si un serf diu que és lliure

Si algú vol reclamar un home lliure com a serf, que mostri per
quina raó li ha pervingut com a serf; i si un serf afirma que és lliure,
també ell ha de presentar igualment una prova sòlida de la seva llibertat.
D'altra banda, el jutge ha de rebre el testimoniatge de les persones que
consideri millors i suficients en nombre. I si, corromput per recompen-
ses rebudes, feia tort injustament a un innocent, tant el jutge com el
demandant

Erv.] que no es retardin a pagar una indemnització, d'acord amb una altra llei
sobre aquells que emetin un judici injust.

V,7,9 *Erv.*] VIII. ANTIGA

Per quins motius s'ha de poder anul·lar la llibertat concedida

Si algú ha concedit la llibertat a un serf o a una serva, i consta que
això s'ha fet en presència d'un sacerdot o d'altres dos o tres testimo-
nis, o sigui, si ha lliurat manifestament l'escriptura de llibertat davant
de testimonis legítims i per la mateixa escriptura de llibertat ha deixat
establert que aquell que ha estat manumès resti lliure des del moment
de la redacció de l'escriptura, sense reservar-se cap condició, que no
sigui lícit de revocar aquesta llibertat, llevat que consti que aquell que
ha estat afranquit és autor d'injúries, ultratges, acusacions o incrimina-
cions contra el qui l'afranquí; per les quals injúries, la llibertat concedi-
da podrà ser revocada. Però, si aquell que concedí la llibertat diu que

l'alliberà sota un altre pacte o determinació, si aquestes determinacions no s'esclareixen mitjançant una escriptura, que els testimonis que hi foren presents no es refusin a declarar el tracte o la determinació davant del jutge; i després manem que resti en ferm allò que fou pactat i determinat.

V,7,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Si un llibert injuria el qui l'afranquí

Si algú injuria el qui l'afranquí, o si colpeja el seu patró amb el puny o amb alguna altra mena de cop, o si l'ataca amb falses acusacions d'on li pugui provenir perill de la vida, que aquest tingui la potestat de reclamar-lo com a serf; de tal manera, però, que demostrï davant el jutge les causes abans esmentades.

V,7,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

Que un afranquit no gosi testificar contra el patró o els seus fills

Que no sigui lícit al fill o a l'hereu d'un patró revocar la llibertat d'un manumès, sinó que hom respecti els actes del seu pare o dels seus parents sense excuses; de tal manera, però, que al llibert i a tota la seva posteritat no els sigui lícit de testificar ni contra els fills dels fills del patró, i, si ho feien, que no siguin creguts pel jutge, sinó que retornin a la servitud primitiva. Però sobre altres béns i causes, que pledegin justament contra els fills o els néts del patró únicament en defensa del seu propi dret.

V,7,12 *Recc. Erv.*]

XII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els manumesos no testifiquin

Els lliberts i les llibertes, que no siguin admesos a testificar contra ningú en cap mena de plets, llevat d'algunes causes en què no hi hagi cap persona lliure, tal com és permès als serfs; ja que la nostra clemència considera indigne que s'infereixin danys a persones lliures pel testimoniatge dels lliberts. En canvi, que els seus fills siguin admesos a testificar

Recc. des. / Erv.] omnímodament.

V,7,13 *Erv.*]

XIII. ANTIGA

Dels béns del manumès si mor sense fills legítims

Si un manumès, en ésser afranquit, rebia quelcom del seu patró i moria sense deixar fills de matrimoni legítim, o si tal volta sortia del seu servei i s'establí enjondre, que totes les coses retornin indubtablement al patró o als seus hereus. I si s'esqueia que, aposentat en

una terra del patró que el manumeté, aconseguí quelcom amb el seu treball, que la meitat resti en poder del patró i que de l'altra meitat el llibert tingui la potestat de fer-ne el que vulgui. I si hagués escollit un altre patró i, estant sota el seu patrocini, hagués adquirit quelcom, que la meitat dels béns adquirits sigui per a aquell que el manumeté i l'altra meitat per als parents del manumès, tant si són serfs com si són lliures, o que tingui la potestat de conferir aquesta meitat a qui vulgui. Però allò que li donà el qui el manumeté, que resti en poder del patró. Que la mateixa formalitat sigui observada quant a les serves manumeses. La justícia aconsella d'afegir-hi només que cap llibert ni lliberta, un cop rebuda la llibertat del seu amo o mestressa, no abandonin els qui els manumeteren mentre visquin. I si ho feien, que perdin els béns que reberen i que siguin reduïts per la força al servei de l'amo o de la mestressa.

V,7,14 *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

De les condicions consignades per l'afranquidor en l'escriptura del manumès

Si, en alliberar un serf seu mitjançant escriptura, l'amo deixava establert que no li és lícit disposar res sobre els seus béns, si el llibert o la lliberta en sotreia quelcom o bé ho donava, això serà invàlid de totes les maneres, i el patró o bé els seus fills podran reclamar-ho tot. Ara bé, si no hi ha interposada tal condició, aquell que ha esdevingut lliure [llibert *segons B en lloc de lliure*] tindrà llibertat per a fer dels seus béns allò que vulgui; i si moria sense testament i sense deixar fills legítims, encara que l'amo no hagués establert cap mena de condició en l'escriptura de llibertat, tots els seus béns pertanyeran íntegrament al patró o bé als fills del patró.

V,7,15 *Recc. Erv.*]

XV. FLAVI KHINDASVINT, REI

Dels alliberaments dels serfs fiscals

Si no es presentés cap qüestió ambigua, no hi hauria cap necessitat d'elaborar lleis en el futur. Però, com que, per un pretès afranquiment, sovint les forces del fisc es veuen afeblides per la picardia dels serfs fiscals, no volem perjudicar els bons servidors, sinó afrontar els qui no són de fiar per fraudulents, quan establím que d'ara endavant la llibertat concedida a un serf del fisc no tingui validesa si no ha estat subscrita per la mà del rei.

V,7,16 *Recc. Erv.*]

XVI. ANTIGA

Dels lliberts i dels béns dels serfs fiscals

Als nostres serfs, no els permetem que concedeixin la llibertat als seus esclaus (*mancipia*) sense el nostre permís. I si els la donaven, que la llibertat concedida no tingui validesa, sinó que únicament tingui ferma la llibertat que sigui concedida per ordre nostra. Igualment, que no sigui permès als nostres serfs vendre els seus esclaus o les seves terres a homes lliures, sinó que únicament estiguin autoritzats per fer la venda a altres serfs nostres. I si volien donar els seus esclaus o les seves terres a l'Església o als pobres, que aquesta donació o disposició no sigui vàlida per cap raó. Només els concedim, per respecte a la pietat, que per les seves ànimes facin donacions a les esglésies o als pobres servint-se d'altres béns [seus *add. B*]. I si no tenien altres béns llevat de terres o esclaus, aleshores els concedim llicència per a vendre's terres o esclaus, de manera que, tal com s'ha dit més amunt, només els nostres serfs puguin comprar allò que els ven un company de servei, i que cap home lliure [llibert *segons B en lloc de lliure*] no aspiri al contracte d'aquesta venda. Tanmateix, el preu que hagin rebut per la terra o pels esclaus, que no siguin privats de dispensar-lo a l'Església o als pobres per les seves ànimes.

V,7,17 *Recc. Erv.*]

XVII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[KHINDASVINT *segons B*]

Que els lliberts i els seus fills no es casin amb els descendents del patró ni es mostrin insolents envers ells

Sovint hem vist els abusos i les llicències dels serfs i hem restat dolorosament aclaparats pels ultratges de què són objecte els amos. Alguns, en efecte, un cop obtinguda dels seus amos la llibertat, en el decurs de la generació següent, intenten ells mateixos o bé els seus fills casar-se indecorosament amb els fills dels amos o bé ocasionar molèsties als descendents dels qui els manumeteren. I així es capgiren contràriament les parts, perquè la llibertat sobrevinguda s'ennobleix amb el do del favor, i la noblesa de llinatge es rebaixa amb una unió inferior; i la dignitat de l'estirp s'ensutza per un enllaç de condició abjecta quan la servitud abolida esgrimeix títols de llibertat. Per tant, perquè l'esplendor de la naturalesa no es vegi privada de la dignitat del seu origen, i la servitud, fent memòria de si mateixa, no ambicioni allò que no li és degut ni concedit, amb raó ordenem que, si qualsevol llibert o un descendent de la seva stirp pretenguessin intentar casar-se amb un fill de la família dels qui el manumeteren o amb un descendent seu, encara que hagin passat moltes generacions, o bé si ell mateix o els seus descendents vexessin o maltractessin els qui el manumeteren o la seva posteritat amb les seves accions o amb les d'altres, fora dels seus justos afers, i els ocasionessin

danys o molèsties, o actuessin contra seu amb qualsevol mena de comportament, que retornin immediatament a la servitud d'aquells que han perjudicat. Perquè és ben contrari a la pietat que, mentre són alliberats de la condició de serfs, la dignitat de la llibertat es vegi obstaculitzada, i, mentre el serf és enlairat, el fill sigui rebaixat, i que els fills sofreixin danys del fet que els serfs assoleixin llicència per a noure.

V,7,18 *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els lliberts religiosos no siguin sotmesos al servei de l'hereu

Qualsevol llibert que o bé hagi estat enaltit de manera especial per la dignitat d'un càrrec eclesiàstic o bé hagi estat assignat als llocs destinats a la santificació per mandat clerical o per disposició del qui el manumeté, no podrà ésser retornat al patrocini humà per cap reclamació de l'hereu. Perquè allò que es considera més gloriós de donar a Déu no es permet que sigui sotmès al servei dels homes per cap causa honesta.

V,7,19 *Nova*] FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

Dels afranquits dels reis i dels seus fills: com han de presentar-se a la potestat reial quan es forma l'exèrcit i amb qui convé que vagin per a la utilitat pública

Vetllem adequadament pel territori sotmès al nostre govern amb la promulgació de disposicions legals quan procurem el màxim profit per a aquells que lluiten contra els enemics de la nostra glòria i distingim clarament els defensors de la nostra terra. I encara que, pel favor de Déu, els nostres pobles acudeixen amb abundància de guerrers, tanmateix, no hi fa res si el nostre exèrcit, per a repel·lir els enemics externs, es veu encara augmentat per aquells que d'entre les famílies del fisc mereixeren la gràcia de la llibertat per l'autoritat reial. Per això, com que és necessari que prestin el seu servei, com és de raó, ja que gaudeixen d'haver merescut l'estat d'afranquits, per aquesta disposició especial ordenem que, d'ara endavant, tant ells mateixos com tota la seva descendència, a l'hora de formar el nostre exèrcit, acudeixin tots inexcusablement a la règia excelsitud perquè la clemència del príncep determini amb qui podrà l'exèrcit dur a terme l'expedició. Però qualsevol d'ells que, tal com s'ha dit, a l'hora de la milícia pretengui restar a casa i no es presenti amb els altres per a l'expedició pública, d'acord amb l'ordre del rei, que sàpiga que retornarà al jou de la pròpia servitud, del qual havia merescut d'ésser arrencat per a assumir la dignitat de persona lliure. Només podran evadir-se absolutament d'aquesta sentència aquells que, per ordre del príncep, del duc (*dux*) o del seu comte (*comes*) hagin rebut algun encàrrec d'utilitat pública per a dur-lo a terme o aquells a qui una malaltia manifesta o algun impediment no hagi permès de cap manera de presentar-se.

V,7,20 *Nova*]

FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

De les transgressions dels lliberts

Sovint hem vist i conegut molts lliberts que abandonaven els qui els manumeteren, els quals afirmem que són també els seus amos; però, per un voler delitós, quan veuen [tenen *segons B en lloc de* veuen] afluijat el fre de la servitud, es consideren iguals als seus amos o als seus successors i fins afirmen que poden manumetre. Per això ara nosaltres, amb la deguda reverència i amb una disposició profitosa, ordenem que qualsevol llibert o lliberta, o els fills de lliberts —així ho ordenem per una llei que ha de prevaler—, si es mostraven desobedients envers els qui els manumeteren, o envers els seus fills, o els seus descendents, o els seus néts, o els qui hagin nascut dels seus néts, o si en qualsevol moment volien sostreure's a llur patrocini amb qualsevol subtileza, engany o pretext fraudulent, o per lleugeresa, al moment mateix de la seva transgressió es vegin privats de la seva llibertat. D'altra banda, els fills que hagin nascut d'aquest llibert [d'aquests pares *segons B en lloc de* d'aquest llibert] que transgredeix els [es desvien dels *segons B en lloc de* transgredeix els] termes d'aquesta constitució, d'acord amb la llei anterior, han d'ésser sotmesos per sempre a servitud.

LLIBRE SISÈ
DELS CRIMS I DELS TURMENTS

Recc. Erv.]

LLIBRE SISÈ DELS CRIMS I DELS TURMENTS

I. TÍTOL. DE L'ACUSACIÓ DELS CRIMS [DELS CRIMINALS segons B en lloc de DELS CRIMS]

- I. Que un serf acusat d'un crim sigui reclamat al seu amo o als senyors del lloc (*seniores loci*)
- II. Per quines coses i de quina manera les persones lliures han d'ésser sotmeses a turment
- [III. De quina manera el jutge ha d'investigar una causa per mitjà de l'aigua bullent *add. B*]
- III. Per quines coses i de quina manera els serfs i les serves poden ésser turmentats per raó dels amos
- IIII. Per quines coses i de quina manera el serf o el llibert sofriran turment
- V. De quina manera s'ha de portar una acusació davant del rei
- VI. De la pietat [del poder segons B en lloc de de la pietat] que és reservada als prínceps per a perdonar
- VII. Que només serà culpable aquell que hagi comès coses de les quals se'l pugui inculpar

VI,1,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA.

Que un serf acusat d'un crim sigui reclamat al seu amo
o als senyors del lloc (*seniores loci*)

Si un serf és acusat d'algun crim, que el jutge amonesti primer l'amo, l'administrador (*uilicus*) o el representant (*actor*) d'aquell lloc d'on fos el serf acusat, perquè el facin comparèixer a judici. I si no volien fer comparèixer el reu [serf segons B en lloc de reu], que l'amo, l'administrador o el representant siguin constrets pel comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o pel jutge fins que el facin comparèixer. I si l'amo o aquells a qui l'afer ha estat encarregat difícilment poden trobar-se prop del lloc, que el serf sigui detingut i interrogat pel jutge.

VI,1,2 *Eru.*]

II. FLAVI KHINDASVINT, REI

Per quines coses i de quina manera les persones lliures
han d'ésser sotmeses a turment

Si en les causes criminals es perd la mesura del discerniment, la malícia dels criminals no troba cap fre. Per això, si en una causa de la potestat reial, del poble, de la pàtria o bé d'homicidi o d'adulteri algú creu que ha d'acusar un altre que li és igual en noblesa o per la dignitat del càrrec palatí (*officium palatinum*), que primer tingui la seguretat de poder demostrar allò que vol proposar i així emprengui la demanda de la sang d'altri. I si no podia demostrar-ho, que s'escrigui una acta d'acusació (*inscriptio*) en presència del príncep o d'aquells que ordeni el príncep amb la seva autoritat, corroborada amb la subscripció de tres testimonis, i que així comenci la prova de la tortura; de tal manera que, si aquell que és sotmès a tortura sofreix turments essent innocent, l'acusador li sigui lliurat immediatament com a serf, perquè, salvaguardant només la seva vida, tingui llibertat per fer d'ell el que vulgui i per disposar allò que decideixi quant al seu estat. I si volgués ser indemnitzat per l'acusador, que la part de l'acusador satisfaci pel valor amb què el mateix que fou sotmès a tortura avalui els suplicis dels turments que li foren infligits. Tanmateix, el jutge haurà de tenir la precaució que l'acusador exposi per escrit tota la relació de l'afer, i així, presentant-la reservadament al jutge, es faci l'examen de la tortura; i si la declaració del qui ha d'ésser sotmès a turment concorda amb les paraules de l'acusador, que sigui tingut indiscutiblement com a reu del crim. Ara bé, si el relat de l'acusador diu una cosa i la declaració del qui és sotmès a turment en diu una altra, com que no és pas dubtós que ell s'atribueix un crim per tortura, caldrà sotmetre l'acusador a la disposició anterior d'aquesta llei. I si l'acusador, abans de lliurar reservadament el seu informe al jutge, per si mateix o per un altre qualsevol, informava l'acusat, d'acord amb l'ordenat, sobre allò de què l'acusa, que no sigui lícit al jutge sotmetre l'acusat a turment, ja que per la denúncia de l'acusador l'afer ja ha quedat descobert i fet públic. Caldrà observar també el mateix ordre quant a la resta de persones lliures. I si l'acusació no és sobre les coses capitals que s'han fixat més amunt, sinó que es diu que s'ha comès un robatori o alguna altra cosa il·lícita, no permetem que per això els nobles i les persones més poderoses, com ara els alts càrrecs de palau (*primates palatii*) o els seus fills, siguin sotmesos a turment per cap raó. I si falten proves en la causa per la qual un és demandat, l'acusat haurà d'exculpar la seva consciència mitjançant el jurament. Les persones d'ordre inferior i més humil, però tanmateix lliures, si han estat acusades de robatori, d'homicidi o de qualsevol altre crim, tampoc no han d'ésser sotmeses a turment després del lliurament previ de l'acta d'acusació, llevat que la causa sigui d'un valor superior [equivalent *segons B en lloc de superior*] a la suma de cinc-cents sous. Tanmateix, si la causa és

d'un valor inferior a cinc-cents sous, si l'acusat resulta convicte per les proves, que sigui obligat a una indemnització d'acord amb altres lleis; i si no es pogués demostrar la seva culpabilitat, després d'exculpar-se mitjançant el jurament, que rebi la satisfacció establerta per les lleis sobre les acusacions injustes. Tanmateix, per una disposició especial decretem que una persona inferior no pretengui formular una acusació (*inscribere*) contra una altra més noble o més poderosa que ella. Però si considerava que ha de demandar-lo judicialment i s'esqueia que faltaven proves per demostrar el fet, que la persona noble o poderosa no difereixi exculpar la seva consciència jurant que no ha comès res, ni té en poder seu ni reté la cosa per la qual ha estat demandat; i, un cop fet el jurament, que aquell que el demandà injustament s'afanyi a pagar-li la indemnització tal com estableix una altra llei. Però, si una persona lliure, noble o inferior, ha estat sotmesa a turment, que l'acusador, en presència del jutge i d'altres barons honestos convocats pel jutge, apliqui les penes de tal manera que el qui ha d'ésser sotmès a tortura no perdi la vida ni sofreixi inhabilitació dels seus membres. I, com que el turment s'ha de realitzar durant tres dies, si es presentava el cas que aquell que és sotmès a tortura moria, i el jutge, per maldat, o per algun engany, o subornat per un adversari de l'acusat, no prohibí que s'apliquessin uns turments tals que ocasionessin la mort, que el mateix jutge autor d'aquesta injustícia sigui lliurat als parents pròxims perquè sigui punit amb un càstig semblant. Ara bé, si es presentava com a innocent mitjançant jurament, i els testimonis que hi eren presents juraven que la mort no es produí per maldat ni per engany ni per suborn, sinó pel sol fet del turment, que el jutge imprudent, pel fet de no haver prohibit coses innecessàries, sigui obligat a satisfer cinc-cents sous als hereus del difunt. I si no tenia amb què pagar, que ell mateix sigui lliurat com a serf als hereus del difunt. I que l'acusador, nogensmenys, sigui lliurat en poder dels parents pròxims del difunt perquè sigui castigat amb la mateixa pena de mort amb què ho fou aquell que morí condemnat a mort per la seva acusació.

VI,1,3 *Nova*]

FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

De quina manera el jutge ha d'investigar una causa per mitjà de l'aigua bullent

Hem tingut coneixement de moltes queixes i que homes lliures sofrien molts danys per la creença que el turment es practicava en afers de tres-cents sous. La qual cosa, ara, nosaltres reglamentem per una profitosa disposició, de tal manera que, encara que sigui lleu la matèria d'un delicte comès per algú, ordenem que ha d'ésser constret pel jutge per la prova de l'aigua bullent, i si es demostra la culpabilitat del fet, que el jutge no dubti de sotmetre'l a turment; i, quan hagi confessat, serà sotmès a la llei anterior. I si per la prova de l'aigua bullent apareixia innocent, que el demandant no temi cap acusació. Aquesta mateixa nor-

ma s'observarà quant a les persones que hagin d'ésser tingudes com a sospitoses i que es presentin a testificar.

VI,1,4 *Recc. Eru.]* **III. ANTIGA** [KHINDASVINT *segons B*]

Per quines coses i de quina manera els serfs i les serves han d'ésser turmentats per raó dels amos [*seus add. B*]

Els serfs i les serves, que no siguin turmentats per raó de l'amo o de la mestressa, excepte en crims d'adulteri o si han dit o disposat quelcom contra el regne, el poble o la pàtria, o si algun ha encunyat moneda falsa o si s'ha d'investigar sobre una causa d'homicidi o de malefici; de tal manera que els serfs i les serves que siguin turmentats per aquests crims, si són còmplices o encobridors dels crims dels amos,

Eru.] siguin condemnats d'acord amb la voluntat dels prínceps

Rec. Eru.] juntament amb els amos. Ara bé, si espontàniament es presenten indicis de la veritat, que amb això basti perquè els qui són sotmesos a turment sofreixin tortura per tal d'indagar la veritat, però que es vegin lliures del perill de mort. Tanmateix, els serfs i serves sotmesos a turment i interrogats sobre la seva conducta, encara que hagin declarat sobre els seus amos, si mereixessin la pena de mort i això pogués demostrar-se amb proves, que siguin castigats amb la mateixa pena de mort [*condemna segons B en lloc de pena de mort*] amb què hagin estat condemnats llurs amos.

VI,1,5 *Eru.]* **III. FLAVI KHINDASVINT, REI**

Per quines coses i de quina manera el serf o el llibert sofriran turment

Si un serf és acusat d'algun crim, que no sigui turmentat abans que aquell que l'acusa no es comprometí sota la condició que, si un innocent ha sofert tortura pel fet que ell l'hi lliurà, restarà obligat a restituir a l'amo un altre serf de la mateixa vàlua. Però, si l'innocent mor o queda invàlid de la tortura, que s'afanyi a restituir al mateix amo dos serfs de la mateixa vàlua, i que aquell que hagi quedat invàlid resti com a home lliure sota el patrocini del seu senyor; i també el jutge que no tingué mesura en el turment i sobrepassà la prudència de la llei de manera que aquell que fou sotmès a turment encorregué una mort violenta, que restitueixi immediatament a l'amo un altre serf de la mateixa vàlua. Però, per tal de tallar tota ambigüitat en la discussió sobre la vàlua dels serfs, que no hi hagi excuses per la naturalesa de l'ofici, sinó que la comparació dels serfs sotmesos a tortura es faci atenent a l'edat i a la utilitat; i si aquell que quedà invàlid era un artesà i el qui deixà invàlid un innocent no tenia un serf del mateix ofici, que sigui obligat a restituir a l'amo un serf d'un altre ofici, d'acord amb la norma anterior; de tal manera que, si no tenia cap artesà i aquell que veié sotmès a tortura el seu serf no volia rebre un altre serf a canvi seu, que sigui pagat a l'amo el preu del

serf artesà que fou sotmès a turment, segons l'estimació de la seva vàlua que faran raonablement el jutge i uns homes bons. Tanmateix, cal tenir la precaució que ningú no intenti sotmetre a turment un home lliure o un serf sense haver jurat rigorosament davant del jutge o del saig (*saio*) i en presència de l'amo del serf o del seu representant, que ni per cap frau ni per engany ni per maldat no farà sofrir tortura a un innocent. I si aquell que fou sotmès a turment moria i aquell que l'hi sotmeté no tenia amb què pagar, ha d'ésser sotmès a servitud el qui féu que fos mort un innocent. D'altra banda, si algú intentava amb falsedat sotmetre a turment el serf d'un altre i l'amo del serf que és acusat podia demostrar amb proves que és innocent del crim de què se l'acusa, que l'acusador sigui obligat a donar a l'amo de l'acusat un altre serf de la mateixa vàlua, i totes les despeses que hagi sofert l'amo per demostrar la innocència del seu serf, d'acord amb l'estimació raonable que n'hagi fet el jutge, que siguin satisfetes a l'amo del serf per l'acusador injust. Però, si es descobreix la culpa d'un serf en coses insignificants, que l'amo, si vol, tingui llicència per a pagar-ne l'esmena; de manera que tot lladre sigui assotat segons la gravetat de la culpa. Però, per danys majors, si l'amo no vol pagar l'esmena, que el serf sigui lliurat sens tardança pel seu crim. I, si un home lliure demanda perquè sigui sotmès a turment un llibert de valor (*idoneus*) per un crim capital o per altres causes delictuoses, no podrà exigir que sigui encartat si no arriba a un valor de dos-cents cinquanta sous la causa per la qual l'acusador ha intentat sotmetre'l a turment. Però, si és persona inferior i rústica, però que consti que és lliure, serà permès que se li practiqui el turment si la causa per la qual és acusat té un valor de cent sous. I si, per imprudència, aquell que és sotmès a turment sofreix invalidesa de qualsevol part dels seus membres, aleshores el jutge que no tingué mesura en la tortura que pagui cent sous a aquell que sofrí la tortura. I aquell que demanà injustament que fos sotmès a tortura ha d'ésser obligat a donar-li tres-cents sous. Ara bé, si el qui és sotmès a tortura moria, tant el jutge com el demandant pagaran l'esmentada quantitat de sous als parents pròxims del difunt. Igualment respecte als lliberts inferiors, si resultaven danyats amb la invalidesa o amb la mort per manca de mesura, la meitat de la indemnització que abans s'ha establert per als lliberts de valor ha d'ésser pagada a aquell que hagi estat turmentat indegudament, si encara és viu, o als seus hereus, si n'ha resultat mort.

VI,1,6 *Recc. Erv.*]

V. FLAVI KHINDASVINT, REI

De quina manera s'ha de portar una acusació davant del rei

Si algú suggeria al príncep coses falses contra un altre i, així, digués que aquest ha planejat, que fa o que ha fet injustament quelcom contra el rei, contra el poble o contra la pàtria, o que ha canviat fraudulentament alguna cosa en els documents i en els preceptes de l'autoritat reial

o d'aquells que exerceixen les funcions judicials, o també que ha fet o que ha proclamat un document públic fals, o que ha encunyat moneda falsa, o que ha comès un emmetzinament, o un malefici, o adulteri amb la dona d'altri, l'acusador d'aquests crims o d'altres de semblants que comporten el perill de la pena de mort o de pèrdua dels béns no haurà d'afrontar absolutament cap querella si es troba que és veritat allò que ha dit. Ara bé, si allò que objecta consta que és fals i es manifestava que ha actuat només per enveja, de manera que aquell que ha estat acusat sofreixi pèrdua de la vida o detriment dels seus membres o danys en els seus béns, que sigui lliurat en poder de l'acusat i que rebi en ell i en els seus béns aquest càstig, ell que havia volgut que sofrís això una altra persona que era innocent. De tal manera que aquell que digui que sap alguna cosa que pugui ser portada al coneixement del príncep i que es trobi en aquell lloc on aleshores s'escau que és la potestat reial, que li faci saber immediatament per si mateix tot el que sap o que procuri que sigui comunicat a les oïdes del rei per un fidel seu. I si s'escau que es troba lluny del rei i creu que per mitjà d'algú ha de fer arribar al príncep quelcom que constitueix una acusació contra un altre, que en presència d'aquell a qui encomana que ho notifiqui escrigui una carta en què exposi manifestament el seu encàrrec. Aquesta carta, que la confirmin també juntament amb ell tres testimonis que sàpiga que són fidels, amb les seves signatures manifestes o amb les seves subscripcions, de manera que després no pugui negar allò que ha encomanat.

VI,1,7 *Recc. Erv.*]

VI. FLAVI KHINDASVINT, REI

De la pietat [del poder *segons B en lloc de la pietat*] que és reservada als prínceps per a perdonar

Cada vegada que hom ens suplica per aquells que han estat implicats en algun crim en causes nostres, els concedim la possibilitat de demanar-ho i reservem a la nostra potestat la facultat de perdonar les culpes als delinqüents per pietosa misericòrdia. Però deneguem aquesta llicència en causes del poble i de la pàtria. I si la divina misericòrdia impulsés el cor del príncep a commoure's per unes persones tan criminals, amb el consentiment dels sacerdots i dels majors de palau tindrà llicència per a apiadar-se'n de bon grat.

VI,1,8 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Que només serà culpable aquell que hagi comès coses de les quals se'l pugui inculpar

Que cap crim no afecti ningú més que el seu autor, i que el pare no temi cap acció judicial pel fill, ni el fill pel pare, ni la muller pel marit, ni el marit per la muller, ni el germà pel germà, ni el veí pel veí, ni el parent pel parent; sinó que únicament sigui considerat culpable aquell

que hagi comès coses que li siguin imputables, i que el crim mori amb aquell que el cometé. I que els successors i els hereus no temin cap perill pels actes dels pares.

Recc. Erv.]

II. TÍTOL. DELS SORTILLERS I D'AQUELLS QUE ELS CONSULTEN, I DELS EMMETZINADORS

- Erv.]*
- I. Si un home lliure consulta els endevinaires sobre la vida o la mort d'un home
 - II. De les persones dels jutges, o també dels altres, que consulten els endevinaires o que recorren als auguris
 - III. Dels emmetzinadors
 - IIII. Dels sortillers i dels qui els consulten
 - V. D'aquells que es descobreix que han fet qualsevol mena de lligaments o quelcom d'advers en homes, en animals o en qualssevol coses

VI,2,1 *Recc. Erv.]*

I. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si un home lliure consulta els endevinaires sobre la vida
o la mort d'un home

Aquells que consultin els endevins, els harúspexs o els vaticinadors sobre la vida o la mort del príncep o de qualsevol altra persona, si són homes lliures, que siguin assotats i lliurats al fisc amb tots els seus béns juntament amb aquells que responen a les consultes, o que, un cop donats a qui el rei vulgui, restin per sempre sotmesos a servitud. I si els seus fills són còmplices amb els pares en aquest crim, que siguin castigats amb la mateixa condemna. Però, si són considerats aliens al crim dels pares, obtindran plenament la dignitat i la plena possessió dels béns que els pares perderen. Els serfs, en canvi, després de ser castigats amb diverses menes de turments [càstigs *segons B en lloc de* turments], que siguin venuts per tal d'ésser traslladats a regions ultramarines, de manera que la severitat del càstig no excusi aquells que per pròpia voluntat són culpables del pecat d'una prevaricació tan nefanda.

VI,2,2 *Erv.]*

II. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Recc. deest]

De les persones dels jutges, o també dels altres,
que consulten els endevins o que recorren a auguris

Així com la pietosa veritat no té cabuda en la concertació de la mentida, no és conseqüent que una veritat oculta sigui investigada mitjançant la mentida. Tota veritat, en efecte, prové de Déu, i la mentida,

en canvi, del diable, perquè el mateix diable és mentider des del començament. Per tant, com que cada una té els seus prínceps, quina necessitat hi ha d'admetre que la veritat d'una cosa sigui esbrinada per mitjà de la mentida? Es diu, en efecte, d'alguns jutges, buits de l'esperit de Déu, plens de l'esperit de l'error, que, quan no poden indagar els actes dels malvats amb la subtil perspicàcia de la investigació, recorren a les execrables afirmacions dels endevins. Pensen, en efecte, que no poden trobar la veritat si no consulten els endevins i els harúspexs, i es tanquen la possibilitat de trobar la veritat, perquè desitgen obtenir la mateixa veritat mitjançant la mentida. Perquè, mentre intenten descobrir el malfactor per mitjà de l'endeví i els delictes per mitjà de les endevinacions, com de retop, es lliguen amb el diable per a servir-lo. Per això, si algú de qualsevol grau o categoria entre els jutges intentava saber quelcom o pretenia demostrar-ho per mitjà d'endevins o dels qui els són semblants, i també si qualsevol home de qualsevol ordre o condició, demanava a tals persones una resposta sobre salut o malaltia, o creien que els han de consultar sobre qualsevol cosa, que es tinguin per sotmesos a la pena d'aquella llei continguda en aquest llibre sisè, capítol segon, número u, amb què l'ordre de la nostra serenitat establí que fossin colpits aquells que s'atreïssin a consultar els vaticinadors sobre la vida o la mort [del rei o de qualsevol *add. B*] d'una persona. Només quedaran exempts d'ésser condemnats per la sentència d'aquesta llei aquells jutges que freqüentin els endevins o els seus semblants, no per voler saber res, sinó amb el desig de castigar-los interrogant-los en presència de moltes persones; o sigui, si no ho fan perquè pretenguin saber res per ells consultant-los, sinó perquè, havent-los estat denunciats, cerquin únicament allò que els permeti de castigar-los. Però ara, com que sabem també que els qui s'han lliurat als auguris són igualment odiosos a Déu, per això, amb un precepte especial de la [aquesta *segons B en lloc de la*] llei decretem que, qualsevol que sigui aquell que s'escaigui que és àugur o que observa els auguris, sigui castigat a sotmetre's públicament a cinquanta assots. Aquests, tanmateix, si tornen altre cop al vici acostumat, després de perdre, a més, el dret de testificar, hauran d'ésser castigats amb la mateixa sentència dels assots.

VI,2,3 *Recc. Erv.*]

II. <III.> FLAVI KHINDASVINT, REI

Dels emmetzinadors

Els qui són culpables de crims diferents han d'ésser castigats amb penes de diferents menes. I en primer lloc, els homes lliures o els serfs emmetzinadors, o sigui, que elaboren verins, que rebin tot seguit aquest càstig: que si han donat a algú una poció verinosa i el qui l'ha beguda n'ha resultat mort, també ells, després de ser sotmesos immediatament a suplici, han d'ésser castigats amb una mort totalment deshonrosa. I si

el qui ha begut la copa del verí s'ha salvat, el qui la hi donà ha d'ésser lliurat a la seva potestat perquè resti indubtablement al seu arbitri fer d'ell el que vulgui.

VI,2,4 *Recc. Erv.*] **III. <III.> FLAVI KHINDASVINT, REI**

Dels sortillers i dels qui els consulten

Els sortillers i provocadors de tempestes, que amb alguns encanteris fan caure pedregades damunt les vinyes i les messes, i aquells que per invocació dels dimonis pertorben la ment dels homes, o aquells que ofereixen sacrificis nocturns als dimonis i els invoquen pecaminosament amb invocacions nefàries, en qualsevol lloc que siguin trobats o descoberts pel jutge, pel representant (*actor*) o pel procurador (*procurator*) del lloc, que siguin flagel·lats públicament amb dos-cents assots i, decalvats deformement, que siguin obligats per la força a fer la volta per deu possessions veïnes perquè amb llur exemple els altres es corregeixin. El jutge, tanmateix, perquè vagant després lliurement no els sigui permès de fer tals coses, que els faci estar en un lloc vigilat, perquè, rebuts vestits i queviures, hi visquin de manera que no tinguin possibilitat de fer mal als vivents, o bé que s'adreci a la presència reial perquè estableixi clarament sobre ells allò que li plagui. D'altra banda, aquells que es descobreixi que han consultat tals persones, que rebin dos-cents cops de flagell en presència del poble (*in populi conuentu*), perquè no restin sense càstig uns sobre els quals pesa el pecat d'una culpa semblant.

VI,2,5 *Recc. Erv.*] **III. <V.> FLAVI KHINDASVINT, REI**

D'aquells que es descobreix que han fet qualsevol mena de lligaments o quelcom d'advers en homes, en animals o en qualssevol coses

Manem que siguin condemnats amb la sentència anterior de la present llei tant la persona lliure com el serf de qualsevol sexe que hagin intentat fer o hagin aconpleert en perjudici d'un altre algun malefici, mitjançant lligaments diversos o amb fórmules escrites, en persones, en bèsties o en qualsevol espècie dotada de moviment, o bé en camps, o en vinyes, o en arbres diversos, mitjançant el qual malefici vulguin ferir o fer morir o fer tornar muts els altres, de manera que [o segons B en lloc de de manera que] es descobreixi que han ocasionat danys en els seus cossos o en qualsevol dels seus béns.

Recc. Erv.] **III. TÍTOL. DELS QUI PROVOQUEN
EL PART HUMÀ**

- I. Dels qui donin un beuratge per fer avortar
- II. Si una persona lliure fa avortar una dona lliure

- III. Si una dona lliure fa avortar una dona lliure
- IIII. Si un home lliure malmet el part d'una serva
- V. Si un serf provoca el part d'una dona lliure
- VI. Si un serf malmet el part d'una serva
- VII. D'aquells que maten els fills un cop nats o bé a l'úter

VI,3,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Dels qui donin un beuratge per fer avortar

Si algú dona un beuratge a una dona prenyada perquè avorti o per matar l'infant, que sigui occit; i la dona que féu cercar la poció per avortar [o per matar l'infant *add. B*], si és serva, que rebi dos-cents assots; si és lliure, que perdi la dignitat de la seva condició i sigui lliurada com a serva a aquell que ordenem.

VI,3,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Si una persona lliure fa avortar una dona lliure

Si algú colpeja una dona gràvida amb qualsevol mena de cop, o per alguna circumstància fa avortar una dona lliure i ella en resulta morta, que sigui castigat per homicidi. Però, si només provoca el part i la dona no queda incapacitada en res i se sap que això ho ha fet una persona lliure a una dona lliure, si féu morir un infant ja format, que pagui cent cinquanta sous; però si no era format, que restitueixi cent sous pel fet.

VI,3,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si una dona lliure fa avortar una dona lliure

Si una dona lliure, per alguna violència o circumstància, ha precipitat el part d'una dona lliure o l'ha deixada invàlida a causa d'això, que sigui castigada amb la pena anterior de l'home lliure [Quant a la invalidesa que va provocar, que sigui sotmesa al dictamen de les lleis *add. B*]

VI,3,4 *Recc. Erv.*]

IIII. ANTIGA

Si un home lliure malmet el part d'una serva

Si un home lliure fa sofrir un avortament a una serva, que sigui obligat a pagar vint sous a l'amo de la serva.

VI,3,5 *Erv.*]

V. ANTIGA

Si un serf provoca el part d'una dona lliure

Si un serf provoca el part d'una dona lliure, que sigui flagel·lat públicament amb dos-cents assots i sigui lliurat a la dona lliure com a serf.

VI,3,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

Si un serf malmet el part d'una serva

Si un serf fa avortar una serva, que l'amo del serf sigui obligat a pagar deu sous a l'amo de la serva, i que, a més, el serf mateix rebí dos-cents assots.

VI,3,7 *Recc. Erv.*]

VII. FLAVI KHINDASVINT, REI

D'aquells que maten els seus fills un cop nascuts o bé a l'úter

No hi ha res pitjor que la maldat d'aquells que, oblidant-se de la pietat, es converteixen en occidors dels seus fills. I com que es diu que el pecat d'aquestes persones ha augmentat en les províncies del nostre regne de tal manera que es troben tant homes com dones que són autors d'aquest delictes, per això, prohibint aquesta conducta llicenciosa, decretem que, si una dona lliure o una serva matava el seu fill o la seva filla, o si, mentre el porten encara a l'úter, prenien alguna poció per avortar, o de qualsevol altra manera intentaven fer perdre el part, així que el jutge de la província o del territori descobreixi un tal fet, no sols condemni a mort l'autora d'aquest crim, o, si volia conservar-li la vida, s'afanyi a privar-la completament de la visió dels seus ulls, sinó que no deixi de castigar també el marit amb la mateixa condemna, si es demostra que ordenà tals coses o que les va permetre.

Recc. Erv.]III. TÍTOL. DE LES FERIDES
I ELS ATUÏMENTS

[DELS ULTRATGES, LES FERIDES I ELS ATUÏMENTS DELS HOMES
segons *B en lloc de* DE LES FERIDES I ELS ATUÏMENTS]

- I. De les ferides d'un home lliure i d'un serf
- II. Dels violentadors i de llurs obres
- III. Del compliment del talió i del muntant de l'esmena en lloc del compliment del talió
- IIII. Si algú reté un que va de camí, de manera injuriosa i contra la seva voluntat
- V. Si algú infligeix a un altre coses que no són previstes per les lleis, que sofreixi allò que és convicte d'haver comès
- VI. Que no sigui culpable aquell que colpegi abans un altre que volia colpejar-lo
- VII. Si un serf fa un ultratge a un home lliure
- VIII. Si un home lliure colpeja un home lliure
- VIIII. Si un serf d'altri és lesionat per un home lliure
- X. Si un serf colpeja un home lliure
- XI. Si un serf deixa invàlid el serf d'un altre

VI,4,1 *Recc. Erv.*]

I. FLAVI KHINDASVINT, REI

De les ferides d'un home lliure i d'un serf

Si un home lliure percudeix un altre home lliure al cap amb qualsevol mena de cop, per un blau, que doni cinc sous, per una ruptura de pell, deu sous, per una ferida fins a l'os, vint sous, per un os trencat, cent sous. I si un home lliure ha comès això en un serf d'altri, que pagui la meitat de la indemnització anterior. Però si un serf ha comès això en un altre serf, que pagui la tercera part de la mateixa indemnització i que rebi cinquanta assots. Si, tanmateix, un serf feria un home lliure, que pagui la mateixa esmena que un home lliure que hagi ferit un serf d'altri, i que rebi setanta assots. I si l'amo no volia pagar l'esmena pel seu serf, que el serf sigui lliurat pel seu crim.

VI,4,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Dels violentadors i de llurs obres

Si algú entrava violentament a casa d'un altre amb l'espasa desembainada o proveït de qualsevol mena d'armes, desitjant matar l'amo de la casa, i ell mateix resultava mort, que la seva mort no sigui reclamada de cap manera; però, si el qui entrà a casa d'un altre matava una persona, que ell mateix mori immediatament. Però, si no hi cometia una falta criminal que s'apressi a indemnitzar, d'acord amb l'ordre de les lleis, segons els danys que hagi comès en aquella casa. I si aquell que havia entrat violentament a casa d'un altre en furtava quelcom, que sigui obligat a pagar el que se n'endugué amb una esmena onze vegades superior. I si no tenia amb què pagar, que ell mateix sigui lliurat sens dubte com a serf. I si no ocasionà cap dany a la casa on va entrar ni se n'endugué res, que se l'obligui a pagar deu sous [a l'amo de la casa *add. B*] i que sigui flagel·lat públicament amb cent assots pel fet d'haver-hi entrat. I si no tenia amb què pagar, que rebi dos-cents assots. I si entraren amb ell a la casa alguns homes lliures, no manats per ell ni posats sota la seva obediència o el seu patrocini, sinó de comú acord i consentint amb el violentador, que cada un d'ells sigui sotmès al mateix dany i a la mateixa pena. I si no tenien amb què pagar, que rebin cent cinquanta assots; però que no perdin el dret de testificar. Però si, estant sota el patrocini o l'obediència del violentador, foren obligats per ell a fer això o bé consents que ho feren juntament amb ell, que només el patró quedi obligat a tota la satisfacció de la pena i del dany; ja que no seran culpables aquells que actuaren complint ordres del patró. Tanmateix, si un serf cometia això sense saber-ho l'amo, que rebi dos-cents assots i que retorni tot el que hagi robat; però si ho féu amb coneixement de l'amo, que l'amo mateix pagui l'esmena per ell, tal com s'ha establert més amunt sobre els homes lliures.

VI,4,3 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI KHINDASVINT, REI

Del compliment del talió i del muntant de l'esmena
en lloc del compliment del talió

La cruel temeritat d'alguns ha d'ésser castigada legalment amb penes més severes perquè, mentre un temi de sofrir allò que ha comès, almenys s'abstingui de coses il·lícites per la força. Per tant, qualsevol home lliure que, amb pertinaç atreviment, hagi intentat decalvar algun home lliure o enlletgir-lo i deturpar-lo maliciosament amb marques ignominioses a la cara o a la resta del cos, ferint-lo a cops de flagell, de bastó o amb qualsevol altra cosa, o bé arrossegant-lo, o que hagi intentat mutilar-lo en qualsevol part dels seus membres, o també que l'hagi lligat, o que l'hagi retingut sota guarda o en alguna presó, o que hagi manat que fos lligat o sotmès a guarda o a presó, que, obligat pel jutge, rebi en ell el talió segons el que féu o manà que es fes a un altre, de tal manera que, si aquell que ha patit danys o ha sofert ultratge del seu cos volia que l'agressor li'n fes esmena, que rebi com a indemnització el que ell mateix, que sofrí la lesió, hagi establert. Però, per una bufetada, per un cop de puny o de peu, i per un cop al cap, prohibim que es compleixi el talió, per evitar que, mentre es cerca l'equilibri del talió no es produeixi una lesió o un perill majors. Però, si algú, sense cap dret, ha comès aquestes coses sense cap lesió dels membres, que per una bufetada rebi per part de l'agredit deu assots, per un cop de puny o de peu, vint, i per un cop al cap, si no hi ha hagut sang, trenta. Ara bé, si aquell que donà el cop, o que es diu que manà de donar-lo, demostrava que això fou comès sense voler, no per un propòsit anterior, sinó per una baralla sorgida sobtadament i que la lesió es produí casualment, que per un ull buidat pagui cent sous. I si s'esqueia que amb aquest ull hi veu parcialment, que el qui sofrí el cop rebi una lliura d'or com a indemnització. A aquell que hagi estat colpejat a les narius de manera que perdi el nas del tot, que el qui el colpejà li pagui cent sous. Però, si el nas fou colpejat de tal manera que quedà deturpada una part de les narius, que el jutge no difereixi la condemna de l'agressor d'acord amb el que observi quant a la deturpació; el mateix manem que sigui observat quant als llavis i les orelles. A aquell a qui s'hagi ocasionat una hèrnia, que li siguin pagats cent sous com a esmena. El qui hagi tallat del tot una mà, o també si l'ha percutida amb algun cop de tal manera que no serveixi per a res, que pagui cent sous. Nogensmenys, pel dit polze, que pagui cinquanta sous d'indemnització, pel següent, quaranta, pel tercer, trenta, pel quart, vint, i pel cinquè, deu. Aquesta quantitat també s'haurà de complir per als peus. Per cada dent arrencada, que siguin pagats dotze sous. Si hom ha trencat el tòrax a un altre i el qui ha estat percutit en resulta invàlid, l'agressor tindrà cura de pagar-li una lliura d'or; això serà observat i complert entre les persones lliures. Però, si és un serf qui ha fet això en una persona lliure, o també si ha decalvat

una persona lliure, ha d'ésser lliurat en poder seu perquè quedi al seu arbitri fer d'ell el que vulgui. Ara bé, si un home lliure ha decalvat o ha fet decalvar el serf rústic d'un altre, que doni al seu amo deu sous; però si era un home de vàlua (*idoneus*), que rebi cent assots i que a més pagui [obligat a l'amo del serf *add. B*] l'esmentada suma de deu sous. I si mutilà o féu mutilar el serf d'un altre en alguna part del seu cos, que sigui assotat amb dos-cents cops de flagell i sigui obligat a donar a l'amo un altre serf de la mateixa capacitat i de la mateixa vàlua. I si un llibert intentava fer a un home lliure res del que s'ha esmentat als capítols anteriors, pel fet que no tenen la mateixa categoria, que rebi en ell el mateix que ha fet a l'altre i que a més rebi estirat cent cops de flagell.

Rec. des. / Erv.] I si un home lliure feia això en un llibert, que pagui la tercera part de l'esmena que s'estableix per als homes lliures.

Rec. Erv.] Si un serf gosava decalvar o mutilar un altre serf sense que ho sàpiga l'amo, que sofreixi el mateix que ha fet i que, a més, sigui flagel·lat amb cent assots. Si un serf, sense que ho sàpiga l'amo, intentava detenir i lligar un home lliure, que rebi públicament dos-cents assots. Però si un serf feia això amb el voler de l'amo, que el mateix amo rebi la mateixa pena i els mateixos danys que s'expressen en aquesta llei quant als homes lliures. D'altra banda, si un home lliure lliga un serf d'altri que és innocent, que doni tres sous a l'amo del serf. I si un serf lliga un altre serf sense el voler de l'amo, que sigui flagel·lat públicament amb cent assots. Però si el serf ha comès això amb coneixement de l'amo, el mateix amo del serf ha d'ésser obligat igualment a pagar tres sous. Tanmateix, si un home lliure manté nit i dia sota guarda un serf d'altri que és innocent, o si el feia retenir per un altre, que pagui a l'amo del serf tres sous per un dia i igualment per una nit, i si el serf demostra que ha sofert això d'un home lliure durant més dies, que aquest home lliure sigui obligat a pagar a l'amo del serf aquesta mateixa quantitat de tres sous per cada dia i cada nit. I si un home lliure, en un moment d'indignació, percutia un serf d'altri amb un bastó, amb un flagell o amb qualsevol altra mena de cop, i apareguessin sang o morats, per cada un dels cops, que pagui sengles sous a l'amo del serf; i si tal volta es palesa una agressió greu per la qual el qui fou percutit arribés a la mort o quedés invàlid, que l'estimació [examen *segons B en lloc de* estimació] del jutge vegi quant ha de satisfer per tal cosa. Però si és un serf qui ha fet tals coses en un altre serf, que el mateix jutge estableixi quant ha de satisfer el serf, o bé el seu amo, segons la gravetat dels morats i de les nafres, i serà la meitat que per als homes lliures. Tanmateix, que el serf rebi cinquanta assots estirat públicament pel tort que ha comès. Nogensmenys, totes les sentències d'aquesta llei han d'ésser observades tant en els homes com en les dones; de tal manera que els capítols que en aquesta llei i en altres queden reservats a l'arbitri del jutge, siguin resolts ràpidament per instància seva. I si el jutge, subornat per amiatat o per una recompensa, fos negligent a resoldre-ho segons l'estimació dels fets i no exigís immediatament el càstig, privat en primer lloc de la potestat judicial i obligat pel bisbe o pel duc (*dux*) [jutge *segons B en lloc de* duc], que sigui constret a pagar una esmena amb els seus propis béns, d'acord amb l'estimació que se'n faci, a aquell a qui es desdenyà de fer justícia

quan li fou demanada; de manera que sofreixi per la força els perjudicis dels seus béns tot aquell que es refusà voluntàriament a defensar les ofenses d'un demandant.

VI,4,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si algú reté un que va de camí, de manera injuriosa
i contra la seva voluntat

Si algú reté un que va de camí, de manera injuriosa i contra la seva voluntat, i aquest no li és deutor en res, que per la seva ofensa rebí cinc sous aquell que ha estat retingut; i si el qui l'havia retingut no tenia amb què pagar, que rebí cinquanta assots. Però si li era deutor i no volia pagar-li el deute, que el presenti davant del jutge del territori sense injuriar-lo i que aquest li doni ordres segons el que sigui just. Ara bé, si cometé això un serf sense coneixement de l'amo, que rebí cent cops de flagell estirat públicament. Però si ho féu per ordre de l'amo, que l'amo resti obligat a la indemnització anterior.

VI,4,5 *Recc. Erv.*]

V. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si algú infligeix a un altre coses que no són previstes per les lleis,
que sofreixi allò que és convicte d'haver comès

No és de menor culpabilitat ignorar els preceptes de les lleis que, coneixent-los, cometre males accions. Per això, qualsevol que fins ara o d'ara endavant perpetrés aquestes coses il·lícites i digués que ignora les lleis, o aquell que, en perjudici o amb perill d'algú, intentés o hagués intentat planejar o fer coses que diu que no són incloses en les lleis, i que per això no pot ésser acusat de culpa, si l'autor del tort n'és convicte, que sofreixi immediatament aquells perills, ignomínies, turments, tortures i danys que ell infligí o planejà d'infligir a un altre, i que, a més, flagel·lat públicament amb cent assots, sigui deformement decalvat per a infàmia perpètua.

VI,4,6 *Recc. Erv.*]

VI. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que no sigui culpable aquell que colpegi abans un altre
que volia colpejar-lo

No ha d'ésser imputable la mala acció d'un que oposa resistència quan es veu l'audàcia violenta de l'agressor. Per tant, si un qualsevol, arravatat de furor, amb incauta gosadia volgués percutir o percutís algú amb un bastó, amb una espasa o amb qualsevol altre cop, i aleshores el mateix agressor fos colpejat per aquell a qui volia percutir, de tal manera que morís, aquesta mort no podrà ser considerada com un homicidi, ni haurà d'afrontar cap acusació aquell que percutí l'agressor; perquè serà de més profit oposar-se a l'arravatat restant en vida que abandonar-

s'hi per a ser venjat després de mort. Ara bé, aquell que, arravatat de furor, hagi tret primer l'espasa contra algú, encara que no l'hagi percutit, ha d'ésser obligat a donar deu sous a aquell a qui volia percutir, només per la sola gosadia.

VI,4,7 *Recc. Erv.*]

VII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si un serf fa un ultratge a un home lliure

Un serf, per valuós (*idoneus*) que sigui, que no pretengui mai d'ésser indegudament injuriós o alterós envers una persona noble i il·lustre. I si ho feia, serà sotmès a quaranta assots [davant el jutge *add. B*]. Si el serf és més vil, rebrà cinquanta cops de flagell. Ara bé, si aquesta mateixa persona abans provocà el serf d'un altre de manera que es produís la injúria, ha d'ésser imputat a la seva negligència que, per haver oblidat la noblesa i la paciència, hagi rebut el que es mereixia.

VI,4,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si un home lliure colpeja un home lliure

Si algun home lliure fa una ferida a un home lliure de manera que aquell que ha estat ferit mor a continuació, que l'agressor sigui castigat per homicidi. I si el qui fou percutit no mor tot seguit, que l'agressor sigui posat a la presó o, almenys, que sigui tingut sota un fidejussor; i si el ferit se salvava, que pagui vint sous per la sola agressió, i si no tenia amb què pagar, que rebi dos-cents assots estirat públicament i, a més d'això, que sigui obligat a pagar l'esmena de la ferida segons l'estimació dels jutges.

VI,4,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si un serf d'altri és lesionat per un home lliure

Si un home lliure ha lesionat voluntàriament el serf d'un altre, que s'apressi a donar a l'amo un altre serf de la mateixa vàlua; i retindrà el lesionat per tenir-ne cura amb atencions i despeses a càrrec seu, fins que recobri la salut. Després, però, si podia guarir-se, que es pagui l'esmena per la ferida d'acord amb el que sembli just al jutge. I que així després el serf sigui retornat a l'amo sa i estalvi, i que aquest el recuperi com a seu. Però a més, que per la sola temeritat del fet, si el serf n'ha sortit amb vida, pel fet d'haver gosat ferir el serf d'un altre, pagui deu sous a l'amo del serf.

VI,4,10 *Recc. Erv.*]**X. ANTIGA**

Si un serf colpeja un home lliure

Si un serf, sense que li ho hagi manat l'amo, colpeja un home lliure, i a continuació aquest mor, que l'agressor sigui castigat per homicidi. I si el qui fou percutit no mor de seguida, que el serf sigui dut immediatament a la presó; i si el ferit se salva, que rebi dos-cents assots. El senyor, però, si vol fer-ho, pot pagar pel serf el muntant de l'esmena, tal com hagi estat estimada pels jutges. Però si no volia fer-ho, que no es retardi a lliurar el serf per la seva culpa.

VI,4,11 *Recc. Erv.*]**XI. ANTIGA**

Si un serf deixa invàlid el serf d'un altre

Si un serf produeix una lesió a un altre serf, deixant de banda l'esmena per la ferida, que rebi cent assots. I si en quedava invàlid, el jutge podrà determinar el grau d'invalidesa del serf. I si l'amo no s'avé a rebre una indemnització, que rebi de l'amo d'aquell que produí la lesió un altre serf igual o bé el preu del serf, i que retengui per a si el serf invàlid. Això mateix manem que sigui observat quant a les serves.

Recc. Erv.]**V. TÍTOL. DE L'OCCIMENT I LA MORT
DE LES PERSONES**

- I. Si algú mata un home sense voler
- II. Si algú mata un home sense veure'l
- III. Si algú mata un home per una empenta d'un altre
- IIII. Si algú, volent colpejar una persona, en mata una altra
- V. Si un home mor a causa d'una baralla que ha sorgit
- VI. Si, tot inferint una injúria lleu, es produeix un homicidi
- VII. Si un mata un home fent broma o imprudentment
- VIII. Si algú mata un home per un càstig prudent
- VIIII. Si un home lliure mata un serf en els casos abans esmentats
- X. Si un serf mata un home lliure en els casos abans esmentats
- XI. Si un home és mort intencionadament
- XII. Que els amos no matin els seus serfs
Erv.] sense culpa
Rec. Erv.] i si un home lliure mata un home lliure
- XIII. Que no sigui lícit a ningú mutilar cap serf ni cap serve en cap part del seu cos
- XIIII. Que sigui lícit a tothom d'acusar un homicida
- XV. Que es concedeixi als parents i als estranys d'acusar un homicida
- XVI. Si un homicida es refugia a l'església
- XVII. Dels parricides i de llurs béns

- XVIII. D'aquells que matin els seus consanguinis pròxims
- XVIII. Si un és mort casualment per un consanguini pròxim
- XX. Si un serf mata un altre serf en els casos esmentats

VI,5,1 *Recc. Erv.*] I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[KHINDASVINT *segons B*]

Si algú mata un home sense voler

Qualsevol que mati un home sense voler i sense que tingui cap odi contra ell, segons la paraula del Senyor, no serà reu de mort. No és just, en efecte, que sigui castigat amb el dany i la pena d'homicidi aquell que no està sollat amb la sang d'un homicidi voluntari.

VI,5,2 *Recc. Erv.*] II. ANTIGA

Si algú mata un home sense veure'l

Si algú, sense saber-ho, mata un home que no veu, tant si està aturat, com si s'acosta o bé està passant, si abans no hi ha tingut cap ocasió d'enemistat i ell cometé l'homicidi sense voler-ho, i podia demostrar això davant del jutge, que es retiri sense témer res.

VI,5,3 *Recc. Erv.*] III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si algú mata un home per una empenta d'un altre

Si algú, ja sigui casualment, ja sigui empès o precipitat per qualsevol cosa, cau damunt un altre home i el mata, no serà condemnable amb els danys i les penes per homicidi. Ara bé, si un home empeny un altre, que amb la seva embranzida mata un tercer restant ell il·lès, si aquell que donà l'empenta ho féu sense mala voluntat, tindrà el càstig d'una lliura d'or, perquè fou negligent a evitar la lesió.

VI,5,4 *Recc. Erv.*] IIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si algú, volent colpejar una persona, en mata una altra

Si, havent-se originat una baralla, mentre un vol colpejar aquell amb qui s'està barallant, mata un altre sense voler, cal investigar per qui va començar la batussa. I si es demostrava que la començà aquell a qui el colpejador volia pegar [quan es conegui clarament qui la va començar *segons B en lloc de* si es demostrava – pegar], el qui començà la baralla, encara que es vagi escapar d'ésser colpejat [a mort *add. B*], com que per causa d'ell es cometé un homicidi, que doni cent sous d'or; i aquell que donà el cop, que en pagui cinquanta, tots els quals seran per als parents del difunt. Tos dos, en efecte, tindran el seu càstig, perquè, l'un, volent-ho, obrí la possibilitat de la mort, i l'altre, sense voler-ho, la produí.

VI,5,5 *Recc. Erv.*] **V. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**
 [KHINDASVINT *segons B*]

Si un home mor a causa d'una baralla que ha sorgit

Si, havent-se originat un altercat, un home lliure hi intervé per posar-hi pau i resultava mort pels cops de la baralla, i aquell que el colpejà podia demostrar amb el seu jurament o amb testimonis suficients en nombre i en dignitat que no fou voluntat seva que això es produís, com que el qui donà el cop no volgué colpejar-lo ni matar-lo, que pagui només una lliura d'or als parents de l'occit. Igualment, per qualsevol ferida que s'hagi produït en tals circumstàncies, que el qui donà el cop pagui la tercera part de l'esmena; perquè no ha de quedar sense càstig la mort d'aquell que intervingué per atorgar el favor de la pau.

VI,5,6 *Recc. Erv.*] **VI. ANTIGA**

Si, tot inferint una injúria lleu, es produeix un homicidi

Si mentre algú intenta injuriar un altre amb el puny, amb el peu o amb algun altre cop, això ocasiona un homicidi, que l'autor sigui castigat per homicidi.

VI,5,7 *Recc. Erv.*] **VII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Si un mata un home fent broma o imprudentment

Si algú, per imprudència, o per irreflexió, o volent fer broma, o enmig d'una multitud qualsevol, deixant anar d'improvís un cop nociu [inofensiu *segons B en lloc de nociu*], feria algú i el matava, si amb el seu jurament o amb testimonis demostrava que això no fou comès amb malícia premeditada ni amb voluntat de fer mal, el qui donà el cop no sofrirà la infàmia d'homicidi ni se'l podrà condemnar a mort, perquè no occí el difunt voluntàriament. Però, com que colpejà imprudentment i no tingué cura d'evitar l'ocasió, [el dany *segons B en lloc de l'ocasió*] haurà de pagar una lliura d'or als parents del difunt i serà assotat amb cinquanta cops de flagell.

VI,5,8 *Recc. Erv.*] **VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Si algú mata un home per un càstig prudent

Si un alumne, o un que està sota patrocini o sotmès a servitud, en ser colpejat pel mestre, pel patró o per l'amo amb un càstig escaient i discret, resultava mort pels assots, si aquell que ensenya o corregeix no tenia envers ell cap rancúnia ni malvolença, si el mata, no podrà ser infamat per homicidi ni castigat. Perquè, com diu la Sagrada Escriptura de Déu, «qui no té per res la disciplina, serà desventurat».

VI,5,9 *Recc. Erv.*] **VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Si un home lliure mata un serf en els casos abans esmentats

Si un home lliure mata un serf, no per voluntat, sinó en les diverses circumstàncies abans esmentades, l'autor haurà de pagar a l'amo del serf la meitat de la indemnització que s'ha establert per als homes lliures.

VI,5,10 *Recc. Erv.*] **X. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Si un serf mata un home lliure en els casos abans esmentats

Si un serf mata un home lliure, no per voluntat, sinó en les diverses circumstàncies abans esmentades, que pagui la indemnització que la sentència anterior estableix sobre els homes lliures que maten casualment. I si l'amo no vol fer-ne esmena en lloc del serf, aleshores caldrà lliurar tot seguit el serf.

VI,5,11 *Recc. Erv.*] **XI. ANTIGA**

Si un home és mort intencionadament.

Qualsevol home, si mata un altre intencionadament, no per casualitat, que sigui castigat per homicidi.

VI,5,12 *Erv.*] **XII. FLAVI KHINDASVINT, REI**

Que els amos no matin els seus serfs sense culpa, i si un home lliure mata un home lliure

Si tot aquell que sigui reu d'un crim o partícip d'una decisió nefària no ha de quedar de cap manera sense càstig, quant més aquell que ha comès ultratjosament un homicidi per afecció a la maldat? Per això, com que sovint els serfs moren per arrogació d'amos cruels sense una investigació pública [sense culpa dels seus serfs *segons B en lloc de* sense una investigació pública], cal extirpar completament aquesta permissivitat i que tothom compleixi sempre més la sentència d'aquesta llei; o sigui, que cap amo ni cap mestressa no occeixi mai cap dels seus serfs ni serves ni cap altra persona sense un judici públic [culpa *segons B en lloc de* judici públic]. Però si un serf o una serva o un altre qualsevol cometien un crim pel qual poguessin rebre la deguda sentència de mort i l'amo o la mestressa els mataven o els feien matar per algun crim molt greu, així que això arribi a coneixement d'un jutge qualsevol, l'amo o la mestressa han d'ésser obligats immediatament a presentar-se a judici, de manera que per proves dels serfs o de les serves o amb el seu jurament confirmin que havien comès un crim tal que els feia dignes d'ésser castigats amb la pena de mort [segons els usos d'aquest món *add. B*]. Ja que si algú, per malvada disposició, intentava matar per si mateix o per un altre un serf seu o una serva

seva sense culpa, que pagui una lliura d'or per la temeritat d'aquest fet i, a més, marcat per sempre d'infàmia, mai més no li sigui permès de testificar. Si algú, però, matava o feia matar un serf o una serva d'altri per deliberació de la seva voluntat, l'amo dels qui foren occits haurà de rebre dos serfs o dues serves de la mateixa vàlua, que li donarà l'homicida. I si tal volta un amo o una mestressa moguts per una incitació injuriosa o per la ira contra un serf o una serva, tant propis com d'altri, mentre els apliquen un càstig, percutint-los amb qualsevol mena de cops perpetraven un homicidi, si demostraven per mitjà de testimonis que havien comès aquell homicidi sense voler-ho, o bé exculpaven la seva consciència jurant-ho, no podran ésser subjectes a la sentència d'aquesta llei. Ara bé, si uns serfs o unes serves deien que han comès un homicidi contra uns companys seus de servitud o contra qualsevol altra persona per ordre o consentiment dels amos i, sotmesos a tortures, afirmaven que els mateixos amos els ho havien ordenat, els serfs o les serves que cometin tals coses han d'ésser flagel·lats públicament amb cent assots i decalvats ignominiosament; si els amos, d'altra banda, juraven que no havien ordenat res d'això, que no siguin sotmesos de cap manera a la sentència d'aquesta llei; i quant a aquells que haguessin matat els seus companys de servitud, que llur causa resti sota la potestat del seu amo, de manera que tinguin llicència per fer d'ells el que vulgui. Però si un [serf *add. B*] mata un serf d'altri, ha d'ésser lliurat sens dubte a aquell a qui matà el serf o la serva. Tanmateix, qualsevol persona lliure que es descobreixi que, per la rapinya d'un robatori, ha matat insidiosament un altre qualsevol que es trobava en camí o a casa seva, que sigui castigat immediatament per homicidi. I com que qualsevol que amb el seu consell o amb les seves ordres instigui a cometre un homicidi ha d'ésser considerat més culpable que aquell que cometé d'obra l'homicidi, ens ha semblat oportú d'establir especialment que, llevat de la causa dels serfs, dels quals s'ha parlat més amunt, si un amo o una mestressa ordenen matar un home o una dona lliures per mitjà del seu serf o de la seva serva, i per la investigació davant del jutge aquests confessen tals coses sobre els seus amos, si no poden confirmar això per un testimoni legítim, no serà convenient de donar crèdit als serfs per damunt dels seus amos; però aleshores, els mateixos amos de qui es diu que ordenaren tals coses que s'apressin a restituir la seva innocència davant del jutge mitjançant el seu jurament. I els mateixos que han confessat que cometeren l'homicidi, que siguin castigats per l'homicidi o que siguin lliurats als parents o als pròxims dels qui foren occits perquè tinguin la potestat de fer d'ells el que vulguin. I si els seus amos no volien jurar, el serf i la serva que cometeren coses tan culpables, després de rebre dos-cents assots, que, a més, siguin ignominiosament decalvats; però els amos per ordre dels quals fou comès tal crim, que sàpiguen que seran castigats amb la pena capital. I si alguns homes lliures deliberaven de cometre un homicidi de comú acord, aquells que s'escaigui que hagin descarregat el cop o que amb

qualsevol escomesa hagin mort una persona, han d'ésser condemnats a mort; en canvi, aquells que se sap que van prendre la decisió amb ells, encara que no vagin ser autors dels cops, per una decisió tan iniqua, han de rebre cent cops de flagell estirats públicament i sofrir la vergonya de la decalvació, i, a més, que siguin obligats a pagar cinquanta sous cada un als parents pròxims del qui fou occit, o, si no tenien amb què pagar, que els siguin lliurats per sempre com a serfs.

VI,5,13 *Rec.*
Erv. deest

XIII. FLAVI RESCENVINT, REI GLORIÓS

Que no sigui lícit a ningú mutilar cap serf ni cap serva
en cap part del seu cos

Per la llei anterior hem prohibit a la imprudent crueltat dels amos d'occir els serfs. A més, perquè no estrafacin la plasmació de la imatge de Déu exercint la seva crueltat en els súbdits, ha semblat oportú de prohibir la mutilació dels cossos. Per això decretem que, qualsevol amo o mestressa que, sense la consideració del jutge i amb un crim manifest, talli al seu serf o a la seva serva una mà, el nas, la llengua, l'orella o el peu, o els buidi un ulls o els mutili qualsevol part del cos o mani que els sigui mutilada o extirpada, sigui relegat a tres anys d'exili sotmès a penitència per part del bisbe del territori on resideix o en què s'ha comès el crim. I tots els seus béns, si té fills que, tanmateix, no hagin estat participants del seu crim, que aquests els conservin i els administrin, i n'hauran de donar comptes a l'amo quan torni. Però, si no hi havia fills legítims, que el jutge encomani la custòdia dels seus béns a altres parents de manera que, quan torni, li siguin donats comptes dels seus béns. Però si no hi ha cap parent pròxim, el mateix jutge en tindrà cura de manera que ho administri i ho conservi tot i després li'n doni comptes.

VI,5,13* *Nova*

FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

Que no sigui lícit a ningú mutilar cap serf [seu *add. B*]
ni cap serva en cap part del seu cos

Emulant totes les virtuts i no els defectes dels nostres predecessors, trobem que aquesta llei fou publicada amb tota justícia i injustament abrogada; per això, perquè no es relaxin els frens per tal d'evitar que la imatge de Déu sigui deturpada amb els pecats dels homes, jo, Flavi Ègica, rei, en nom de Déu, l'he tornada a introduir amb les mateixes paraules i amb el mateix contingut, en el mateix ordre en què abans la col·locà l'autoritat d'un príncep anterior, i que comença així: Per la llei anterior hem prohibit a la forassenyada crueltat dels amos d'occir els serfs. A més, perquè no estrafacin la plasmació de la imatge de Déu exercint la seva crueltat en els súbdits, ha semblat oportú de prohibir la mutilació dels cossos. Per això decretem que, qualsevol amo o mestressa que, sense l'examen del jutge i sense crim manifest, talli al seu serf o a la seva serva una mà, el nas, la llengua, l'orella o el peu, o els buidi un ull o els mutili qualsevol part [dels membres *add. B*] del cos o mani que

els sigui mutilada o extirpada [sigui amb ferro, fuet o qualsevulla mena de lesió, que el fisc s'apoderi de la meitat dels seus béns i, a més, *add. B*], sigui relegat a tres anys d'exili sotmès a penitència per part del bisbe del territori on resideix o en què s'ha comès el crim. I tots [la meitat restant *segons B en lloc de tots*] els seus béns, si té fills que, tanmateix, no hagin estat partícips del seu crim, que aquests els conservin i els administrin, i n'hauran de donar comptes a l'amo quan torni. Però, si no hi havia fills legítims, que el jutge encomani la custòdia dels seus béns a altres parents de manera que, quan torni, li siguin donats comptes dels seus béns. Però, si no hi ha cap parent pròxim, el mateix jutge en tindrà cura de manera que ho administri i ho conservi tot i després li'n doni comptes [i que el serf i la serva quedin en llibertat *add. B*].

VI,5,14 *Recc. Erv.*] XIII. <XIII.> FLAVI KHINDASVINT, REI

Que sigui lícit a tothom d'acusar un homicida

Si ningú no acusa un homicida, el jutge, així que conegui el crim comès, que tingui llicència per a constrènyer el criminal perquè el culpable rebi la pena que mereix. En efecte, per manca d'acusador o tal volta per algun col·ludi, no s'ha de diferir la punició del crim, sinó que la muller tindrà llicència per a indagar la mort del marit o si ha sofert algun dany per part d'un altre, com també el marit, si s'escau que la muller ha estat víctima d'una cosa semblant, i per a apressar legalment la venjança del crim; de tal manera que, si mentre dura aquesta demanda contra el reu, el marit o la muller acabaven la seva vida i deixaven la causa inconclusa, els seus fills o els parents a qui pertoca la legítima successió per a rebre l'herència, estiguin facultats per acusar el reu o homicida i per prosseguir-ho insistentment, tal com ho haurien pogut fer els pares. Perquè no és digne dels parents o dels pròxims posseir l'herència sense que el reu o homicida rebi la deguda sentència de condemna. I si el jutge, advertit d'aquest fet, es nega a fer-se'n vindicador i, mentre dóna allargs als acusadors, arriba al coneixement del rei una querella sobre això, que sàpiga que haurà de donar al demandant, pel difunt que no volgué vindicar, la meitat de la pena per homicidi, o sigui, cent cinquanta sous. I els béns d'aquell que ha d'ésser castigat pel seu crim, no és permès que ningú els usurpi abans que sigui donada sentència per un judici de punició segons la llei.

VI,5,15 *Recc. Erv.*] XV. <XIII.> FLAVI KHINDASVINT, REI

Que es concedeixi als parents i als estranys d'acusar un homicida

Atès que els reus de la resta dels crims convé que rebin sempre les penes que mereixen, cal considerar inadmissible que mai quedin impunes els homicides, que més aviat escau que siguin castigats amb una duresa més severa. Per tant, perquè l'homicida no pugui eludir el que ha comès

ni algú intenti tal volta ocultar el seu crim amb alguna excusa, es dona llicència per a acusar, en primer lloc, als parents del qui ha estat mort; i si els parents pròxims es mostraven tebis a investigar la mort del difunt o bé ho diferien, aleshores obrim la possibilitat d'acusar l'homicida tant a tots els altres parents en general com als de fora la família; de tal manera que, aquell que hagi intentat excusar fraudulentament un homicida o bé defensar-lo, el guany que hagi aconseguit per això, sigui obligat a donar-lo duplicat a l'acusador. Per això, el qui és reu d'homicidi no pot restar mai sense temor, ja que a ningú absolutament no és denegada la llicència per a presentar una acusació contra ell.

VI,5,16 *Recc. Eru.]* XVI. <XV.> FLAVI KHINDASVINT, REI

Si un homicida es refugia a l'església

No oblidem pas que abans d'ara hi hagué diverses disposicions de les lleis sobre els homicides i els fetillers i que foren proposades les penes que cada un d'ells havia de rebre segons la gravetat del seu delict. Tanmateix, com que els autors d'aquesta perversitat, en la mateixa mesura que són prompts a fer el mal, cerquen sovint les ocasions per a esquivar el càstig i generalment s'encomanen a la protecció de les basíliques de Déu, ells que no tenen cap temor de cometre crims contra el precepte diví, per això, com que no ha de quedar mai sense càstig aquest delict, que elimina la vida i que sovint empeny a la ruïna la ment d'alguns, donem aquest edicte que ha de romandre per tots els segles: que la llei mana que qualsevol homicida o fetiller sigui castigat, i que, a més, aquell que cometi tal crim intencionadament i amb consentiment de la seva mala voluntat, no es vegi mai exempt d'aquesta sentència per cap excusa ni per cap autoritat; però també, si s'esqueia que es refugia a l'altar sagrat, que el seu perseguidor no intenti endur-se'l sense l'autorització del sacerdot, i, un cop donada l'autorització del sacerdot i fet el jurament que no es condemnarà aquell criminal amb la pena pública de mort, el sacerdot, amb la seva insistència, l'allunyarà de l'altar i el farà sortir del temple, i que, així, aquell que el persegueix el detingui; i al qui ha estat tret de l'església, que no se li apliqui després la pena de mort

Eru.] sinó que sigui lliurat en poder dels pares o dels parents d'aquell que fou occit, perquè tinguin llicència per fer d'ell el que vulguin, llevat de posar-lo en perill de mort

Recc. Eru.] de manera que, mentre la perversitat dels malvats veu que no pot eludir els suplicis que li són establerts, aterrit almenys per la por, s'abstingui del mal tot aquell a qui la inclinació de la mala voluntat precipita sovint espontàniament a cometre un delict il·lícit.

VI,5,17 *Recc. Erv.*] XVII. <XVI.> FLAVI KHINDASVINT, REI

Dels parricides i de llurs béns

Com que cap homicidi comès voluntàriament no ha d'ésser deixat sense càstig per les nostres lleis, i cal que rebi la mort sobretot aquell que hagi gosat occir un consanguini pròxim, per això promulguem aquest decret que ha de valer per tots els segles: qualsevol que hagi comès un parricidi, o sigui, que hagi matat el pare o la mare, el germà o la germana, o qualsevol pròxim seu amb propòsit i amb intenció de mala voluntat, que sigui detingut immediatament pel jutge i sigui castigat amb la mateixa mort amb què ell intentà punir un altre. De tal manera que, tant si és home com si és dona el qui ha comès el crim de parricidi, si no tenia fills, tota l'herència del parricida pertanyi als hereus pròxims del difunt. Però, si tenia fills d'un altre matrimoni, que la meitat de la seva herència sigui per als fills del difunt i l'altra meitat per als fills del parricida; això si no es demostra que eren còmplices del crim del pare o de la mare. Perquè, si eren coneixedors del crim dels pares, tota l'herència del parricida ha de ser per als fills del qui fou occit. I si ni el parricida ni el qui fou occit deixava fills, aleshores reclamaran íntegrament per a ells tota l'herència del parricida els pares o els parents del qui fou occit, o que no dubtin a adjudicar-se-la aquells pròxims que hagin insistit a vindicar la seva mort.

VI,5,18 *Erv.*]

XVII. ANTIGA

D'aquells que matin els seus consanguinis pròxims

Si el fill dóna mort al pare, o el pare al fill, o el marit a la muller, o la muller al marit, o la mare a la filla, o la filla a la mare, o el germà al germà, o la germana a la germana, o el gendre al sogre, o el sogre al gendre, o la nora a la sogra, o la sogra a la nora [o el cunyat al cunyat *add. B*], o qualsevol a un que li sigui pròxim per consanguinitat o que estigui lligat amb la seva família, que sigui condemnat a mort. I si a causa d'això l'homicida es refugia a l'església o als altars sagrats, ha d'ésser lliurat a la potestat dels pares o dels parents del qui fou occit perquè, salvaguardant únicament la seva ànima, estiguin facultats per a fer d'ell el que vulguin. I tota la seva herència, manem que sigui assignada als hereus del qui fou occit, d'acord amb la disposició de la llei anterior, o també que sigui assignada al fisc, si el difunt no deixava hereus pròxims. Ja que l'homicida no podrà usar lliurement dels seus béns, encara que aconsegueixi eludir la pena de mort.

VI,5,19 *Recc. Erv.*]

XVIII. <XVIII.> ANTIGA

Si un és mort casualment per un consanguini pròxim

Si el pare dóna mort al fill, o la mare a la filla, o el fill al pare, o el germà al germà, o qualsevol a un parent pròxim, constrets per greus ultratges o mentre els repel·lia, i podia demostrar davant del jutge, per testimonis idonis a qui es pugui donar crèdit merescudament, que va cometre el parricidi en defensa de la seva vida, que es retirí sense cap inquietud i que no temí cap perill de la vida, ni perjudicis en els seus béns, ni tortures, salvaguardant aquella precaució que s'ha establert per a tots els casos sobre homicidis.

VI,5,20 *Recc. Erv.*]XX. <XVIII.> FLAVI RECESVINT,
REI GLORIÓS

Si un serf mata un altre serf en els casos esmentats

Si en qualsevol dels casos abans esmentats es descobreix que un serf ha matat un altre serf, de tot el muntant de la indemnització que s'hagi fixat a propòsit de tal cas, l'amo del serf n'ha de pagar la meitat a l'amo de l'altre serf. I si es desdenya de pagar l'esmena per ell, que faci lliurament del serf sense cap dubte.

VI,5,21 *Extr.*]

VAMBA, REI

Dels homicidis

La institució antiga establí en una llei anterior que qualsevol que hagi comès un homicidi voluntàriament resti com a serf sota el dret dels parents o dels hereus pròxims del difunt amb tots els seus béns. Nosaltres, tanmateix, ordenem que qualsevol que d'ara endavant mati una persona, si, volent o sense voler, ha comès un homicidi, si l'home té fills i ha perpetrat aquest delicte sense el voler dels fills ni de la muller, ell mateix sigui lliurat a la potestat dels parents o pròxims del difunt; però que els seus béns els rebin els fills o els hereus del qui perpetrà el crim; perquè creiem que fou ordenat injustament que, per les faltes dels pares, els fills o els néts es vegin reduïts a la mendicitat i que no puguin exercir les ordres dels prínceps uns que convenia que, amb els béns dels pares, menessin els afers públics; ja que fins el Senyor ho ordena quan diu: «L'ànima del pare, l'ànima de la mare, només l'ànima que hagi pecat, ha d'ésser castigada».

LLIBRE SETÈ
DELS FURTS I DELS ENGANYS

Recc. Erv.]

LLIBRE SETÈ DELS FURTS I DELS ENGANYS

I. TÍTOL. DELS DELATANTS DE FURTS

- I. Del delatant i de les coses que es delaten
- II. Que no s'ha de creure la delació d'un serf si no és amb el testimoniatge de l'amo
- III. Si el delatant d'un furt n'és còmplice
- IIII. De la recompensa del delatant
- V. Si un innocent és acusat d'un crim per un delatant

VII,1,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Del delatant i de les coses que es delaten

Que el jutge no sotmeti a turment un reu que és acusat sense que abans l'acusador, si no vol presentar el delatant, s'obligui per un compromís corroborat per tres testimonis sota la condició que, si es demostra amb proves manifestes que aquell que és acusat és innocent, rebrà ell la pena que pretengué per a l'altre; i, tanmateix, després que hagi quedat palesa la innocència de l'acusat, que l'acusador sigui obligat pel jutge a presentar per força el delatant per tal de conèixer la veritat del fet; i si no volia presentar-lo, que almenys doni a conèixer el seu nom perquè, obligat pel jutge, demostrï que és veritat allò que delatà. I si ni el mateix jutge no podia fer-lo comparèixer a la seva indagació a causa de la protecció o del patrocini d'alguna persona poderosa o per por de la règia potestat, que tingui cura de fer-ho arribar al coneixement del rei, si es troba prop; i, si es troba lluny, que ho comuniqui al bisbe o a un jutge perquè la seva autoritat superior faci que es presenti al judici. I si no tenia cura de comunicar-ho, que es restitueixi al querellant tot el que perdé, traient-ho dels béns propis del jutge, per ordre del príncep, del bisbe o d'un jutge [superior]. I si el delatant no podia demostrar tot el que denuncià, que sigui obligat a pagar tota l'esmena. I si la causa és sobre béns, i ell és un home lliure, que pagui una esmena nònuple amb la nota d'infàmia; el serf, en canvi, que pagui una esmena sèxtuple i que, a més, rebi cent assots. I si l'home lliure no tenia amb què pagar, que sigui lliurat com a serf alhora a aquell a qui intentà difamar i a aquell a qui mentí. El serf, en canvi, si no pot pagar l'esmena per si mateix, o si el seu amo no vol pagar-la per ell, que aquest no difereixi lliurar-lo per la seva culpa.

VII,1,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Que no s'ha de creure la delació d'un serf si no és
amb el testimoniatge de l'amo

Si un serf delata quelcom sense que l'amo ho sàpiga, que no sigui cregut, llevat que l'amo afirmi amb el seu testimoniatge que la persona del serf és digna de crèdit, testificant en veritat sobre l'honestetat del seu pensament.

VII,1,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si el delatant d'un furt n'és còmplice

Si es demostra que el delator d'un furt n'és còmplice, que no incorri en cap pena i [sinó segons B en lloc de i] que es vegi lliure del dany del pagament; però que no reclami la recompensa per la delació, sinó que es conformi de poder retirar-se sa i estalvi. I si s'escau que es repartí amb el coautor del furt allò que fou robat, que es limiti a retornar simplement la part que en rebé i que retingué per a si.

VII,1,4 *Recc. Erv.*]

IIII. ANTIGA

De la recompensa del delatant

Si algú delata un lladre i, tanmateix, no és còmplice d'aquell furt, que no rebí per la delació més del valor de la cosa robada; això si s'ha pagat a l'amo de la cosa una indemnització. Però, si es dona la circumstància que aquell que s'ha demostrat que robà cal que sigui occit i no es troben béns de la seva propietat, o si és un serf i els seus béns són reclamats per l'amo com de la seva potestat, i el qui havia perdut els seus béns no ha aconseguit res com a indemnització, aleshores que el delatant obtingui la tercera part dels béns robats com a recompensa de la delació i que ja no reclami res més.

VII,1,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si un innocent és acusat d'un crim per un delatant

Sempre que algú sigui acusat d'un crim, o sigui, d'emmetzinament, de fetilleria, de furt, o de qualssevol fets il·lícits, que el seu acusador es presenti davant del comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o del jutge en el territori del qual resideix, perquè aquests resolguin la causa d'acord amb les lleis. I, un cop hagin comprovat que el crim fou comès, que el comte o el jutge facin detenir el reu; i si no havia comès delictes capitals, aleshores que sigui obligat a pagar l'esmena a aquell envers el qual és culpable, o bé, si no tenia amb què pagar, que li sigui lliurat com a serf; però, si es demostra que és innocent, que surti del judici sa i estalvi. D'altra banda, aquell que féu l'acusació, que rebí la pena i el dany

que hauria hagut de rebre l'acusat si hagués resultat convicte del crim. Tanmateix, que el comte o el jutge no pretenguin interrogar ningú a soles, perquè no pugui haver-hi algun col·ludi de manera que tal volta sofreixi turments un innocent. Al contrari, que no sigui sotmès a la pena abans que sigui acusat amb proves manifestes en presència dels jutges o, almenys, abans que l'acusador no hagi formulat contra ell l'acusació (*inscribere*), tal com es diu en altres lleis; i així, en presència dels jutges abans esmentats, que es dugui a terme la prova del turment.

Recc. Eru.] II. TÍTOL. DELS LLADRES I DELS FURTS

[OBJECTES ROBATS segons B en lloc de FURTS]

- I. Que aquell que recerca una cosa robada exposi què és allò que recerca
- II. Si un serf comet un furt abans o després de ser-li concedida la llibertat
- III. Si un serf que passa a un altre amo comet quelcom d'il·lícit.
- IIII. Si un amo comet un furt amb un serf d'altri
- V. Si un amo comet un furt amb un serf seu
- VI. Si un serf d'altri és persuadit de cometre coses il·lícites
- VII. D'aquells que siguin còmplices amb els lladres
- VIII. Si un compra coses a un lladre sense saber-ho
- VIIII. Si un compra coses a un lladre sabent-ho
- X. Dels diners i dels béns del rei que hagin estat robats
- XI. Del robatori d'esquelles
- XII. Del robatori d'instruments d'un molí
- XIII. Del càstig del lladre
- XIIII. Que el lladre que hagi estat agafat sigui dut al jutge, i que un home lliure que cometi un furt amb un serf pagui una sola esmena
- XV. Si un lladre que es defensa amb l'espasa resulta mort
- XVI. Si un lladre nocturn, en ésser agafat, resulta mort
- XVII. De les coses maltractades o malmeses, i que només es faci esmena d'allò que hagi estat sostret
- XVIII. De les coses que són robades en diverses classes de sinistres
- XVIIII. De l'herència i dels successors del lladre
- XX. D'aquells que deixen anar uns lladres o uns culpables que han estat detinguts
- XXI. Si un serf comet un furt contra el seu amo o contra un company de servitud
- XXII. Dintre de quin termini s'ordena que un lladre detingut sigui presentat al jutge
- XXIII. Si el bestiar d'altri és mort furtivament

VII,2,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Que aquell que recerca una cosa robada exposi
què és allò que recerca

Aquell que recerca una cosa robada ha d'exposar reservadament al jutge què recerca, de manera que li manifesti per senyes evidents què perdé; perquè la veritat no resti ignorada per no haver mostrat les senyes evidents.

VII,2,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Si un serf comet un furt abans o després de ser-li concedida la llibertat

Si algú que viu sota servitud cometia un furt i després era manumès pel seu amo, que allò que abans havia comès no sigui en perjudici de l'amo, sinó que el mateix que cometé coses il·lícites rebí com a serf la pena i el dany establerts per les lleis. I si ho cometia després de ser-li concedida la llibertat, que suporti com un serf tant l'esmena com els assots. I si el que ha comès no és cap fet pel qual hagi d'ésser sotmès a servitud, que resti nogensmenys en la llibertat que li fou concedida.

VII,2,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un serf que passa a un altre amo comet quelcom d'il·lícit

Si un serf, quan passa a un altre amo, roba o sostreu quelcom dels béns de l'amo anterior o comet algun dany contra algú amb la intenció de fer-se adjudicar a l'amo anterior pel delicte de cobdícia, que sigui interrogat pel jutge. I si és convicte d'haver comès el crim, que el seu segon amo faci l'esmena del dany en lloc del serf, si vol fer-ho. I si no vol, que el serf sigui sotmès a suplici segons la gravetat del delicte.

VII,2,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un amo comet un furt amb un serf d'altri

Si un home lliure fos trobat en un delicte amb el serf d'un altre de manera que fessin un furt o arrabassessin quelcom o cometessin alguna cosa il·lícita, que cada un pagui la meitat de l'esmena, d'acord amb una llei anterior, de manera que tots dos siguin assotats públicament. I si l'amo no volia satisfer pel seu serf, que el mateix serf sigui lliurat sens tardança en lloc de l'esmena. I si haguessin comès delictes capitals, que el serf sigui condemnat a mort juntament amb l'home lliure.

VII,2,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si un amo comet un furt amb un serf seu

Si un amo ha anat a cometre un furt amb un serf seu, manem que l'esmena no la pagui el serf sinó l'amo; de tal manera, però, que l'amo sigui flagel·lat públicament amb cent assots d'acord amb la llei. El serf, tanmateix, restarà indemne perquè obeïa les ordres de l'amo que el manava.

VII,2,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

Si un serf d'altri és persuadit de cometre coses il·lícites

Si algú persuadia el serf d'un altre de cometre un furt o de fer qualssevol altres coses il·lícites tal volta fins i tot contra ell mateix, per tal d'ocasionar la ruïna del seu amo, ja que per la seva mala i perversa persuasió amb aquest frau podria reduir aquest serf a la seva servitud amb més facilitat, si aquest frau fos descobert per la investigació del jutge, que l'amo del serf ni perdi el serf ni temi cap acció judicial, sinó que aquell que col·ludí amb el serf i el persuadí de cometre el crim per tal de reduir-lo a la seva servitud amb aquesta excusa, sigui obligat a pagar a l'amo d'aquell serf, com a esmena, el sèptuple de tot el que aquest hagi robat o de tots els béns que s'hagin perdut per culpa seva. D'altra banda, que el serf mateix rebi cent assots en assemblea pública (*in conuentu publice*) pel fet que, menyspreant el seu amo, havia consentit amb el qui l'insidiava; i que així [el serf *add. B*] sigui després lliurat al seu amo.

VII,2,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

D'aquells que siguin còmplices amb els lladres

No tan sols aquell que hagi comès el furt sinó també aquell n'hagi estat còmplice o que, sabent-ho, hagi rebut el que fou sostret en el furt, ha d'ésser comptat entre els lladres i ésser sotmès al mateix càstig.

VII,2,8 *Recc. Erv.*]

VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si un compra coses a un lladre sense saber-ho

Que a cap home lliure no li sigui permès de comprar res a un home desconegut llevat que compti amb un fidejussor digne de crèdit de manera que quedi exclosa l'excusa d'ignorància. I si el comprador actuava altrament, que sigui obligat pel jutge a presentar el garant (*autor*) dintre del temps suficient establert pel jutge [i si el lladre pot rescabalar l'amo dels béns amb una reparació íntegra o amb béns de valor similar, que el comprador posseeixi sense inquietud allà que va comprar, sempre que no aparegui com a còmplice de l'engany; o bé, si l'amo ho prefereix així, que recuperi per a ell la cosa robada i lliuri al comprador el lladre juntament amb la totalitat de la reparació. Però, si el lladre no tin-

gués béns per a rescabalar, com s'ha dit més amunt, l'amo o el comprador amb una reparació, que s'apliqui allò que les lleis estableixen *add. B*]. I si no podia trobar-lo, que demostrí la seva innocència amb el seu jurament o amb testimonis, que ell no sabia que aquell fos un lladre, i que restitueixi el que té en poder seu després de rebre'n la meitat del preu, i que tots dos, després d'haver-s'ho jurat mútuament, prometin que cercaran fidelment el lladre. I si no es podia trobar el lladre de cap manera, que el comprador tan sols retorni íntegrament al seu amo la cosa que fou comprada. Però si l'amo de la cosa coneixia el lladre i no volia denunciar-lo, que perdi totalment la cosa, i que la posseeixi tranquil·lament el comprador. Aquesta norma serà també observada quant als serfs.

VII,2,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si un compra coses a un lladre sabent-ho

Si algú compra a un lladre coses robades sabent-ho, que el comprador presenti el seu garant (*autor*) i que després no s'atardi a pagar l'esmena com a lladre. I si no trobava el lladre, que pagui el doble de l'esmena que han de pagar els lladres; ja que és manifest que és semblant a un lladre aquell que ha comprat una cosa robada sabent-ho. I si això ho feia un serf, que pagui la meitat de l'esmena que han de pagar els homes lliures o bé que el seu amo el lliuri destinat a servir.

VII,2,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Dels diners i dels béns del rei que hagin estat robats

Si algú robava diners o quelcom dels béns del tresor públic, o bé ho transferia al seu ús particular, que en restitueixi el nòuple.

VII,2,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

Del robatori d'esquelles

Si algú robava l'esquilla d'una atzembla o d'un bou, que pagui un sou; per la d'una vaca, que sigui obligat a pagar dos terços de sou (*duos tremisses*); per la dels moltons o de qualsevol altre cap del ramat, sengles terços de sou.

VII,2,12 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

Del robatori d'instruments d'un molí

Si algú robava quelcom dels molins, que restitueixi el que ha robat, que, a més, en faci esmena tal com preveu la llei sobre els altres furtis i, a part d'això, rebi cent assots.

VII,2,13 *Recc. Erv.*]**XIII. FLAVI KHINDASVINT, REI****Del càstig del lladre**

El furt de qualsevol cosa, d'acord amb tota la valoració del preu que s'hagi establert, que sigui reparat a aquell que la perdé, nou vegades més per part d'un home lliure, sis vegades més per part d'un serf, i que tant l'un com l'altre siguin assotats amb cent cops de flagell. I si l'home lliure no té amb què pagar o l'amo es nega a esmenar en lloc del serf, que la persona que s'hagi enturpat barrejant-se en un furt quedi sotmesa per sempre com a serf a l'amo de la cosa.

VII,2,14 *Recc. Erv.*]**XIII. ANTIGA**

Que el lladre que hagi estat agafat sigui dut al jutge, i que un home lliure que cometí un furt amb un serf pagui una sola esmena

Si un lladre és capturat, que sigui conduït davant el jutge perquè, si és un home lliure, restitueixi el nòuple del que hagi robat i rebí cent assots estirat públicament en presència del jutge. I, si no tenia amb què pagar, que es vegi privat de la llibertat i sigui sotmès com a serf a aquell contra qui cometé el furt. Però si és un serf, que sigui obligat a pagar el sèxtuple com a esmena i que rebí cent assots estirat davant el jutge. I que sigui retingut pel jutge sota custòdia fins que el seu amo sigui avisat perquè no s'atardi a pagar l'esmena en lloc del serf, i si l'amo diferia de fer-ho, que el jutge no s'atardi a lliurar el serf, pel seu crim, a aquell a qui causà el dany. Finalment, en aquesta llei cal observar que, si un serf i un home lliure o uns serfs i uns homes lliures robaven un sol animal o una sola cosa qualsevol de comú acord, han de pagar una sola indemnització, o sigui, l'home lliure la meitat del nòuple, i igualment el serf, la meitat del sèxtuple; tanmateix, hauran de rebre els assots segons l'ordre anterior. I també sobre el furt d'un muntant major, comès per un serf i un home lliure o per uns serfs i uns homes lliures, s'observarà la mateixa norma; i, tal com s'ha establert més amunt, hauran d'ésser assotats davant del jutge.

VII,2,15 *Recc. Erv.*]**XV. ANTIGA**

Si un lladre que es defensa amb l'espasa resulta mort

Si un lladre, de dia, volia defensar-se amb l'espasa i resultava mort, que la seva mort no sigui reivindicada de cap manera.

VII,2,16 *Recc. Erv.*]

XVI. ANTIGA

Si un lladre nocturn, en ésser agafat, resulta mort

Si un lladre nocturn agafat en el furt resultava mort mentre intenta endur-se'n les coses que ha robat, que la seva mort no sigui reivindicada de cap manera.

VII,2,17 *Recc. Erv.*]

XVII. ANTIGA

De les coses maltractades o malmeses, i que només es faci esmena d'allò que hagi estat sostret

Si algú maltractava les coses o els vestits d'un altre, o si perjudicava en alguna cosa algú que està de viatge o li robava quelcom d'amagat, que no sigui obligat a satisfer-li el pagament de tot l'equipatge, sinó que s'apressi tan sols a fer-li esmena d'allò que prengué d'amagat o que maltractà, d'acord amb les lleis.

VII,2,18 *Recc. Erv.*]

XVIII. ANTIGA

De les coses que són robades en diverses classes de sinistres

De tot allò que s'hagi robat d'un incendi, d'un esfondrament o d'un naufragi, si algú en rebia quelcom d'un altre i ho ocultava, que sigui obligat a restituir-ho per quadruplicat.

VII,2,19 *Recc. Erv.*]

XVIII. ANTIGA

De l'herència i dels successors del lladre

Si algú succeeix a un lladre quan mor, per herència, o per testament, o per consanguinitat, com que el crim desaparegué junt amb el lladre, que no sofreixi cap càstig, però que pagui el dany de la indemnització [la indemnització del dany *segons B en lloc de* el dany de la indemnització] que hauria hagut de pagar el lladre si hagués viscut. Però si el dany és superior a l'herència, que la cedeixi.

VII,2,20 *Recc. Erv.*]

XX. ANTIGA

D'aquells que deixen anar uns lladres o uns culpables que han estat detinguts

Si algú deixa anar un lladre que ha estat detingut o un que és culpable contra algú, si és persona de posició major (*maioris loci*), que rebí públicament cent assots estirat en presència del jutge per la sola arrogació i que sigui obligat a fer tornar a presentar aquell que deixà anar. I si el deté un altre amb qui no té cap causa, que rebí pel seu treball la quarta part de l'esmena que el lladre pogués fer. Però si el lladre no fos trobat, aleshores que rebí el càstig del lladre aquell que el deixà anar

i que pagui dels seus béns tota l'esmena que hauria pogut satisfer, un cop convicte, el lladre que deixà anar. Ara bé, si és persona de posició menor i feia tornar a presentar el lladre, que rebi també ell cent assots [estirat *add. B*] per la sola arrogació. Però si no es podia trobar el lladre, que rebi ell mateix tant el càstig com el dany del lladre. I si, a part del lladre, qualsevol deixava anar un que és culpable d'un altre crim, que rebi igualment cent assots estirat públicament; i si no podia trobar-lo i fer-lo presentar, que sigui sotmès immediatament al mateix càstig que la sanció de la llei assenyala que havia de sofrir aquell reu que deixà anar. [D'allò que com a càstig pagui l'usurpador o el reu, com hem dit, aquell altre que l'ha agafat en rebi la quarta part *add. B*]. Però si cometia això un serf sense saber-ho l'amo, que rebi dos-cents assots per l'arrogació i que faci tornar a presentar aquell que deixà anar. I si no el feia presentar, que el seu amo, si vol fer-ho, pagui per ell el muntant de l'esmena; i si no volia satisfer-la, que lliuri el serf, pel dany o pel suplici, segons el crim comès.

VII,2,21 *Recc. Erv.*]

XXI. ANTIGA

Si un serf comet un furt contra el seu amo o contra un company de servitud

Si un serf robava quelcom al seu amo o a un company de servitud, que resti sota la facultat de l'amo fer d'ell el que vulgui; i que el jutge no s'immisceixi en aquest afer llevat que ho vulgui l'amo del serf.

VII,2,22 *Recc. Erv.*]

XXII. ANTIGA

Dintre de quin termini s'ordena que un lladre detingut sigui presentat al jutge

Si algú detenia un lladre o un altre culpable qualsevol, que el porti tot seguit al jutge. Sigui com sigui, que no gosi retenir-lo a casa seva més d'un dia o d'una nit. Si algú actuava contràriament, que sigui obligat a pagar cinc sous al jutge per la sola arrogació. I si això ho feia un serf sense coneixement de [el seu *add. B*] l'amo, que rebi cent assots. Però si un serf cometia això amb el voler de l'amo, que la indemnització recaigui en l'amo, de tal manera que, si és persona de condició honorable (*honestioris loci*), sigui obligat a pagar deu sous al jutge, la meitat dels quals se la quedarà el jutge i l'altra meitat la donarà a aquell que sofrí el dany.

VII,2,23 *Recc. Erv.*]

XXIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[ANTIGA *segons B*]

Si el bestiar d'altri és mort furtivament

Si algú és convicte d'haver matat un cavall, un bou o qualsevol altra mena d'animals d'un altre [furtivament *add. B*], de nit o d'amagat, que

sigui obligat a pagar el nòuple com a indemnització. I si no fos convicte d'haver comès tals coses, haurà de jurar-ho indubtablement. Però si això ho cometia un serf per instigació de l'amo i n'era trobat culpable amb indicis manifestos, que l'amo del serf sigui obligat com un lladre a pagar el nòuple com a indemnització. I si el serf no en fos convicte, que sigui encartat (*inscribere*) i, quan es descobreixi que cometé tals coses, que en pagui el sèxtuple o que sigui sotmès com a serf a aquell a qui ocasionà el dany. I si fos trobat innocent, que el demandant rescabali l'amo del serf, segons el que fou decretat en altres lleis.

Recc. Erv.]

III. TÍTOL. DELS USURPADORS I ELS LLADRES D'ESCLAUS

- I. Si algú s'apropia el serf d'un altre
- II. Si es descobreix que un home lliure ha sostret un serf o una serva
- III. Dels fills dels homes lliures que hagin estat sostrets
- IIII. Si un serf sostreu un serf d'altri
- V. Si un serf sostreu un home lliure per ordre de l'amo
- VI. Si un serf sostreu un home lliure sense saber-ho l'amo

VII,3,1 *Recc. Erv.]*

I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si algú s'apropia el serf d'un altre

Qualsevol home lliure que s'hagi apropiat un serf d'altri, que sigui obligat a donar a l'amo el serf usurpat juntament amb un altre serf de la mateixa vàlua. I si això ho feia un serf, que retorni a l'amo el serf usurpat i rebi cent assots. I si el serf usurpat no estigués disponible, que l'amo del serf transgressor doni, al senyor que perdé el seu serf, un altre serf de la mateixa vàlua fins que li sigui restituit el que li fou sostret; i així, el que havia estat donat en lloc seu retorni al servei del seu amo.

VII,3,2 *Recc. Erv.]*

II. FLAVI KHINDASVINT, REI.

Si es descobreix que un home lliure ha sostret un serf o una serva

Si un home lliure sostreia un serf o una serva d'altri, que sigui obligat a donar a l'amo o a la mestressa quatre serfs o quatre serves i que sigui flagel·lat públicament amb cent assots. I si no en tenia per a rescabalarlos, que ell mateix sigui sotmès a servitud.

VII,3,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Dels fills dels homes lliures que hagin estat sostrets

Si algú sostreia o seduïa el fill o la filla d'un home o d'una dona lliures i els feia traslladar dins del nostre poble o a altres regions, que l'autor d'aquest crim sigui lliurat a la potestat del pare, o de la mare i dels fills, si n'hi havia, o dels parents pròxims, de manera que estiguin facultats per occir-lo o per vendre'l, o, si volien, que rebin del lladre mateix una esmena per homicidi, o sigui, tres-cents sous; ja que per als pares d'un que ha estat venut o sostret, això no pot ser més lleu que si s'hagués comès un homicidi. I, si podia fer-lo tornar dels llocs forans al seu país, que el lladre pagui cent cinquanta sous, o sigui, la meitat de l'homicidi, i si no tenia amb què pagar, que ell mateix sigui sotmès a servitud.

VII,3,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un serf sostreu un serf d'altri

Si un serf sostreia un serf d'altri sense que l'amo ho sàpiga, que el serf que hagi fet això rebi cent cinquanta assots estirat públicament davant del jutge; i que així també el qui fou sostret sigui retornat després a l'amo. Aquell, però, a qui fou sostret el serf, que no reclami [que reclami segons *B en lloc de* que no reclami] a l'amo del lladre la recompensa per la captura; de tal manera, però, que, si aquell que fou sostret tardava temps a ser trobat, l'amo del lladre sigui obligat a donar a aquell a qui fou sostret el serf o la seva, un altre serf de la mateixa vàlua, o bé el mateix lladre, perquè restin al seu servei fins que el seu serf o la seva servei li siguin restituïts; i així, que aquell sigui retornat després a l'amo.

VII,3,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si un serf sostreu un home lliure per ordre de l'amo

Si un serf sostreia un home lliure per ordre de l'amo, que l'amo mateix sigui obligat a pagar l'esmena que s'ha establert per als homes lliures; de tal manera que l'amo rebi públicament cent assots i el serf que complí ordres de l'amo no es vegi molestat per res.

VII,3,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

Si un serf sostreu un home lliure sense
saber-ho l'amo

Si un serf sostreia un home lliure sense saber-ho el seu amo, que sigui lliurat sense cap dilació als pares del qui fou sostret, de manera que quedi a llur arbitri fer-ne el que vulguin. I si el qui fou sostret pot ésser recuperat i l'amo vol pagar l'esmena pel serf, donarà una lliura d'or per l'ultratge d'un home lliure [als pares del qui fou sostret *add. B*].

Recc. Erv.]

III. TÍTOL. DE LA CUSTÒDIA I LA SENTÈNCIA DELS CONDEMNATS

- I. Si un jutge, requerit per un crim, després és desdenyat
- II. Que el comte (*comes*) ajudi el jutge a detenir els acusats d'un crim
- III. Si algú crebanta l'empresonament o persuadeix el guardià
- IIII. Del guanys que es poden treure d'aquells que són retinguts sota custòdia
- V. Si un jutge, afavorint els crims, absol un criminal
- VI. De la pena d'un jutge que absol un criminal indegudament
- VII. Que el reu no rebi la sentència de la llei d'amagat, sinó públicament

VII,4,1 Recc. Erv.]

I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si un jutge, requerit per un crim, després és desdenyat

Si algú requereix el jutge per un furt [crim *segons B en lloc de furt*] i després, prescindint d'ell i sense que ho sàpiga, rep quelcom del reu com a indemnització, que pagui per la força cinc sous al jutge per la seva arrogació [i resti sense valor el que s'havia acordat *add. B*]. I si això ho feia un serf sense coneixement de l'amo, que rebi cinquanta assots i que l'amo del serf no rebi temi cap molèstia. I si ho feia amb el voler de l'amo, que l'amo mateix sigui obligat a pagar la indemnització abans esmentada.

VII,4,2 Recc. Erv.]

II. ANTIGA

Que el comte (*comes*) ajudi el jutge a detenir els acusats d'un crim

Cada vegada que un Got o un altre qualsevol sigui acusat d'un crim, o d'un furt, o d'algun delictes, que el jutge el persegueixi per tal de detenir-lo. I si tal volta el jutge tot sol no pot detenir-lo i constrènyer-lo, que demani ajut al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*), ja que no pot bastar-se a si mateix. D'altra banda, que el comte (*comes*) no es retardi a donar-li ajut, perquè el reu del crim no pugui donar curs a la seva insolència.

VII,4,3 Recc. Erv.]

III. ANTIGA

Si algú crebanta l'empresonament o persuadeix el guardià

Si algú crebantava l'empresonament o persuadia el guardià, o si el mateix carceller o guardià, amb algun frau, sense una ordre del jutge, pretengués amollar els qui tenia lligats, que rebi la mateixa pena [multa *segons B en lloc de pena*] i el mateix dany que havien de rebre els reus.

VII,4,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Dels guanys que es poden treure d'aquells que són retinguts
sota custòdia

El jutge que tingui algú retingut sota custòdia, o aquells que detenen els reus o que els reben sota la seva guarda, que no reclamin res en concepte de la guarda a aquells que han posat a la presó essent innocents ni obtinguin cap benefici per llur alliberament. Però, si aquells que tenien en custòdia eren culpables, que no els sigui impedit de reclamar un terç de sou (*tremissis*) per cada un que detenen. Però si tal volta aquell que fou detingut quedava lliure amb la condició de pagar una indemnització, que el mateix jutge l'obligui a pagar-la. I quan per instància seva aquesta arribi íntegrament a aquell a qui és deguda, que el guardià n'obtingui la desena part pel seu treball. Si algú intentava rebre més del que hem establert, que ho restitueixi per duplicat a aquell a qui ho prengué.

VII,4,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si un jutge, afavorint els crims, absol un criminal

Si un jutge, subornat per qualsevol favor, fa matar un innocent, que sigui condemnat amb una mort semblant. Però si absol un criminal que és digne de mort, que sigui obligat a pagar el sèptuple del que havia rebut per la seva absolució a aquell contra qui el reu era culpable, i, allunyat de la potestat judicial com a infame, que sigui obligat pel jutge successor seu a fer presentar a judici aquell que deixà anar, de manera que el culpable d'un crim rebí la pena que es mereix.

VII,4,6 *Recc. Erv.*]

VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De la pena del jutge que absol un criminal indegudament

Que el jutge no perdoni un criminal per la protecció ni per l'amistat de ningú. I si, afavorint els crims, no vindicava l'innocent i absolia el culpable, que no mori ni sofreixi lesions corporals, però que pagui el muntant de l'esmena tant per homicidi com per qualsevol afer.

VII,4,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Que el reu no rebí la sentència de la llei d'amagat,
sinó públicament

El jutge, cada vegada que hagi de fer matar un reu, que no executi el càstig en llocs secrets o amagats, sinó en un aplec públic (*in conuentu publice*).

Recc. Erv.]

V. TÍTOL. DELS FALSIFICADORS DE DOCUMENTS PÚBLICS

- I. D'aquells que pretenguin falsificar els documents i els preceptes del rei
- II. D'aquells que facin documents públics falsos o que intentin falsificar-ne
- III. D'aquells que fingeixin o propaguin instruccions falses en nom del rei o del jutge
- IIII. D'aquells que obrin un testament contra la voluntat del qui encara viu
- V. D'aquells que intenten amagar o falsificar la voluntat d'un difunt
- VI. Si algú es dóna un nom fals o canvia els pares o la família
- VII. De les escriptures fetes anteriorment amb arteria i engany
- VIII. De les escriptures fetes posteriorment amb arteria i engany

VII,5,1 *Recc. Erv.]*

I. ANTIGA

D'aquells que pretenguin falsificar els documents
i els preceptes del rei

Aquells que canviïn, alterin, sostreguin o interpolin quelcom en els nostres decrets o preceptes, que en canviïn el temps o el dia, que els signin, o que hi gravin o hi estampin una signatura espúria: si és persona noble (*honestior*), que perdi la meitat dels seus béns, que serà a benefici del fisc; però, si és persona inferior, que perdi la mà per la qual cometé un crim tan gran. I si s'esqueia que morien els auditors o els jutges a qui havia estat encarregada l'audiència o la direcció de l'afer, que sigui lícit al bisbe del lloc o a un altre bisbe, o als jutges veïns del territori on s'havia ordenat que es dugués a terme el plet, presentar l'ordre donada, i que els mateixos jutges ordenin el plet de manera legal i plenament justa.

VII,5,2 *Recc. Erv.]*

II. FLAVI KHINDASVINT, REI

D'aquells que facin documents públics falsos
o que intentin falsificar-ne

El qui faci o proclamï un document públic fals o el posi conscientment en lloc d'un altre o el presenti en un judici, i el qui suprimeixi l'autèntic, el sostregui, el destrueixi, l'adulteri o en tregui el segell, i el qui hi gravi, hi faci o hi estampï una signatura espúria: els autors d'aquests crims i els seus còmplices, quan siguin descoberts, si són persones poderoses, que perdin la quarta part de llurs béns. Però, si sostreïen o adulteraven un instrument que és degut al dret d'altri, que prestin declaració davant del jutge d'haver sostret o adulterat aquell instrument; i que aquesta declaració, corroborada per testimonis,

obtingui la validesa de l'instrument sostret o adulterat. I si no podia recordar clarament què contenia l'instrument, aleshores aquell a qui pertanyia l'instrument, que tingui llicència per a mostrar què contenia clarament, mitjançant el seu jurament i [o segons B en lloc de i] per testimoni; i que així el testimoniatge donat verídicament repari la veritat de l'instrument. I si llurs béns són inferiors al dany que intentaren ocasionar a altres, que ells mateixos, amb tot el que posseeixin, siguin lliurats com a serfs a aquell contra qui cometeren el frau. Tanmateix, d'aquella quarta part que hem manat que fos donada, que per ordre del príncep o del jutge en rebí tres parts aquell que sofí o havia pogut sofrir el dany; però que la quarta sigui reservada a la potestat reial, perquè resti al seu arbitri determinar què n'ha de fer. Ara bé, les persones humils (*humiliores*) i de baixa categoria que es descobreixi que han comès tals coses, també hauran d'escriure la seva declaració segons l'ordre anterior, i que siguin adjudicades per sempre com a serfs a aquell contra qui hagin comès el frau; però, a més, tant les persones humils com les poderoses, hauran d'ésser castigades amb cent assots. I si això ho feien uns serfs i fos manifest que pertanyen al dret d'altri, que siguin assignats per sempre com a serfs a aquells a qui es demostrí que sostragueren, ocultaren o adulteraren un document. I si haguessin fet tals coses per ordre dels seus amos, que tot el dany repercuteixi en l'amo. Això mateix manem que sigui observat sobre aquells que, mirant pel seu lucre, facin desaparèixer o adulterin testaments d'altri o altres escriptures de manera que puguin privar d'alguna cosa a aquells a qui correspon. També aquests manem que siguin tinguts igualment com a falsaris i que siguin castigats amb el dany fixat abans segons la condició de la persona [D'altra banda, els delators de la falsedat, encara que en siguin responsables i reus, sàpiguem que quedaran lliures de tot dany; els altres, en canvi, que s'alegrin d'ésser dignament recompensats *add. B*].

Recc. des. / Erv.] I si no s'esdevenia res dels capítols abans esmentats, o sigui, que ningú no ha adulterat un document públic d'un altre, ni l'ha romput, ni falsificat, ni ocultat, ni ha comès res del que s'ha reglamentat en aquesta llei, sinó que, únicament per negligència, per casualitat o per incúria algú ha perdut un document o diu que li ha estat sostret, si el testimoni que actuà com a subscriptor en aquella escriptura encara és viu, per mitjà d'ell es podrà reparar tot l'ordre de l'escriptura perduda, en presència del jutge. I si s'escau que el testimoni que va actuar com a subscriptor en aquella escriptura ja és mort, aleshores, si es podien trobar uns altres testimonis legítims i sabedors del cas que diguessin que havien vist l'escriptura i que coneixien plenament tot el text i la seva validesa, per mitjà de llur testimoniatge i amb una investigació pública dels jutges, aquell que perdé l'escriptura podrà igualment reparar i conèixer la seva veritat.

VII,5,3 *Recc. Erv.*]**III. ANTIGA**

D'aquells que fingeixin o propaguin instruccions falses en nom del rei o del jutge

Si algú propagava instruccions falses, sense saber-ho, en nom del rei o d'un jutge, que no encorri el blasme de falsedat, però que s'apressi a descobrir aquell que donà l'ordre. I si no en volia dir el nom o no volia declarar quines instruccions n'havia rebut, que ell mateix encorri la imputació de falsedat segons la condició de la seva persona tal com es diu més amunt quant a aquells que hagin fet documents falsos. I si tots dos són còmplices de la falsedat, que tots dos siguin tinguts com a falsaris.

VII,5,4 *Recc. Erv.*]**III. ANTIGA**

D'aquells que obrin un testament contra la voluntat del qui encara viu

Qualsevol que falsifiqui o obri el testament d'algú que encara viu, o qualsevol escriptura referent a les seves darreres disposicions, contra la seva voluntat, que sigui jutjat com a falsari.

VII,5,5 *Recc. Erv.*]**V. ANTIGA**

D'aquells que intenten amagar o falsificar la voluntat d'un difunt

Aquell que ocultí la voluntat [darrera *add. B*] d'un difunt o que hi introdueixi quelcom de fals, que perdi el benefici que tal volta havia d'obtenir per la mateixa escriptura per voler del testador i que sigui per a aquells contra qui intentà cometre el frau; i que, a més, sigui marcat amb la nota d'infàmia per falsedat. I si el que n'hauria pogut aconseguir era molt poca cosa o res, que sigui condemnat com a falsari.

VII,5,6 *Recc. Erv.*]**VI. ANTIGA**

Si algú es dona un nom fals o canvia els pares o la família

Aquell que es dona un nom fals, o canvia la família, o s'atribueix uns pares ficticis, o comet alguna impostura, que sigui reu de falsedat.

VII,5,7 *Recc. Erv.*]**VII. [NOVAMENT ESMENADA *add. B*]
FLAVI KHINDASVINT, REI**

De les escriptures fetes anteriorment amb arteria i engany

Sovint l'astúcia d'alguns ens obliga a disposar noves sancions quan tenim coneixement de les seves noves i horrenes maquinacions de frau destinades a enganyar els altres. Per això, com que n'hi ha molts que s'han lliurat amb tanta afecció a acorralar els altres i que sota el nom d'una sola causa sovint obliguen alguns per molts conceptes a tra-

vés de tota l'escriptura, per la constitució d'aquesta llei que ha de valer per sempre decretem: que qualsevol que, en concloure amb un altre un pacte sobre un afer específic, introdueixi en l'escriptura una disposició d'ordre general i així acorrali algú de manera que, mentre es fa un pacte per una sola causa, a través de l'escriptura insereix pèrfidament la manera de fer desaparèixer tots els drets de l'altre sobre altres afers, o també si s'esdevenia tal volta que algú no per mitjà d'una escriptura, sinó fingint amb altres paraules una cosa diferent, enganyava qualsevol altre en alguna cosa de manera arterosa i fraudulenta [o bé si algunes persones amb qualsevol mena d'engany intentessin vendre o donar una propietat aliena sense coneixement de l'amo, i el qui, sabedor tal vegada de l'engany, acceptés la cosa venuda o donada, que perdi el preu que n'ha pagat i amb totes les millores la torni al seu propietari *add. B*], el qui intenti això, que sigui marcat amb la infàmia pública i que, restant culpable envers aquell que havia enganyat, incorri en la mateixa censura de la llei que ha estat donada sobre els falsaris. Amb el mateix dany i amb la mateixa pena han d'ésser multats també aquells que, per tal d'invalidar fraudulentament una escriptura posterior, es descobreix que, pel contingut d'una escriptura anterior, van comprometre pèrfidament a nom d'un altre aquells mateixos béns que conté l'escriptura posterior; de manera que tant aquell que es descobreixi que va fer tal escriptura amb aquest frau com aquell a nom el qual consta que fou feta, si es reconeix que era còmplice d'aquest frau, siguin castigats amb la mateixa pena que s'ha establert abans, tant en els seus béns com en el seu cos; i, invalidada l'escriptura primera, sigui nogensmenys tinguda per vàlida la posterior.

VII,5,8 *Recc. Erv.*]

VIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

De les escriptures fetes posteriorment amb arteria i engany

No és pas sense raó que és obligat a pagar els deutes d'hereu aquell que esdevé successor d'una herència. Per això, com que cal no donar a ningú cap ocasió de frau, per la sanció d'aquesta llei que ha de valer per sempre establim que tot aquell que per un contracte d'escriptura hagi donat a algú qualsevol cosa i es descobreixi en algun moment que, tanmateix, no era del dret del qui la donà, o que allò que donà ho havia compromès abans a nom d'un altre per una escriptura anterior o per qualsevol mena de tracte, i que després amb alguna argúcia ha donat a algú allò que no era seu o que abans ja havia donat a un altre, quan es posi de manifest l'estratagema d'aquest frau, que el qui el cometé, si és viu, sigui obligat a complir la promesa i la pena que conté l'escriptura feta per ell. Però si tot el frau que s'ha descrit abans es podia descobrir després de la seva mort, el seu hereu [amb el seu patrimoni *add B*] o hereus han d'ésser obligats a satisfer al demandant el que prometé l'autor, juntament amb la pena que conté l'escriptura; i si s'esqueia que el que prometé l'autor o la pena fixada per l'escriptura és superior al valor de

la seva herència, si els hereus no volien satisfer per l'autor, han d'ésser obligats a cedir al demandant allò que posseeixin dels seus propis béns. I si no hi havia hereus, aquells que hagin entrat en possessió dels béns o de l'herència que deixà, caldrà que ho restitueixin tot segons la present sentència; observant també en tals casos el criteri que, si en aquell frau hi intervingué com a còmplice aquell a nom del qual es féu l'escriptura primera, tant el qui la féu com el qui en fou còmplice siguin obligats per igual a satisfer la promesa i la pena que conté l'escriptura posterior, segons el que s'ha dit més amunt, i, a més, d'acord amb el tenor d'una llei anterior, «D'aquells que facin documents públics falsos», han de sofrir els danys que els pertoquen tant en els seus cossos com en els seus béns.

VII,5,9 *Nova*]

D'aquells que, al marge dels notaris públics, s'atreveixin a proclamar o a escriure ordres i lleis dels prínceps

La intolerable perversitat d'algunes accions exigeix establir una llei per als qui han de venir, per tal que aquells que no es corregeixen amb l'amonestament verbal s'esmenin per la coacció de la censura de la llei. I, com que hem sabut que molts no sols escriuen ordres reials, sinó que també en proclamen, i que, un cop escrites, les presenten als notaris perquè siguin corroborades, de manera que, introduint, dictant i escrivint diverses coses en els preceptes del nostre regne intenten fins i tot afegir-hi coses d'importància cabdal que ni han estat disposades per la nostra excelsitud amb un capteniment ordenat, ni són considerades convenients al poble de Déu, ni la institució de la recta veritat determina que calgui imposar-les, d'on veiem que els pobles sotmesos a la nostra autoritat es veuen vexats per gravíssims danys, espolis i fatigues, per això, amb la promulgació d'aquesta nova sanció decretem: que en el present i d'ara endavant, ni d'entre els notaris ni d'entre els homes de qualsevol poble o raça, llevat dels notaris públics o dels propis de l'alta reial, o dels seus fills, o d'aquells que l'encàrrec d'un precepte reial hagi establert, ningú no gosi proclamar i ningú no intenti escriure ordres i disposicions diverses que són decretades en nom del rei, i que ningú no pretengui dur a cap notari allò que s'ha proclamat o escrit, perquè ho corrobori; sinó que únicament els notaris públics i els nostres propis, o els nostres successors en el regne, o aquells a qui hagi estat ordenat per la nostra o per llur clemència, pretendran proclamar i escriure lícitament les ordres o qualssevol disposicions reials. Tanmateix, qualsevol que sigui detingut per totes aquestes coses que acabem de prohibir, tant si és home lliure com si és serf, que sigui flagel·lat amb dos-cents assots per instància dels prínceps o dels jutges, que sigui decalvat ignominiosament, i que, a més, es dolgui de veure's privat del dit polze de la mà dreta, que li serà tallat, ja que gosà, contra els preceptes d'aquesta resolució, exercir unes activitats que no li són degudes.

Recc. Erv.]

VI. TÍTOL. DELS FALSIFICADORS DE METALL

- I. Dels turments dels serfs en delictes dels amos per falsificació de moneda i de la recompensa d'aquells que ho hagin denunciat
- II. D'aquells que adulterin els sous i [o segons *B en lloc de i*] la moneda
- III. D'aquells que adulterin l'or que han rebut amb la mescla d'un altre metall
- IIII. Si es descobreix que els artesans de qualsevol metall han sostret quelcom de les coses que els han estat confiades
- V. Que ningú no refusi un sou de pes íntegre

VII,6,1 *Recc. Erv.*]

I.

Del turment dels serfs en delictes dels amos per falsificació de moneda i de la recompensa d'aquells que ho hagin denunciat.

No prohibim que els serfs siguin turmentats en un delicte de l'amo o de la mestressa per falsificació de moneda, perquè mitjançant llur turment es pugui descobrir més fàcilment la veritat; de manera que, si un serf d'altri ho delatava, i allò que delatà és veritat, que el seu amo, si vol, el manumeti i que el seu preu sigui pagat pel fisc a l'amo; però si no volia fer-ho, que el fisc doni al mateix serf tres unces d'or; però, si fos un home lliure, mereixerà sis unces d'or per la veritat que ha revelat.

VII,6,2 *Recc. Erv.*]

II. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

D'aquells que adulterin els sous i [o segons *B en lloc de i*]
la moneda

Aquell que adulteri els sous, que els retalli o que els raspi, així que el jutge ho sàpiga, que el detingui immediatament i, si és un serf, que li talli la mà dreta. I si després tornava a ser trobat en tals causes, que sigui dut a la presència del rei perquè caigui damunt seu la sentència segons el seu arbitri. I si el jutge diferia fer això, que perdi la quarta part dels seus béns, que serà a benefici del fisc. I si el qui fa això és un home lliure, que el fisc s'apodori de la meitat dels seus béns; però si és persona humil, que perdi la seva condició d'home lliure i que sigui assignat com a serf a aquell a qui el rei ordeni. Tanmateix, aquell que esculpeixi o encunyi moneda falsa, sigui qui sigui, serà sotmès a la mateixa pena d'aquesta disposició.

VII,6,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

D'aquells que adulterin l'or que han rebut amb la mescla
d'un altre metall

Aquell que hagi rebut or per a fer-ne joies i l'adulteri amb la mescla de bronze o de plata o de qualsevol altre metall més vil, que sigui considerat un lladre.

VII,6,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si es descobreix que els artesans de qualsevol metall han sostret
qualcom de les coses que els han estat confiades

Si els qui treballen l'or o la plata, o qualsevol altre artesà, sostreien
qualcom de les coses que els han estat confiades o lliurades, que siguin
tinguts per lladres.

VII,6,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Que ningú no refusi un sou de pes íntegre

Que ningú no gosi refusar un sou d'or de pes íntegre, en qualsevol moneda que sigui, si no és adulterat, ni tampoc exigir res en lloc d'aquesta moneda llevat que tal volta pesi menys del compte. I aquell que actuï altrament i no vulgui acceptar un sou d'or que dona el seu pes sense cap engany o exigeixi una mercaderia per la seva permuta, que, constret per jutge, sigui obligat a pagar tres sous a aquell a qui refusà el sou. Això mateix s'observarà també quant al terç de sou (*tremissis*).

LLIBRE VUITÈ
DE LES VIOLÈNCIES I ELS DANYS INFERITS

Recc. Erv.]

LLIBRE VUITÈ DE LES VIOLÈNCIES I ELS DANYS INFERITS

I. TÍTOL. DE LES INVASIONS I DELS SAQUEIGS

- I. Que només el patró o l'amo siguin considerats culpables si per ordre seva un home lliure o un serf cometen coses il·lícites
- II. Si el posseïdor és expulsat per la força
- III. Si hom aplega la multitud per matar algú
- IIII. Si algú és reclòs violentament dins la seva casa o la seva clasta
- V. Que cap cosa posseïda per un altre no sigui usurpada sense judici
- VI. Si es descobreix que algú ha invitat d'altres a saquejar
- VII. Que no es pertorbi la casa de ningú mentre l'amo n'és absent o es troba en una expedició pública
- VIII. Si fan alguna cosa il·lícita els serfs d'aquell que es troba en una expedició
- VIIII. D'aquells que, anant en una expedició, intentin prendre o saquejar quelcom
- X. Que aquell en poder del qual s'hagi trobat una part de la rampinya digui els noms dels seus socis
- XI. D'aquells que es descobreix que han indicat coses per a rampinyar-les
- XII. D'aquells que prenguin quelcom a un que està de viatge o fent un treball al camp, o bé que intentin ocasionar-li molèsties
- XIII. Si aquell que saqueja resulta mort en el mateix saqueig

VIII,1,1 *Recc. Erv.*]

I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS [KHINDASVINT *segons B*]

Que només l'amo o el patró siguin considerats culpables si per ordre seva un home lliure o un serf cometen coses il·lícites

Amb una disposició general emanada del príncep s'ordena que, si se sap que qualsevol home lliure, o també un llibert o un serf, ha comès quelcom d'il·lícit per ordre del patró o de l'amo, el patró o l'amo restin obligats a tota la satisfacció de les esmenes. En efecte, aquells que pres-

taren obediència a les seves ordres no podran ser tinguts per culpables, ja que es demostra que no ho cometeren per decisió seva sinó per ordre del superior.

VIII,1,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Si el posseïdor és expulsat per la força

Qualsevol que expulsi violentament el posseïdor d'una cosa abans que la sentència del jutge hagi fallat a favor seu, que perdi la causa de què es tracta, encara que tingués la raó. Aquell, però, que ha sofert la violència, que rebi tot el que posseïa en l'estat en què estava i que ho retingui sense cap temor. Però, si envaií allò que no pogué obtenir per mitjà del judici, que perdi la causa i que retorni al qui en fou expulsat altre tant de tot el que envaií.

VIII,1,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si hom aplega la multitud per matar algú

Aquell que aplegui la multitud per matar algú, o aquell que faci una revolta contra un altre, d'on aquest sofreixi un ultratge corporal, o que inciti a fer-la, o que l'ordeni, així que el jutge tingui notícia del crim comès, que no s'atardi a detenir-lo; de manera que el capitost d'aquest delictes, marcat d'infàmia, rebi estirat públicament davant del jutge seixanta assots i que digui el nom de tots els qui van anar amb ell i què van fer, de manera que, si no estan sota el seu patrocini, cadascun dels homes lliures rebi cinquanta assots. Però que els serfs socis en aquest crim, si són d'un altre amo, rebin dos-cents assots cada un estirats públicament davant del jutge per a escarment dels altres.

VIII,1,4 *Recc. Erv.*]

IIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Si algú és reclòs violentament dins la seva casa o la seva clasta

Si algú tanca violentament l'amo o la mestressa dins la seva casa o la seva clasta i li nega la possibilitat de sortir-ne, o bé si ha ordenat a altres que ho facin, que l'autor del delictes pagui a l'amo o a la mestressa, per la temeritat de l'atreuiment, trenta sous d'or, i que, a més d'això, rebi cinquanta assots. Aquells, però, que hagin condescendit al seu mal desig o li hagin prestat ajut perquè fes això, si són homes lliures que no estan sota el seu patrocini, que siguin obligats a donar quinze sous cada un a aquells contra qui feren violència i que per la falta comesa rebin cent assots. Els serfs, en canvi, si cometeren això sense ordres de l'amo o de la mestressa, que rebin dos-cents cops de flagell. Però, si l'amo o la mestressa són tancats pel violentador o l'invasor fora de la seva casa o de la seva clasta de manera que a continuació, cosa que és més greu, els sigui llevada la potestat sobre aquella casa, sobre els servidors i sobre els altres béns, que

el qui hagi comès el delictes assumeixi el dany de la invasió i que, a més, rebi cent cops de flagell. Tanmateix, els homes lliures socs en aquest crim, si no estan sota el seu patrocini, que rebin cent assots i siguin obligats a pagar trenta sous cada un (tres-cents, *segons alguns manuscrits*), que seran sens dubte a benefici d'aquells a qui inferiren aquest ultratge. I si això ho cometeren uns serfs espontàniament sense coneixença dels seus amos, que els serfs sofreixin la pena abans esmentada; però que els amos no encorrin cap injúria ni perjudici. Que sofreixin aquesta mateixa pena aquells que intentin prendre, assignar o segellar la casa d'un altre per la seva autoritat sense una ordre del rei o del jutge.

VIII,1,5 *Recc. Erv.*]

V. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que cap cosa posseïda per un altre no sigui usurpada sense judici

Que cap comte (*comes*), vicari (*uicarius*), administrador (*uilius*), preposít (*prepositus*), representant (*actor*) o procurador, ni cap home lliure, ni tampoc cap serf, no pretengui usurpar abans del judici cap cosa que és posseïda per un altre, darrere el nom de la potestat reial o el dels seus amos o el seu mateix [temeràriament *segons B en lloc de* o el seu mateix]. I si, sense esperar el judici, envaïa allò que és posseït per un altre o que és del dret d'altri, tot el que prengué o envaï a tort,

Recc. des. / Erv.] tant si es tracta de serfs com d'altres béns,

Recc. Erv.] que ho restitueixi per duplicat a aquell del dret del qual fou arrabassat i que sigui obligat a pagar al demandant els fruits de la terra de cadascun dels anys, que haurà jurat fidelment que en tragué. I tanmateix, si això ho féu un serf sense el voler del seu amo, que rebi cent assots estirat públicament, de tal manera que, si l'amo no vol satisfer el doble dels béns, que restitueixi al seu estat tot el que fou arrabassat, juntament amb els fruits i que, per la temeritat del fet, a instàncies del jutge, no deixi de lliurar el mateix serf, perquè el serveixi, a aquell a qui envaï o sostragué els béns. Tanmateix, caldrà investigar diligentment de totes les maneres que aquest serf no vagi cometre això per alguna persuasió o pel projecte d'algun frau amb el voler d'aquell amo a qui consta que foren presos els béns. I si es descobria que fou així, d'acord amb una altra llei, l'amo que aconsellà o que permeté fraudulentament que es fes el mal, haurà de pagar a l'amo del serf el sèptuple de tot el que el serf havia pres, i que l'amo posseeixi el seu serf sense cap inquietud.

VIII,1,6 *Recc. Erv.*]VI. ANTIGA [RECESVINT *segons B*]

Si es descobreix que algú ha invitat d'altres a saquejar

Si algú invitava d'altres a saquejar i destruïa alguna cosa d'algu o robava ramats i animals, haurà de restituir a qui ho robà [o va perjudicar *add. B*] onze vegades més del que se li endugué. I aquells que van estar amb ell, si són homes lliures, que siguin obligats a pagar una esmena de

cinc sous cada un, i si no tenien amb què pagar, que rebin cinquanta assots cada un. Però, si feien això uns serfs sense el voler del seu amo, que siguin assotats amb cent cinquanta cops de flagell cada un i que ho restitueixin tot al seu estat.

VIII,1,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Que no es pertorbi la casa de ningú mentre l'amo n'és absent
o es troba en una expedició pública

Que ningú no pertorbi la casa d'un que és fora o que es troba en una expedició pública; i si envaïa allò que hagués pogut rebre per un judici, mentre és fora aquell contra qui havia pledejat, que li restitueixi el doble. Però, si envaïa alguna cosa que no li és deguda per cap judici, que li restitueixi el triple. Tanmateix, si algú, abans d'anar-se'n en una expedició, fos citat a judici per un avís del jutge per tal de discutir un plet, que no es retardi a discutir la causa per si mateix o que esculli per un mandat escrit una persona que respongui a l'adversari davant del jutge. I si no donava el mandat ni volia respondre per si mateix i, havent-se'n anat així a l'expedició, no defensava la seva causa després d'ésser citat pel jutge, que aquest ordeni de donar a l'adversari allò que reclamava. A aquell, però, quan torni, que li quedi reservat el dret d'acció.

VIII,1,8 *Recc. Erv.*]

VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Si fan alguna cosa il·lícita els serfs d'aquell que es troba
en una expedició pública

Si els serfs d'aquell que es troba en una expedició pública cometien algun crim o algun acte il·lícit i fossin descoberts, que siguin detinguts pel jutge i que siguin castigats d'acord amb la llei segons la gravetat de la culpa. I si l'afer requerís una indemnització o el lliurament dels mateixos serfs [si per a la indemnització calgués lliurar els mateixos serfs *segons B en lloc de si* — serfs], que siguin retinguts pel jutge sota custòdia fins que l'amo, en tornar, o pagui la indemnització, si vol fer-ho, o, si no vol, que els lliuri indubtablement. Però si un serf fos occit o sotmès a tortura injustament, que no s'impedeixi a l'amo del serf, quan torni, defensar la seva causa contra el jutge.

VIII,1,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

D'aquells que, anant en una expedició, intentin prendre
o saquejar quelcom

Els qui van en una expedició, que restitueixin el quàdruple del que hagin pres. I si no tenien amb què pagar, que restitueixin la cosa un sol cop i que rebin cent cinquanta assots. I si feien això uns serfs sense el voler de l'amo, que restitueixin la cosa robada al seu estat i que rebin

dos-cents assots estirats públicament. I que els comtes (*comes*) de les províncies, els jutges i els administradors (*uilicus*) s'esmercin amb el seu zel a fer complir això, perquè no volem que les nostres províncies siguin devastades amb depredacions de la host [domèstiques segons *B en lloc de de la host*].

VIII,1,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Que aquell en poder del qual s'hagi trobat una part de la rampinya digui els noms dels seus socis

Aquell a qui s'hagi descobert el delicte o una part de la rampinya, que sigui obligat immediatament a dir els noms dels seus socis. I si no vol dir-los, que s'atengui al càstig. I si és persona de posició (*honestior*), que doni comptes del seu delicte o bé restitueixi el que fou destruït o saquejat amb una indemnització onze vegades superior i rebi públicament cent assots. I si una part de la rampinya es troba en poder d'un serf, que rebi dos-cents assots estirat públicament i que s'apressi a dir els noms dels seus socis.

VIII,1,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

D'aquells que es descobreix que han indicat coses per a rampinyar-les

Qualsevol home lliure o serf que hagi indicat algunes coses per a rampinyar-les de manera que fossin malmesos els béns d'algú o fossin robats els seus ramats i les seves atzembles, si fos trobat públicament convicte d'això amb proves certes, que rebi cent assots estirat públicament pel fet d'haver-ho indicat.

VIII,1,12 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

D'aquells que prenguin quelcom a un que està de viatge o fent un treball al camp, o bé que pretenguin ocasionar-li molèsties

Aquell que cometi violència o robi quelcom a un que es troba de viatge o bé ocupat en les feines del camp, així que el jutge hagi estat reclamat per això, que el qui ho prengué restitueixi el quàdruple, i si ocasionà alguna mort o algun dany, que pagui l'esmena segons la llei. I si això ho féu un serf sense que l'amo ho sabés, que rebi cent assots i que l'amo pagui l'esmena pel serf. I si l'amo no volgués pagar, que no es negui a lliurar el serf.

VIII,1,13 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si aquell que saqueja resulta mort en el mateix saqueig

Si aquell que ha envaït les coses d'altri és percutit o mort en el mateix saqueig, que aquell que el percutí no sofreixi cap acció judicial.

Recc. Erv.]

II. TÍTOL. DELS INCENDIS I DELS INCENDIARIS

- I. D'aquells que calen foc a les cases tant a ciutat com fora ciutat
- II. Si hom cala foc al bosc
- III. Si quan es va de camí el foc s'estén massa

VIII,2,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

D'aquells que calen foc a les cases tant a ciutat com fora ciutat

Aquell que cali foc a casa d'un altre a ciutat, que sigui detingut pel jutge i condemnat a la foguera, i que amb els seus béns s'indemnitzi l'amo de la casa, si sofrí algun dany, i es pagui el preu de la casa incendiada. Però aquell a qui hagin cremat la casa haurà de jurar davant testimonis, tants com estableixi l'ordre del jutge, que ell declara fidelment el que tenia a casa seva i que no reclama més del que era seu i que no sobrevalora el preu de la casa. I si després de fer el jurament fos convicte d'haver dit alguna falsedat, que sigui obligat a restituir el doble del que s'havia pagat d'acord amb les normes de la deguda indemnització a aquell que l'havia pagada. I si el foc que s'ha calat en una casa, tal com hem dit abans, passava a les cases properes, que els béns de l'incendiari siguin repartits també entre aquells que han perdut les seves cases o els seus béns en l'incendi segons la mesura del dany; això si quedava quelcom dels seus béns després de pagar l'esmena a aquell a casa del qual calà foc; de tal manera que prestin igualment jurament que no reclamen més que no perderen en l'incendi. I si després d'haver-ho jurat es descobria que han comès perjuri, que siguin obligats a pagar el doble del que havien exigit de més a aquell a qui havien volgut perjudicar amb la seva fraudulenta ambició. D'altra banda, aquell que cali foc en una casa [*aliena add. B*] fora ciutat, que restitueixi tot el que s'ha cremat a la casa i que no s'atardi a pagar a l'amo el preu de la casa. Però aquell a qui han cremat la casa ha de confirmar mitjançant jurament davant testimonis que no demana més que no havia perdut. I si després de fer el jurament se sap que ha exigit més que no havia perdut, que sigui obligat a pagar el doble a aquell que s'ha fet càrrec dels danys. I si també es cremen les cases veïnes a conseqüència de l'incendi provocat, si queda alguna cosa dels seus béns amb què els afectats puguin ser indemnitzats, que també ells rebin allò que perderen; abans, però, hauran de declarar mitjançant jurament

davant testimonis que no demanen més que no perderen. I si se sap que van perjurar i que van exigir més, que restitueixin el doble del que van exigir injustament a aquell que danyaren amb aquest frau; de tal manera que el qui incendià la casa rebi com a càstig cent assots. I qualsevol que, havent comès aquest dany, no tingui amb què pagar, que sigui sotmès a servitud. Ara bé, si es descobreix que el serf d'algú calà foc, a ciutat o a fora, que l'amo, si vol alliberar el serf de la pena d'un delicte tan nociu, s'afanyi a pagar la satisfacció pel seu crim; de manera que el serf rebi públicament dos-cents assots. Però que aquell a qui fou incendiada la casa sigui obligat a jurar que no reclama més del que el foc cremà a casa seva. I si l'amo no vol satisfer pel serf, que aquest sigui lliurat al càstig perquè pagui el que cometé amb la pena capital.

VIII,2,2 *Recc. Erv.*]**II. ANTIGA**

Si hom cala foc al bosc

Si algú incendiava un bosc qualsevol d'un altre, o els pinars, o bé les *caricae*, o sigui, les figueres, o cremava arbres de qualsevol mena, un cop detingut pel jutge, que rebi cent assots i que pagui l'esmena pel dany d'acord amb l'estimació d'aquells que ho hagin examinat. I si això ho feia un serf sense coneixement del seu amo, que sigui castigat amb cent cinquanta assots. I si l'amo no volia pagar per ell l'esmena, si ocasionà un dany el doble o el triple del que consta que val el serf, que no s'atardi a lliurar-lo pel que ha fet.

VIII,2,3 *Recc. Erv.*]**III. ANTIGA**

Si quan es va de camí el foc s'estén massa

Aquell que va de camí, si s'escau que aplegava en el camp d'algú i encenia foc per a algun àpat o mogut per la necessitat del fred, que tingui la precaució que el foc no s'estengui massa lluny, i si l'incendi prenia força en les argelagues o en farratges secs, on la flama sol augmentar, que apagui el foc així que creixi. I si la flama s'estenia massa lluny i cremava unes messes o una era o una vinya o una casa o un fruiterar, que sigui obligat a restituir tot el que el foc consumí i a pagar una esmena ja que no tingué cura d'apagar el foc que havia fet.

**Recc. Erv.] III. TÍTOL. DELS DANYS EN ELS ARBRES,
EN ELS HORTS I EN QUALSSEVOL
FRUITS DE LA TERRA**

- I. De la indemnització dels arbres tallats
- II. Si algú devasta l'hort d'un altre
- III. Si amb la caiguda d'un arbre que es talla s'ocasiona una incapacitació o un homicidi
- IIII. Si un arbre parcialment tallat o cremat ocasiona danys
- V. De les vinyes tallades, arrencades o cremades i dels fruits usurpats
- VI. Si una tanca és tallada o incendiada
- VII. Si hom talla els pals d'unes tanques
- VIII. Si algú és agafat en el bosc d'un altre amb el seu carro
- VIIII. Si uns llocs de conreu o de pastura són tancats amb fossats excessius
- X. Dels animals aviats voluntàriament a les messes o a les vinyes
- XI. Si uns animals qualssevol [de qui siguin *segons B en lloc de* qualssevol] ocasionen danys en els fruits de la terra
- XII. Si una prada protegida és destruïda pels ramats
- XIII. Si uns llocs de conreu són destrossats pels animals
- XIIII. Si algú arrabassa el bestiar als qui l'estan foragitant dels conreus o se l'enduu del seu lloc de reclusió per furt [furtivament *segons B en lloc de* per furt] o per la força
- XV. Dels animals que siguin trobats a les vinyes, a les messes o a les prades
- XVI. Si els animals surten dels conreus abans que els en foragitin.
- XVII. Si algú deturpava amb alguna mutilació els animals trobats als conreus

VIII,3,1 Recc. Erv.] I. ANTIGA ESMENADA

De la indemnització dels arbres tallats

Si algú, sense saber-ho l'amo, tallava un arbre d'un altre: si és un arbre fruiter, que doni tres sous; si és una olivera, que doni cinc sous; si és un glaner gros, que doni dos sous; si és petit, que en doni un; si són arbres d'altres espècies i són grossos i alts, que pagui dos sous per cada un, perquè, encara que no llevin fruit, tanmateix, fan servei per a molts usos. I aquesta esmena serà si només han estat tallats; perquè, si després d'ésser tallats sense cap dret són duts a un altre lloc, caldrà donar uns altres arbres [vius *add. B*] semblants juntament amb els que foren tallats o bé pagar el doble del preu esmentat.

VIII,3,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Si algú devasta l'hort d'un altre

Si algú devastava l'hort d'un altre, que sigui obligat pel jutge a pagar-ho a l'amo de l'hort segons l'avaluació del dany; de tal manera que, si això ho feia un serf, a més de pagar l'esmena del mateix dany, rebí cinquanta assots estirat públicament.

VIII,3,3 *Recc. Erv.*]III. ANTIGA [NOVAMENT *add. B*]

Si amb la caiguda d'un arbre que es talla s'ocasiona una incapacitació o un homicidi

Si algú talla un arbre i ocasiona algun dany, o si, quan cau, l'arbre mata algú, que el qui el tallà pagui el dany. I si hi ha persones al voltant de l'arbre, que les avisi abans l'arbre no caigui, i si, després d'haver-les avisades, algú resultés incapacitat o mort per les branques de l'arbre en caure, que el qui tallà l'arbre no temí cap acusació. D'altra banda, si tal volta la caiguda d'aquest arbre incapacitava o matava un ancià o un invàlid o un que estava dormint o que no pogué prendre precaucions, o bé alguna bèstia, que per cada quadrúpede en restitueixi immediatament a l'amo un altre de la mateixa vàlua, i per un home mort, que sigui tingut per homicida; però per haver deixat algú invàlid, que sigui obligat a una esmena segons la norma de les lleis. I si algú tallava un arbre d'un altre, que no s'atardi a rescabalar-lo per la violència feta. I si l'amo de l'arbre havia advertit el qui el tallava i després aquest era occit mentre el tallava, que la seva mort no sigui reclamada de cap manera.

VIII,3,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un arbre parcialment tallat o cremat ocasiona danys

Si un arbre fos tallat en part o fos cremat pel foc parcialment i, trobant-se absent aquell que [sense mala intenció *add. B*] l'havia tallat o l'havia començat a cremar, l'arbre queia, que a l'autor no li sigui moguda cap querella pel dany produït per la caiguda de l'arbre.

VIII,3,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA ESMENADA

De les vinyes tallades, arrencades o cremades, i dels fruits usurpats

Aquell que talli, arrenqui o cremi la vinya d'un altre o que la converteixi en erm, que sigui obligat a restituir a l'amo d'aquella vinya dues altres vinyes del mateix valor, i que a més, l'amo d'aquella vinya destruïda no dubti a reclamar-la com del seu dret. Però, si aquell en recollí els fruits mitjançant la violència, que restitueixi els fruits per duplicat i que tingui cura de restaurar-hi tot el que hi hagués destruït; de tal manera, però,

que pagui per duplicat l'esmena pels fruits amb el jurament dels collidors al temps de la verema. D'altra banda, els serfs que facin tals coses sense que l'amo els ho hagi ordenat, que rebin deu assots per cada cep estirats públicament i que restitueixin completament els fruits, o, si l'amo volia satisfer-ho, que pagui un sou per cada sis ceps. I si el dany fos molt considerable i l'amo no volia pagar l'esmena, que s'afanyi a fer lliurament del serf.

VIII,3,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

Si una tanca és tallada o incendiada

Si algú talla o crema un tros de les tanques dels altres, si és persona de posició major (*maioris loci*), que repari la tanca i que satisfaci pel dany. Però, si es reconeix que s'ocasionà algun dany als fruits de l'amo, que pagui el dany segons l'avaluació dels qui ho hagin examinat i que, a més, doni deu sous. Però també per un camp, si té o tingué [ha de tenir *segons B en lloc de té o tingué*] fruits, i per una prada o per un clos, que sigui obligat a pagar cinc sous; en canvi, per un camp en què no hi havia fruits envoltats per les tanques, que només sigui obligat a reparar la tanca. I si això ho feia una persona inferior, que pagui els danys dels fruits avaluats, que repari la tanca i que rebi públicament cinquanta assots. I si això ho feia un serf sense coneixement de l'amo, que pagui el dany, que repari la tanca i que rebi cent assots. I si això es produí per casualitat, que només repari la tanca que resultà deteriorada; perquè no pot contemplar-se com a delictes allò que no ha estat fet voluntàriament.

VIII,3,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Si hom talla els pals d'unes tanques

Aquell que talli o cremi els pals de les tanques dels altres, si en aquell temps aquell camp no té cap mena de fruits, que sigui obligat a restituir el quàdruple. Però si aquelles tanques envoltaven algun fruit, que sigui obligat a pagar un terç de sou (*tremissis*) per cada pal; de tal manera que, si es perdé quelcom dels fruits, ho pagui íntegrament. El mateix manem que es compleixi quant als horts envoltats per tanques.

VIII,3,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si algú és agafat en el bosc d'un altre amb el seu carro

Si algú agafava un altre mentre surt del seu bosc amb un carro [o sense carro *add. B*] i pretén endur-se'n cèrcols per a bótes o qualsevol mena de fusta sense permís de l'amo, que l'usurpador del bosc d'altri perdi els bous i el carro [i passin a la propietat de l'amo del bosc *add. B*], i allò [altres coses *segons B en lloc de allò*] que l'amo hagi agafat junt amb el lladre o violador, que s'ho quedi sense cap dubte.

VIII,3,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si uns llocs de conreu o de pastura són tancats amb fossats excessius.

Si un té una vinya amb fruits, o una prada o unes pastures i al voltant hi fa uns fossats només per espantar, de manera que només es pugui passar per la vinya o per les messes, el dany que un vianant hagi causat no pot ser-li imputat com a culpa. Tanmateix, si algú envolta de fossats uns camps oberts (*campi uacantes*), que els qui van de camí no s'espantin d'aquests senyals, i que ningú no intenti foragitar-los d'aquestes pastures.

VIII,3,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Dels animals aviats voluntàriament a les messes o a les vinyes

Aquell que avia voluntàriament les atzembles, els bous o altre bestiar a la vinya o a les messes d'altri, que sigui obligat a pagar el dany que s'hagi avaluat. Si és persona de posició major, que pagui un sou per cada cavall o cada bou; per cada cap de bestiar menor, que sigui obligat a pagar un terç de sou (*tremissis*) a aquell a qui hagi ocasionat el dany. Ara bé, si és persona de posició inferior, que pagui íntegrament el dany, que doni la meitat de l'esmena i que rebi quaranta assots estirat públicament. Però, si això ho feia un serf sense ordres de l'amo, que ell mateix o l'amo paguin tot el dany i que el serf rebi seixanta assots.

VIII,3,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

Si uns animals qualssevol ocasionen danys en els fruits de la terra.

Si els animals d'algú, de la mena que siguin, malmeten la vinya o les messes d'altri, que l'amo dels animals que han fet el mal s'afanyi a restituir al propietari, amb els seus propis béns, tant de vinya o de camp com hagi estat malmès, juntament amb uns fruits del mateix valor; de manera que, després de la collita, els torni a rebre aquell que els donà. I si no tenia un camp o una vinya amb què compensar, que doni la quantitat de fruits que s'hagi avaluat en una part igual de camp o de vinya.

VIII,3,12 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

Si una prada protegida és destruïda pels ramats

Aquell que avii el seu ramat en una prada durant el temps en què és prohibit, de tal manera que després no hi pugui créixer l'herba per a ésser tallada: si és un serf qui féu això, que rebi quaranta assots i que el seu amo restitueixi el fenc en la quantitat que hagi estat avaluada; si és un home lliure i de posició inferior, que doni un terç de sou (*tremissis*) per cada dos caps de bestiar amb l'obligació de donar també a aquell que sofrí el dany el fenc que s'hagi avaluat; però, si és persona de posi-

ció superior, que pagui un sou per cada dos caps i que restitueixi el fenc un cop feta l'avaluació.

VIII,3,13 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si uns llocs de conreu són destrossats pels animals

Si algú troba un cavall o el ramat d'un altre a la vinya, a les messes, a la prada o a l'hort, que no els foragiti portat per la indignació, no fos cas que, bo i allunyant-los del dany, els malmeti, sinó que els meni a casa seva per tancar-los i ho faci saber a l'amo dels cavalls o dels ramats perquè en presència seva o dels seus veïns sigui avaluat el dany que s'ha ocasionat i ambdues parts es trobin al camp, i, un cop hagin inspeccionat el dany, sigui mesurada la part del camp, de la vinya, de la prada o de les messes que ha estat destruïda; i que s'esperí fins a l'hora de la collita perquè sigui donat a aquell que sofrí el dany el fruit equivalent d'un lloc no pasturat, un cop feta l'equivalència dels espais, i que en presència de testimonis es recullin els fruits del lloc que fou malmès i del lloc que és intacte, i tot el que es trobi de menys en els llocs que foren malmesos pel bestiar, l'amo [el qui sigui o hagi estat l'amo *segons B en lloc de l'amo*] de les bèsties sigui obligat a restituir-ho. Les bèsties, però, un cop mesurada l'extensió d'aquells llocs, tal com estableixen les lleis, que siguin retornades al seu amo. I si malmet les bèsties mentre les foragita mogut per una indignació immoderada, que compensi el dany a l'amo de les bèsties només amb una indemnització simple i que reclami per a ell les bèsties que ferí o matà; de tal manera, però, que abans pagui les que malmeté. I si les bèsties, mentre són foragitades, prenen mal o moren o cauen contra els pals o les estaques per accident i no per culpa del qui les foragita, que es pagui la meitat del dany, de manera que [o que *segons B en lloc de de manera que*] resti en peu el que s'ha establert en les lleis anteriors.

VIII,3,14 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si algú arrabassa el bestiar als qui l'estan foragitant dels conreus o se l'enduu del seu lloc de reclusió per furt o per la força

Si algú arrabassa el bestiar a qui l'està foragitant dels conreus, si s'escau que és persona noble, que sigui obligat a pagar cinc sous i el doble del dany que s'hagi avaluat; si és persona de posició inferior i no té amb què pagar, que rebi cinquanta assots i que sigui obligat a pagar el doble del dany. Però si feia això un serf, que rebi cent cops de flagell davant del jutge i que el seu amo no sigui objecte de cap acusació. Però si el robava o se l'enduia per la força d'una casa o d'una pleta, que el qui sofrí la injustícia rebi vuit sous i que el qui el prengué [o el robà *add. B*] sigui obligat, a més, a pagar el doble del dany. I si això ho feia un serf, que rebi cent assots i que el seu amo no sofreixi cap dany.

VIII,3,15 *Recc. Erv.*]

XV. ANTIGA

Dels animals que siguin trobats a les vinyes, a les messes
o a les prades

Si algú trobava o agafava unes atzembles o unes bèsties a la seva vinya, a les messes, a la prada o a l'hort, que els tanqui amb la intenció de comunicar-ho tot seguit a l'amo del bestiar el mateix dia o el dia següent. Però, si l'amo del bestiar no volia venir ni enviar ningú, que el dany comès sigui avaluat pels veïns i que l'amo del bestiar sigui obligat pel jutge a comparèixer per a l'esmena, i que pagui el dany. Tanmateix, si aquell que prengué les bèsties demostrava o almenys jurava que aquestes foren les que cometeren el dany, però aquell de qui són les bèsties no venia per a examinar el dany o endur-se-les, que només siguin abeurades i restin tancades durant tres dies; i per haver retingut el bestiar durant tres dies no podrà moure cap acció judicial aquell que es desdenyà de venir per a fer l'examen. Però que, al cap de tres dies, els animals siguin deixats anar i, un cop aviats, si el seu amo es desdenyava de presentar-se, pel sol desdeny, ja que no volgué inspeccionar-ho, que sigui obligat a pagar el doble de l'estimació feta pels veïns. I si aquell de qui és el bestiar es presentava a aquell a qui fou fet el dany pregant-li que accedeixi a examinar el dany i que deixi anar les bèsties, i aquest no s'hi avenia i volia matar el seu bestiar, si es demostra que això ocorregué així, que pagui un sou per cada cap de bestiar gros i un terç de sou (*tre-missis*) per cada cap de bestiar menor. Aquesta llei s'aplica igualment a aquells que abans de tres dies no facin saber que tenen bestiar reclòs. Tanmateix, si això ho feia un serf sense el voler de l'amo, que rebi cent assots i que l'amo no suporti cap dany.

VIII,3,16 *Recc. Erv.*]

XVI. ANTIGA

Si els animals surten dels conreus abans que els en foragitin

Si unes atzembles o un ramat surten dels conreus abans que els en foragitin, que no sigui lícit d'agafar-los perquè no se sap si hi han causat danys. I si aquell a qui pertanyen o algun veí els foragitava, que l'amo de les atzembles o del bestiar sigui obligat a pagar el dany avaluat.

VIII,3,17 *Erv.*]

XVII. ANTIGA

Si algú deturpava amb alguna mutilació els animals
trobats als conreus

Si el qui ha agafat un ramat o altres animals als seus conreus els tallava [sense cap dret *add. B*] els morros [o la cua *add. B*] o les orelles [o altres membres o els desfigurava *add. B*], que es quedi els que deformà i que s'apressi a restituir a l'amo de les bèsties unes altres de sanes i semblants.

**Recc. Err.] III. TÍTOL. DELS DANYS EN ANIMALS
I EN BÉNS DIVERSOS**

- I. Si un cavall o un animal d'altri és tret del seu fermador o és explotat en alguna cosa fora de la voluntat del seu amo
- II. Si un animal prestat és explotat contra les condicions i la voluntat de l'amo
- III. Si hom deforma la crinera o la cua d'un cavall o de qualsevol animal
- IIII. Si hom talla els testicles a un animal d'un altre
- V. Si es malmet el part d'una euga
- VI. Si es malmet el part de qualsevol animal
- VII. Si uns animals qualssevol es fan mal mútuament
- VIII. Si hom mata un animal d'un altre impulsat per algun dany o algun ultratge, o sense cap dany
- VIIII. Si un bou d'altri és sotmès a treballs sense el voler de l'amo
- X. Si uns animals qualssevol són explotats per a trillar a l'era
- XI. Si un ramat és posat en clausura sense que hagi causat danys
- XII. Si un animal ocasiona a algú algun dany
- XIII. Si un animal qualsevol queda invàlid o és mort per algun cop.
- XIIII. Si el bestiar d'un es barreja amb el ramat d'un altre sabent-ho l'amo o sense saber-ho
- XV. Si hom lliga a un animal quelcom de terrorífic de manera que, crebantat per això, queda invàlid o mor.
- XVI. Si un animal de mal demble, mentre és amb l'amo, mata una persona de qualsevol edat.
- XVII. Si algú es treu un animal de mal demble o el reté sense treure-se'l.
- XVIII. Si un animal enfuriat fa mal a qui l'enfurià, aquest en tindrà la culpa.
- XVIIII. Si es demostra que un gos, atiat justament o injustament, ha deixat invàlid o ha mort algú.
- XX. Dels gossos danyosos.
- XXI. Dels danys ocasionats en els vestits.
- XXII. Si algú, mentre camina amb intencions de frau, cau en paranys preparats per a les salvatgines.
- XXIII. Que aquell que posa paranys a les salvatgines triï bé els llocs on els posa i que n'avisi els veïns.
- XXIIII. De les penes dels qui tanquen un camí públic.
- XXV. De l'espai que cal guardar al costat de les vies públiques.
- XXVI. Si els animals d'un que va de camí són foragitats d'uns camps deseparats.
- XXVII. Que no es prohibeixi als qui van de camí el pas per unes pastures que no són tancades.

- XXVIII. Que el qui fa un conreu prop del pas d'un riu envolti la seva labor amb una tanca.
- XXVIII. De la prudència en el tancament dels rius.
- XXX. Dels qui destrueixen els molins i les preses d'aigua.
- XXXI. Dels qui roben les aigües dels recs dels altres.

VIII,4,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Si un cavall o un animal d'altri és tret del seu fermador o és explotat en alguna cosa fora de la voluntat del seu amo

Si algú treu el cavall o algun altre animal d'altri de la trava o del fermador sense que ho sàpiga el seu amo, que li doni un sou. I si a causa d'això la bèstia moria, que el compensi amb un altre cavall o animal de la mateix vàlua. I si l'obliga a caminar cap a un altre indret o el fa treballar sense coneixement de l'amo, que sigui obligat a donar-li'n un altre de la mateixa vàlua juntament amb aquest; això si el seu amo el trobava el mateix dia o el dia següent. Però, si l'animal no fos trobat fins al tercer dia, que aquell que usurpà un animal d'altri sigui tingut per lladre.

VIII,4,2 *Recc. Erv.*]

II. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[ANTIGA *add. B*]

Si un animal prestat és explotat contra les condicions i la voluntat de l'amo

Qualsevol que exploti un animal més enllà del pactat, amb una cursa, amb càrrega o amb un viatge, contra la voluntat d'aquell que el prestà, que doni un sou per cada deu milles. I si es tracta de menys de deu milles, un cop avaluat el trajecte o el treball, que s'avalui l'esmena del dany. I si en resultava incapacitat o mort, que es quedi l'incapacitat i que en doni un altre d'igual; però, si és mort, que en doni un altre de viu igual, sense cap excusa.

VIII,4,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si hom deforma la crinera o la cua d'un cavall o de qualsevol animal

Si algú deforma la crinera del cavall [o l'euga *add. B*] d'un altre o li talla la cua, que sense cap dilació en doni a l'amo un altre del mateix valor juntament amb aquest. Però, si la tallada la feia en un altre animal qualsevol, que sigui obligat a pagar un terç de sou (*triens*) per cada un.

VIII,4,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si hom talla els testicles a un animal d'un altre

Si algú capava, contra la voluntat del seu amo o sense que ho sàpiga, un animal d'un altre o qualsevol quadrúpede que tal volta era destinat a l'estadi [al treball *segons B en lloc de* l'estadi], com és ara si esterilitzava un toro o aquells animals que no es capen [que no es capa *segons B en lloc de* o aquells animals que no es capen], que sigui obligat a pagar el doble a l'amo a qui ha ocasionat aquest perjudici per malvolença.

VIII,4,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si es malmet el part d'una euga

Si algú, de la manera que sigui, fa avortar el part d'una euga prenyada, que restitueixi tot seguit a l'amo un pollí d'un any.

VIII,4,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

Si es malmet el part de qualsevol animal

Si algú fa avortar una vaca d'altri que està prenys, que sigui obligat a donar-ne una altra d'igual a l'amo juntament amb un vedell, i que ell es quedi amb la que féu avortar. Que aquesta norma s'observi també quant als altres quadrúpedes.

VIII,4,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Si uns animals qualssevol es fan mal mútuament

Si les atzembles, els ramats o altres animals de qualsevol es fan mal [o es maten *add. B*] entre ells, que l'amo de l'atzembla o d'altres animals en doni un altre del mateix valor al seu amo i que ell es quedi el que ha resultat inhabilitat o mort.

VIII,4,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si hom mata un animal d'un altre impulsat per algun dany
o algun ultratge, o sense cap dany

Si algú és convicte d'haver matat o ferit un animal d'altri, no impulsat per cap dany comès, que sigui obligat a restituir-ne un altre del mateix valor a l'amo; i si és un serf, que rebi públicament cinquanta assots; en canvi, si és un home lliure, que doni cinc sous. Però si la injustícia d'algun dany l'empenyé a matar-lo o a deixar-lo invàlid, que pagui el preu de l'animal o del ramat mort o invàlid i que no sofreixi cap injúria.

VIII,4,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si un bou d'altri és sotmès a treballs sense el voler de l'amo

Si algú junyeix un bou d'un altre sense que ho sàpiga l'amo, ja sigui per carretejar quelcom, ja sigui per retenir-lo segons el seu voler, que juntament amb aquest en restitueixi un altre del mateix valor a l'amo.

VIII,4,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Si uns animals qualssevol són explotats per a trillar a l'era

Si algú fa entrar un cavall o un animal qualsevol d'altri a l'era, que pagui sengles sous per cada animal. I si, a causa d'això, l'animal resultava mort, que sigui obligat a donar a l'amo un sou i un altre animal del mateix valor.

VIII,4,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

Si un ramat és posat en clausura sense que hagi causat danys

Si algú reté reclòs el ramat d'un altre sense que hagi ocasionat cap dany, si això ho ha fet un serf sense coneixement de l'amo, que rebí només quaranta cops de flagell. Però, si fos un home lliure, que sigui obligat a pagar un terç de sou (*tremissis*) per cada dos caps de bestiar a l'amo a qui fou tancat el ramat. I si alguna de les bèsties resultava invàlida o morta, que se'n faci esmena segons una llei anterior.

VIII,4,12 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

Si un animal ocasiona a algú algun dany

Si un quadrúpede de qualsevol s'escau que ocasiona algun dany, que resti a l'arbitri de l'amo si fa lliurament del quadrúpede que ha fet el mal o si en rescabala aquell que sofrí el dany o rebé algun perjudici, d'acord amb l'estimació del jutge.

VIII,4,13 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si un animal qualsevol queda invàlid o és mort per algun cop

Si algú colpeja una atzembla d'un altre de tal manera que quedi invàlida o tal volta morta dels cops, que aquell que la colpejà sigui obligat a donar-ne una altra del mateix valor a l'amo i que ell reclami per a la seva propietat la que quedà invàlida. I si no tenia cap atzembla, que pagui a l'amo de l'atzembla el preu d'una taxació justa. I que tothom observi el mateix criteri sobre un cavall, o un bou o la resta d'animals.

VIII,4,14 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si el bestiar d'un es barreja amb el ramat d'un altre sabent-ho
l'amo o sense saber-ho

Si el bestiar d'un es barreja amb el d'un altre havent-ho vist aquest, i si aquest bestiar se n'anava del seu ramat sense que ell en tingués consciència, haurà de jurar a l'amo d'aquelles bèsties que no en van sortir per frau ni per culpa d'ell, que no les va usurpar per a ell ni les lliurà a ningú, i que no sigui obligat a pagar res. Però si se les enduia a casa i no en donava avís al jutge o no ho testificava en assemblea pública (*in conuentu publice*) dins el termini de vuit dies, que en faci esmena per duplicat.

VIII,4,15 *Recc. Erv.*]

XV. ANTIGA

Si hom lliga a un animal quelcom de terrorífic de manera que,
crebantat per això, queda invàlid o mor

Si algú tenia la pensada de lligar a la cua d'un cavall [a un animal *segons B en lloc de* a la cua d'un cavall] un cap de ròssa, o els ossos o alguna altra cosa que causés el terror de l'animal i es demostrava que, corrent a causa d'això, sofrí un escrebantament o bé la mort, que s'afanyi o donar a l'amo un altre cavall [animal *segons B en lloc de* cavall] sa, perquè transgredí les normes de la llei. I si el cavall [animal *segons B en lloc de* cavall] no sofrí cap disminució, que rebi cinquanta cops de flagell. I si això ho feia un serf, que sigui castigat amb cent assots.

VIII,4,16 *Erv.*]

XVI. ANTIGA

Si un animal de mal demble, mentre és amb l'amo, mata una persona
de qualsevol edat

Si algú té un bou, un brau o un altre quadrúpede qualsevol que sigui nociu o de mal demble, que s'afanyi a matar-lo abans no faci mal a ningú. I si tenia notícia del mal demble del quadrúpede per les afirmacions dels veïns i després el guardava, tenia por de matar-lo o diferia de fer-ho, i després ocasionava a algú la mort, la invalidesa o bé ferides, que s'apressi a pagar l'esmena segons les lleis [aquesta llei *segons B en lloc de* les lleis]; de tal manera que, si el quadrúpede matava algú, caldrà donar com a esmena per la persona morta cinc-cents sous si es tracta d'un home lliure; però si era un llibert, la meitat de l'esmena, o sigui, dos-cents cinquanta sous. Però si matava el serf d'algú, l'amo del qui fou mort rebrà com a esmena dos serfs de la mateixa vàlua.

VIII,4,17 *Recc. Erv.*]

XVII. ANTIGA

Si algú es treu un animal de mal demble o el reté sense treure-se'l

Si algú té un bou o un altre animal nociu o de mal demble, que s'afanyi a matar-lo o a treure-se'l; de manera que faci saber a tots els veïns que se l'ha tret. I si no el matava [o no l'expulsava *add. B*] sinó que el guardava, que aquell que se sap que el guardava a casa seva esmeni tot el mal que l'animal pogués fer.

VIII,4,18 *Recc. Erv.*]

XVIII. ANTIGA

Si un animal enfuriat fa mal a qui l'enfurià, aquest en tindrà la culpa

Si algú provoca enfuriant-lo contra seu un bou de mal demble, o un gos, o un altre animal, tot el dany que sofreixi cal atribuir-lo a la culpa del qui ho féu.

VIII,4,19 *Recc. Erv.*]

XVIII. ANTIGA

Si es demostra que un gos, atiat justament o injustament, ha deixat invàlid o ha mort algú

Si el gos de qualsevol mossega algú i es demostra que de la seva mossegada algú ha resultat invàlid o mort, que no es promogui cap acció judicial contra l'amo del gos; això si se sap que no atia el gos perquè mossegués. I si atia el seu gos perquè acorralés un lladre o qualsevol criminal, i el gos el mossegà mentre fugia, i resultava incapacitat o mort de la mossegada, que no es promogui cap plet per això. Però, si l'amo l'atia contra un innocent, tal volta per ultratjar-lo [quan està furiós *segons B en lloc de per ultratjar-lo*], que s'apressi a rescabalar-lo segons la llei com si ell mateix li hagués causat la ferida.

VIII,4,20 *Recc. Erv.*]

XX. ANTIGA

Dels gossos danyosos

Si el gos d'algú fos danyós, de manera que destrossés els moltons o comencés a malmetre altres bèsties, i fos agafat, que l'amo del gos, així que n'hagi estat advertit, el lliuri a aquell que sofrí el dany, o que el mati. I si no volia matar-lo o lliurar-lo a aquell a qui consta que s'ocasionà primer un dany, per tot el mal que després faci aquest gos, que el seu amo s'afanyi a pagar una esmena doble.

VIII,4,21 *Recc. Erv.*] XXI. FLAVI KHINDASVINT, REI [ANTIGA *segons B*]

Dels danys ocasionats en els vestits

Si algú amb alguna excusa tallava el vestit d'un altre o l'estripava o el tacava amb sutzures, i la taca quedava palesa al vestit de tal manera que

no es podia treure sense malmetre'l, que resti culpable pel delict comès de manera que restitueixi un altre vestit semblant intacte. I si no tenia un vestit així, que sigui obligat a pagar [a l'amo *add. B*] tot el que podia valer intacte aquell vestit que fou estripat, tallat o tacat. El vestit, però, que fou estripat o tacat que se'l quedi aquell que pagà aquesta esmena. Però, si això ho feia un serf i l'amo no volia pagar l'esmena per ell, que no s'atardi a fer lliurament del serf segons la gravetat del delict.

VIII,4,22 *Recc. Erv.*]

XXII. ANTIGA

Si algú, mentre camina amb intencions de frau, cau en parany
preparats per a les salvatgines

Si algú ha posat parany en una vinya o en un camp a causa de les salvatgines i algú hi cau mentre pretén robar, la culpa cal atribuir-la a aquell que en resultà ferit, perquè entrà fraudulentament en els béns d'un altre.

VIII,4,23 *Recc. Erv.*]

XXIII. ANTIGA

Que aquell que posa parany a les salvatgines triï bé els llocs
on els posa i que n'avisí els veïns

Si algú fa valls a les seves terres [i vinyes *add. B*] per tal d'atrapar-hi salvatgines o para llaços o arcades o ballestes en llocs apartats i deserts on no hi ha cap camí públic que acostumi [o no acostumi *add. B*] d'ésser freqüentat i on no puguin [puguin *segons B en lloc de no puguin*] accedir-hi els ramats; si per aquesta circumstància que hom ha preparat per a les salvatgines es perd o mor un animal d'algú, que el caçador incaut pagui l'animal mort ja que el quadrúpede no pogué prevenir-se'n. Que el caçador, però, avisi abans els homes dels voltants i els veïns; i si, després de l'avis, algú hi cau per imprudència, no escau que per això es presenti contra el caçador cap querella, perquè afrontà el perill aquell que es desdenyà de fer cas de l'avis. Però, si algú que venia d'indrets allunyats i que abans no havia estat avisat hi queia per ignorància i resultava incapacitat o mort, aquell que parà parany i llaços a les salvatgines ha de pagar la tercera part de l'esmena que fins ara havien establert les lleis per als homes incapacitats o morts, perquè no havia de posar aquest perill en un camí de persones sense que ho sabessin.

VIII,4,24 *Recc. Erv.*]

XXIII. ANTIGA

De les penes dels qui tanquen un camí públic

Si hom tanca un camí públic, que no es promogui cap acció judicial contra el qui trenqui la closa o la valla. Però aquell qui tancà un camí que solia ésser freqüentat, si és un serf, que sigui dut pel jutge a la closa, que rebi cent assots i que per ordre del jutge sigui obligat a tornar

a obrir el camí, encara que allà mateix hi hagi messes. Però, si això ho cometé una persona poderosa, que se li exigeixin vint sous. La resta de les persones que cometin tals coses, que siguin obligades a pagar deu sous; de manera que tota l'esmena d'aquest fet sigui assignada al patrimoni del fisc.

VIII,4,25 *Recc. Erv.*]

XXV. ANTIGA

De l'espai que cal guardar a la vora de les vies públiques

Els camins pels quals solem anar a ciutat o a les nostres províncies, que ningú no els embussi gosant violar el nostre precepte; sinó que es deixin lliures a cada banda seixanta peus perquè als qui van de camí no els manqui espai per a fer-hi parada. Tanmateix, si algú transgredia els preceptes d'aquesta llei, si és persona de posició elevada (*maioris loci*), que pagui quinze sous; i que les persones inferiors en paguin vuit, que seran a benefici del fisc. Ara bé, aquells que tinguin una vinya o messes o un prat o un clos al costat del camí, que ho cloguin amb sengles tanques. I si per l'estretor de la pobresa no pot envoltar el camp amb una tanca, que s'apressi a estendre-hi un fossat.

VIII,4,26 *Recc. Erv.*]

XXVI. ANTIGA

Si els animals d'un que va de camí són foragitats
d'uns camps deseparats

Si algú s'enduu de les pastures d'uns camps oberts i deseparats, encara que hom els hagi envoltats amb un fossat, els cavalls, els bous o els animals de qualsevol espècie d'aquells que van de camí, amb la intenció de tancar-los a casa seva, que sigui obligat a pagar un terç de sou (*tremissis*) per cada dos caps de bestiar; però, si només els n'ha foragitat perquè no hi pasturin, que el qui ha rebut l'ultratge rebi un terç de sou (*tremissis*) per cada quatre caps. I si això que acabem d'esmentar ho feia un serf sense coneixement de l'amo, que sigui flagel·lat amb cent assots pel comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o pel jutge, i que l'amo del serf no hagi d'afrontar cap acusació [dany *segons B en lloc de* acusació] ni perjudici.

VIII,4,27 *Recc. Erv.*]

XXVII. ANTIGA

Que no es prohibeixi als qui van de camí el pas per unes pastures que
no són tancades [són tancades *segons B en lloc de* no són tancades]

Als qui van de camí, que no els sigui impedit de dipositar els seus bagatges i de fer pasturar les atzembles o els bous en pastures que no siguin tancades [siguin tancades *segons B en lloc de* no siguin tancades]; de tal manera que no s'aturin en un mateix lloc més de dos dies, llevat que en tinguin permís de l'amo de les pastures, i que no arrenquin de soca-rel arbres majors o glaners, llevat que els ho hagi concedit l'amo del bosc;

en canvi, que no els sigui prohibit de tallar adequadament branques per a alimentar els bous.

VIII,4,28 *Recc. Erv.*]

XXVIII. ANTIGA

Que el qui fa un conreu prop del pas d'un riu envolti la seva labor amb una tanca

Aquell que faci un conreu o una esbancada de riberal en un lloc on hi ha un pas d'un riu o bé que tanqui un lloc per on passen els animals i hi faci conreus, que s'apressi a fer-hi també una tanca. I si no ho feia i sofria algun dany per aquest risc de la seva negligència, que no rebi de ningú cap esmena, ja que no escau que la seva negligència redundi en dany per a un altre.

VIII,4,29 *Recc. Erv.*]

XXVIII. ANTIGA

De la prudència en el tancament dels rius

Els rius majors, o sigui, aquells per on s'esmunyen salmons i altres peixos marins o per on tal volta passen xarxes o qualsevol mena de comerç naval, que ningú no els tanqui completament contra el profit comú de molts vetllant únicament pel seu interès particular; però que no sigui impedit de fer una resclosa fins al mig del lloc on el cabal del riu és més gran, de manera que l'altra meitat resti lliure per a ús de diverses persones. Si algú actuava contra això, que la seva resclosa sigui rompuda pel comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o pel jutge sense cap excusa, i si és persona de posició elevada, que pagui deu sous a aquells a qui ha intentat posar obstacles; però, si és persona inferior, que pagui cinc sous i que rebi cinquanta assots. I si fossin dos, un a cada banda del riu, que no els sigui lícit tancar el riu completament pel fet que cada un digui que ha tancat la meitat de la seva banda; però que no els sigui prohibit de fer la resclosa des de la meitat del riu, l'un més amunt i l'altre més avall. Però, si no hi havia lloc per a fer-ho més que en un sol pas, que les recloses es facin de tal manera que les naus i les xarxes puguin passar pel mig. I si el comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) o algú altre qualsevol pretenia destruir la resclosa contra aquesta disposició nostra, que hagi de donar deu sous a l'amo de la resclosa. Ara bé, si això ho feia una persona de condició menor, que sigui obligat a donar cinc sous a l'amo de la resclosa i que rebi cinquanta assots del jutge d'aquell lloc. Però si ho feia un serf, que sigui sotmès a cent assots.

VIII,4,30 *Recc. Erv.*]

XXX. ANTIGA

Dels qui destrueixen els molins i les preses d'aigua

Si algú destruïa violentament un molí, que sigui obligat a reparar allò que hagi destruït dins el termini de vint dies i que, a més, sigui constret

a pagar vint sous. I si no ho reparava dins el termini establert, que sigui obligat a pagar vint sous més i, damunt, que rebi cent assots. El mateix manem que sigui observat quant a les basses que hi ha prop dels molins i quant a les preses d'aigua. I si un serf intentava fer això, que repari el que ha trencat i que rebi cent assots.

VIII,4,31 *Recc. Erv.*] XXXI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[KHINDASVINT *segons B*]

Dels qui roben les aigües dels recs dels altres

Moltes terres que per la seva situació es veuen mancades de pluges cal que siguin assaonades amb aigües de regatge. L'experiència d'aquestes terres demostra que, si manca l'ús acostumat de les aigües, desapareix l'esperat fruit de la collita. Per això, allà on hi ha més abundor d'aigua, si algú sostreu furtivament i maliciosa l'aigua de les sèquies dels altres, que pagui un sou per cada espai de quatre hores. Però allà on els corrents d'aigua són menors, que pagui un terç de sou (*tremissis*) per quatre hores. L'aigua, tanmateix, que sigui restituïda a l'amo durant el mateix nombre d'hores que es demostrï que fou desviada, perquè pugui regar al moment adequat. Si és un serf qui ha fet això pel seu compte, que rebi cent assots pels cabals d'aigua majors, però cinquanta pels menors.

Recc. Erv.] V. TÍTOL. DE LA PASTURA DELS PORCS
I DE LA DENÚNCIA D'ANIMALS ERRANTS

- I. Dels porcs introduïts en un glaner sense permís o pactadament [abans de fixar un acord *segons B en lloc de* o pactadament]
- II. Dels porcs rebuts entre consorts perquè pasturin les glans de la collita comuna
- III. Si uns porcs que han estat rebuts en un glaner per a pasturar-hi [sota un acord *segons B en lloc de* per a pasturar-hi] són enduts furtivament abans de pagar-ne els delmes
- IIII. Dels porcs errants que són trobats en un bosc
 - V. Si un ramat de qualsevol mena d'animals entra en unes pastures d'altri
 - VI. Que es doni notícia públicament dels animals errants que s'hagin trobat
 - VII. Que aquell que s'hagi emparat d'uns animals errants els retengui i els conservi diligentment
 - VIII. Que els animals errants de què hom s'hagi emparat no siguin tosos ni marcats amb cap senyal ni assignats al dret d'altri

VIII,5,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Dels porcs introduïts en un glaner sense permís o pactadament
[abans de fixar un acord *segons B en lloc de* o pactadament]

Aquell que trobi uns porcs al seu bosc a la temporada de les glans, que prengui primer del pastor alguna prova com a penyora i que en passi avís a l'amo del pastor o als seus parents, de manera que, si s'hi avé, deixi estar els porcs al seu bosc fins a l'hora dels delmes, i que tingui cura de retornar al pastor la penyora que li prengué. I si no volia deixar entrar els porcs de l'altre al seu bosc amb la condició del pagament del delme i tornava a trobar-los al seu bosc, encara que els porcs siguin pocs, el qui protegeix el seu bosc pot matar-ne un. Però, si els porcs fossin molts, que n'agafi dos, que s'atribueixi el dret de matar-los i que no temi per això cap acusació; i tanmateix, que per tercera vegada avisi l'amo dels porcs que ha trobat, de manera que aquest, comptant amb el permís de l'amo del bosc, hi faci entrar els seus porcs i en pagui el delme segons costum. I si ni aleshores no volia comprometre's sobre el pagament dels delmes, i aquell que ho prohibí tornava a trobar-los al seu bosc, que s'atribueixi com del seu dret el delme de tots els porcs. Però, si algú introdueix els seus porcs en un bosc d'altri amb el compromís de pagar-ne els delmes, i els porcs pasturen al bosc de l'altre fins al temps de les boires, que pagui els delmes sense cap objecció. I si no vol retenir els seus porcs fins després de les boires al bosc on els havia introduït, que sigui obligat a pagar a l'amo del bosc un cap per cada vint, tal com és costum.

VIII,5,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Dels porcs rebuts entre consorts perquè pasturin les glans
de la collita comuna

Si sorgeix una disputa entre consorts a propòsit de les glans pel fet que un hi tingui més porcs que un altre, aleshores, que al qui n'hi tingui menys li sigui permès de rebre porcs a la seva porció d'acord amb la partició del terreny que hagin fet, mentre ambdues parts n'hi tinguin igual nombre; i que després es reparteixin els delmes tal com es repartiren les terres.

VIII,5,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si uns porcs que han estat rebuts en un glaner per a pasturar-hi
[sota un conveni *segons B en lloc de* per a pasturar-hi] són enduts
furtivament abans de pagar-ne els delmes

Si algú introdueix uns porcs al bosc d'un altre perquè hi mengin la gla sota el pacte dels delmes i se'ls enduu d'amagat abans de donar-ne el delme, que sigui tingut per lladre i que pagui el delme afegint-hi una

indemnització per furt. Però, si això ho feia un serf sense coneixement de l'amo, que el serf rebi cent assots, i que l'amo no sofreixi cap dany ni perjudici, però que pagui els delmes que deu. Tanmateix, si això fou comès per ordre de l'amo, que el mateix que ho manà [doni el delme i *add. B*] sigui obligat a pagar una indemnització per furt.

VIII,5,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Dels porcs errants que són trobats en un bosc

Aquell que trobi al seu bosc uns porcs errants ho ha de fer saber als veïns o bé ha de tancar-los. I si l'amo dels porcs no es presentava, que s'atribueixi un porc per la primera vegada i que faci saber al jutge que exerceixi més a prop que té tancats a casa seva uns porcs que anaven errants. Després, si no es troba l'amo dels porcs o del ramat, que els guardi com a seus i que n'obtingui el delme per les glans i, quan es presenti l'amo, que rebi la recompensa pel temps de la custòdia, segons l'estimació feta en presència dels jutges.

VIII,5,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si un ramat de qualsevol mena d'animals entra
en unes pastures d'altri

Si un ramat d'altri, d'ovelles o de vaques, entrava en unes pastures, manem que es compleixi el que ha quedat establert quant als porcs. Però els consorts i els hostes (*hospites*), que no se sotmetin a cap querella, perquè consta que els és comú l'ús de les herbes que no havien estat compartimentades. Però aquell que per ventura ha tancat tota la seva porció i envaïx les pastures de l'altre en absència de l'amo, que no intenti fer-ho sense un dret de pastura, llevat que l'amo de la pastura ho vulgui.

VIII,5,6 *Recc. Erv.*]

VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

[ANTIGA *add. B*]

Que es doni notícia públicament dels animals errants
que s'hagin trobat

Que sigui lícit d'emparar-se dels cavalls o dels animals que van errants, de tal manera que el qui els hagi trobats ho comuniqui al sacerdot [bisbe segons *B en lloc de sacerdot*], o al comte (*comes*), o al jutge, o als senyors del lloc, o també en una reunió pública de veïns (*conuentus publicus uicinorum*). I si no ho denunciava, tindrà el càstig d'un lladre. Es mantindrà també el mateix criteri sobre les altres coses.

VIII,5,7 *Erv.*]

VII. ANTIGA

Que aquell que s'hagi emparat d'uns animals errants
els retingui i els conservi diligentment

El qui trobi uns animals errants i sense pastor, que se n'ocupi diligentment de manera que no els causi dany, sinó que els tracti bé i els guardi com si fossin seus. I si l'amo que perdé el seu cavall o el seu animal, no el retroba aperduat sinó ben tractat i sa, que aquell que el trobà rebí quatre vint-i-quatre parts d'un sou (*quaterna siliqua*) per cada cap de bestiar, i que rebí de l'amo del cavall [o de l'animal *add. B*] tot el que juri que ha despès en l'alimentació del cavall [animal *segons B en lloc de cavall*]. Ara bé, si el malmet, que sigui obligat a pagar a l'amo dos animals.

VIII,5,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA.

Que els animals errants de què hom s'hagi emparat no siguin tosos
ni marcats amb cap senyal ni assignats al dret d'altri

Un cavall errant que hagi estat capturat, que ningú no gosi tondre'l ni vendre'l. A més, que no sigui lícit a ningú marcar amb senyals els cavalls, els bous o qualsevol mena d'animals errants. I si algú pretenia vendre o donar un animal trobat, que sigui tingut per lladre segons les lleis. I aquell que el tongui, que sigui obligat a pagar tres sous; així serà també si algú hi marca un senyal.

Recc. Erv.]VI. TÍTOL. DE LES ABELLES
I DE LLURS DANYS

- I. De l'emparança de les abelles que hom trobi
- II. Si les abelles ocasionen danys
- III. De les abelles robades

VIII,6,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

De l'emparança de les abelles que hom trobi

Si algú troba unes abelles al seu bosc o en uns penyals o en una roca o bé en uns arbres [o en qualsevol lloc *add. B*], que hi faci tres vegades el senyal X (*decuria*), anomenat caràcter (*character*), no sigui cas que per haver-lo fet només un cop s'origini algun frau. I si algú obrava contra això i destruïa el que un altre ha marcat, que restitueixi el doble a aquell contra qui ha comès el frau, i que, a més, rebí vint assots.

VIII,6,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Si les abelles ocasionen danys

Si algú construeix ruscs en una ciutat o en una vila i ocasionen danys a algú, que sigui advertit immediatament que els ha de traslladar a indrets retirats perquè no ocorri que en aquell lloc on són ocasionin danys als homes o als animals. I aquell que negligeixi aquestes ordres o l'advertència, si les abelles ocasionaven un dany d'ofegament als quadrúpedes [o als homes *add. B*], que restitueixi per duplicat l'animal que hagi resultat mort; però el que hagi quedat incapacitat, que se'l quedi ell i que en doni un altre d'igual a l'amo [Si causaven invalidesa o mort o dany a persones, que ho esmeni sense tardança d'acord amb la llei, com si ell mateix ho hagués perpetrat *add. B*], i per l'advertiment del jutge que es desdenyà d'escoltar, que sigui obligat a pagar cinc sous.

VIII,6,3 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De les abelles robades

Si algú fos sorprès en un abellar amb la intenció de robar-hi, si no n'havia agafat res, només pel fet d'haver-hi estat sorprès, que pagui tres sous i que rebi cinquanta assots. Ara bé, si se n'enduia quelcom, que sigui obligat a pagar el nònuple i que rebi l'esmentat nombre d'assots. Un serf, però, si, tot i haver-hi entrat, no n'havia pres res, que rebi cent assots. I si n'havia pres quelcom, que sigui obligat a pagar el sèxtuple; i si l'amo no volia pagar l'esmena per ell, que el lliuri com a serf a aquell a qui ocasionà el dany.

LLIBRE NOVÈ

DELS FUGITIUS I DELS DESERTORS

Recc. Erv.]

LLIBRE NOVÈ DELS FUGITIUS I DELS DESERTORS

I. TÍTOL. DELS FUGITIUS, DE LLURS OCULTADORS I DELS QUI ELS FACILITEN LA FUGIDA

- I. Si es descobreix que un home lliure o un serf han ocultat un fugitiu
- II. Si hom solta un fugitiu lligat amb qualsevol mena de fermall
- III. Dins de quin termini ha d'ésser presentat al jutge un serf que estava amagat i que ha estat trobat
- IIII. Si algú acull un fugitiu sense saber que ho és i li dóna hospitalitat
- V. Si algú persuadeix un serf d'altri perquè fugi o si li dóna hospitalitat
- VI. Si un desconegut que ha estat acollit roman molts dies a casa d'un altre
- VII. Si un serf mostra el camí de fugida a un que sap que és fugitiu.
- Recc.*] VIII. Que aquell a casa del qual arribi un fugitiu ho testifiqui als veïns i als prohoms de la localitat
- Erv.*] VIII. De l'acolliment de fugitiu, si un amo o un serf acullen un fugitiu d'altri
- Recc. Erv.*]VIII. Si un serf que ha estat venut dues vegades s'escapa i torna, que resti en llibertat
- X. Que s'investigui sobre un serf fugitiu, no sigui cas que hom l'hagi introduït a casa del qui l'ha acollit, mogut per algun guany
- XI. Si un serf, fent-se passar per lliure, s'està a casa d'un altre amb un sou pactat
- XII. Si un fugitiu és trobat a casa d'una persona qualsevol
- XIII. De la recompensa d'aquell que detingui un fugitiu
- XIIII. Si un serf fugitiu es fa passar per un home lliure
- Erv.*] XV. Si un serf fugitiu es fa passar per un home lliure i amb aquest engany es casa amb una dona lliure
- XVI. De les coses que hagi adquirit un serf fugitiu
- XVII. D'aquells que, havent trobat uns serfs, es desentenenc de retornar-los als seus amos
- XVIII. Si un home lliure o un serf acullen uns lladres per tal d'amagar-los
- XVIII. Que, quan es presenti l'amo, el jutge li lliuri el fugitiu amb totes les coses amb què l'hagi trobat

IX,1,1 *Recc. Erv.*]**I. ANTIGA**

Si es descobreix que un home lliure o un serf han ocultat un fugitiu

Si un home lliure té amagat un serf fugitiu, que sigui obligat a lliurar-lo a l'amo juntament amb un altre de la mateixa vàlua. Però, si un serf ocultava un fugitiu sense coneixement del seu amo, que tots dos serfs rebin públicament cent assots; el seu amo, però, que no sofreixi cap dany.

IX,1,2 *Recc. Erv.*]**II. ANTIGA**

Si hom solta un fugitiu lligat amb qualsevol mena de fermall

Si algú solta un serf d'altri que s'hagi escapat, que estigui lligat amb cadenes o travat amb qualsevol mena de fermalls, que per la seva arrogació doni a l'amo del serf deu sous. Però, si no tenia amb què pagar, que rebi del jutge cent assots i que no s'atardi a recercar el serf i a restituir-lo al seu amo. I si no podia trobar-lo, que sigui obligat a donar a l'amo un serf de la mateixa vàlua o, si no en tenia cap [amb què pagar *add. B*], que ell mateix se sotmeti com a serf a l'amo del serf que soltà. I si això ho feia un serf sense el voler del seu amo, que rebi cent assots davant del jutge. I si aquell que estava lligat no podia ésser trobat, que el serf que el soltà sigui lliurat al servei de l'amo del lligat. Tanmateix, si en qualsevol moment constava que el lligat ha estat trobat, que sigui restituit al seu amo i que el serf que fou donat a canvi retorni al seu propi senyor. Però, si feia això amb coneixement de l'amo, que l'amo mateix pagui una esmena tal com ha quedat establert més amunt sobre els homes lliures.

IX,1,3 *Recc. Erv.*]**III. ANTIGA**

Dins de quin termini ha d'ésser presentat al jutge un serf que estava amagat i que ha estat trobat

Si un serf d'una persona qualsevol es presenta a algú per ocultar-se, que aquest no difereixi de presentar-lo immediatament al jutge. I si no el presentava i el serf romania a casa seva fins a la vuitena nit o bé passava a llocs llunyans, que sigui obligat a donar a l'amo dos serfs de la mateixa vàlua. I si el serf que ha acollit fos trobat amagat a casa seva, que no s'atardi a donar-ne un altre a l'amo juntament amb aquest, ja que no volgué donar-ne coneixement dins el termini establert per les lleis.

IX,1,4 *Recc. Erv.*]**III. ANTIGA**

Si algú acull un fugitiu sense saber que ho és i li dóna hospitalitat

Si algú acollia un fugitiu sense saber que ho és i li donava hospitalitat, i aquest no romania a casa seva més d'un dia i una nit, que juri a l'amo

que reclama el seu fugitiu que ell no sabia que hagués fugit; i si podia demostrar que no ocultà el fugitiu, que es retiri lliure de qualsevol acusació. Però, si volgué aturar-se en aquell lloc durant dos, tres o quatre dies per reparar les despeses o pretenent qualsevol altra excusa, que el qui l'acollí, a requesta de l'amo, sigui obligat a descobrir on romangué després el fugitiu i de qui rebé hospitalitat; i que dins el termini de sis mesos, o trobi el fugitiu, o digui a casa de qui estigué després. I si no podia trobar-lo, haurà d'exculpar la seva consciència jurant-ho. I l'últim que el tingué a casa seva, que faci presentar el fugitiu o que doni a l'amo un serf de la mateixa vàlua; i si després el serf fugitiu fos trobat, que torni a rebre el serf que havia donat a canvi i que es retiri lliure de qualsevol acció judicial.

IX,1,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si algú persuadeix un serf d'altri perquè fugi o si li dóna hospitalitat

Si algú persuadia un serf d'altri perquè fugi, o si li donava hospitalitat sabent que és un fugitiu, o si li tallava el cabell, si el fugitiu podia ésser trobat, que sigui obligat a donar a l'amo, juntament amb el serf escàpol, dos serfs de la mateixa vàlua. I si el fugitiu no fos trobat, que sigui obligat a donar a l'amo tres serfs de la mateixa vàlua. Manem que s'observi la mateixa norma quant a les serves.

IX,1,6 *Erv.*]

VI. ANTIGA

Si un desconegut que ha estat acollit roman molts dies
a casa d'un altre

Si un home desconegut o que s'amaga romania a casa d'algú cinc o set dies, que aquell que el rebé com a hoste o que li donà hospitalitat, abans de vuit dies en doni compte al jutge o al vicari (*uicarius*) de la ciutat més propera o del territori, perquè, d'acord amb la llei sobre l'acolliment de fugitius que acabem de publicar, mitjançant un interrogatori per part d'aquell que gaudeix de més autoritat en aquell lloc, es pugui esbrinar qui és aquell fugitiu o per quins motius anà a casa d'ell. I que així es compleixi íntegrament tot el que disposa l'esmentada llei sobre l'acolliment de fugitius que, com se sap, ha estat recentment establerta per la nostra glòria. A més, cal que es posi una major atenció en els límits de les províncies de manera que es doni notícia de la seva arribada el mateix dia o el dia següent. I si el qui li donà acolliment no ho declarava dins dels vuit dies establerts i es desdenyava de complir el que ordena la llei esmentada, i el serf allargava l'estada a casa seva, que doni a l'amo un altre serf juntament amb aquest, ja que no volgué declarar-ho. I si el qui s'ocultà en la seva fugida es feia escàpol, que el qui l'hostatjà cerqui el fugitiu; i si no podia trobar-lo, que sigui obligat a donar a l'amo dos serfs de la mateixa vàlua.

IX,1,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Si un serf mostra el camí de fugida a un que sap que és fugitiu

Si un serf mostra el camí a un fugitiu d'altri sabent-ho, tant si el fugitiu fos trobat com si no pogués ser-ho, que el serf que li mostrà el camí sigui flagel·lat, nogensmenys, amb cent assots; i que no es mogui cap acció judicial contra l'amo.

IX,1,8 *Recc.*]
Erv. deest]

VIII. ANTIGA

Que aquell a casa del qual arribi un fugitiu ho testifiqui als veïns
i als prohoms de la localitat

Que aquell a casa del qual arribi un fugitiu ho testifiqui als prohoms d'aquell lloc, als vilatans o a qualsevol autoritat; i, si vol retenir-lo a casa seva, pot fer-ho. Quan l'amo del fugitiu es presenti, que el recuperi, i que aquell que l'acollí no sigui objecte de cap acusació. I si per cas el fugitiu se'n va en un altre lloc, ha de jurar, en presència d'aquells a qui testificà el fet, que ell no li aconsellà ni li ordenà que fugís, i que no sap on s'amaga; i després d'això, que no sofreixi cap acusació.

IX,1,9 *Erv.*]
Recc. deest]

VIII. FLAVI ERVIGI, REI

De l'acolliment de fugitius, si un amo o un serf acullen
un fugitiu d'altri

Si a algú li arriba a casa un fugitiu de pas, si aquest, després de rebre d'incògnit l'almoïna, se'n va tot seguit enjondre, no es podrà moure absolutament cap acusació contra aquell que rebé l'hoste per una hora com un foraster, mentre el qui el rebé en aquestes condicions s'exculpi jurant que no coneixia aquell a qui donà almoïna mentre anava de pas. I si el fugitiu romanía d'alguna manera a casa d'un altre durant dos o tres dies, que aquell que li donà acolliment, d'acord amb el que s'ordena en una llei anterior, tingui cura de fer-lo presentar tot seguit, abans del vuitè dia, a les autoritats d'aquell lloc (*priores loci*), al jutge, a l'administrador (*uilicus*) o al prepòsit (*prepositus*), en presència d'un testimoni idoni. I que així el jutge preguntí i investigués de qui és serf, quan va fugir dels seus amos i quan i on l'acollí aquell que el fa comparèixer. I, aplegada així tota la informació i posada per escrit, el jutge i els altres que hi siguin presents hauran de subscriure amb la seva pròpia mà tot el que hagi estat inquirít i indagat; de manera que aquell que el féu comparèixer rebi sota el seu poder el fugitiu i tot el que s'hagi consignat per escrit sobre ell, perquè dintre el termini de vuit dies el restitueixi als seus amos. I si s'esqueia que l'amo del fugitiu es troba lluny, concedit un espai de temps, amb un càlcul d'un dia per cada vint milles, que el qui acollí el fugitiu, el restitueixi, el dia establert, al servei del seu amo allà

on el trobi, ja sigui per si mateix ja sigui per mitjà d'aquell que ell vulgui, i que rebi la seva recompensa de l'amo del fugitiu d'acord amb el que consta en una altra llei, o sigui, un terç de sou (*tremissis*) per cada trenta milles. I si a aquell que acollí el fugitiu li resultava onerós presentar el fugitiu al seu amo a causa de la llargada del camí, que almenys presenti el fugitiu a un representant (*actor*) o un procurador (*procurator*), davant d'un testimoni legítim, allà on sàpiga que l'amo del fugitiu té unes possessions properes i, un cop rebut l'import de la recompensa abans esmentada, que el qui acollí el fugitiu es retiri sense cap inquietud. Ara bé, si feia comparèixer el fugitiu davant del jutge i en ser interrogat pel jutge aquell que compareix no digués de cap manera de qui és serf, que el qui el féu comparèixer deixi el fugitiu en mans del jutge. El jutge, però, que no difereixi fer comparèixer a la presència del rei, sota una estricta vigilància, aquell que li fou lliurat, dins del temps i segons la forma que abans s'han establert; de manera que, interrogat per la potestat reial, allà on se celebra l'assemblea general, el reconeixement del fugitiu sigui efectuat per part de molta gent. Així doncs, un cop establert tot això amb la necessària sanció, qualsevol que d'ara endavant no faci comparèixer davant del jutge o no retorni al seu amo un fugitiu, tant si el coneix com si no, segons les normes que s'han donat, haurà de restituir a l'amo el fugitiu mateix i, juntament amb aquest, un altre serf, que restarà sotmès al seu servei en concepte d'indemnització. I si el fugitiu moria, que el seu amo rebi d'aquell que li donà acolliment dos serfs semblants. Amb aquesta pena serà multat també el jutge si diferís complir l'ordre abans establert. Però, si un serf acollia un fugitiu d'un altre sense el voler del seu amo, que rebi cent assots estirat davant del jutge i que restitueixi tot seguit el fugitiu a l'amo que el reclama. I si el fugitiu que fou acollit per un serf no fos trobat de cap manera, l'amo del serf que li donà acolliment ha d'ésser obligat a donar en lloc seu un altre serf semblant. Ara bé, si l'amo no volia satisfer l'esmena en lloc del serf, que no s'atardi [no s'oposi segons *B en lloc de* no s'atardi] a fer lliurament del serf mateix.

IX,1,10 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Si un serf que ha estat venut dues vegades s'escapa i torna,
que resti en llibertat

Si algú transfereix per venda un serf seu a altres regions fora de les nostres províncies, si després el serf retorna i l'amo el ven altra vegada, que l'amo sigui obligat pel jutge a rebre'l del comprador i que després no inquieti per res el serf rebut, sinó que aquest resti en llibertat. Aquell, però, que, amb notòria cobdícia, havia venut per segona vegada un serf que de llocs forasters retornava a la pàtria, que doni al primer comprador un altre serf de la mateixa vàlua i, nogensmenys, també haurà de retornar el preu a aquell que el comprà després. I, tanmateix, que l'amo primitiu

no pretengui vendre ni sotmetre al seu servei el serf que ha tornat de terres estrangeres; i que aquest serf resti per sempre en llibertat.

IX,1,11 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Que s'investigui sobre un serf fugitiu, no sigui cas que hom l'hagi introduït a casa del qui l'ha acollit, mogut per algun guany

Que un serf fugitiu sigui interrogat perquè digui el nom del seu amo i que sigui investigat diligentment en presència del jutge, no sigui cas que vagi ser introduït a casa del qui l'acollí per tal de treure'n un guany. I si constava que és així, que l'amo que hagi estat trobat en un frau tan gran pagui a aquell a qui intentà implicar en un delictes d'ocultació d'un serf el càstig que ha estat imposat a tals ocultadors. És just, en efecte, que la culpa d'una insídia tan nociva recaigui en el seu autor.

IX,1,12 *Erv.*]

XI. ANTIGA

Si un serf, fent-se passar per lliure, s'està a casa d'un altre amb un sou pactat

Si un serf fugitiu afirma que és un home lliure, i no se sap d'on és, i així roman a casa d'un altre amb la condició d'una soldada, d'acord amb una llei anterior, que abans se'l faci comparèixer davant del jutge i que sigui interrogat. I si la investigació del jutge troba que és un mercenari i no un fugitiu, si després és trobat pel seu amo, no podrà ser tingut com a culpable aquell que, sense saber-ho, acollí un fugitiu en lloc d'un mercenari. L'amo del fugitiu, però, que obtingui la soldada que havia estat acordada. I si el serf que l'amo ha recuperat després d'haver fugit tornava a escapar-se i tornava a acollir-lo aquell que abans l'havia acollit com a mercenari, que no s'atardi a lliurar-lo tot seguit al jutge o a remetre'l al seu amo. Si, altrament, no ho feia, que rebí la condemna d'un ocultador.

IX,1,13 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

Si un fugitiu és trobat a casa d'una persona qualsevol

Si un fugitiu és trobat a casa d'un poderós o d'un altre qualsevol i diu que és persona lliure, o potser no ho diu, que sigui retornat sense dilació al qui el reclama. Però que aquell que l'ha rebut doni garanties que serà present al judici i que abans del judici el fugitiu no serà sotmès a cap tortura, fins que, o bé demostrí la seva llibertat, o bé aquell que el reclama demostrí que és serf. I si el demandant no volgués donar aquestes garanties, que el fugitiu resti sota la fidejussió d'aquell a casa del qual fou trobat el temps que calgui, fins que es pugui saber què ha conclòs el jutge sobre ell d'una manera raonable i sens tardança.

IX,1,14 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

De la recompensa d'aquell que deté un fugitiu

Si algú deté un fugitiu, que rebi com a recompensa per trenta milles o menys, un terç de sou (*tremissis*), per cent milles, un sou, i així, en la mesura que augmenti el nombre de milles, augmenti també el nombre de sous; de tal manera que aquell que trobi un fugitiu no s'atardi a fer-lo comparèixer davant del seu amo amb totes les coses que hagi trobat amb ell. I si el fugitiu s'escapoleix del qui l'ha capturat, aquest haurà de jurar a l'amo del serf que no se li va escapar per cap mena de frau ni d'interès seu; i que després no temi cap acusació. I si, després d'haver fet el jurament, és convicte d'haver rebut del fugitiu alguna recompensa o es comprova que amb el seu engany permeté que el fugitiu se n'anés a terres més llunyanes, aleshores, si el fugitiu fos trobat, que sigui obligat a donar a l'amo un altre serf de la mateixa vàlua; però si el fugitiu no fos trobat, que sigui obligat a cedir a l'amo dos serfs de la mateixa vàlua.

IX,1,15 *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIGA

Si un serf fugitiu es fa passar per un home lliure

Si un serf que s'ha evadit arriba a un lloc on no el coneixen i es mullera amb una dona lliure bo i dient que ell és lliure, i la dona i els seus pares o bé els parents demostren que la cosa anà així, o almenys el jutge comprova aquesta afirmació per part de la dona, si l'amo del serf reconeix la veritat d'aquests fets, que no es mogui contra la dona cap dany ni cap acusació, sinó que resti lliure i que els fills que hagin nascut d'ells dos assoleixin la condició de la mare. I si vol, que no se separi del serf, si, tanmateix, així ho vol també l'amo del serf.

IX,1,16 *Erv.*]XV. [NOVAMENT ESMENADA *add. B*]
FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS*Recc. deest*]

Si un serf fugitiu es fa passar per un home lliure i amb aquest engany es casa amb una dona lliure

Com que sovint, quan els serfs s'enfugen dels seus amos, es fan passar per homes lliures i es mulleren amb dones lliures contra els decrets de les lleis, per la promulgació d'aquesta llei, que ha de tenir plena validesa, decretem que, si algun serf que s'ha enfugit o que d'alguna manera s'ha evadit del dret del seu senyor s'adreça a algú dient que és persona lliure, o bé sense dir-ho, i amb aquest subterfugi aconsegueix casar-se amb una dona lliure, que els fills que hagin estat procreats d'una unió tan indecorosa segueixin sens dubte la condició del pare i, quan l'amo es presenti, no sols ha de reclamar per al seu domini el fugitiu, sinó tam-

bé els fills que hagin nascut d'aquella unió i tot llur peculi. La mateixa norma s'observarà també quant a les serves que, fugint dels seus amos, pretenguin maridar-se amb homes lliures.

IX,1,17 *Recc. Erv.*]

XV. <XVI>. ANTIGA. ESMENADA PER
FLAVI KHINDASVINT, REI

De les coses que hagi adquirit un serf fugitiu

Si un serf que s'ha escapat, adquiria quelcom durant la seva fugida gràcies a la seva traça o amb qualsevol treball just, que el seu amo, quan el trobi, ho reclami tot per a si. D'altra banda, si l'amo el trobava amb coses robades, no podrà reclamar-ne res per a si, sinó que s'afanyarà a retornar-les a aquell que les perdé. Tanmateix, si el fugitiu és convicte d'haver comès algun dany o algun crim, que en faci esmena aquell que se sàpiga que li proporcionà amagatall.

IX,1,18 *Recc. Erv.*]

XVI. <XVII>. FLAVI KHINDASVINT, REI

D'aquells que, havent trobat uns serfs, es neguen a retornar-los
als seus amos

N'hi ha molts que, mentre s'esforcen a ocupar-se de controvèrsies, capgiren iniquament alguns preceptes de les lleis i, en lloc d'allò que decretà la llei antiga, o sigui, que, quan es presenti l'amo d'un fugitiu, l'ha de rebre immediatament, ells difereixen de lliurar a l'home el seu serf fugitiu [lliurar-li l'home fugitiu *segons B en lloc de* lliurar — fugitiu], per veure si potser amb aquesta excusa, mentre es cerca una dilació, el poden reclamar per al seu servei adduint el temps transcorregut; atès, sobretot, que és completament innecessari que, per la persona d'un serf vil, l'amo sofreixi la molèstia de dues o tres-centes milles o bé més, i aquest inconvenient més aviat és objectat amb arteria que amb sinceritat: per això deixem establert que qualsevol que difereixi retornar un fugitiu al qui el reclama i reconeix per si mateix o per un home seu, o bé aquell que el deixi anar després d'haver-lo detingut, siguin obligats a donar a l'amo quatre serfs de la mateixa vàlua juntament amb el mateix fugitiu, i si aquest hagués desaparegut, que no s'atardi a donar sens dubte cinc serfs semblants, i, un d'aquests, el tornarà a rebre després el qui ha satisfet l'esmena si el fugitiu ha estat trobat per ell mateix o bé pel seu amo i ha estat restituit al seu servei; de tal manera que, si cometia tals coses un serf sense coneixement del seu amo, si aquest s'hi avé, doni en lloc d'ell dos serfs de la mateixa vàlua a l'amo del serf; però, si no s'hi avé, que el serf sigui lliurat a l'amo del fugitiu perquè el serveixi per sempre. Que aquesta norma es compleixi també quant a les serves.

IX,1,19 *Recc. Erv.*]**XVII. <XVIII>. ANTIGA**

Si un home lliure o un serf acullen uns lladres per tal
d'amagar-los

Si un home lliure o un serf acull uns lladres, sabent que ho són, per tal d'amagar-los, que faci comparèixer els qui ha ocultat i que rebi dos-cents cops de flagell. I si no feia presentar els qui té amagats, que enco-rri la pena que ells mereixien.

IX,1,20 *Recc. Erv.*]**XVIII. <XVIII>. ANTIGA**

Que, quan es presenti l'amo, el jutge li lliuri el fugitiu
amb totes les coses amb què l'hagi trobat

Allò que el jutge trobi en poder d'un reu o d'un fugitiu, en absència d'aquell que els persegueix, que ho mostri al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) i que ho conservi per tal de retornar-ho al qui ho perdé, quan es presenti.

IX,1,21 *Nova*]**ÈGICA, REI**

Dels serfs fugitius i de l'acolliment de fugitius

Les sancions de les lleis primitives mostren manifestament de quina manera i amb quines indagacions ha d'ésser reprimat el vagareig ocult dels fugitius. Però, mentre llur fugida és ocultada per diverses excuses dels jutges o per frau dels qui els acullen, és ben cert que difícilment es compleix l'ordre de les mateixes lleis i que amb l'augment d'aquest vici s'amplien les possibilitats als qui s'oculten, de tal manera que amb prou feines hi ha ciutat, poble, burg, o casa de camp i alberg on no consti que s'oculten serfs fugitius. Per això, salvaguardant la sanció d'aquella llei anterior que fou promulgada sobre els fugitius, amb el decret d'aquesta nova constitució manem que qualsevol que d'ara endavant aculli un fugitiu d'altri, encara que digui que és lliure, procuri que sigui interrogat tot seguit judicialment, perquè, per instància del jutge, s'esbrini si és verament lliure o si és un serf; de manera que, un cop descoberta la veritat, el serf sigui restituit al seu propi amo. I si algú no feia comparèixer davant del jutge o no retornava a l'amo, quan es presenti, un fugitiu que ha acollit, si el qui fa això és un serf o un llibert, que sigui flagel·lat públicament amb cent cinquanta assots per instància del jutge; però, si és un home lliure, que sigui castigat amb cent assots i que sàpiga que, a més, haurà de pagar una lliura d'or a l'amo del serf. I si no tenia amb què pagar aquesta quantitat de sous, que rebi dos-cents cops de flagell. I també la resta d'habitants d'aquell lloc, homes de qualsevol família o raça, siguin de qui siguin els serfs, tant de les esglésies com del nostre fisc com de possessors varis, hauran d'ésser colpits amb la mateixa sentència si no delaten un fugitiu d'altri i no el foragiten de la seva possessió on s'hagi amagat. Però ordenem que s'observi i es compleixi que, en qualsevol lloc on arribin serfs fugitius, es reunixin immediatament tots els habitants del lloc, per tal que, perquirint els serfs fugitius amb una sagaç indagació, ja sigui aplicant-los turments, ja sigui amb un examen punitiu, declarin específicament de qui són serfs o serves, quan van fugir de llurs amos

i de quins llocs provenen; de manera que, segons el que establí una llei anterior, siguin presentats i adreçats als seus propis amos. I si no tenien cura de complir aquesta ordre ni s'esmerçaven a inquirir aquells serfs fugitius ni a restituir-los també a llurs amos ni procuraven que fossin interrogats per una investigació judicial, sinó que després fossin trobats en aquell lloc on foren acollits, tots els habitants d'aquell lloc, tant els homes com les dones, de qualsevol família, raça, ordre o honor, hauran d'ésser castigats públicament pels jutges amb dos-cents assots. I si els tiufads o els vicaris (*uicarius*) i tots els qui exerceixen poders judicials, o els recaptadors (*numerarius*), els representants (*actor*), els procuradors, els sacerdots de les esglésies de Déu, de la cort (*fiscus*), de la nostra propietat o de qualsevol persona, a l'empara dels quals aquests serfs es veuen afavorits amb un vagareig ocult, fossin negligents a complir la disposició d'aquesta llei en els pobles a ells confiats o en els seus subordinats, que siguin castigats pels bisbes o pels comtes (*comes*) del territori a rebre públicament tres-cents assots. I si els bisbes al coneixement dels quals hagi arribat aquesta causa, lligats per amistat o subornats per algun guany o envaïts per la negligència de la tebiesa, diferien donar compliment al contingut d'aquesta llei respecte als qui els ho reclamin, que, sota el jurament de l'obtestació divina i obligats pel comte o pels tiufads, es comprometin en presència seva que per espai de trenta dies se sotmetran a la pena de l'excomunió, de tal manera que, durant aquests trenta dies, no gosin de cap manera beure vi ni prendre altres aliments que no siguin un mos de pa d'ordi i un got d'aigua a l'hora vespertina per tal de refer el cos, de manera que experimentin el dolor de l'amarga sentència pel fet d'haver diferit el compliment de la institució d'aquesta llei. Tanmateix, als jutges i als comtes, els manem de complir aquesta sentència de tal manera que, si ells mateixos fossin negligents a complir les esmentades institucions, per la censura d'aquesta llei paguin tres lliures d'or, que passaran a la possessió del patrimoni del fisc. Tanmateix, qualsevol persona que es trobi o que resideixi dins els límits d'Hispania, si volia rebre de qualssevol persones uns serfs que no coneix, que la venda no es realitzi sense que abans es faci una investigació en presència del jutge i dels homes bons que hi hagi en aquell lloc on es fa la venda, de manera que el venedor digui específicament si el serf que es ven és de la seva propietat o bé d'altri i que confirmi amb el seu jurament allò que ha dit. I que després aquell serf que volgué vendre sigui obligat a passar per una indagació. I si es trobava que el serf no és d'aquell que el vengué, sinó que consta que és serf d'un altre, que aleshores sigui restituit al seu amo per instància del jutge. Tanmateix, que aquest retingui sotmès al vincle de la custòdia aquell que volgué vendre un serf d'altri fins que l'amo d'aquest serf, compareixent per a la investigació judicial, doni curs al seu plet i rebi legalment l'import de la indemnització.

Aquesta llei ha estat donada i confirmada a Còrdova l'any setzè del nostre felix regnat.

Recc. Err.]

II. TÍTOL. D'AQUELLS QUE NO VAN A LA GUERRA O BÉ QUE EN DESERTEN

- I. Si els caps de l'exèrcit, subornats per algun guany, permeten que algú se'n torni de la host a casa, o bé no l'obliguen a sortir de casa seva

- II. Si els reclutadors de l'exèrcit, quan obliguen els soldats a anar a la host, pretenen sostreure quelcom de llurs cases
- III. Si els caps de l'exèrcit abandonen la guerra i se'n tornen a casa o bé permeten que altres hi tornin
- IIII. Si els caps de l'exèrcit o bé, abandonant la host, tornen a casa seva, o bé no obliguen els altres a sortir-ne
- V. Si els reclutadors de l'exèrcit, rebent alguna recompensa, permeten que un s'estigui a casa sense estar malalt
- VI. D'aquells que reben unes vitualles perquè les distribueixin i pretenen defraudar-les
- VII. Quina recompensa ha de rebre aquell que hagi arrabassat de les mans de l'enemic uns serfs o altres béns qualssevol
- Recc. desunt/Erv.]* VIII. Què cal observar si s'originen hostilitats dins els termes d'Hispània
- VIII. D'aquells que no es presenten a l'exèrcit el dia assenyalat, al lloc i en el moment establerts, o bé que en deserten, i quina part dels serfs de cadascú ha d'anar amb la mateixa expedició

IX,2,1 *Recc. Erv.]***I. ANTIGA**

Si els caps de l'exèrcit, subornats per algun guany, permeten que algú se'n torni de la host a casa, o bé no l'obliguen a sortir de casa seva

Si un tiufad ha estat subornat per algú de la seva tiufa perquè el deixi tornar a casa, que pagui al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) en el territori del qual es troba establert, el nòuple del que havia rebut. I si no rebé d'ell cap recompensa, però, tot i estant bo, l'envià a casa o no l'obligà a sortir-ne per anar a l'exèrcit, que pagui vint sous; el quingentener (*quingentenarius*), que en pagui quinze; el centener, deu; i si és simplement un desener (*decanus*), que en pagui cinc. I que aquests sous siguin repartits entre la centena a la qual ells estaven assignats.

IX,2,2 *Recc. Erv.]***II. ANTIGA**

Si els reclutadors de l'exèrcit, quan obliguen els soldats a anar a la host, pretenen sostreure quelcom de llurs cases

Si els serfs dominicals, o sigui, aquells que recluten l'exèrcit, quan obliguen els Gots a sortir per a la host, els prenen quelcom, o si, en presència o en absència seva, pretenen sostreure'ls quelcom de llurs béns contra la seva voluntat, i això es pot demostrar davant del jutge, que no s'atardin a restituir l'undècuple a aquell a qui ho prengueren; de tal manera, tanmateix, que cada un d'ells rebi cent assots públicament (*in conuentu publice*).

IX,2,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si els caps de l'exèrcit abandonen la guerra i se'n tornen a casa
o bé permeten que altres hi tornin

Si un centener, abandonant la seva centena en la host, es retira a casa seva, serà sotmès a la pena capital. Però, si cerca empara en els altars sagrats o bé en el bisbe, haurà de pagar tres-cents sous al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) en el territori del qual es troba establert, i que no temi per la seva vida. Tanmateix, que el mateix comte de la ciutat ho faci saber al rei i que així, per ordre nostra, aquells sous siguin repartits entre la mateixa centena que li havia estat encomanada. Però que aquest centener no torni a tenir després el comandament, sinó que sigui com un més dels deseners (*decanus*). I si un centener, sense coneixença ni consentiment del cap de la host o bé del tiufad, mogut per algun guany o per alguna súplica, permetia que algú de la seva centena retornés a casa o bé consentia que no en sortís per anar a la host, que sigui obligat a pagar el nòUPLE del que rebé al comte de la ciutat en el territori del qual es troba establert; i, tal com hem dit abans, que el comte de la ciutat no difereixi fer-nos-ho saber perquè, per ordre nostra, sigui repartit entre els de la centena a la qual havia estat adscrit. I si el centener no havia rebut cap recompensa, però havia deixat tornar algú a casa seva, que el centener doni al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) deu sous, tal com ha quedat establert més amunt.

IX,2,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si els caps de l'exèrcit o bé, abandonant la host, tornen a casa seva,
o bé no obliguen els altres a sortir-ne

Si un desener (*decanus*), abandonant la seva desena (*decaniam*), se'n va de la host cap a casa o bé, estant sa, es nega a sortir de casa per marxar a l'expedició, que doni al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) deu sous. I si tal volta ha donat a algú una recompensa, que pagui cinc sous al comte de la ciutat en el territori del qual està establert; i que el mateix comte de la ciutat ens ho faci saber perquè per ordre nostra siguin repartits entre els membres de la centena a la qual havia estat adscrit. I si algú que havia estat destinat a una tiufa abandonava la host i se'n tornava a casa sense permís del seu tiufad, del quingentener (*quingentarius*), del centener o del desener, o no volia sortir de casa seva per anar a la host, que rebi públicament cent assots a la plaça i que pagui deu sous.

IX,2,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si els reclutadors de l'exèrcit, rebent alguna recompensa, permeten que un s'estigui a casa sense estar malalt

Els serfs dominicals, que fan el reclutament per a sortir amb la host, si rebien quelcom d'algú que vol alliberar-se'n, que siguin obligats a pagar al comte de la ciutat (*comes ciuitatis*) el nòuple del que hagin rebut. I si algú, sense estar malalt, els demanava que no l'obliguin a anar a l'expedició, que els qui li ho hagin permès, encara que no n'hagin rebut cap recompensa, paguin per ell cinc sous al comte de la ciutat. Tanmateix, que el tiufad faci una investigació per mitjà dels seus centeners, i els centeners per mitjà dels [seus *add. B*] deseners (*decanus*), i si podien tenir esment que algú, per prec o per suborn, s'ha retirat a casa seva o no ha volgut sortir de casa per anar a la host, que el tiufad ho faci saber al preposit (*prepositus*) del comte (*comes*) [de la ciutat *add. B*] i que escrigui al comte de la ciutat en el territori del qual es troba establert perquè aquest no difereixi satisfer íntegrament als tiufads, als centeners, als deseners o als serfs dominicals tot l'import del càstig que hi ha previst en la llei sobre aquells que demanen per a si l'exempció o que la paguen amb diners. I si n'exigí el cobrament i ho ocultà i no en donà notícia, que restitueixi [al comte de la ciutat *add. B*] el nòuple de tot el que recaptà, i si, subornat o pregat per algú, diferia reclamar-ho, que amb els seus propis béns en faci esmena doblement a aquells que s'havien de repartir entre ells aquest pagament. I si, després d'haver exigit aquests béns, no en donava coneixement al rei perquè ell mateix ordeni que siguin distribuïts dintre la [seva *add. B*] tiufa a aquells a qui eren deguts, o si el comte de la ciutat es desentenien de pagar-ho, que no es retardi a fer-los-en una esmena undèuple.

IX,2,6 *Recc. Erv.*]

VI. ANTIGA

D'aquells que reben unes virtualles perquè les distribueixin i pretenen defraudar-les

Hem considerat just que a totes les ciutats i a tots els pobles, qualsevol que hagi estat designat com a distribuïdor de virtualles, o el comte de la ciutat (*comes ciuitatis*), o l'administrador de les virtualles, ordeni que siguin exhibides íntegrament a la ciutat o al poble les virtualles que els ha de distribuir i que no difereixi repartir-les íntegrament. I si s'esdevenia que el mateix comte de la ciutat o l'annonari, per negligència seva, o bé perquè no en té, o bé perquè no vol fer-ho, es desentenien de donar-los llurs virtualles, que formulin una querella al comte (*comes*) del seu exèrcit sobre el fet que els seus administradors no els han volgut lliurar llurs virtualles. I aleshores, que el cap de la host no s'atardi a enviar-nos un home de la seva confiança, de manera que es comptin els dies d'ençà que no els han estat satisfetes les virtualles segons el costum. I aleshores,

que el mateix comte de la ciutat o l'annonari siguin forçats a restituir amb els seus propis béns, per quadruplicat, per tot el temps que els han sostret les virtualles acostumades. Manem que sigui observat el mateix quant a aquells que hagin estat designats dins la tiufa.

IX,2,7 *Recc. Erv.*] VII. ANTIGA [FLAVI RECESVINT *add. B*]

Quina recompensa ha de rebre aquell que hagi arrabassat de les mans de l'enemic uns serfs o altres béns qualssevol

Si algú, en una situació desesperada de la seva vida, s'introdueix entre els enemics i aconsegueix recuperar d'entre ells uns serfs o alguna quantitat de diners o alguna altra mena de béns, si l'amo autèntic reconeix com a seves algunes d'aquestes coses que té en son poder, que restitueixi a l'amo autèntic dues terceres parts de tot per motius de compassió i que ell es quedi amb la tercera part pel seu treball. Semblantment, si algú induïa un serf a fugir dels enemics i li donava protecció i consell i el conduïa al seu amo autèntic, sigui el qui sigui el qui es reconegui que ha fet això, que rebí per aquest fet o esdeveniment la desena part del preu del serf com a recompensa, que serà del tot de la seva possessió.

IX,2,8 *Erv.*] VIII. EN EL NOM DEL SENYOR. FLAVI VAMBA,
REI GLORIÓS

Recc. deest]

Què cal observar si sorgeixen hostilitats dins els termes d'Hispania

La saludable sol·licitud de la nostra actuació obliga la nostra glòria perquè, així com han estat promulgats els documents legals per a donar solució als plets dels pobles, així també en la guerra, els germans, cohesionats per l'estimació, sostinguts per la defensa mútua, restin en disposició d'atacar. La nostra serenitat no dubta que serà per al bé de tots si la trompeta de la llei, evocant el toc de la milícia, constreny els ànims de tots per a un bon propòsit; de manera, doncs, que aquelles coses que en el passat no foren degudament ordenades, d'ara endavant, disposades amb l'ajuda de Déu, avancin cap al seu millorament. I per això la nostra clemència avorreix i suporta penosament els hàbits d'aquest arrelat mal costum a causa del qual, per la incúria d'alguns, sobrevenen nombrosos danys per a la pàtria. En efecte, cada vegada que es produeix un atac dels enemics contra les províncies del nostre regne, mentre els nostres homes, que es troben a les fronteres a tocar amb els pobles forasters, es veuen en la necessitat de guerrear contra l'enemic, alguns es dispersen amb els pretextos més fàcils, ja sigui mudant-se de lloc, ja sigui per la malignitat de l'odi, ja sigui emparant-se en una impossibilitat simulada, de tal manera que, en aquella prova del combat, l'un no ajuda l'altre amb sol·licitud fraternal, i, amb aquest pretext, o bé aquells que havien de servir les necessitats públiques se'n retrauen perquè es veuen man-

cats de l'ajut dels companys, o bé, si volen arriscar-se audaçment per les necessitats del poble i de la pàtria, amb ocasió d'un perill tan gran, troben la mort a mans dels enemics. Per això, per la present sanció decretem que, des del dia i el moment que s'esmenten en la promulgació d'aquesta llei, si es promou contra el nostre territori alguna hostilitat per part dels enemics, tant el bisbe, com el qui exerceixi qualsevol càrrec eclesiàstic, com el duc (*dux*) o el comte (*comes*), el tiufad o el vicari (*uicarius*), el garding o qualsevol persona que sigui de la mateixa demarcació on s'ha produït l'enfrontament, o d'una demarcació veïna, o qualsevol altre que hagi arribat a aquestes províncies o territoris i que es trobi en un radi de cent milles, així que es presenti el cas de necessitat, immediatament després que n'hagi estat avisat pel seu duc o el seu comte o pel tiufad o pel vicari o per qualsevol altre, o que n'hagi tingut coneixement per qualsevol altre conducte, si no es mostrava prest a defensar el nostre poble i la nostra pàtria amb tot el poder de què disposi i volia anar-se'n enjondre o excusar-se amb qualsevol mena de subtileses o de recercats pretextos de manera que no fos prompte i ràpid a ajudar els seus germans a venjar la pàtria i, en sobrevenir l'atac dels enemics, aquests provoquessin cap mena de dany o de captivitat en els pobles i les províncies del nostre regne, tot aquell que s'hagués mostrat peresós o poruc o afectat de malícia, temor o tebiesa, i que hagués diferit acudir amb tota la intensitat de les seves forces contra els enemics del nostre poble per tal d'ajudar i venjar el poble i la pàtria: si algun d'aquests és sacerdot o clergue i no té manera de reparar amb els seus propis béns els danys ocasionats pels enemics en els béns de la nostra terra, que sigui sotmès a un severíssim exili segons l'elecció del príncep. Aquesta sentència només s'observarà en els bisbes, els preveres i els diaques. En canvi, en els clergues que no gaudeixen de cap càrrec, es complirà tota la sentència segons l'ordre que s'estableix més avall sobre els laics. Quant a aquests, tant si el qui ha obrat així és persona noble com si és de posició mitjana o baixa, per la present llei establim que, perduda la dignitat de testificar, sigui relegat immediatament al grau més ínfim de servitud de manera que el príncep tindrà potestat inqüestionable per fer el que vulgui de la seva persona. Ja que és cosa justa que aquell que amb ànim pertinaç no volgué vindicar la noblesa del seu poble i la integritat de la pàtria que els serveis dels seus avantpassats assoliren, sigui colpit per la sentència d'aquesta llei, atès que el qui és notòriament culpable dels delictes anteriors és considerat degenerat i inútil. Tanmateix, quant als béns dels transgressors, tant dels laics com dels eclesiàstics que no tenen cap càrrec, manem que sigui observat això: que qualsevol que d'ara endavant cometi tal delicte repari tots els danys a la nostra terra i a aquells que els hagin soferts; que s'hagi de doldre com cal d'haver perdut la dignitat dels nobles i el gaudi dels seus béns, ell que, amb la seva conducta maligna o tímida, no repel·lí l'enemic quan aquest agredia i [per negligència *add. B*] no es mostrà viril en el combat contra els adver-

saris. I si algú, dins els termes d'Hispania, de la Gàl·lia, de Galícia o en totes les províncies que són sotmeses a la jurisdicció del nostre govern, movia o volia moure hostilitats en qualsevol indret contra el poble, la pàtria, el nostre regne o el dels nostres successors, quan això sigui conegut en els territoris veïns d'aquest lloc dintre el radi de milles abans esmentat, i també, especialment, si algú d'entre els sacerdots, clergues, ducs, comtes, tiufads, vicaris o qualssevol altres persones segons l'ordre que s'ha fixat més amunt, n'era advertit o n'era sabedor per qualsevol circumstància, i no acudia tot seguit amb l'esmentat acatament per venjar el rei, el poble, la pàtria o els súbdits (*fideles*) del rei actual contra el qual consta que s'havien promogut hostilitats i no es mostrava prest a ajudar-los a afollar les hostilitats originades: si es tracta d'un bisbe o d'un clergue o tal volta d'un càrrec palatí (*ex officio palatino*), de qualsevol categoria o dignitat, o si tal volta es tractava d'una persona inferior que estigués implicada en aquest delictes d'infidelitat, no sols sigui relegat a l'exili sinó que la decisió reial [legal segons B en lloc de reial] tingui en tot plena potestat per fer el que vulgui dels seus béns segons el seu arbitri. Aquesta llei només considerarà exempts dels capítols anteriors aquells que es trobin afectats per una malaltia de tal manera que no puguin en absolut avançar i posar-se en marxa en companyia dels altres súbdits (*fideles*) d'acord amb la llei anterior; aquests però, encara que es trobin impedits per alguna malaltia, posaran a disposició tot el seu poder per ajudar els bisbes, els clergues i els seus germans que treballen sincerament i fidelment per servir la potestat reial, el poble i la pàtria. I si no ho feien, que siguin colpits amb la sentència anterior igual que els transgressors. Tanmateix, aquestes persones quedaran lliures de la condemna anterior a condició que demostrin per mitjà d'un testimoni idoni que es veien impossibilitades per la malaltia de tal manera, que al moment de prestar els seus serveis i de posar-se en marxa, es veien totalment mancades de les seves forces; de manera que aquest vici que en els temps passats i fins ara s'havia arrelat malauradament, quedi destruït per la severa censura d'aquesta llei, i que el consentiment concorde i unànime assoleixi la tranquil·litat del poble i la defensa de la pàtria.

Aquesta llei ha estat donada i confirmada el dia de les calendes de novembre de l'any segon del nostre felíç regnat.

IX,2,9 *Erv.*]

VIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

[NOVAMENT ESMENADA *add. B*]

Recc. deest]

D'aquells que no es presenten a l'exèrcit el dia assenyalat, al lloc i en el moment establerts, o bé que en deserten, i quina part dels serfs de cadascú ha d'anar amb la mateixa expedició

Si és cosa demostrada que els qui estimen la pàtria són sens dubte aquells que afronten voluntàriament els perills per tal d'alliberar-

la, com no anomenarem més aviat desertors aquells que es neguen a vindicar-la? Perquè, quan podrem creure que salvaran voluntàriament la pàtria aquests que ni quan en són requerits no s'alcen per alliberar-la? Mentrestant, o difereixen anar a la guerra o, el que és pitjor, desitgen restar a casa quan hi són cridats, o hi van desproveïts de protecció infringint les ordres; ja que alguns d'ells, més amatents al conreu dels camps, hi deixen una gran quantitat de serfs i no s'enduen ni la vintena part de la seva servitud perquè vetllin per la seva integritat; és més, prefereixen tenir més cura dels seus fruits que de la salvaguarda del seu cos quan protegeixen les seves coses i no es proveeixen de la protecció adequada, preocupant-se més dels seus béns familiars que d'exercitar-se en les armes; com si haguessin de fruir de la possessió del fruit del seu treball si no s'esforcen per sortir vencedors. Cal, doncs, obligar per la disciplina aquests que no es veuen moguts per l'interès del bé propi. Per això, ordenem a totes les persones del nostre regne amb un decret general i sense excepció que, un cop determinat i fixat el dia i el temps en què el príncep decreti d'acudir a l'exèrcit o bé ordeni que algun dels ducs (*dux*) o dels comtes (*comes*) es posi en marxa per a un servei públic, qualsevol que hagi rebut l'avis d'algú, o que, tot i no havent-lo rebut, ho senti dir o en tingui notícia per algun indici qualsevol, acudeixi al lloc on l'exèrcit ha de combatre, que no gosi romandre a casa per més temps i que no presenti cap demora ni cap excusa per posar-se en marxa; sinó que, un cop determinats el lloc i el temps, segons que els ho hagi advertit l'ordre del príncep o l'avis del duc, del comte, del tiufad, del vicari (*uicarius*) o d'algú que en té l'encàrrec, cadascú es presenti prestament, tal com s'ha dit, al lloc i en el moment establerts. Ara bé, si algú, havent rebut l'avis, o sabent-ho per alguna notícia que li n'ha donat coneixement, encara que no hagi estat avisat, no volgués posar-se en marxa immediatament o desistís d'ésser prestament als llocs establerts i en el moment determinat: si és persona de posició major, o sigui, duc, comte o garding, privat completament dels béns de la propietat seva, que sigui sotmès a la relegació de l'exili per ordre del rei; de tal manera que l'excelsitud del príncep tingui potestat per fer el que decideixi sobre els seus béns segons el seu arbitri. Les persones de condició inferior o les de condició vil, o sigui, els tiufads i tots els reclutadors de l'exèrcit o aquells que són reclutats, si diferien acudir a l'exèrcit o no es presentaven al lloc assenyalat i en el temps establert, o si fossin negligents a posar-se en marxa, o se sostreïen de l'expedició pública escapolint-se'n per la invenció d'algun frau, no sols han d'ésser flagel·lats amb dos-cents assots sinó que, deturpats ignominiosament amb la decalvació, siguin, a més, obligats a pagar una lliura d'or cada un, la qual la potestat del príncep podrà decidir indiscutiblement d'atorgar a qui vulgui segons el seu arbitri. I si no tenien amb què pagar aquesta indemnització, aleshores serà lícit a la potestat reial sotmetre aquests transgressors a servitud perpètua de tal manera que

estigui autoritzat sense cap dubte per fer d'ells i dels seus béns allò que vulgui ordenar. Decretem però, que no siguin sotmesos als preceptes d'aquesta llei aquells a qui n'alliberi una ordre del príncep o que es vegin retinguts encara per la minoria d'edat o per la vellesa, o que es vegin afeixugats pel greu pes d'una malaltia. Tanmateix, si aquell que es troba afeixugat per una malaltia podia demostrar mitjançant un testimoni legítim que no pogué anar a l'exèrcit per l'afebliment de la malaltia, no obstant això, que procuri sens tardança que tota la força dels seus béns vagi amb el seu duc o el seu comte per als serveis públics segons la disposició d'aquesta llei. Ara bé, com que hem parlat abans de l'enrolament general de tots, resta que donem normes sobre les forces i els recursos dels qui s'enrolen. I per això, mitjançant aquest decret específic decretem que qualsevol persona, ja sigui duc, comte o garding, tant si és got com romà, i qualsevol home lliure, també si és un afranquit, i també qualsevol dels serfs fiscals, qualsevol d'aquests que s'hagi d'enrolar a l'exèrcit ha d'acudir portant a l'expedició pública la desena part dels seus serfs; de tal manera que aquesta desena part dels seus serfs no vagi desarmada, sinó que compareguin proveïts de diverses classes d'armes; així mateix, que cadascú tingui cura de presentar al príncep, al seu duc o al seu comte aquells que meni amb ell a l'exèrcit, una part d'ells protegits amb cuirasses (*zaba*) i llorigues, i la majoria proveïts d'escuts, espases, glavis (*scrama*), llances i sagetes, i també uns quants amb aparells de fones i amb altres armes que tal volta cadascú ha rebut recentment del seu amo o senyor. I si algú es presentava per enrolar-se a l'exèrcit amb menys de la desena part dels seus serfs, que sigui diligentment establerta i precisada tota la desena part dels seus serfs, i tots els que es trobi que cadascú ha aportat de menys per a l'expedició bèl·lica respecte a aquesta desena part que s'ha ordenat i precisat, que siguin assignats a la potestat del príncep perquè resti al seu arbitri fer-ne donació a aquell a qui ell decreti. Però qualsevol dels qui tenen un càrrec a palau (*ex palatino officio*) que vagi en una expedició de l'exèrcit de manera que no sigui assidu en el servei del príncep ni compleixi la seva tasca en la guàrdia juntament amb la resta dels seus companys, que sàpiga que serà colpit per la sentència d'aquesta llei; llevat que una prova manifesta d'afebliment mostri que està malalt. I si algú dels qui estan obligats a formar part de l'exèrcit, mentre va en la mateixa expedició bèl·lica, no segueix el duc o el comte o el seu patró, sinó que remoleja emparat per la protecció d'alguns, de manera que no persevera en la guàrdia amb el seu senyor ni mostra cap profit d'utilitat pública, no li ha d'ésser tingut en compte que hi hagi anat, sinó que sàpiga que segons la disposició anterior haurà de sofrir allò que s'ha decretat en aquesta llei sobre les persones vils i inferiors. Un cop, doncs, ordenades i disposades aquestes coses, resta que posem fre a la cobdícia d'aquells a qui obliguem de dur a terme els afers del nostre servei. I per això, que cap duc, comte o tiufad ni ningú dels qui regeixen els pobles que

els han estat confiats, ni per suborns rebuts ni per cap excusa de la seva mala voluntat no eximeixi de l'expedició bèl·lica cap dels seus súbdits ni barregi les citacions que cal fer per a l'enrolament a l'exèrcit i les de la presa d'armes de manera que doni ocasió a una citació imperfecta, amb la qual cosa faci que algú no presti el seu servei. I si algú, actuant així, rebia d'algú per aquests motius, tal com s'ha dit, alguna recompensa o ell mateix exigia quelcom a algú, si fos algú dels qui tenen un càrrec principal a palau, que en faci esmena per quadruplicat a aquell de qui ho rebé i que sàpiga que haurà de pagar al príncep una lliura d'or pel sol fet d'haver pretès obtenir un benefici per a ell. En canvi, les persones de posició inferior, que no gaudeixen d'un càrrec o de la dignitat d'homes lliures, han d'ésser sotmeses a la potestat del príncep perquè resti al seu arbitri de manera omnímoda decidir el que cregui oportú sobre ells i els seus béns.

Recc. Erv.] III. TÍTOL. D'AQUELLS QUE ES REFUGIEN
EN UNA ESGLÉSIA

- I. Que aquell que es refugia en una església no en sigui tret,
llevat que es defensi amb armes
- II. Si el qui es refugia en una església resulta mort mentre es defensa
amb les seves armes
- III. Del càstig del qui treu un home d'una església
- III. Que els deutors o els culpables no siguin trets d'una església,
però que paguin el que és degut

IX,3,1 *Recc. Erv.*] I. ANTIGA

Que aquell que es refugia en una església no en sigui tret,
llevat que es defensi amb armes

Que ningú no gosi treure un home d'una església per la força, llevat que tal volta el qui s'ha refugiat a l'església es vulgui defensar amb armes.

IX,3,2 *Recc. Erv.* II. ANTIGA

Si el qui es refugia en una església resulta mort mentre es defensa
amb les seves armes

Si aquell que es refugia als porxos d'una església no deposa les armes que empunya i resulta mort, el qui l'ha abatut en el lloc sagrat no ha comès cap injustícia i no ha de témer cap acció judicial.

IX,3,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Del càstig del qui treu un home d'una església

Si algú treu dels altars per la força un serf seu o un deutor sense que l'hi hagi lliurat el sacerdot o el guardià de l'església, si és persona de condició noble, tan bon punt això arribi al coneixement del jutge, que sigui obligat a pagar cent sous a l'església contra la qual ha comès la injúria; si és persona de condició inferior, que pagui trenta sous. I si no tenia amb què pagar, que sigui castigat pel jutge a rebre cent assots públicament (*in conuentu*). I que l'amo rebi el seu serf, o el creditor el seu deutor, sense acusar-los de res.

IX,3,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Que els deutors i els culpables no siguin trets d'una església,
però que paguin el que és degut

Que ningú no pretengui tocar aquells que s'hagin refugiat en una església o als porxos d'una església, sinó que demani al prevere o al diaca que li'n faci lliurament; i si el deutor o el culpable que s'hi havia refugiat no mereix [mereix *segons B en lloc de* no mereix] la mort, que l'encarregat del culte de l'església intervingui davant el qui el reclama perquè li concedeixi indulgència i el perdoni per la seva súplica. I si un deutor es refugiava en una església, que l'església no el defensi, sinó que el prevere o el diaca lliuri el deutor sense dilació; de manera que aquell que reclama el deute no pretengui matar ni lligar aquell que ha acudit a l'auxili de l'església, sinó que, en presència del prevere o del diaca, s'estableixi el temps dintre el qual li serà pagat el deute. Perquè, encara que es concedeix una intervenció a l'església en atenció a la religió, les coses d'altri no poden ésser retingudes. Tanmateix, quant als homicides, els fetillers i els emmetzinadors, cal recórrer a les lleis que s'exposen sota els títols corresponents.

LLIBRE DESÈ
DE LES PARTICIONS, DELS PERÍODES D'ANYS
I DELS TERMES

Recc. Eru.]

**LLIBRE DESÈ
DE LES PARTICIONS, DELS PERÍODES
D'ANYS I DELS TERMES**

**I. TÍTOL. DE LES PARTICIONS I DE LES TERRES
ASSIGNADES SOTA CONTRACTE**

- I. Que sigui vàlida una partició un cop feta
- II. Que no es revoqui una partició feta entre germans encara que s'hagi fet sense escriptura, només que sigui confirmada per un testimoni idoni
- III. Que allò que en una partició hagi estat determinat per la majoria i per persones superiors no pugui ésser canviat per una minoria i per persones inferiors
- IIII. Que sigui lícit que només un dels hereus doni resposta, si és reclamat per algú, i que reclami, si s'hi veu obligat per alguna causa.
- V. Si algú infringeix un pacte de partició i usurpa una part del que s'ha repartit
- VI. Si hom planta una vinya o construeix una casa en el terreny d'un veí propietari per partició (*consors*)
- VII. Si hom planta una vinya en una terra d'altri en la qual no té part (*sors*)
- VIII. De la partició de terres feta entre gots i romans
- VIIII. Dels boscos deixats sense repartir entre gots i romans
 - X. Que no podrà tenir validesa allò que un serf hagi fet sense que l'amo li ho hagi manat, llevat d'allò que mana la llei
 - XI. Que aquell que rep unes terres d'acord amb un cànon compleixi el contracte
 - XII. De les terres que són cedides per un nombre determinat d'anys mitjançant un contracte
 - XIII. Si aquell que rep unes terres amb un contracte amplia els conreus
 - XIIII. Si s'origina un conflicte entre el qui rep i el qui dona unes terres o un bosc
 - XV. Que tant el qui rep una terra per a cultivar-la com el qui la donà paguin el cens
 - XVI. Que si els gots prenen quelcom de la terça dels romans, per instància del jutge ho retornin íntegrament als romans

- XVII. Del repartiment dels fills dels serfs i de la partició i determinació de llurs peculis
- XVIII. Que el peculi i els béns peculiars siguin considerats com un sol concepte
- XVIII. Si no es paga allò que s'ha promès per uns béns rebuts

X,1,1 *Recc. Erv.*] I. ANTIGA

Que sigui vàlida una partició un cop feta

Que sigui vàlida una partició justa un cop feta i que després no s'admeti cap excusa per a canviar-la.

X,1,2 *Recc. Erv.*] II. ANTIGA

Que no es revoqui una partició feta entre germans encara que s'hagi fet sense escriptura, només que sigui confirmada per un testimoni idoni.

Una partició [amb justícia *add. B*] feta entre germans, encara que no hi hagi entre ells cap document escrit, ordenem que resti en vigor mentre sigui comprovada per testimonis idonis, i que la partició tingui plena validesa.

X,1,3 *Recc. Erv.*] III. ANTIGA

Que allò que en una partició hagi estat determinat per la majoria i per persones superiors no pugui ésser canviat per una minoria i per persones inferiors

Si són molts els consorts (*consortes*) en una partició, allò que hagi estat determinat justament per la majoria i per persones superiors no convé que sigui mai canviat per una minoria i per persones inferiors.

X,1,4 *Recc. Erv.*] IIII. FLAVI KHINDASVINT, REI

Que sigui lícit que només un dels hereus doni resposta, si és reclamat per algú, i que reclami, si s'hi veu obligat per alguna causa

Atès que l'autoritat d'una llei antiga havia establert que aquell que és obligat a defensar la seva causa no sigui escoltat si no és en presència del cohereu (*consors*) de la cosa en litigi [cabalment *segons B en lloc de de la cosa en litigi*], ens ha semblat que amb això s'allargaven supèrfluament els plets dels demandants, ja que per a defensar una causa cadascú es basta a si mateix. Per això, perquè per un arterós obstacle del causant, mentre pretén fer valer l'excusa de l'absència del cohereu (*consors*), el demandant no es trobi que han transcorregut trenta anys, amb prudentíssima deliberació determinem que, desestimada tal excusa, aquell dels cohereus que hagi estat demandat judicialment per uns béns comuns,

respongui tant per la seva persona com pels altres. I que el cohereu (*consors*) absent no encorri cap perjudici si l'altre és vençut justament, o àdhuc per engany o per desídia, sinó que, si vol redreçar legalment el seu plet, li sigui permès de fer-ho. Derogada, doncs, la disposició de l'esmentada llei que era tan poc adient, manem que sigui observat amb tot respecte aquest saludable decret en tots els pobles del nostre regne. I la mateixa norma serà observada si s'escau que un dels cohereus (*consors*) creu que ha d'establir un plet contra algú.

X,1,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si algú infringeix un pacte de partició usurpant una part del que s'ha repartit

Aquell que trenqui un pacte de partició i envaeixi una part de la porció d'un altre, que perdi d'allò que és seu tant com hagi ocupat de l'altre.

X,1,6 *Recc. Erv.*] VI. ANTIGA [NOVAMENT *add. B*] ESMENADA

Si hom planta una vinya o construeix una casa en el terreny d'un veí propietari per partició (*consors*)

Si algú, amb coneixença i consentiment [sense coneixement o en absència segons *B en lloc de* amb coneixença i consentiment] de l'amo, plantava una vinya o construïa una casa en una terra d'un veí propietari per partició (*consors*) i el qui planta la vinya o fa la casa ignorés que la porció pertany al propietari veí (*consors*), si això ho confirmava amb testimonis o amb el seu jurament, que restitueixi una part igual de terra de la mateixa qualitat a aquell en terra del qual plantà la vinya, i que el qui plantà la vinya la posseeixi sense cap inquietud. Però si la plantà amb l'oposició de l'amo, que la perdi justament ja que plantà en terra d'altri amb l'oposició de l'amo. La mateixa norma s'observarà també quant a les edificacions.

Recc. des. / Erv.] Hi afegim, tanmateix, que si algú venia o donava a un altre una terra o la rebia com a permuta, però un dia es descobria que aquesta terra no pertanyia al dret del qui la donà, si el qui rebé la terra hi edificà una casa o hi plantà una vinya, o hi féu un olivar, un hort o un fruiterar, o també si hi afegí un conreu o quelcom d'utilitat, i l'amo d'aquella terra, a qui per ventura continuava pertanyent, actuant amb arteria no volgués reclamar-la, o bé si, trobant-se lluny, no en tingués coneixement o fos negligent a reclamar-la per tal de poder apropiar-se després quelcom del que s'hi ha treballat: si aquell a qui és manifest que pertany la terra portava l'afer davant del jutge, que rebí una altra terra semblant i de doble extensió de l'autor (*autor*) que donà injustament aquella terra a un altre; i el que exercí el seu treball en aquella terra [si ningú no li ho prohibí *add. B*] que no perdi de cap manera allò que hi treballà.

X,1,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

Si hom planta una vinya en una terra d'altri en la qual
no té part (*sors*)

Aquell que planti una vinya en el territori d'una possessió d'altri en el qual ell no és veí consort, sense permís de l'amo o emprant la força, o tal volta sense coneixement de l'amo o en absència seva, encara que no li hagués estat prohibit, que perdi la vinya que plantà; perquè pot donar-se per satisfet de no haver de donar el doble el qui consta que envià els béns d'un altre.

X,1,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

De la partició de terres feta entre gots i romans

La partició de les porcions de terres o de boscos feta entre gots i romans, que no sigui qüestionada per cap motiu, si, tanmateix, es demostra que la partició fou formalitzada, i que el romà no s'atribueixi ni reclami res de les dues terceres parts del got ni el got pretengui usurpar ni reclamar res de la terça del romà, llevat que tal volta li hagi estat concedit per la nostra generositat. Altrament, allò que fou repartit pels pares o pels veïns, que la posteritat no intenti canviar-ho.

X,1,9 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Dels boscos deixats sense repartir entre gots i romans

Dels boscos que tal volta quedaren sense repartir, tant si se'ls atribueix a un got com a un romà i hi feia conreus, establim que, si encara resta bosc perquè es pugui compensar amb terra de la mateixa qualitat la porció d'aquell a qui és deguda, aquest no es refusi a acceptar el bosc. Però, si no hi ha un bosc de la mateixa qualitat amb què pugui ésser compensat, que sigui repartit allò que s'ha tallat per a conreus.

X,1,10 *Recc. Erv.*]

X. ANTIGA

Que no podrà tenir validesa allò que un serf hagi fet sense que l'amo
li ho hagi manat, llevat d'allò que mana la llei

Tot allò que un serf hagi repartit o hagi fet sense que l'amo li ho hagi manat, llevat d'allò que permet la llei, ordenem que no sigui tingut en ferm si l'amo del serf no vol complir-ho.

X,1,11 *Recc. Erv.*]

XI. ANTIGA

Que aquell que rep unes terres d'acord amb un cànon
compleixi el contracte

Qualsevol que hagi rebut unes terres concedides amb un cànon pactat, que les posseeixi i que pagui cada any a l'amo el cànon que s'hagi establert; perquè un contracte no es pot infringir. I si fos negligent a pagar cada any el cànon establert, que l'amo defensi després les terres com del seu dret; perquè perd per la seva culpa el benefici que havia aconseguit aquell que es demostra que no ha complert un contracte.

X,1,12 *Recc. Erv.*]

XII. ANTIGA

De les terres que són cedides per un nombre determinat d'anys
mitjançant un contracte

Si per carta precària s'ha establert un determinat nombre d'anys, de manera que aquell que ha rebut unes terres les ha de retornar a l'amo després d'un temps, que no difereixi restituir-les segons les condicions del contracte.

X,1,13 *Recc. Erv.*] XIII. ANTIGA [NOVAMENT ESMENADA *segons B.*]

Si aquell que rep unes terres amb un contracte amplia els conreus

Aquell que hagi rebut unes terres per un contracte, que posseeixi únicament allò que l'amo de les terres li hagi permès de tenir i que no pretengui res més. I si se sap que ha estès més àmpliament els seus conreus i tal volta s'ha associat [ha contractat *segons B en lloc de s'ha associat*] unes altres persones per cultivar els camps, o si li han crescut molts fills [han succeït *segons B en lloc de han crescut*] i néts mentre habita aquell lloc, o si ha ocupat uns camps que l'amo de la terra no li havia concedit, o si ha tallat un bosc que no li havia estat donat per tal de conrear-hi camps o tal volta fer-hi closes i prades: que perdi tot el que usurpà per damunt del que li fou concedit i que resti a l'arbitri de l'amo si se li afegeix un cànon o si el mateix amo vol posseir allò que no prestà. I si a algú només li ha estat donada una terra de conreu i no li ha estat donat *Erv.*] ni bosc ni camp, que el qui rebé la terra de conreu no usurpi res del bosc ni del camp sense permís de l'amo.

X,1,14 *Recc. Erv.*]XIII. ANTIGA [RECESVINT *segons B*]

Si s'origina un conflicte entre el qui dóna i el qui rep
unes terres o un bosc

Si entre el qui rebé unes terres o uns boscos i el qui els concedí sorgís una disputa sobre l'extensió del terreny prestat, aleshores, que el mateix prestador, si encara fos viu, o els seus hereus, si ja fos mort,

prestin jurament que llur causant (*autor*) no donà més del que ells mostren assenyalant-ho. I així, després que ho hagin jurat, que li posin unes fites en presència de testimonis, perquè les observi i no sorgeixi més endavant cap plet per aquesta qüestió. Però si els seus cohereus es desdenyessin de jurar, o no volguessin fer-ho, o tinguessin algun dubte sobre el que ells mateixos o els seus antecessors havien donat, que no jurin, per tal de no exposar llurs ànimes a la condemnaió, però que de tots els aratres (*aratrum*) que ells mateixos o els seus pares havien rebut en el repartiment, per cada aratre facin donar cinquanta aripenys (*aripennis*), amb la condició, però, que aquests cinquanta aripenys siguin mixtos, o sigui, que encloguin una part del que tenen cultivat i una part del que tenen simplement ocupat. I que no gosin usurpar més del que els hagi estat mesurat i mostrat, llevat que els ho concedeixi l'amo de les terres. I si ocupaven quelcom de més, que restitueixin el doble del que hagin envaït.

X,1,15 *Recc. Erv.*]

XV. ANTIGA

Que tant el qui rep una terra per a cultivar-la com el qui la donà
paguin el cens

Si algú pren un arrendatari a la seves terres i després s'escau que aquell que el prengué ha de retornar a algú la terça, que aquest retorn afecti també aquells que han estat presos com a arrendataris així com afecta llurs patrons, segons que correspongui a cadascú.

X,1,16 *Recc. Erv.*]

XVI. ANTIGA

Que si els gots prenen quelcom de la terça dels romans, per instància
del jutge ho retornin tot als romans

Que els jutges [Que a requeriment del jutge *segons B en lloc de* Que els jutges] de cada una de les ciutats, els administradors (*uilicus*) i els preposits (*prepositus*) prenguin, a aquells que les tinguin ocupades, les terces dels romans i que amb la força de la seva autoritat les restitueixin a aquests sense cap dilació, de manera que el fisc no hagi de perdre res; això, tanmateix, si no ho impedeix el fet d'haver transcorregut cinquanta anys.

X,1,17 *Recc. Erv.*]

XVII. [NOVAMENT *add. B*] FLAVI
KHINDASVINT, REI

Del repartiment dels fills dels serfs i de la partició i determinació
de llurs peculis

És cosa prudentíssima i de just dret que esmenem amb noves sancions aquelles normes de la llei antiga que no responen a raons d'equitat, i no és sense motiu que nosaltres examinem primer les causes d'un naixement i que després donem les lleis per als qui han de

néixer. Si, doncs, un fill és engendrat i creat per ambdós elements de la parella, per què ha de pertànyer únicament a la condició de la mare, si no hauria pas pogut ésser engendrat de cap manera sense el pare? Per aquesta llei de la naturalesa, ens veiem raonablement obligats a repartir per igual entre els dos amos els fills de la serva que ha tingut descendència d'un serf d'altri. I si uns pares només tenien un fill, com que no podrà pas servir ambdós senyors de la manera establerta, que aquest fill sigui educat al costat de la mare fins als dotze anys, fins que la seva edat li permeti de començar a prestar els serveis d'un adolescent en l'exercici del treball. Després d'això, l'amo de la serva pagarà a l'amo del serf amb qui la serva està unida la meitat del preu que pugui valer aquell fill segons una estimació feta per uns homes bons. Que la mateixa norma sigui observada quant a aquells fills que hagin estat procreats en ordre senar. El peculí en béns mobles que el serf i la serva hagin aconseguit durant la seva cohabitació (*contubernium*) decretem que ha de pertànyer a tots dos amos. Ara bé, si els tals serfs aconseguien alguns béns mobles, a part de la casa i el camp o quelcom que pugui ésser un bé immoble, en una possessió d'un altre amo al qual no pertanyen ni el serf ni la serva, els seus amos han de reclamar per a ells aquests béns de la mateixa manera que els fills. I si un d'aquests amos intentava interrompre la cohabitació dels serfs, que no difereixi separar-los tot seguit, salvaguardant, tanmateix, la condició que, un cop hagi arribat a coneixement dels amos la cohabitació dels serfs, si els amos no volen [tal vegada *add. B*] que continuïn junts, no retardin desfer aquesta cohabitació dins el termini d'un any. D'altra banda, si per negligència dels amos es sobrepassa aquest temps raonable que s'ha concedit per aquesta llei, tot el que es procreï [per part d'ells *add. B*] un cop acomplert l'any, que sàpiguen tots dos amos que s'ho hauran de repartir entre ells, tenint en compte el sexe, el nombre i l'edat. I si el temps sobrepassa un any i un dels amos o bé tots dos ho ignoraven, tot el que en pugui néixer restarà igualment sotmès a una divisió a parts iguals.

X,1,18 *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que el peculí i els béns peculiars siguin considerats com
un sol concepte

Hem vist sovint com els malvats dividien un concepte simple amb l'arma de la disputa, i, per tal de poder-ho evitar, cal fer servir la més concisa brevetat. Per tant, que tots els béns, tant si són mobles com immobles, de la mena o forma que siguin, tant si tenen el nom de peculí com el de béns peculiars, tinguin el valor i l'evidència d'un sol concepte, de manera que cessi des d'ara tota disputa sobre la distinció de béns mobles i immobles.

X,1,19 *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[KHINDASVINT *segons B*]

Si no es paga allò que s'ha promès per uns béns rebuts

Si algú ha rebut d'un altre, per a posseir-la, una terra, una vinya o alguna altra cosa, mitjançant escriptura o qualsevol mena de contracte, amb l'obligació de donar els delmes o qualsevol mena de guanys o prestacions, de tal manera que aquell que ho dona ho fa mitjançant el compromís d'algun pagament [a complir *segons B en lloc de* d'un pagament], perquè no sembli que ha acceptat de perdre els drets als seus béns, que aquell que els rebé pagui sol·lícitament allò que deu, encara que l'amo no li ho reclami. Ja que, encara que no es pagui el que és costum o el que s'ha promès, la part de l'amo no pot pas veure's exclosa dels seus béns, perquè no és pas per voluntat d'aquest, sinó per frau d'aquell que ho rebé, que l'amo veu somoguts els seus béns. Però si aquell que ho rebé difereix complir el que és costum o el que fou promès, ha de pagar a l'amo el doble d'allò que s'ha promès o que és costum. I si es desentenien de pagar el que és costum o el que s'ha promès per tal que el temps previst per les lleis exclogui l'amo dels seus béns, que perdi fins a cinquanta anys els béns mateixos afegint-hi només les millores del treball que hi hagi fet.

Recc. Erv.] II. TÍTOL. DE L'OBJECCIÓ DELS PERÍODES
DE CINQUANTA I DE TRENTA ANYS

- I. Que després de cinquanta anys ja no siguin revocades les particions fetes entre Gots i Romans
- II. Que els serfs fugitius no siguin reclamats per al servei després de cinquanta anys
- III. Que totes les causes es donin per concloses passats trenta anys
- IIII. Que, llevat dels serfs del fisc, el període de trenta anys sigui vàlid en totes les causes
- V. De la interrupció del període de trenta anys
- VI. Que el període de trenta anys no sigui un impediment per als empresonats o els exiliats

X,2,1 *Recc. Erv.*] I. ANTIGA

Que després de cinquanta anys ja no siguin revocades les particions fetes entre Gots i Romans

Les terres assignades als Gots i la terça concedida als Romans, si no han estat revocades en el termini de cinquanta anys, que no siguin de cap manera objecte de reclamació

X,2,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Que els serfs fugitius no siguin reclamats per al servei després de cinquanta anys

Els serfs fugitius que no hagin estat trobats en cinquanta anys, que no sigui permès de reclamar-los per a la servitud.

X,2,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Que totes les causes es donin per concloses passats trenta anys

Totes les causes, tant bones com dolentes, o fins i tot les criminals, que no hagin quedat concloses en el termini de trenta anys, o els drets sobre serfs que havien estat o [no *add. B*] han estat posats en disputa *Recc. des. / Erv.*] però que, tanmateix, són en poder d'un altre, *Recc. Erv.*] si no han estat resolts [reclamats *segons B en lloc de resolts*] i definits, que no siguin reclamats de cap manera. Si algú, tanmateix, després d'aquest període de trenta anys intentava remoure una causa, que li ho impedeixi aquest nombre d'anys i que sigui obligat a pagar una lliura d'or a aquell a qui el rei ordeni.

X,2,4 *Recc. Erv.*]

III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que, llevat dels serfs del fisc, el període de trenta anys sigui vàlid en totes les causes

Moltes vegades un relaxament indegut del dret competent fa que s'esvaeixi l'estabilitat [el temps establert *segons B en lloc de l'estabilitat*] de la justa possessió i que allò que no es veu ornat per cap noblesa de llinatge assoleixi la llibertat amb una tolerància indeguda. Per això, com que el lapse de trenta anys transcorreguts sembla que ha arrelat d'una manera tan constant en els afers judicials que ja quasi no sembla que sigui una institució humana sinó que procedeixi de la naturalesa mateixa, amb aquesta sanció que ha de valer per sempre decretem: que si per espai de trenta anys el fisc ha retingut quelcom del dret d'algú o si algú ha posseït quelcom dels béns d'un altre o bé del fisc,

Erv.] llevat dels serfs fiscals,

Recc. Erv.] que ho reclami per a si i que ho retingui per sempre, i que no es pretengui remoure el dret de qualsevol petició contra aquest nombre d'anys en què, a més, s'acompleix la veritable edat perfecta. Els serfs del fisc, però,

Recc. des. / Erv.] l'estirp dels quals sigui d'origen manifestament servil,

Recc. Erv.] que vagin solts i vagant per diversos indrets, encara que no hagin pagat res com a impost tributari, encara que s'hagin escapat o amagat o restin ocults, protegits per l'empara d'algú, no podran eludir mai la seva condició de serfs, sinó que hauran d'ésser retornats al seu estat primitiu sense que ho impedeixi el temps transcorregut, exceptuant

únicament del compliment d'aquesta llei aquells que hagin merescut rebre el do de la llibertat per concessió reial.

X,2,5

Nova]

FLAVI ÈGICA, REI

Del nombre d'anys esmentat en què els serfs del fisc poden ésser retornats a l'estat de servitud

Derogada la sentència d'aquella llei en què s'ordena que els serfs fiscals siguin retornats al seu estat primitiu de servitud sense l'impediment del temps transcorregut, per la sanció d'aquest nou edicte decretem que aquests mateixos serfs fiscals que qualsevol hagi posseït sense ocultació per espai de trenta anys o aquells que hagin passat obertament aquests trenta anys sense estar sotmesos a ningú, o també aquells que, vagant per diversos indrets, hagin sobrepassat la fita de cinquanta anys sense pagar cap tribut ni estar al servei de ningú, de cap manera no puguin ésser reduïts a la servitud del fisc. Altrament, que allò que es demostrï que han estat per la disposició legal i comuna dels trenta i els cinquanta anys, cal que continuïn essent-ho de totes passades, de manera que en el requeriment dels serfs fiscals valgui la mateixa i única llei del príncep que ha quedat establerta sobre els drets similars dels pobles.

X,2,6

Recc. Erv.] V. FLAVI KHINDASVINT, REI [ERVIGI segons B]

De la interrupció del període de trenta anys

Sovint la prolongada possessió transmet el dret propi d'un al dret d'un altre; en efecte, allò que un posseeix per espai de trenta anys complerts sense interrupció, de cap manera no ho pot perdre després per l'acció judicial d'un altre que ho reclami. Per tant, per tal de poder satisfer convenientment tant el demandant com el posseïdor, cal que tothom observi el següent: si hom reclama que és del seu dret una cosa que ha estat posseïda per un altre durant vint-i-cinc anys o més, però menys de trenta, i s'escau que el posseïdor, advertit pel jutge o pel demandant, difereix retornar-la o es desdenya de donar una resposta raonable o mostra qualsevol mena de dilació a donar-la, o si el posseïdor de la cosa que es reclama es troba absent, o sigui, si consta [o no consta *add. B*] que resideix en una altra província o que està ocupat en una expedició pública, que aleshores el jutge, en presència de dos o tres testimonis lliures, tingui cura d'assignar al demandant allò que es reclama, tant si es tracta d'una possessió com de qualsevol altra cosa, per tal d'interrompre el temps; de tal manera que, si el jutge ordena que aquella cosa sigui assignada al demandant per instància del saig, ho faci saber a aquest mitjançant una carta escrita de la seva pròpia mà segons el model inclòs més avall. I si es tracta d'alguna possessió on hi ha proveïment d'alguns queviures, per tal que els procuradors (*rationales*) no puguin presentar cap excusa, que la porta de l'estança on són dipos-

sitats aquests béns resti segellada durant aquells vuit dies per l'anell del jutge o del saig que consigna aquell lloc, i que aquell que el rep el posseeixi només durant vuit dies i que no pretengui despendre'n, destruir-ne ni alienar-ne res, sinó que, en aquell lloc, únicament hi exerceixi els treballs que vulgui o que pugui. Però que al cap de vuit dies el cedeixi intacte perquè el recuperi aquell que havia trobat que el posseïa, i que aquell que el posseï durant vuit dies no temi per això cap acusació; això, tanmateix, si ell mateix, o algú de la seva part, o la seva descendència, podia demostrar dins el termini de trenta anys d'ençà del dia de la interrupció del temps, que aquella cosa que havia demanat que li fos assignada pertanyia al seu dret. Ja que si aquesta reclamació no podia ésser demostrada així, que aquell que causà pertorbació en els dominis d'altri, si encara viu, en faci esmena a l'amo de la cosa com a demandant injust; i si en despengué o en malmeté quelcom, que sigui obligat a restituir-ho per quadruplicat; però que als de la seva part o als seus descendents no se'ls promogui per això cap acció judicial; salvaguardant, naturalment, aquesta condició: que si aquests béns de què es tracta consistissin en coses varies i disperses en indrets diversos, l'assignació d'una sola de totes aquestes que formen part d'una mateixa demanda, feta per ordre del jutge segons el que estableix la present llei, sigui tinguda com a lliurament de tots els béns.

Model de carta de notificació

El jutge Tal al saig Tal. T'informem que el lloc tal que en Tal reclama i que ara és en possessió d'en Tal, d'acord amb el que ordena la llei i en presència de dues o tres persones lliures, l'assignis al demandant perquè el posseeixi només durant vuit dies; de manera que, si hi ha quelcom de rebost i no és segellat amb l'anell del seu amo, a fi d'eliminar qualsevol pretext dels procuradors, resti segellat durant aquells vuit dies amb el teu anell; però que abans [per tu segons *B en lloc de abans*] no en sigui tret res.

X,2,7 *Recc. Erv.*] VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que el període de trenta anys no sigui un impediment per als empresonats o els exiliats

En la mesura que la condició humana es veu inquietada per diverses cuites, cal que la clemència del príncep vetlli per les necessitats humanes amb remeis igualment nombrosos. Per això, quan un home lliure, noble o inferior, o igualment un serf, hagi estat castigat per ordre del rei amb la presó o amb l'exili [o hagi estat deportat pels enemics *add. B*], i s'esdevingui que en algun moment aconseguixi l'alliberament o que retorni als seus béns, si té alguna cosa per reclamar, que el temps que ha passat a la presó o a l'exili no li sigui tingut en compte en el còmput dels trenta o cinquanta anys. Que, al contrari, desestimat tot aquell

temps en què tal persona, vivint amb cuites i en la penúria, no pogué, evidentment, atendre els plets a què tenia dret, a part d'això, continuï en vigor en les seves accions l'ordre legal d'acord amb els decrets de les lleis i el temps transcorregut.

Recc. Erv.] III. TÍTOL. DELS TERMES I DE LES FITES

- I. Que els termes i les fites siguin conservats
- II. De les fites rompudes o arrencades
- III. Què cal observar si sorgeix una disputa sobre els termes
- IIII. Si hom diu que posseeix quelcom dins els termes d'un altre
- V. Que si alguna part fou separada d'una altra possessió en temps dels Romans, resti així

X,3,1 Recc. Erv.] I. ANTIGA

Que els termes i les fites siguin conservats

Els termes antics i les fites manem que restin tal com foren establerts antigament i no permetem que siguin arrencats per cap reforma.

X,3,2 Recc. Erv.] II. ANTIGA

De les fites rompudes o arrencades

Aquell que arrasi uns termes o gosi arrencar unes fites clavades, amb la intenció d'envair una terra, si és un home lliure, que sigui obligat a pagar vint sous per cada senyal o marca a aquell contra qui hagi comès el frau; si és un serf, que rebi cinquanta assots per cada senyal. Si algú, tanmateix, tot llaurant o plantant [arbres fruiters o *add. B*] una vinya, arrenca un senyal de terme casualment, no pas volent-ho fer, que restitueixi el terme en presència dels veïns i que després no temi per això cap dany ni cap perill.

X,3,3 Recc. Erv.] III. ANTIGA

Què cal observar si sorgeix una disputa sobre els termes

Cada vegada que sorgeixi una disputa sobre termes, cal recercar els senyals que foren establerts d'antic, o sigui, les piles de terra o les fites que sigui manifest que foren apilades o disposades d'antic com a termes de les possessions, i també les pedres que consti que foren clavades amb marques evidents com a indicadors de termes. I si mancaven aquests senyals, aleshores cal observar les marques fetes als arbres, que hom anomena decúries (*decuria*); però que siguin aquelles que es demostrï que foren gravades antigament.

X,3,4 *Recc. Erv.*] **III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Si hom diu que posseeix quelcom dins els termes d'un altre

Si s'escau que algú posseeix una part de terra dins els termes d'un altre en absència o sense coneixement del seu amo, de manera que no es pugui demostrar que hi ha hagut un sojorn humà prolongat i, a més, consolidat per molt de temps o durant més de cinquanta anys, i que l'ocupació d'aquesta part de terra ha estat estable i permanent de manera pública i incommovible, així que els inspectors coneguin amb evidència pels senyals antics els termes de la possessió de l'altre, que la perdi i la retorni al seu amo. I que, contra l'evidència de les fites, cap termini de prolongada possessió no privi ningú del seu degut domini; però això, si es troba que un dels contendents o algun dels seus causants (*autor*) n'ha estat el darrer posseïdor. Ja que, si ha passat tant de temps que ni ells ni els seus autors no saben de qui fou originàriament el domini i la possessió, i ni per testimonis ni per escriptures no es pot demostrar qui fou el darrer posseïdor, com que hi ha indicis de dubte sobre la possessió originària, cadascú posseeirà irrevocablement allò que posseeixi en aquell moment. Però, quan un posseïdor que posseeix públicament un lloc amb senyals evidents, sense estadants d'un altre amo, el reclama íntegrament, cap raó no permet, per temps que hagi passat, que sigui desmembrada la integritat de la seva possessió. Per tant, si un altre s'hi introdueix per una reforma abusiva, no li serà permès que perjudiqui en res el posseïdor. Però, si el qui desitja uns béns d'altri li'n reclama quelcom, no pas a tort sinó mitjançant un judici, si n'és mereixedor, que ho obtingui. Ja que, si d'alguna manera intenta voler accedir-hi grollerament [d'incògnit *segons B en lloc de grollerament*] i d'improvís, que sigui lícit a l'amo acusar-lo com a violentador i desposseir-lo legalment com a invasor mitjançant un judici.

X,3,5 *Recc. Erv.*] **V. ANTIGA**

Que si alguna part fou separada d'una altra possessió en temps dels Romans, resti així

Si abans de l'arribada dels Gots alguna cosa fou separada del domini d'una possessió i fou transferida per algun [a algú per *segons B en lloc de per algun*] dret o per venda o per donació o per partició o per alguna transacció, que resti en la possessió d'aquell a qui consta que els Romans van assignar-la antigament. Però quan la propietat d'una possessió no es pugui demostrar amb fites i amb senyals evidents, que la inspecció dels jutges, escollits per acord de les parts, decideixi a què cal atènyer-se; de manera que el jutge faci jurar, a aquells que consideri més ben informats i més vells, que han indicat els termes sense cap frau, i, tanmateix, que ningú no estableixi un nou terme si no és en presència del consort ni sense un inspector. I si feia això un home lliure, que rebi el càstig per

invasió que hi ha previst a les lleis. Però, si ho feia un serf sense coneixement de l'amo, que rebi dos-cents assots estirat públicament, i que no s'ocasioni cap perjudici a l'amo a causa d'això.

LLIBRE ONZÈ
DELS MALALTS, DELS MORTS
I DELS MERCADERS TRANSMARINS

Recc. Erv.]

LLIBRE ONZÈ
DELS MALALTS, DELS MORTS
I DELS MERCADERS TRANSMARINS

I. TÍTOL. DELS METGES I DELS MALALTS

- I. Que el metge no pretengui sagnar una dona en absència dels seus parents pròxims
- II. Que el metge no pretengui visitar els qui estan retinguts a la presó
- III. Si un metge és contractat per guarir una malaltia
- IIII. Si un malalt rebut pel metge sota contracte mor
- V. Si el metge treu unes cataractes dels ulls
- VI. Si un home lliure o un serf resulta mort per un instrument de flebotomia
- VII. De la paga del deixeble [per l'ensenyament de la medicina *add. B*]
- VIII. Que un metge no sigui empresonat sense judici

XI,1,1 *Erv.*]

I. ANTIGA

Que el metge no pretengui sagnar una dona en absència
dels seus parents pròxims

Que cap metge no pretengui sagnar una dona lliure sense la presència del pare, la mare, el germà, el fill, l'oncle patern, o d'algun altre parent pròxim, llevat d'una emergència de necessitat a causa de la malaltia. I, quan s'escaigui que les persones esmentades no hi siguin presents, aleshores que actuï segons el que sap de la gravetat de la malaltia, en presència dels veïns o d'uns serfs o serves idonis. I si pretenia actuar altrament, que sigui obligat a pagar deu sous als parents o al marit, perquè és molt fàcil que amb aquest pretext a vegades prosperi algun engany.

XI,1,2 *Erv.*]

II. ANTIGA

Que el metge no pretengui visitar els qui estan retinguts a la presó

Que cap metge, quan els comtes (*comes*), els tribuns (*tribunus*) o els administradors (*uilicus*) es trobin empresonats, no gosi entrar a la presó sense el carceller, per tal d'evitar que li demanin que els faciliti la mort per por de la seva culpa. Perquè, si els metges els donaven alguna metzina, el bé públic en sortiria molt perjudicat. Si algun metge intentava fer tal cosa, que rebi la sentència amb el càstig corresponent.

XI,1,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un metge és contractat per a guarir una malaltia

Si algú demana un metge perquè visiti un malalt o curi una ferida sota contracte, quan el metge hagi vist la ferida o hagi examinat els dolors, que rebi tot seguit el malalt sota contracte després de formulada una caució.

XI,1,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un malalt rebut pel metge sota contracte mor

Si un metge rep un malalt sota contracte, un cop formulat el compromís d'una caució, que retorni el malalt a l'estat de salut. Ara bé, si es produïa la mort, que no reclami en absolut la recompensa pactada; i que no es promogui per això cap acció judicial contra cap de les dues parts.

XI,1,5 *Recc. Erv.*]

V. ANTIGA

Si el metge treu unes cataractes dels ulls

Si un metge treu unes cataractes dels ulls i retorna el malalt a la salut, que obtingui cinc sous com a recompensa.

XI,1,6 *Erv.*]

VI. ANTIGA

Si un home lliure o un serf resulta mort per un instrument de flebotomia

Si un metge, tot practicant una flebotomia, deixa incapacitat un home lliure, que sigui obligat a pagar cent cinquanta sous. I si resultava mort, que el metge sigui lliurat immediatament als parents perquè tinguin la facultat de fer-ne el que vulguin. Però, si deixava incapacitat o matava un serf, que restitueixi un serf igual.

XI,1,7 *Recc. Erv.*]

VII. ANTIGA

De la paga del deixeble [per l'ensenyament de la medicina *add. B*]

Si un metge pren un deixeble per instruir-lo, que obtingui dotze sous com a benefici.

XI,1,8 *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIGA

Que un metge no sigui empresonat sense judici

Que ningú no posi a la presó un metge sense haver escoltat la seva causa, llevat que sigui per motiu d'homicidi. Per un deute, però, ha de restar sota un fidejussor.

Recc. Erv.]

II. TÍTOL. DE LA VIOLACIÓ DE SEPULCRES

- I. Dels violadors de sepulcres
- II. Si hom roba el sepulcre d'un mort

XI,2,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Dels violadors de sepulcres

Si hom viola un sepulcre o espolia un mort i li roba les joies o els vestits, si això ho fa una persona lliure, que sigui obligada a pagar una lliura d'or als hereus [del mort *add. B*] i a restituir el que robà. I si no hi ha hereus, que sigui obligat a donar-ho al nostre fisc i que, a més, rebi cent assots. Però, si és un serf el qui ha comès aquest crim, que rebi dos-cents assots i que, a més, sigui cremat a la foguera ardent, després de retornar, tanmateix, tot el que robà.

XI,2,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Si hom viola el sepulcre d'un mort

Si algú roba el sarcòfag d'un mort tot intentant procurar-se un remei, que sigui obligat a pagar dotze sous als hereus del mort, per instància del jutge. I si això ho feia un serf per ordre del seu amo, que aquest no s'atardi a pagar l'esmena pel serf. Però, si el serf cometé això per la seva voluntat, que rebi nogensmenys cent assots i que restitueixi allò que robà, tant al lloc com al cos mateix.

Recc. Erv.]

III. TÍTOL. DELS MERCADERS TRANSMARINS

- I. Si es descobreix que uns mercaders transmarins venen una cosa robada
- II. Que els mercaders transmarins pledegin segons les seves lleis i davant els seus jutges i perceptors del teloneu (*telonariū*)
- III. Si un mercader transmarí s'enduu dels nostres llocs un mercenari.
- IIII. Si un mercader transmarí pren un mercenari perquè l'ajudi en el comerç

XI,3,1 *Recc. Erv.*]

I. ANTIGA

Si es descobreix que uns mercaders transmarins venen
una cosa robada

Si un mercader transmarí ven als habitants de les nostres províncies or, argent, vestits o qualsevol mena de joies [o una altra cosa *add. B*], i ho ven a un preu que és just, si després es descobria que allò era robat, que el comprador no temí cap acusació.

XI,3,2 *Recc. Erv.*]

II. ANTIGA

Que els mercaders transmarins pledegien segons les seves lleis i davant
els seus jutges i perceptors del teloneu (*telonarii*)^(a)

Quan els mercaders transmarins tinguin entre ells alguna causa, que ningú de les nostres seus no pretengui donar-los audiència, sinó que siguin jutjats únicament segons les seves lleis davant els seus jutges i perceptors del teloneu (*telonarii*).

(a) XI, 3, 2

La traducció del terme *telonarii* ve condicionada per la diferent significació que els autors han donat als personatges contemplats en aquesta llei, en atenció al sentit originari del mot, relacionat amb el *teloneum* (impost sobre importacions marítimes), i a la funció judicial amb què ací figuren revestits. També hom discrepa sobre la seva designació pels propis comerciants forasters o bé el seu caràcter de funcionaris del regne visigòtic. ZEUMER (*Leges Wisigothorum*, p. 404, nota 2) aporta les opinions de Dahn i de Goldschmidt, a la darrera de les quals s'adhereix.

Una moderna aportació a aquest punt és la del romanista A. D'ORS (*Los transmarini negotiatores en la legislación visigótica*, en «Estudios de Derecho Internacional. Homenaje al profesor Camilo Barcia Trelles», Santiago de Compostel·la, 1958, pàg. 467-483). Els *telonarii*, ens diu, coneguts ja en el Codi Teodosià com a perceptors del referit impost marítim, actuen, a voltes, com a jutges, la qual cosa té dues explicacions possibles: a) són cònsols forasters elegits com a àrbitres pels propis litigants, als quals l'autoritat règia arrendava la percepció de l'impost; i b) són funcionaris fiscals als quals s'encomanava oficialment —o tal volta per elecció arbitral— aquella jurisdicció. Tots dos punts de vista podrien ésser encertats. Al seu albir, en efecte, es tractaria de funcionaris regis encarregats d'aquella funció fiscal i amb jurisdicció àdhuc oficial, però, probablement, no pas gots, sinó designats entre els propis mercaders transmarins. D'ací que es pugui dir en la llei «... davant els seus jutges i perceptors del teloneu». [Nota del Dr. Josep M. Font i Rius]

XI,3,3 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un mercader transmarí s'enduu dels nostres llocs
un mercenari

Que cap mercader transmarí no pretengui endur-se de les nostres places cap a la seva terra un mercenari. El qui intenti actuar contrària-

ment, que pagui al nostre fisc una lliura d'or i que, a més, rebi cent assots.

XI,3,4 *Recc. Erv.*]

III. ANTIGA

Si un mercader transmarí pren un mercenari perquè l'ajudi
en el comerç

Si un mercader transmarí pren de les nostres places un mercenari
[serf amb permís del seu amo *add. B*] per revifar el seu comerç, que li doni
com a recompensa tres sous cada any i, nogensmenys, un cop complert
el contracte, que sigui obligat a retornar el serf al seu amo.

LLIBRE DOTZÈ
DE LA PROHIBICIÓ DELS ABUSOS I DE L'EXTINCIÓ
DE TOTES LES SECTES DELS HERETGES

Recc. Erv.]

LLIBRE DOTZÈ
DE LA PROHIBICIÓ DELS ABUSOS I DE L'EXTINCIÓ
DE TOTES LES SECTES DELS HERETGES

I. TÍTOL. DE LA MODERACIÓ EN EL JUDICI
I DE LA PROHIBICIÓ D'ABUSOS

- I. De l'advertència del príncep en què s'ordena que els jutges siguin moderats en els judicis
- II. Que cap d'aquells que reben el domini i la cura del poble no intenti inquietar ningú dels nostres pobles ni amb despeses ni amb prestacions
- [III Llei publicada com a confirmació d'un concili *add. B*]

XII,1,1 *Recc. Erv.*]

I. FLAVI KHINDASVINT, REI
[ANTIGA *segons B*]

De l'advertència del príncep en què s'ordena que els jutges siguin moderats en els judicis

Els qui hem d'ordenar la necessària severitat per a les culpes dels homes, convé que procurem per als dissortats els remeis que plauen a Déu. Comminem, doncs, tots els jutges i advertim tots aquells a qui hagi estat concedida la potestat de jutjar, posant Déu omnipotent per testimoni, que s'ocupin diligentment d'investigar la veritat dels fets en totes les causes i d'examinar les disputes de tots els plets sense accepció de persones, però que, tanmateix, atemperin una mica la severitat de la llei respecte a les persones vençudes i, sobretot, les que es veuen oprimides per la pobresa. Ja que, si es vol aplicar totalment el rigor del judici, no hi ha dubte que queda de banda la mansuetud de la misericòrdia.

XII,1,2 *Recc. Erv.*]

II. FLAVI RECARED, REI

Que cap d'aquells que reben el domini i la cura del poble no intenti inquietar ningú dels nostres pobles ni amb despeses ni amb prestacions

Tots aquells que nosaltres protegim amb la felicitat del nostre regnat, no vetllant sinó per llurs necessitats, establim amb totes les forces sinó que no hagin de sofrir per cap sospita de despeses. Què hi ha, en efecte, tan pròxim a la justícia i que ens sigui tan familiar com estendre la nostra pietosa mà als nostres súbdits i ajudar justament en els seus

diversos afers aquells que governem? Per tant, decretant i establint el rigor d'aquesta nostra llei, ordenem que el comte (*comes*) el vicari (*vicarius*) i l'administrador (*uilicus*) no pretenguin en profit seu carregar els pobles amb prestacions, exaccions, treballs o angaries, ni rebin virtualles de la ciutat ni del territori; perquè la nostra clemència no oblidia pas que, quan nomenem jutges, els subministrem el necessari amb la nostra generositat. Amb la mateixa autoritat ordenem al governador de la província, al comte del patrimoni i als agents del nostre fisc que no tinguin cap potestat sobre les persones particulars (*priuatus*) i que no els inquietin amb cap mena de molèstia. Però, si un particular té una causa amb els serfs del nostre fisc, que el representant (*actor*) o el procurador, un cop en sigui avisat, faci comparèixer el seu subordinat al judici del governador de la província o del jutge del territori on s'hagi incoat la causa, per tal que, un cop jutjat l'afer, sigui esmenada la transgressió de cadascú amb el càstig de la llei. I com que, en examinar amb la nostra reial sol·licitud els representants de les nostres províncies, hem trobat que els recaptadors (*numerarius*) i els defensors canviaven cada any, i és indiscutible que per aquesta causa es produïa un perjudici per als nostres pobles, per això manem que el recaptador o el defensor que hagin estat escollits pels bisbes o pels pobles continuïn complint l'obligació que els hagi estat encomanada; de tal manera, tanmateix, que, quan hom sigui nomenat recaptador o defensor, no hagi de donar cap recompensa al jutge ni aquest pretengui rebre'n ni exigir res. I si algun jutge transgredia aquesta nostra disposició, que sigui privat del seu càrrec i sigui obligat a pagar deu lliures d'or al nostre fisc. Els sacerdots, però, a qui amonestem amb la divina obtestació, si tenien notícia d'extralimitacions dels jutges o dels representants i no ens ho feien saber, que sàpiguen que seran castigats segons el judici del concili i que hauran de reparar amb els seus propis béns els danys que els pobres hagin sofert a causa de llur silenci.

XII,1,3 *Nova*]

FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Llei publicada com a confirmació d'un concili

[En el nom del Senyor. *add. B*]

L'exímia autoritat del sínode ha d'ésser reverida i alhora temuda, ja que és obra del do de l'Esperit Sant en tant que és manifest que de la diversitat de molts ànims i de molts cors se'n fa un sol cor i una sola ànima, car el nombrós aplec de bisbes no té discrepàncies per les opinions, no objecta coses diverses per l'estil, i cap, pel seu judici, no disposa res d'altre que el que disposen tots. Per tant, reverenciant devotament i honorant amb persistència l'assemblea, per a mi tan venerable, del concili sinodal, enmig de la qual l'Esperit Sant prometé d'habitar amb la seva presència, fem arribar al coneixement de tothom allò que ha estat dispensat per la seva paraula i per l'exhortació de la nostra glòria; ens

referim a les actuacions del concili sinodal que es dugueren a terme l'any quart del nostre regnat a la ciutat de Toledo, les clares disposicions del qual hem decidit que fossin específicament detallades altre cop ací perquè siguin conegudes de tothom sense cap dubte.

Així doncs, el primer cànon és sobre la restitució de l'honor de testificar a aquells a qui la violació de la fidelitat arrossegà, juntament amb Pau, a associar-se per establir una tirania. La nostra excelsitud ordena per la publicació d'aquesta nostra llei que aquests, juntament amb els seus fills, gaudeixin del dret de testificar segons la seva dignitat primitiva i siguin novament revestits dels béns que hagin rebut pel poder de la nostra autoritat.

[II Cànon *add. B*] El segon cànon versa sobre els sacerdots i també sobre els optimats de palau i els gardings que hagin estat acusats, pel que fa a la precaució de la justícia amb què cal examinar-los. La mansuetud de la nostra glòria, d'acord amb les disposicions del mateix cànon, ha decidit que aquests no fossin sotmesos a cap mena de tortura abans del judici públic; però tots els qui siguin acusats d'ara endavant hauran d'ésser jutjats, sense cap dubte, d'acord amb el que estableix l'esmentat cànon. Per això, determinem que caldrà observar específicament que, si hi ha hagut alguna actuació respecte a la persona d'algu o alguna decisió judicial sobre els béns de la persona acusada que contradiguin aquesta norma de la nostra sentència o el que estableix l'esmentat cànon, d'acord amb el mateix contingut d'aquest, no ha de tenir cap mena de validesa que aquesta persona, jutjada altrament que hem establert, perdi la dignitat del seu testimoniatge o es vegi privada de reclamar els seus propis béns.

[III Cànon *add. B*] El tercer cànon és sobre la condonació de tributs per part del rei sobre la plebs, on s'ha establert per l'autoritat i alhora per l'exhortació de la nostra glòria que tots els tributs dels anys passats fins a l'any primer del nostre regnat que requeien sobre les persones privades o les fiscals [nostres *add. B*] han d'ésser condonats amb la sentència perpètua d'absolució; i ordenem que siguin satisfets al tresor públic únicament aquells impostos que ja hagin estat recaptats però encara no ingressats.

[IIII Cànon *add. B*] Després d'això ve el quart cànon, sobre la protecció dels fills del rei, que tota l'assemblea dels sacerdots i també dels senyors decidiren promulgar amb l'assentiment prompte de llurs voluntats.

[V Cànon *add. B*] Segueix el cinquè cànon: que, un cop mort el príncep, ningú no gosi unir-se ni en matrimoni ni en adulteri amb la muller que ha deixat.

[VI Cànon *add. B*] Segueix després el sisè cànon: que, llevat dels serfs i dels lliberts fiscals, cap serf d'una altra persona qualsevol ni cap llibert no passi d'ara endavant a un càrrec de palau (*palatinum officium*). I si ho feien, per la publicació de la nostra llei present, han d'ésser retornats de totes maneres al jou de la seva pròpia servitud; de manera que siguin

lliurats com a serfs als seus amos, si encara viuen, o als seus parents, a qui és deguda per llei l'herència dels qui moriren.

[VII Cànon *add. B*] Després d'aquest ve el setè cànon, sobre aquells que, pel fet de produir-se baralles, intenten despullar els altars o retirar les llànties de les esglésies.

[VIII Cànon *add. B*] Segueix també el cànon vuitè: que cap dels contraris, quan sigui avisat pel metropolità, no es desdenyi de comparèixer al lloc on se li demani.

[Novè Cànon *add. B*] Segueix també el cànon novè, sobre la confirmació del dotzè concili de Toledo que se celebrà l'any primer de la nostra glòria.

[Desè Cànon *add. B*] A aquest s'hi afegeix el cànon desè, on es conclou amb una sentència específica què cal fer si els sacerdots que reben una penitència gosen exercir el ministeri.

[Onzè Cànon *add. B*] També hi ha el cànon onzè, que ningú no aculli un clergue d'altri o un monjo fugitiu.

[Dotzè Cànon *add. B*] Després d'això hi ha escrit el cànon dotzè, sobre la prohibició que el bisbe propi excomuniqui aquelles persones que s'hagin adreçat al seu metropolità per exposar-li els seus plets.

[Tretzè Cànon *add. B*] Després d'aquest ve el tretzè i darrer cànon, sobre la relació de les gràcies que cal donar a Déu i al príncep després de la celebració del concili.

Tots aquests decrets esmentats de les institucions sinodals, manen que siguin observats amb tota cura i amb tota vigilància, des del dia i el temps presents, en totes les províncies del nostre regne; de manera que assoleixin la clara esplendor de l'autoritat legítima i restin consolidats amb l'ordre etern de la seva vigència. Per això, per la promulgació d'aquesta sagrada llei, prohibim i alhora manem en general als religiosos i als laics que viuen sota el govern del nostre regne, que ningú no menyspreï els esmentats decrets sinodals, que ningú no gosi prescindir-ne ni eliminar-los. Que ningú que els conegui no crebanti el dret d'aquestes constitucions, que ningú que els desconegui no pretengui excusar-se objectant la seva ignorància. Ja que, des del dia i el temps abans esmentats, gaudiran del degut vigor, i tothom restarà obligat per les normes de les seves disposicions. Tanmateix, si algú violava aquesta nostra llei i no observava més aviat les coses que abans s'han enumerat, que rebí l'excomunió perdurable de la disciplina eclesiàstica i que perdi la desena part dels seus béns, que serà adjudicada a favor del fisc. I si no tenia béns amb què pagar l'esmentada esmena, caldrà que sigui flagel·lat amb cinquanta assots, sense que això li comporti cap nota d'infàmia. Així doncs, aquest decret de la nostra llei, que ha estat promulgat com a confirmació d'aquest sagrat concili, el subscrivim amb la signatura de la nostra mà gloriosa i li conferim un valor perdurable per a eterna memòria.

Aquesta llei ha estat publicada com a confirmació del concili de Toledo, el dia de les idus de novembre, l'any set-cents vint-i-un de l'era, any quart del regnat de la nostra glòria, felicitat. En nom de Déu. A Toledo.

**Recc. Erv.] II. TÍTOL. DE L'EXTIRPACIÓ DE TOTS
ELS ERRORS DE TOTS ELS HERETGES
I DELS JUEUS**

- I. Que després d'haver donat lleis per als fidels ha calgut establir la constitució de la llei per als infidels
- II. De l'abdicació dels errors de totes les heretgies
- III. De l'establiment i la confirmació de les lleis promulgades sobre la perversitat dels jueus
- IIII. De l'extirpació en general de tots els errors dels jueus
- V. Que els jueus no celebrin la Pasqua segons el seu costum.
- VI. Que els jueus no s'uneixin en contracte matrimonial segons el seu costum
- VII. Que els jueus no practiquin la circumcisió de la carn
- VIII. Que els jueus no discriminin els aliments segons el seu costum.
- IIIII. Que els jueus no formulin una acusació (*inscribere*) amb tortura contra els cristians
- X. Que els jueus no testifiquin contra els cristians, i quan pot ser lícit que els seus descendents testifiquin
- XI. De la pena amb què cal castigar les transgressions dels jueus.
- XII. Que un jueu no circumcidi un serf cristià
- XIII. Dels serfs cristians que han estat venuts o afranquits pels jueus.
- XIIII. Que de cap manera els serfs cristians no depenguin dels jueus, i que de cap manera no siguin conduïts a llur secta
- XV. De la prohibició per a tots els cristians que ningú intenti vindicar o protegir un jueu per cap mena de partidisme o de favor
- XVI. Dels cristians judaïtzants
- XVII. Compromís dels jueus fet en nom del príncep

[XVI i XVII estan invertits *a B* en l'ordre de col·locació]

XII,2,1 Recc. Erv.] I. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que després d'haver donat lleis per als fidels ha calgut establir la constitució de la llei per als infidels

Fins ara hem adreçat els passos cautelosos dels judicis pels arduos viarany dels delictes i hem fet un recorregut d'ordenada gravetat a través de les transgressions inconsiderades i desenfrenades de la invenció humana. En efecte, és ben palès que la nostra intenció s'ha adreçat tant

a dissuadir de tot allò que plau vanament per mal aconsellat, com a prohibir allò que és indecorós per la seva turpitud, com a eliminar allò que la decència de l'honestetat detesta com a mala acció. Car, així com l'ordenació de la llei ha penetrat en el més recòndit de les ments poc conscients de si mateixes, així la censura de la llei ha corregit la depravació dels costums i ha truncat la perpetració de crims. Però, aquesta puresa de les ànimes, no l'hem empesa en cap altre lloc sinó dintre de l'Església del Déu vivent, que revestí simultàniament la diversitat de pobles i de persones en la immortalitat d'una sola túnica i els uní a si amb els lligams d'una única religió sagrada. En aquest àmbit, doncs, si bé l'excel·lència del nostre poder ha estat enalçada pel Déu totpoderós fins al cim de la glòria terrenal, tanmateix, ara amb un moviment de compassió, ara amb l'espasa del jutge, ha tingut cura d'evitar sol·lícitament la tolerància de la transgressió, i adés ha eliminat els delictes que es presenten fent-los minvar amb temperància, adés s'hi ha enfrontat extirpant-los amb vehemència, no sols seguint els costums de les nacions nobles i il·lustres que tingueren cura de reglamentar les transgressions dels pobles amb lleis raonables i prudents, sinó també imitant les regles i assumint els exemples dels sants Pares, benaurats en tota la faç de la terra, perquè l'amplitud de la nostra mansuetud pugui plasmar amb llurs preceptes, com en forma d'una obra, una actuació semblant, i els pobles pròxims i els que ens són subjectes hagin de saber que hem publicat uns decrets amb competència honesta pel fet que han estat escrits de manera clara atenent a allò que mereixen les culpes i que no són aliens a les sentències dels sants Pares, confiant d'obtenir per a mi dues recompenses del premi únic de la divinitat: que pugui fruir en el temps present d'una pau saludable i de la recompensa atorgada pel judici diví per l'exercici del nostre govern, disposades des d'ara les lleis dels pobles fidels, elaborat el remei saludable per als propis membres a la casa de la santa fe veritable, i ordenada honorablement la pau de la caritat, i que, confiant en el poder de Déu, pugui afrontar els seus enemics, encaçar els rivals, perseguir els adversaris, lluitant valerosament, perseverant sense parar, o desfer-los com la pols al bat del vent i eliminar-los com el fang de les places brutes, o, almenys, conquerir-ne el guardó de la fe i oferir el trofeu a la glòria de Déu, de manera que, tot mantenint els pobles fidels en la pau de la sagrada religió i conduint els infidels a la concòrdia de la pau religiosa, creixi per a mi el premi de la glòria i faci estendre i augmentar el regne per a Déu totpoderós.

XII,2,2 *Recc. Erv.*] II. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De l'abdicació dels errors de totes les heretgies

L'eterna determinació del poder diví i la revelació dels secrets de la seva misericòrdia en el decurs dels últims segles a través dels dies passats, creiem que farà desaparèixer de tots el termes del nostre regne tota

la perfídia dels qui van errats i eliminarà les invencions de les doctrines malvades. Tanmateix, perquè, mentre vivim en els nostres dies, no sobrevingui aquell temps del qual parlà antigament l'instrument escollit [l'apòstol Pau *add. B*] dient: «Vindrà un temps que ja no suportaran la doctrina sana [sagrada *segons B en lloc de sana*], sinó que, emmotllant-se a les seves passions i sentint una estranya frisança a les orelles, es rodejaran d'un munt de mestres i, apartant l'orella de la veritat, es giraran a escoltar falòrnies», convé, amb la publicació de lleis, defensar de les tenebres de la contradicció allò que roman en la llum de la fe i combatre amb actuacions legals allò que tal volta l'error impulsí a sorgir en contra. Per tant, que cap home de qualsevol nació o raça, del nostre regne o sobrevingut, prosèlit o indígena, foraster o nadiu, no profereixi de manera oberta, pertinaç i constant ni intenti proferir veladament cap mena de discussions nocives contra la fe sagrada i singularment única de la veritat catòlica, impugnant aquesta mateixa fe. Que ningú no trastorni els sagrats evangelis. Que ningú no destrueixi les disposicions dels apòstols. Que ningú no trenqui els sagrats principis de la seva defensa establerts pels Pares antics. Que ningú no menyspreï els tractats raonables de la fe dels autors moderns. Que ningú no mediti cap pensament en el seu cor ni profereixi obertament cap paraula contra qualsevol sant sagrament de la veritable fe. Que no promogui pèfidament cap controvèrsia per a contradir l'obstinat, que no estableixi cap disputa amb l'adversari amb una discussió malvada. Ja que qualsevol persona que sigui descoberta en qualsevol d'aquestes coses que acabem de prohibir, si té algun poder o rang eclesiàstic, perdut l'honor del seu lloc o del seu càrrec, restarà sotmesa a una pena perpètua, i serà castigada, demés, amb la pèrdua de tots els seus béns. Però, si és un laic, privat del seu lloc i del seu honor, serà despullat de la possessió de tots els seus béns, de manera que qualsevol transgressor d'aquesta sanció o mori sotmès a un exili perpetu o, per esguard de la misericòrdia divina, es converteixi de la seva prevariació i conservi la vida.

XII,2,3 *Recc. Erv.*] III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

De l'establiment i la confirmació de les lleis promulgades sobre la perversitat dels jueus

Prohibides i allunyades les pretensions execrables de tots els heretges en general, ara ens cal legislar específicament sobre les presents, atès que sabem que actualment també n'hi ha hagut. Com que el poder de Déu, amb l'espasa de la seva paraula, ha extirpat radicalment i de manera universal tots els rebrots [i les guspies *add. B*] de les heretgies, hem de lamentar únicament que els territoris del nostre regne es vegin pol·luïts per la maldat dels jueus. Per tant, mitjançant l'esperit de Déu, ens esforçarem a vindicar la nostra pau, que per als gentils és una niciesa, per als mateixos jueus, un escàndol, però per a nosaltres, els creients, és el

mateix Crist, poder de Déu i saviesa de Déu; previnguts per la seva misericòrdia, ens veiem moguts amb fidel aplicació no sols a posar terme als errors antics, sinó també a tallar l'aparició de futurs ordits. Per això, ordenem una llei eterna i, acatant les sagrades escriptures, decretem que tant les disposicions de les nostres lleis com les sentències promulgades per la sèrie legítima dels reis predecessors nostres, que hagin estat donades contra la perfídia i les persones dels jueus, restin intocables i consagrades eternament, i siguin complertes amb una observança perpètua. I si es descobria que algun d'ells s'atrevia a violar-les, quedarà subjecte a les lleis que s'especifiquen a continuació i s'haurà de sotmetre a les sentències específiques dels càstigs.

XII,2,4 *Recc. Erv.*] **III. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

De l'extirpació en general de tots els errors dels jueus

Que cap jueu no profani ni abandoni mai la sagrada religió de la fe cristiana que rebé pel bany del sant baptisme. Que cap no la impugni ni d'obra ni de paraula. Que cap no la insulti ni ocultament ni obertament. Que cap no intenti fugir per tal d'evadir-se'n. Que cap, per tal de defugir-la, no es fiqui en cap mena d'amagatall per ocultar-se. Que cap no abrigui l'esperança de tornar a profanar-la. Que cap no tingui la confiança de renovar els seus errors. Que cap, amb perfídia, no sostingui en el seu cor una secta contrària a la religió cristiana, ni la defensi amb paraules, ni la manifesti amb obres. Que cap no desitgi violar ni pretengui infringir res d'allò que hi ha escrit en els seus compromisos i que fou subscrit públicament. Que cap no intenti ocultar ningú que professi o que practiqui tots els costums prohibits. Que cap no s'atardi a donar notícia d'un que hagi trobat amagat. Que cap no es refusi a denunciar un amagatall del qual tingui coneixement. Qualsevol d'ells que sigui descobert com a transgressor de la llei establerta ha d'ésser castigat amb suplici.

XII,2,5 *Recc. Erv.*] **V. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

Que els jueus no celebrin la Pasqua segons el seu costum

Que cap jueu no commemori la Pasqua la catorzena lluna de cap mes ni celebri la solemnitat d'aquests dies segons el seu costum. Que cap d'ells no veneri les festes de cap solemnitat, menors o majors, ni intenti fer-ho amb l'honor i l'error d'abans, que no guardi les fèries, que d'ara endavant no observi el dissabte ni cap de les festes segons la seva observança ritual ni pretengui mai [ni en cap lloc *add. B*] tenir-hi relació. Ja que el qui hi sigui descobert serà punit immediatament amb el càstig específic de la condemna que li és pròpia.

XII,2,6 *Recc. Erv.*] VI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els jueus no s'uneixin en contracte matrimonial segons el seu costum

Que cap dels jueus no s'uneixi en matrimoni amb un consanguini pròxim, ni el pol·lueixi amb l'adulteri, ni el maculi amb l'incest. Que cap d'ells no tingui relacions carnals amb cap persona fins al sisè grau de parentiu. Que cap d'ells no intenti ni es cregui amb dret de fer una festa de noces diferent del que és costum entre els cristians. Ja que el qui sigui descobert serà punit amb el càstig de la condemna establerta.

XII,2,7 *Recc. Erv.*] VII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els jueus no practiquin la circumcisió de la carn

Que cap dels jueus no practiqui la circumcisió de la carn. Que ningú no permeti que li sigui practicada sense càstig. Ni el serf, ni l'home lliure, ni el llibert, tant si són indígenes com forasters, no permetran amb cap excusa l'oprobri d'aquesta abscisió [sanció segons B en lloc de abscisió] detestable ni pretendran que sigui inferit a un altre. Ja que qualsevol que es demostrï que ha fet espontàniament tals coses o que les ha permeses serà castigat amb la severitat de la llei establerta.

XII,2,8 *Recc. Erv.*] VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els jueus no discriminin els aliments segons el seu costum

Atès que el sant apòstol Pau diu: «Tot és net per als qui estan nets; en canvi, per als qui s'han embrutat i no tenen fe, no hi ha res net», amb raó la vida detestable dels jueus i la mundícia [immundícia segons B en lloc de mundícia] de l'horrenda discriminació, més immunda que tots els errors de les sutzures, han d'ésser refusades i apartades. Que cap d'ells, doncs, seguint el ritu de la tradició primitiva i habituat a la consuetud del costum, no faci distinció entre menjars purs i impurs. Que ningú no es refusi a prendre, per considerar-ho deshonest, allò que per la seva condició mostra que és ben bo. Que cap d'ells no mengi unes coses i deixi de menjar-ne unes altres, si no és salvaguardant aquell discerniment que és tingut per saludable i raonable per tots els cristians. Altrament, qualsevol que sigui descobert com a transgressor, serà castigat amb les penes establertes.

XII,2,9 *Recc. Erv.*] VIII. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els jueus no formulin una acusació (*inscribere*) amb tortura contra els cristians

Per aquest decret especial s'ordena que mai no sigui lícit a cap jueu testificar en cap plet contra un cristià, encara que sigui una persona

humil o un serf, ni inculpar un cristià per cap acció o acusació (*inscriptio*), ni [pretengui *add. B*] que aquest sofreixi tortura per causes dels jueus per cap mena d'intriga. En efecte, és ben contrari a la religió anteposar als fidels el jurament d'un infidel i sotmetre els membres de Crist a les acusacions dels seus adversaris. Ara bé, si tenen entre ells algun plet judicial, que tinguin legalment lliure llicència per a testificar contra ells mateixos i per a sotmetre a turment els seus serfs únicament en presència de jutges cristians.

XII,2,10 *Recc. Erv.*] X. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS

Que els jueus no testifiquin contra els cristians, i quan pot ser lícit que els seus descendents testifiquin

Si davant dels homes una mentida descoberta converteix en infame aquell qui l'ha proferida i el fa objecte de càstig, quant més el qui es trobat en fals en la fe divina no ha d'ésser completament exclòs de testificar! Amb raó, doncs, és prohibit als jueus de testificar, tant si són batejats com si no. Tanmateix, als fills d'una família de batejats, si són considerats idonis per la rectitud de costums i per la plenitud de la fe, els és concedida llicència per a testificar la veritat entre els cristians, amb la condició, però, que demostrin completament llurs costums i llur fe davant del sacerdot, del rei o del jutge.

XII,2,11 *Recc. Erv.*] XI. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS
[KHINDASVINT *segons B*]

De la pena amb què cal castigar les transgressions dels jueus

Del si de les duríssimes lleis emana aquesta sentència per a castigar la perfídia dels jueus, de manera que, qualsevol que vulgui violar o pretendre frustrar res del que és prohibit per les lleis anteriors o que va inclòs en llurs compromisos, d'acord amb la seva promesa, mori lapidat per les mans dels de la seva raça o sigui cremat a la foguera. I si la pietat del príncep vol conservar la vida d'un reu marcat amb el delicte, que sigui lliurat pel rei com a serf a aquell a qui li plagui, i que tots els seus béns siguin lliurats a altres persones perquè els posseeixin; i que es faci de tal manera que ni l'amo pugui rebre els seus béns ni el serf pugui recobrar la seva llibertat.

XII,2,12 *Recc. Erv.*] XII. FLAVI RECARED, REI
[RECESVINT *segons B*]

Que un jueu no circumcidi un serf cristià

Que no sigui lícit a cap jueu adquirir un serf cristià ni rebre'l com a donació. I si el comprava o el rebia donat i el circumcidava, que perdi el preu que en pagà, i que el serf que havia rebut resti lliure. D'altra ban-

da, aquell que circumcidi un serf cristià, que perdi tots els seus béns, i que aquests siguin assignats al fisc. Però el serf o la serva que no vulguin ser jueus, que siguin posats en llibertat.

XII,2,13 *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVI SISEBUT, REI

Dels serfs cristians que han estat venuts o afranquits pels jueus

Als molt sants i benaurats Agapi, Cecili i l'altre Agapi, que hi són instituits com bisbes i jutges, i igualment a la resta dels sacerdots i dels jutges que resideixen als territoris de Barb, Aürg, Esturg, Iliturg, Viàcia [*Vícia add. B*], Tuia, Tutuc, Igabre i Ipagre. Podria bastar el document de la disposició donada fa temps pel senyor i predecessor nostre [de venerable record *add. B*], el rei Recared, que els serfs cristians no restin sotmesos de cap manera al poder dels jueus, si no fos que després llur maldat, contra el que estableix la justícia, enganyant els cors dels prínceps, ha demanat per a si alguns privilegis injustos. Per això, com que amb l'ajuda de Déu hem determinat donar una llei i ens hem oposat a llurs frauds amb diversos articles, ja que allò havia quedat deteriorat des de fa temps, d'acord amb l'edicte de l'esmentat príncep decretem: que si alguns serfs cristians, en el moment en què fou donat el [aquest segons *B en lloc de el*] decret, es demostra que eren amos de si mateixos, tant si havien estat posats en llibertat com si no, han de passar a tenir els privilegis dels ciutadans romans segons el decret de la nostra llei. Ja que, encara que, per un temerari atreviment, alguns d'aquests serfs que havien quedat afranquits per l'ordre reial havien passat al dret d'algu per qualsevol mena d'escriptura, donant per rescindit tal lligam, han de retornar al seu estat d'homes lliures un cop els venedors n'hagin rebut el preu segons les lleis, i, anotats en els registres públics i censats amb una justa estimació d'acord amb llur peculí, han de poder passar la seva vida ocupats en els seus treballs com a homes lliures. Però, si alguns serfs, després de la data en què fou promulgat el document de l'esmentat príncep, foren adquirits pels jueus justament per qualsevol títol, els concedim llicència fins a les calendes de juliol per a vendre'ls o afranquir-los, segons que ho prefereixin. Però aquells cristians que en algun moment foren circumcidats pels hebreus i continuen practicant els ritus d'aquests, que siguin castigats segons l'ordenació legal. I quant a aquells que, lliures per la llei, foren assignats als hebreus com a serfs i han estat retinguts fins ara per ells, que no s'atardin a fer-los-en esmena segons la llei com als homes lliures. Tanmateix, els jueus [de l'un i l'altre sexe *add. B*] que s'hagin refugiat en la fe sagrada, que rebin [sense retard *add. B*] la porció dels serfs que els sigui deguda com a herència dels seus pares. Quant a les vendes que es puguin fer, a aquells que es trobin junts al moment de la venda, que aquesta no els comporti una separació de pares i fills, sinó que passin junts al domini del qui els compra. I si algun dels jueus, amb suggeriments fraudulents, aconseguí quelcom dels nostres predecessors valent-

se d'algun títol de propietat [o d'algun precepte *add. B*], feu que, anul·lat el seu document [o aquest precepte *add. B*], sigui assignat al nostre fisc. Però els serfs dels jueus que es refugiïn en la gràcia del baptisme, onsevulla que siguin trobats, que siguin reclamats i esdevinguin lliures dels seus amos; de tal manera que, a aquell que tingui el seu propi peculi, li sigui donat juntament amb la llibertat, i a aquell que no en tingui, li sigui conferit pel manumissor segons les seves possibilitats; i, inscrits com la resta dels altres lliberts, que se'ls imposi un cens per aquell peculi [que no siguin retornats als seus amos jueus, sinó que restin lliures de l'amo de tal manera que, onsevulla que es trobi el seu peculi, li sigui donat juntament amb la llibertat i que no se li imposi cap cens per aquell peculi, sinó que en gaudeixi lliurament *segons B en lloc de* que siguin reclamats — aquell peculi].

XII,2,14 *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVI SISEBUT, REI
[RECESVINT segons B]

Que de cap manera els serfs cristians no depenguin dels jueus,
i que de cap manera no siguin conduïts a llur secta

Proporcionem remeis saludables a tots els pobles que pertanyen a les províncies del nostre regne, a nosaltres mateixos i a la nostra gent quan traïem pietosament de les mans dels infidels [dels esclaus dels jueus *add. B*] els qui s'han adherit a la nostra fe. En efecte, la norma correcta de la fe pot gloriar-se del fet que la perfídia execrable dels hebreus no tingui cap poder sobre els cristians. Cal, doncs, detestar el funest domini dels jueus sobre els cristians i cal reconduir a la caritat catòlica la plebs que ha estat consagrada a Déu per la gràcia. Per això, decretem per mitjà d'aquesta llei que ha de valer per sempre i deixem instituït per als temps futurs, juntament amb tots els càrrecs de palau (*palatino officio*), que per aquesta sanció sagrada no sigui permès a cap hebreu, des de l'any primer del nostre felïç regnat, tenir sota el seu patrocini ni al seu servei cap home lliure ni cap serf que siguin cristians, ni tenir-ne cap com a mercenari ni [intenti *add. B*] associar-se'n cap per qualsevol concepte. Que tinguin, però, lliure facultat per vendre'ls juntament amb el seu peculi per un preu just, dins els confins de les nostres regions, en aquells llocs on resideixen, a un cristià a qui sigui lícit de comprarlos. Que als venedors no els sigui lícit de transferir-los a altres regions diferents d'aquelles on aquells serfs tinguin el seu sojorn i la seva residència. I si s'esqueia que aquells que han estat venuts no tenen res del seu peculi, ordenem que els venedors donin a aquests serfs la quantitat que la decisió del comprador consideri que és suficient perquè puguin vestir-se i administrar-se; no sigui cas que, sota el nom d'una compra, no es faci una transacció, sinó un bandejament. [Pel que fa a aquells serfs que fins ara han obtingut per compra perquè la facultat de fer-ho d'alguna manera els assistia, d'ara endavant no gosin de retenir-los sota el seu poder, sinó que s'apressin a vendre'ls a baix preu a qualsevol cristià juntament amb tot el seu peculi, i mantenim

que solament puguin demanar als compradors com a preu per aquells serfs aquella quantitat que el criteri del comprador decideixi en concepte de compra *segons B en lloc de* Que tinguin — bandejament] Però, si un hebreu prefereix afranquir un serf cristià, l'haurà de manumetre segons la dignitat dels ciutadans romans; i sense que cap hebreu ni ningú es pugui reservar cap servei, que l'afranquit tingui potestat per a passar la seva vida allà on vulgui, lluny de la companyia dels hebreus. I si, per algun arterós engany, l'enemic hebreu duia a terme una venda o una manumissió amb tal frau que en els temps futurs sobrevingués al qui fou venut o manumès alguna acusació d'engany amb malèvola fal·làcia, de manera que aquest es veiés atrapat per les males argúcies del venedor o del comprador, si un home lliure posa al descobert l'argúcia d'un crim tan nefast, que rebi la totalitat dels béns del jueu, que seran per al seu profit. Ara bé, si fos un cristià el culpable d'una tal arrogació [s'apoderi novament com a propietat seva de l'objecte d'aquest procés o venda, la seva pretensió i el seu engany dolós es consideraran absolutament nuls; i si un home lliure delata aquesta argúcia nefanda i criminal, el cristià prendrà i rebrà dels béns dels jueus, en profit propi, la recompensa de la seva acció i el promotor de tal argúcia *segons B en lloc de* aquest es veiés atrapat — tal arrogació] si es trobava mancat de béns, que sigui assignat com a serf aquell a qui el príncep ordeni. Però, si tingué alguns béns, que la meitat sigui assignada al [nostre *add. B*] fisc, i que ell mateix sigui marcat amb la infàmia perpètua. I si un serf descobria aquest engany, que tingui el goig d'ésser afranquit i que resti per sempre sota el patrocini [que resti al seu arbitri posar-se sota el patrocini de qui vulgui o romandre sota el patrocini *segons B en lloc de* que resti — patrocini] d'aquell que fins ara era el seu amo. Tanmateix, perquè la seva llibertat resti totalment en ferm, que l'amo rebi del fisc, en compensació, un altre serf en lloc seu i que, a més, [el delator *add. B*] tingui el benefici d'una lliura d'or que li pagaran els autors del delict que ell descobrí. I si un hebreu circumcidava un cristià, o arrossegava una cristiana a la seva secta i als seus ritus [sacrílegs *add. B*], que el denunciant rebi la seva recompensa i que ell sigui sotmès a la pena capital, i que els seus béns els reclami el fisc indiscutiblement. D'altra banda, els serfs engendrats i nascuts de matrimonis entre cristians i hebreus, ordenem que es facin cristians. Ara bé, si aquells que s'han passat als ritus dels hebreus volen romandre en aquesta perfídia, de manera que no retornen a la fe sagrada, un cop assotats en assemblea pública i ignominiosament decalvats, que siguin sotmesos com a serfs a aquell cristià que nosaltres ordenem. I si es produïen matrimonis tan il·lícits, decidim que es compleixi que, si té voluntat de fer-ho, [si ho prefereix *add. B*] l'infidel es converteixi a la fe santa. I si diferia fer-ho, que sàpiga que, separat o separada del lligam conjugal, [serà separat del lligam conjugal i, separat, *segons B en lloc de* separat — conjugal] haurà de restar per sempre a l'exili. Afegint-ho a tot això, ordenem que, quan un hebreu es converteixi a la fe catòlica amb intenció sincera i hagi rebut el bany sagrat amb les aigües de la purificació, tots els béns que es comprovi que

té en aquell moment, els pugui reclamar per a si com a autèntic fidel sense pertorbació per part de ningú [i els posseirà juntament amb el que pugui heretar posteriorment dels seus progenitors *add. B*]. Aquest edicte manem que sigui complert íntegrament per tothom en totes les nostres regions que ens han estat confiades per Déu, des del dia de les properes calendes de juliol. I, un cop passades aquestes calendes, si es troba un serf cristià en poder d'un hebreu, que la meitat dels béns d'aquest hebreu sigui sotmesa al fisc, i, un cop esdevingut llibert el serf que ha estat trobat a casa seva gràcies a la delació del propi serf, que després l'hebreu no reclami res ni sobre la seva persona ni sobre el seu peculi. Aquesta llei, que hem concebut per amor de la religió i de la pietat per a remei nostre i del nostre poble, manem que valgui per sempre amb l'ajuda del Senyor. Que la mà vencedora de Crist faci també vencedors els nostres successors que observin els preceptes d'aquesta llei, i que confirmi en la veritat el soli d'aquells que la divina clemència vegi que hi han estat fidels. I, encara que no creiem que les sentències promulgades per aquestes lleis puguin ser violades per ningú, tanmateix, que la gosadia del transgressor i del qui no les observi amb reverència sigui considerada en aquest món per tots els homes com la més ignominiosa, que la seva vida s'acabi en el mateix moment en què la seva detestable temeritat hagi donat el seu assentiment a la part malvada amb una voluntat tan nefària, i que sigui carregat per sempre amb el pes dels pecats en la mesura en què hagi transgredit el saludable decret d'aquesta llei. Que, a més, quan arribi el moment terrible del judici futur i es compleixi la vinguda temible del Senyor, apartat del gloriós ramat de Crist, cremi a l'esquerra, a les terribles flames, juntament amb els hebreus, en companyia del diable, de manera que la pena eterna sigui la severa venjança contra els transgressors, i la preuada remuneració vingui abundosa, ara i per sempre, per als cristians que l'hagin complert.*

* *El text que comença amb el paràgraf Aquesta llei que hem concebut i que arriba fins al final de la llei, B l'ha transferit, com una llei independent, al final del llibre, com a XII,3,29. Transformada, en plural fa de conclusió de l'obra amb la rúbrica següent: Llei en conclusió d'aquestes lleis pretèrites, proclamada i confirmada per part de prínceps anteriors. Acaba amb el mot Amén.*

XII,2,15 *Recc. Erv.*] **XV. FLAVI RECESVINT, REI GLORIÓS**

De la prohibició per a tots els cristians que ningú intenti vindicar
o protegir un jueu per cap mena de partidisme o de favor

Com a conclusió de totes les lleis anteriors que foren decretades per tal d'acabar amb la perfídia dels jueus tant per la nostra dedicació com pel zel dels nostres predecessors, ha semblat oportú d'afegir-hi encara aquesta llei per tal de donar-los una força més sòlida i corroborar amb una defensa adequada tot el que abans hem exposat ordenadament. En efecte, després que hem manifestat l'escaient repudi als enemics [menyspreables segons B en lloc de enemics] profans de la fe sagrada i hem posat un obstacle a totes les falsedats dels pèrfids, ens veiem degudament

impulsats a consolidar tot allò que s'ha concretat [decretat *segons B en lloc de concretat*] i a ornar de bellesa allò que hem consolidat, de manera que, com més vivaçment expressi l'artista l'enginy del seu pensament en l'obra d'art, amb més vigor assoleixi també el cim de la bellesa la qualitat de la forma. Per tant, perquè la perfídia dels jueus, que ha d'ésser perseguida amb un esforç constant, no aconsegueixi amb cap mena d'invençions introduir subreptíciament els drets impius d'una anhelada permissió [profanar el dret amb una buscada permissibilitat *segons B en lloc de drets — permissió*], decretem providentment, per la sanció d'aquesta llei, que cap religiós de qualsevol ordre o dignitat, ni cap dels servidors de palau, de rang mitjà o altíssim, ni ningú de qualsevol categoria o estirp no obtingui de la voluntat dels prínceps ni de qualsevol potestat, ni els ho insinuï subreptíciament, que els jueus i els no batejats puguin romandre en la fe detestable i en els costums de llur observança, ni que aquells que han estat batejats puguin retornar mai a la perfídia i al ritu primitiu. Que ningú, amb el patrocini, no intenti defensar-los en res per a la permissió de la seva maldat [ni acollir-los sota el seu patrocini *add. B*]. Que ningú amb cap excusa o per cap intriga no intenti dispensar-los una empara per la qual els sigui lícit d'emprendre mai, de manera oberta o bé ocultament, ni de proclamar-les indignament, ni de tenir-hi contacte, coses contràries a la fe santa i al culte cristià. I si algú pretenia violar aquestes normes, si fos bisbe o igualment si fos de les files del clergat o dels religiosos, o si hi fos sorprès algú qualsevol d'entre els laics, que, allunyat de l'assemblea dels catòlics, sigui colpit amb l'excomunió eclesiàstica i sigui castigat amb la pèrdua de la quarta part de tots els seus béns, que serà assignada indubtablement de manera íntegra al fisc. És cosa justa, en efecte, que siguin extirpats de la companyia dels fidels de Crist i castigats amb perjudici dels seus béns aquells que prefereixen combatre detestablement l'amor de Crist i l'esplendor de la veritat fent-se còmplices dels seus enemics, restant incommovible aquella sentència contra les transgressions dels reis que sancionà en la llei anterior, respecte a aquests actes, el rei Sisebut de divina memòria.

XII,2,16 *Recc. Erv.*] XVI. FLAVI KHINDASVINT, REI [RECESVINT *segons B*]

[*B col·loca i numera aquesta llei darrere la següent*]

Dels cristians judaïtzants

Així com els cristians han de plorar el crim d'aquells que cometen traïció contra Crist, així cal decretar omnímodament que no mereixi el perdó absolutament ningú que sigui convicte d'haver deixat un disseny bo per un de pitjor. Per això, com que un atreviment tan esbalaïdor i tan cruel ha d'ésser extirpat amb un càstig encara més cruel, amb la publicació d'aquesta llei decretem que qualsevol cristià, especialment si és fill de cristians, de qualsevol dels dos sexes, que es descobreixi que

ha practicat circumcisions o qualssevol altres ritus judaics, o, cosa que Déu no vulgui, que es descobreixi que ho fa d'ara endavant, sigui mort de la manera més deshonrosa pel comú consens i el zel dels cristians, afligit amb penes tan més atroces i tan inaudites com és d'horrible i d'execrable [tant en vida nostra com en el futur, perquè és horrible i execrable *segons B en lloc de* i tan inaudites — d'execrable] el mal que consta que ha comès de la manera més indigna. Quant als seus béns, que se n'apoderi indubtablement el fisc, si la desviació d'aquesta conducta ensutza també, a causa de llur consentiment, els hereus o parents de tals persones. [que la desviació d'aquesta conducta ensutzi semblantment per contagi, si en són còmplices, els hereus i els parents de tals persones *segons B en lloc de* si la desviació — persones]

XII,2,17 *Recc. Erv.*]

XVII

[*B col·loca i numera aquesta llei abans de l'anterior*]

Compromís dels jueus fet en nom del príncep

Tots nosaltres, els qui subscriurem aquest document o hi posarem la nostra signatura, de la comunitat d'hebreus de la ciutat de Toledo [i d'Hispania a glòria vostra *add. B*], al clementíssim i sereníssim senyor Recesvint, rei nostre. No oblidem que temps ha que vàrem ser obligats de manera justa i escaient a escriure en nom del rei Quíntila un compromís de conservar la fe catòlica; com així ho férem. Però, com que la perfídia de la nostra obstinació i l'antiguitat de l'error dels nostres pares ens subjectà de tal manera que ni crèiem autènticament en el Senyor Jesucrist ni manteníem sincerament la fe catòlica, per això, ara, mitjançant aquest compromís nostre, tant per nosaltres mateixos com per les nostres esposes i pels nostres fills, voluntàriament i de bon grat prometem a la vostra glòria que d'ara endavant no prendrem part en cap mena d'observances ni de pràctiques jueves. Que tampoc no ens associarem amb els jueus no batejats en cap mena de consorci execrable. Que no ens unirem ni en incestuosos matrimonis ni per actes de fornicació amb consanguinis pròxims, com és el nostre costum, fins al sisè grau. Que ni nosaltres ni els nostres fills ni els nostres descendents no escollirem muller dintre de la nostra raça, sinó que, d'ara endavant, tant els de l'un com els l'altre sexe ens unirem en lligam matrimonial amb cristians. Que no practicarem la circumcisió de la carn. Que no celebrarem la Pasqua, el dissabte i els altres dies de festa segons el ritu de l'observança jueva. Que no observarem el costum de la discriminació d'aliments. Que no farem res d'allò que practica l'ús, l'abominable costum i la conducta dels jueus, sinó que amb fe sincera, amb alegria d'esperit i amb plena devoció, creurem en Crist, fill de Déu vivent, el confessarem i el venerarem, d'acord amb els evangelis i la tradició apostòlica. Que mantindrem veraçment i abraçarem sincerament tots els usos de la santa religió cristiana, en la celebració de les festes, en els casaments, en els aliments i en totes les observances, sense reservar-nos cap objecció que puguem

oposar ni cap argücia d'engany per les quals tornem a fer allò a què ara renunciem, o bé no complim sincerament allò que prometem. Quant a la carn de porc, prometem que, si no podem menjar-ne de cap manera per manca de costum, tanmateix, prendrem [i menjarem *add. B*] sense fàstic ni horror aquells aliments que hi hagin estat cuits juntament. I si hom trobava que hem faltat mínimament en res contra totes les coses que abans s'han especificat, o que hem intentat fer coses contràries a la fe cristiana, o que fóssim negligents a complir de paraula o de fet allò que hem promès i és [observar *segons B en lloc de i és*] conforme a la religió catòlica, jurem pel mateix Pare, pel Fill i per l'Esperit Sant, que és un sol Déu [vertader *add. B*] en Trinitat, que qualsevol de nosaltres que sigui trobat com a transgressor de totes aquestes coses o d'una sola d'elles, rebrà de nosaltres [o dels nostres fills *add. B*] la mort a la foguera o lapidat, o que, si la pietat de la vostra glòria volia conservar-li la vida, perduda immediatament la llibertat, pugueu donar-lo, tant a ell com tots els seus béns, a aquell que vós escolliu perquè el serveixi per sempre, i allò que vós maneueu fer d'ell o dels seus béns, tingueu lliure potestat per fer-ho, no sols pel poder del vostre regne, sinó també per la promesa d'aquest compromís nostre.

Aquest compromís ha estat fet el dia dotzè de les calendes de març, l'any sisè del feliç regnat de la vostra glòria, en nom de Déu, a Toledo.

FINAL.

[*Tota la resta falta en la versió de Recesvint*]

XII,2,18 Nova]

FLAVI ÈGICA, REI GLORIÓS

[*Aquesta llei a B està col·locada darrere la XII,3,15*]

De la perfídia dels jueus

Mentre els preceptes sagrats ens ensenyen que, tant si és per altres fins com si és per caritat [mantenir la veritat *segons B en lloc de per caritat*], l'única cosa que importa és que Crist sigui anunciat com a fill de Déu, és ben oportú i convenient a la fe cristiana que, així com atraiem els fidels a la gràcia de la llibertat, així també cridem a la vida els infidels, de manera que la fe de Crist creixi entre nosaltres i eixampli els límits, i la conducta prevaricadora dels jueus s'esfondri enderrocada radicalment. Per això, amb l'esperit devot d'aquest decret ordenem que, qualsevol del pèrfid poble dels hebreus, home o dona, que des d'ara vingui a la rectitud de la fe catòlica per una conversió o una professió autèntiques i, renunciant a tots els errors i a les cerimònies dels seus ritus, mení el decurs de la seva vida [la seva vida sincerament *segons B en lloc de el decurs de la seva vida*] segons els costums dels cristians, resti lliure de totes les càrregues tributàries que abans, mentre romania en el judaisme, estava acostumat a pagar per a les despeses públiques; de tal manera que el seu tribut (*functio*) sorgeixi dels pagaments d'aquells que resten encara ofuscats per la maldat de la seva detestable incredulitat i retinguts per

l'error manifest dels seus pares. En efecte, és injust que siguin gravats amb una càrrega tributària i continuïn veient-se afectats per les taxes extraordinàries dels jueus aquells que, mitjançant una conversió digna, han pres el jou suau de Crist i la seva càrrega lleugera. [Així com fins en aquest moment no es va consentir el comerç de jueus amb cristians, ara, *add. B*] A aquells que creuen completament en la veritable fe, els serà també lícit de manera omnímoda tenir accés a les activitats del port per a mercadejar-hi, i practicar el comerç amb els cristians segons el costum cristià; de tal manera que, si algun cristià que no està assabentat de llur conversió volia comprar-los quelcom, no li sigui lícit de fer-ho si abans no li asseguren que és completament cristià, i no li reciten davant testimoniis l'oració del Senyor i el símbol dels apòstols, i no prenen o reben de bon grat els aliments dels cristians, com a autèntics seguidors de Crist [i si algun cristià, conegui o no conegui la seva forma de vida, pren gratuïtament i rep de gust quelcom d'ells, aquest acte serà a tots els respectes ben acollit *segons B en lloc de* tal manera — de Crist]. I si algun d'aquests que s'han convertit a [apostatant de *segons B en lloc de* que s'han convertit a] la santa fe cometia prevaricació, ha d'ésser adjudicat per sempre al fisc juntament amb tots els seus béns. Quant a la resta dels jueus que, perseverant en la perfídia del seu cor, no vulguin convertir-se a la fe catòlica, decretem que sigui promulgada aquesta norma de llei: a saber, que no gosin apropar-se més a les activitats del port [ni *add. B*] per a mercadejar-hi productes d'ultramar ni fer cap negoci amb cristians, ni obertament ni ocultament, sinó que únicament puguin concloure operacions comercials [i fixar com és costum el seu tribut *add. B*] entre ells i hagin de [s'apressin a *segons B en lloc de* hagin de] satisfer al fisc amb els seus propis béns el pagament del seu propi tribut, segons costum, i el d'aquells que s'hagin convertit; i tot allò que hagin rebut dels cristians per venda o de qualsevol altra manera, ja siguin serfs, edificis, terres, vinyes, olivars o qualsevol mena de béns mobles, encara que hagi passat un llarg període d'anys, un cop n'hagin rebut una compensació [prèviament calculada *add. B*] segons una taxació pública, tot ha d'ésser assignat al patrimoni del fisc, de manera que, aquell a qui la potestat reial decideixi de donar-ho en frueixi amb lliure disposició. I qualsevol d'aquests jueus que perseveren en la infidelitat que pretengui accedir al port o que practiqui algun tipus de comerç amb algun cristià, castigat amb la confiscació de tots els seus béns, haurà d'ésser lliurat per sempre com a serf al fisc. Tanmateix, advertim tots els cristians i els comunem sota la invocació del nom diví per aquell que ens redimí amb la seva sang [preciosa *add. B*], que des d'ara cap d'ells no pretengui practicar cap mena de comerç amb aquells jueus que restin en l'empedreïment de la perfídia. I si algun dels fidels feia tals coses, si és persona de posició i poderosa, que pagui tres lliures d'or al fisc. I també, si algú rebia d'ells quelcom que valgui més de dues lliures del mateix element, de tot el que hagi comprat de més, que en faci esmena per triplicat, pagant-la dels seus propis béns, perquè, juntament amb el preu que pagà, vagi

a parar al patrimoni del fisc. Quant a les persones de posició inferior, si algú cometia tals coses, que sigui flagel·lat amb cent assots i, segons els béns que consti que té, rebi la multa d'un càstig específic segons la decisió del príncep.

Eru.]

III. TÍTOL. DE LES LLEIS RECENTS SOBRE ELS JUEUS, AMB LA QUAL COSA ES CONFIRMEN LES VELLES I SE N'HI AFEGEIXEN DE NOVES

- I. De la remembrança de les antigues lleis que foren promulgades contra les transgressions dels jueus, i de llur confirmació recent.
- II. Dels qui blasfemen contra la santa Trinitat
- III. Que els jueus no s'apartin de la gràcia del baptisme ni n'apartin els seus fills o els seus servidors
- IIII. Que els jueus no celebrin la Pasqua segons el seu costum, que no practiquin la circumcisió de la carn i que no apartin cap cristià de la fe de Crist
- V. Que els jueus no pretenguin celebrar el dissabte ni la resta de les festes del seu ritual
- VI. Que tots els jueus s'abstinguin de treballar els diumenges i les festes assenyalades
- VII. Que els jueus no facin discriminació d'aliments segons el seu costum
- VIII. Que els jueus no es casin amb consanguinis pròxims i que no gosin celebrar les noces sense la benedicció del sacerdot.
- VIII. Que els jueus no gosin defensar llur secta insultant la nostra religió, que no abandonin la nostra fe refugiant-se en altres indrets, i que ningú no els aculli quan fugin
- X. Que un cristià no rebi cap recompensa d'un jueu en detriment de la fe de Crist. [*a canvi de protecció segons B en lloc de en detriment de la fe de Crist*]
- XI. Que els jueus no gosin llegir aquells llibres que la fe cristiana refusa
- XII. Que els serfs cristians no serveixin els jueus ni en depenguin.
- XIII. Si un jueu professa que és cristià i per aquest motiu no vol allunyar de si un serf cristià
- XIII. De la professió dels jueus; de quina manera cadascun d'ells que es converteixi a la fe ha d'escriure una declaració de la seva professió
- XV. Fórmules de jurament sacramental segons les quals han de jurar aquells que, abandonant el judaisme i convertint-se a la fe, fan la seva professió [*es converteixen a la fe, i quines professions han de donar segons B en lloc de i convertint-se — professió*]
- [XVI. D'aquells cristians serfs de jueus que no s'han manifestat com a cristians, i de llurs delators.]

- XVII. Que els jueus que hagin rebut un poder d'algú fora d'una disposició reial no gosin donar ordres a un cristià, ni castigar-lo, ni imposar-li obligacions
- XVIII. Que els serfs d'un jueu que encara no s'hagin convertit, si accedeixen a la gràcia de Crist, obtinguin la llibertat
- XVIII. Que els jueus no gosin governar serfs cristians amb caràcter de gestió exercint la funció d'administradors (*uilicus*) i de representants (*actor*); i dels càstigs d'aquells que els donin l'encàrrec d'administrar-los
- XX. Que un jueu que vingui d'altres províncies o territoris pertanyents a la jurisdicció del nostre regne no difereixi presentar-se al bisbe o al sacerdot del lloc; i que s'avingui a obeir-lo en tot
- XXI. De quina manera els jueus s'han de presentar al bisbe els dies assenyalats
- XXII. Que qualsevol que tingui amb ell un servidor jueu, si el bisbe l'hi reclama, no gosi retenir-lo a casa seva
- XXIII. Que tota la cura de corregir els jueus sigui reservada únicament als sacerdots
- XXIII. De les penes dels sacerdots i dels jutges que difereixin complir els preceptes de les lleis contra els jueus
- XXV. Que els jutges no intentin jutjar res de les transgressions dels pèrfids sense el consentiment dels sacerdots
- XXVI. Que [tots *add. B*] els bisbes siguin considerats exempts de penes quan llurs preveres no els remetin [si més no *add. B*] per a ésser corregides aquelles coses que ells mateixos no corregiren
- XXVII. De la potestat que és reservada als prínceps per a apiadar-se d'aquells que s'hagin convertit de manera veraç a la fe de Crist
- XXVIII. Que tots els bisbes lliurin als jueus que estan sota la seva jurisdicció aquest opuscle que publiquem sobre llurs errors i que dipositin llurs professions i juraments en els arxius de l'església

XII,3,1 *Erv.*] I. EN NOM DEL SENYOR. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

De la remembrança de les antigues lleis que foren promulgades contra les transgressions dels jueus, i de llur confirmació recent

Sovint la pèrfida astúcia de l'error dels jueus s'empedreeix en el crim amb tanta més vehemència com més freqüentment intenta contravenir a les lleis que s'han establert contra ells. I per això, encara que hem de donar lleis noves contra llurs errors tan nombrosos i tan grans, ens plau, tanmateix, prestar primer atenció a aquelles disposicions que foren promulgades contra llurs transgressions pels senyors predecesors nostres i repassar ordenadament els edictes dels qui ens precediren, perquè així, comparant les lleis noves amb les velles, no sols les velles siguin confirmades com cal en tot allò que fou publicat convenientment, sinó que, a més, les noves siguin disposades de tal manera

que no contradiguin sense motiu les passades, perquè resplendeixi ara amb una clara manifestació de la justícia el conjunt d'uns membres uniformes compost amb les unes i les altres lleis. I així, tot allò que en les lleis passades sigui digne de confirmació, i tot el que es consideri incommovible pel nou edicte, aparegui més clar que la llum pel fet que la veritat sigui declarada ací com un recull de les unes i les altres. Així, doncs, en els mateixos preceptes de les lleis precedents trobem que fou promulgada una llei sobre l'abdicació de tots els errors dels heretges, en la qual llei la clara raó ens ha aconsellat d'afegir-hi i esmenar-hi que, si algú, mogut per la folia de qualsevol heretgia, menystenia en res els preceptes d'aquesta llei, de qualsevol llinatge o categoria que sigui aquesta persona, si intentés defensar públicament una doctrina perversa, haurà d'ésser sotmesa a un dur exili de penitència, i que els seus béns restin sota la potestat del príncep; de manera que, si el seguidor del pervers error no volia mai corregir-se, no pugui retornar de cap manera de la pena de l'exili, i que els seus béns passin indiscutiblement al servei d'aquell a qui el príncep vulgui concedir-los. D'altra banda, si algú, sumit en el precipici de la ignorància, mantenia en el seu cor el seguiment d'algun error, o volia defensar-lo de paraula, o el manifestava amb els seus actes, que es posi a les mans del bisbe del lloc o d'algun sacerdot perquè l'instrueixin, de manera que, amb el consentiment del metropolità, rebi d'ells la fórmula de la instrucció correcta. Ara bé, si aquest heretge, un cop advertit i instruït per ells, diferia corregir-se, haurà de suportar la pena de la sentència anterior segons l'ordre prescrit més amunt; a saber, la que ha estat donada contra aquells que vindiquen amb una defensa pública una secta contrària a la nostra fe. Finalment, cal fer ara una relació de les lleis especials que han estat donades contra les transgressions dels jueus, o sigui, de les lleis que han estat donades, confirmades i promulgades sobre la maldat dels jueus, o sobre l'extirpació en general de tots els errors dels jueus, i que els jueus no celebrin la Pasqua segons llur costum, que no pretenguin contreure matrimoni segons llur costum, que no practiquin la circumcisió de la carn, que no facin discriminacions d'aliments segons llur costum, que no formulin acusacions (*inscribere*) contra els cristians perquè siguin turmentats, que no testifiquin contra els cristians i que un jueu no circumcidi un serf cristià; també, sobre els serfs cristians que hagin estat venuts o afranquits pels jueus, de quina manera han d'assolir el seu estat de llibertat, i que de cap manera els serfs cristians no estiguin al servei dels jueus; també de l'interdicte per a tots els cristians en què es prohibeix que ningú pretengui per cap favor o per alguna intriga vindicar o protegir un jueu, i sobre els cristians judaïtzants. Les sentències d'aquestes dures lleis promulgades contra la perfídia dels esmentats jueus, llevat de dos capítols afegits més avall i d'aquelles altres coses que hem trobat contràries a les regles de la justícia i a les nostres institucions, totes, tal com s'ha dit, considerem que han de valer per

sempre per a l'eternitat dels temps, les confirmem amb el pronunciament irrevocable de la nostra gloriosa serenitat i els conferim, amb la força més solemne possible, la resolució de validesa, en tant que no contenen res que contradigui les que ara concloem amb la sentència de la nostra reforma. Tanmateix, en algunes d'aquestes lleis, cosa que ens sembla inconvenient i disconforme, hi ha també continguts, entre altres, almenys dos capítols contraris a la raó i a la nostra disposició, els quals, encara que ens han estat transmesos fins ara sense retocar, tanmateix, no tindran d'ara endavant cap mena de validesa. La primera d'aquestes sentències és aquella per la qual es concedeix als jueus una execrable llicència per a afranquir els serfs cristians. El segon capítol, no sols ens sembla reprovable, sinó contrari a la pietat, quan la totalitat de les culpes queda reduïda a la condemna d'un sol càstig. En efecte, algunes lleis, així com hi ha diversitat de culpes, no contenen càstigs igualment diferenciats, sinó que els delictes dels transgressors són remesos tots barrejats al judici penal d'una sola llei; i no s'aplica una determinada mesura en el càstig segons la mesura de la culpa, quan una transgressió major i una de menor no han d'ésser condemnades amb el suplici d'un càstig únic, atès, sobretot, que el Senyor ordena en la seva llei: «Segons la gravetat del pecat, així serà també la modalitat del càstig». Per això, la llei que duu com a inscripció «De la pena amb què cal castigar la transgressió dels jueus», com que Déu no vol la mort «ni s'alegra en la perdició dels vivents», pel fet que conté en si la mort dels qui moren, no conservarà per a res l'estat d'autèntica validesa [no desitja aplicar el seu càstig sobre ningú en el pensament futur del qual contempla el penediment *segons B en lloc de* no conservarà — validesa]. Així, doncs, des d'ara, m'afanyaré amb voluntat prompta a esclafar el cap de la maldat, a eliminar la falsedat de la negació de la fe, a fer desaparèixer l'elogi de la profanació; m'hi oposaré amb l'esforç d'un valerós combat i llançaré contra els pèrfids les dures sagetes dels preceptes. [procurem amb totes les forces afanyar-nos amb voluntat prompta per tal de vèncer-los durament, oposant-nos amb tenacitat als seus atacs, i de resistir triomfalment als seus dards *segons B en lloc de* m'hi oposaré — preceptes]

XII,3,2 *Erv.*]

II. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Dels qui blasfemen contra la santa Trinitat

Segons proclama la [pietosa *add. B*] veritat del sagrat evangeli, una paraula injuriosa proferida contra un germà et fa reu de judici. Quant més la sentència de la ira divina no condemna el qui peca contra l'Esperit Sant? El mateix Salvador denuncia aquest pecat com a imperdonable tant en el present com en el futur. Per això, si algú blasfema el nom de Crist, Fill de Déu, i menysprea rebre com a aliment el seu sagrat cos i la seva sang, o es demostra que els ha llençats després de rebre'ls, o profereix alguna blasfèmia injuriosa contra la santa Trinitat, o sigui, el Pare,

el Fill i l'Esperit Sant, que aleshores, per instància del sacerdot o del jutge en la ciutat, poblat o territori del qual s'hagi produït aquest mal, el blasfem sigui sotmès a cent assots un cop decalvat [de manera infamant *add. B*], i, bo i encadenat, sigui castigat amb la dura pena d'un exili perpetu. Tanmateix, els seus béns romandran sota la potestat del príncep de manera que restin incommovibles sota el dret d'aquells a qui la potestat reial decideixi conferir-los.

XII,3,3 *Erv.*] III. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS [RECESVINT *segons B*].

Que els jueus no s'apartin de la gràcia del baptisme ni n'apartin els seus fills o els seus servidors.

Com que la veritat mateixa ens ensenya a demanar, cercar i trucar, advertint-nos que «els violents arrabassen el regne del cel», no hi ha cap mena de dubte que té aversió al do de la gràcia concedida aquell que no s'afanya a accedir-hi amb ànim fervent. Per això, si algú d'entre els jueus, o sigui, d'aquells que encara no s'han batejat, difereix batejar-se, o no envia de cap manera els seus fills o els seus servidors al sacerdot perquè els bategi, o se sostreu a si mateix o els seus al baptisme, o si algun d'ells passa un any després de la publicació d'aquesta llei sense rebre la gràcia del baptisme, si és descobert com a transgressor de totes aquestes coses, sigui qui sigui, que rebi cent assots un cop decalvat [de manera infamant *add. B*] i que sigui castigat amb la pena deguda de l'exili. Els seus béns, tanmateix, pertanyeran a la potestat del príncep, de manera que, si aquesta vida més dura el revela com a incorregible, restin per sempre sota la potestat d'aquell a qui el príncep vulgui concedir-los.

XII,3,4 *Erv.*] IIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jueus no celebrin la Pasqua segons el seu costum, que no practiquin la circumcisió de la carn i que no apartin cap cristià de la fe de Crist

Si l'obstinada perfídia dels jueus s'hagués esmerçat a observar la llei atenent a la veritat més que no pas als símbols, mai no haurien crucificat el Senyor de la glòria. Perquè Crist, la nostra Pasqua, ha estat immolat. Si s'alegrés amb nosaltres de la circumcisió del cor, no experimentaria de cap manera en la seva carn aquella espoliació del cos que és un símbol, ja que el profeta diu: «Circumcideu-vos per al Senyor i traieu-vos els prepucis dels vostres cors». Per això nosaltres, no adherint-nos [ja *add. B*] a les simbologies passatgeres, sinó convençuts de les promeses de la veritat, manem que sigui observat estrictament el següent: que si algun jueu celebra la Pasqua segons el seu ritual, flagel·lat amb cent assots i decalvat ignominiosament, sigui sotmès a un exili continuat, i que els seus béns siguin assignats al fisc. Aquells, però, que pretenguin practicar la circumcisió en jueus o en cristians, qualsevol que sigui el qui faci això

a un altre o que permeti que un altre li ho faci a ell, que sigui castigat amb l'amputació total del membre i que els seus béns siguin assignats al patrimoni del fisc. D'altra banda, les dones que pretenguin practicar la circumcisió o que presentin alguns homes a algú que la practiqui perquè els circumcidi, ploraran el crim del seu atreviment amb l'amputació del nas, i tots els seus béns seran lliurats a la potestat del príncep. Amb la mateixa pena han d'ésser castigats aquells que apartin un cristià o una cristiana de la fe de Crist i el condueixin al ritu de la prevaricació judaica.

XII,3,5 *Erv.*]

V. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jueus no pretenguin celebrar el dissabte ni la resta
de les festes del seu ritual

Que algú s'esmerci constantment a exhibir una conducta amb simbolismes passatgers, què significa sinó que no és amant de la veritat? Per això el Senyor, volent inculcar que això és reprovable, diu per mitjà del profeta: «Les vostres llunes noves, els vostres dissabtes i les vostres reunions, la meua ànima els odia». Per això nosaltres, a qui fou ordenat per boca de l'apòstol que caminéssim segons un esperit renovat més que no pas segons una lletra envellida, ordenem als infidels amb fidel atenció que, si algun jueu celebra o intenta celebrar les llunes noves, la festa dels tabernacles, els dissabtes, o també les fèries o les solemnitats de les altres festes segons el costum del seu ritual, sigui sotmès a cent assots i a la decalvació, i que sigui castigat amb la pena deguda de l'exili. I que, demés, els seus béns vagin a parar al [patrimoni del *add. B*] príncep, de manera que els hi restitueixi un dia si s'ha convertit completament, o, si persevera en el mal, que els concedeixi a altres a qui sigui lícit de servir-se'n.

XII,3,6 *Erv.*]

VI. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que tots els jueus s'abstinguin de treballar els diumenges
i les festes assenyalades

No hi ha cap dubte que s'oposa manifestament a la fe catòlica aquell que no reverencia els diumenges. Per això, perseguint justíssimament els qui neguen o pertorben la nostra fe, amb aquesta devota ordenança manem que, si un jueu o una jueva fa alguna labor al camp en diumenge, o treballa la llana, o fa algunes feines a casa, al camp o en altres coses semblants més enllà del que permet l'honest costum dels nobles cristians, el violador d'aquest norma, un cop decalvat, sigui sotmès a cent assots. I si tal volta els seus serfs o les seves serves eren descoberts en tals dies ocupats en els treballs [i obres *add. B*] esmentats, també ells han d'ésser colpits amb la mateixa sentència; els amos, tanmateix, si permetien que llurs serfs fessin tals coses, han d'ésser obligats a pagar cent sous al fisc. Altrament, els dies que els jueus han d'observar amb

sol·lícita devoció són aquests: la festa de la benaurada verge Maria, en què se celebra la gloriosa concepció [celebració *segons B en lloc de* concepció] de la mare del Senyor, igualment el dia del Nadal del Senyor, de la Circumcisió i de la seva Epifania, també la Pasqua santa i els dies sagrats de les octaves, també el dia de la troballa de la creu del Senyor, la festivitat de l'Ascensió del Senyor, la Pentacosta, i també els diumenges que se succeeixen durant tot l'any, dies venerables per la fe religiosa en Crist.

XII,3,7 *Erv.*]

VII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jueus no facin discriminació d'aliments segons el seu costum

La conducta detestable dels jueus, més sutzosa que la mateixa creença judaica, diferenciant els menjars entre purs i impurs, pren unes coses i en refusa unes altres; qualsevol que sigui trobat en l'observança d'aquest error, o sigui, que obri altrament del que és honesta consuetud entre els costums cristians, que, per instància del jutge en el territori del qual s'hagi esdevingut això, sigui ignominiosament decalvat i colpejat amb cent assots. L'absoluta integritat d'aquesta llei ha d'ésser observada també sobre les begudes igual que sobre els menjars; o sigui, que sofreixin també el mateix càstig de la condemna anterior aquells que pretenguin abstenir-se de les begudes dels cristians. Tanmateix, quant als menjars, i únicament sobre la carn de porc, per discreta i indulgent pietat, decretem que, si alguns d'ells senten una aversió radical a alimentar-se amb carn de porc, si tal volta se n'aparten per un fàstic natural i no la menyspreen jutjant-la segons aquell costum pervers, sobretot si en les altres obres es comporten igual que els cristians i no els manca la intenció de la fe cristiana ni el desig de totes les obres, aleshores aquests tals que es demostra que són fidels en la resta de la seva conducta, només per aquest rebuig de la carn de porc no podran ésser obligats a les penes contingudes en la llei anterior. Ja que sembla ben contrari a la justícia que aquells que són ennoblits per la fe manifesta en les obres de Crist siguin marcats únicament pel rebuig d'una sola menja.

XII,3,8 *Erv.*]

VIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jueus no es casin amb consanguinis pròxims i que no gosin celebrar les noces sense la benedicció del sacerdot

A cap jueu de cap dels dos sexes no li permetem que es casi o que cometi el pecat d'incest amb un parent consanguini seu o de la seva muller o del seu marit fins al sisè grau, segons la llei que fou donada per als cristians. La temptació d'aquest unió repugnant serà castigada amb tal pena que, separats mútuament i decalvats, rebin públicament cent assots i siguin relegats a l'exili sotmesos a penitència, i que llurs béns reverteixin en els fills que hagin tingut d'un matrimoni anterior; això, però, si no els han ensutzats en res amb el delictes de la prevaricació

judaica ni els han pol·luïts amb cap taca d'un naixement incestuós. I si no tenien cap fill [batejat *add. B*], o si els que tenen, tal com hem dit, estiguessin immersos en l'error judaïc, o portessin la taca d'un naixement incestuós, aleshores, que tots els béns dels esmentats restin sota la potestat del príncep, de manera que siguin concedits segons la seva decisió als seus hereus que siguin cristians [convertits *add. B*], o, si no hi hagués hereus amb aquesta dignitat, siguin assignats al servei del nostre fisc. Tanmateix, manem que sigui observat de totes passades que, si un jueu o una jueva volgués celebrar de nou les noces, no permetem a cap d'ells que accedeixi al matrimoni si no és havent donat per endavant [promès *segons B en lloc de donat per endavant*] el títol de dot que ha estat ordenat per als cristians amb una saludable institució, i havent rebut la benedicció del sacerdot dins el si de la santa Església. I si algun dels hebreus es casa de nou sense la benedicció del sacerdot o transgredint en res la solemnitat de la llei quant al títol de dot, que sigui obligat a pagar cent sous al príncep o bé que sigui flagel·lat públicament amb cent assots. Aquesta condemna i aquests assots, que els rebi cada un d'ells per separat, o sigui, tant el qui s'ha mullerat com la qui s'ha maridat, i també llurs pares han de rebre cadascun d'ells la condemna d'aquesta llei.

XII,3,9 *Erv.*]

VIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jueus no gosin defensar llur secta insultant la nostra religió,
que no abandonin la nostra fe refugiant-se en altres indrets,
i que ningú no els aculli quan fugin

Si algú d'entre els jueus pretenia insultar la religió cristiana de manera oberta o bé ocultament, o si algú s'esforcés a subvertir de paraula la fe cristiana o a defensar la inanitat de la seva secta, o igualment si algú, escapolint-se de la disciplina de la fe cristiana cerqués un amagatall dins les terres de la nostra jurisdicció o es traslladés a d'altres indrets per amagar-s'hi, i també si algú oferís d'alguna manera a aquests transgressors algun amagatall, o si tingués coneixement de la seva fugida, aquell que fos trobat culpable per qualsevol d'aquests conceptes, que sigui decalvat i castigat amb cent assots, i, un cop conferits els seus béns a la potestat del príncep, que sigui punit amb les penes de l'exili.

XII,3,10 *Erv.*]

X. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que un cristià no rebi cap recompensa d'un jueu en detriment de la fe de Crist [a canvi de protecció *segons B en lloc de en detriment de la fe de Crist*]

Per a saber com és d'estrany a la regla de la fe cristiana aquell que es fa passar per defensor de la veritat i ensutza la veritat mateixa rebent recompenses, que escolti com parla contra ell el profeta: «Perquè heu venut el just per diners i el pobre per un parell de sandàlies, mireu, jo us trillaré al vostre lloc mateix com la carreta trilla el lloc que és ple

de garbes, i la fugida de l'àgil fallirà, i el valent no mantindrà la seva vigoria, i el robust no podrà alliberar la seva vida, i no quedarà dempeus el qui maneja l'arc, i el veloç no se salvarà pas per les seves cames, ni alliberarà la seva vida el qui munta a cavall, i el d'ànim més fort entre els herois fugirà desarmat, en aquell dia, diu el Senyor». Quin just s'entén, doncs, ací que ha estat venut per diners, i quin pobre per un parell de sandàlies, sinó el Fill unigènit de Déu Pare? Aquell que en altre temps veié la seva sang innocent avaluada pels jueus en trenta monedes de plata és venut cada dia pels falsejadors de la veritat. I així, n'hi ha alguns d'entre el nombre dels fidels que, com moguts pel zel de la fe, prometen amb bona intenció que desvelaran i castigaran les culpes dels jueus, però la temptació de la coneguda cobdícia els corromp. Si, doncs, s'escau que els és ofert quelcom com a recompensa pels pèrfids, immediatament guarden silenci i permeten que els errors d'aquells que s'esforçaven a reclamar i a desvelar abans que els fos ofert un benefici passin impunes gràcies a la percepció d'un miserable lucre. Per això, a cap cristià, de qualsevol llinatge, honor, ordre o categoria, tant si és religiós com laic, no li serà lícit d'acceptar cap benefici que li hagi estat concedit en detriment de la fe de Crist per cap jueu o jueva o per llurs intermediaris, ni de comprometre's en la vindicació de tals persones per les recompenses que els hagin ofert contra les regles de la fe cristiana. Altrament, si algú, subornat per cap oferta de recompensa, ocultava els errors dels jueus dels quals té coneixement o impedia d'alguna manera que llur maldat fos castigada, restarà subjecte a les regles antigues dels pares, i tot el que es demostrï que ha rebut d'un jueu ho haurà de restituir per duplicat als interessos del fisc.

XII,3,11 *Erv.*]

XI. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jueus no gosin llegir aquells llibres que la fe cristiana refusa

Complaure els sentits amb lectures a les quals no és lícit de donar assentiment és més un indici d'impietat que no pas de pietat. Per això, si algun jueu presta atenció a doctrines que mostren animadversió contra la fe de Crist, o llegeix llibres d'aquesta mena, o els amaga retenint-los a casa seva, serà decalvat públicament i serà castigat amb cent assots. Tanmateix, quedarà obligat amb el vincle d'un compromís que no pretindrà mai tenir a casa seva llibres ni doctrines de tal mena, ni gosarà prestar-hi atenció ni els prendrà amb desig de meditar-los. Altrament, si, després d'haver formulat el seu compromís, pretenia mai tornar a fer-ho, que se sotmeti a cent assots, després de decalvat, i que, perduts els seus béns, sigui castigat amb la pena perpètua de l'exili, de manera que, havent seguit ja per dues vegades els passos de l'error, els seus béns serveixin a aquells a qui siguin concedits per atorgament del príncep. També sofriran els mateixos càstigs aquells que intentin ensenyar tals coses a un infant; o sigui, que el mateix que ensenyi la iniquitat, quan

sigui detingut per una primera transgressió, sigui decalvat i flagel·lat amb cent assots i que prometi amb la fermança del seu compromís que en endavant no ensenyarà a ningú tals coses. I si, faltant a la paraula d'aquest seu primer compromís, s'esqueia que retornava a allò que havia abjurat, un cop posats tots els seus béns sota la potestat del príncep, decalvat i castigat amb cent assots, que sigui relegat a un exili perpetu. Tanmateix, els infants i els nens quedaran exempts dels esmentats càstigs i assots si han ocupat la seva ment en aquesta doctrina de la perfídia abans dels deu anys d'edat. Però, després de complir els deu anys, qualsevol d'ells que pretengui escoltar i practicar tals coses, haurà de sofrir les penes i els assots de la sentència anterior segons la disposició abans esmentada.

XII,3,12 *Ervi.*]

XII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els serfs cristians no serveixin els jueus ni en depenguin

Ha de semblar una deshonra ben insuportable per a l'assemblea cristiana, que la raça judaica, sempre rebel contra el Senyor i mancada de pietat, tingui sotmesos al seu servei uns serfs cristians i, invertint els papers, un membre honorable de la nostra religió de Crist sigui humiliat davant els fills dels perduts, i que una porció consagrada a Crist pel baptisme se sotmeti al servei dels pèrfids, i així sembli que el cos de Crist serveix els ministres de l'anticrist, atès que, capgirant l'ordre, els mateixos que amb els seus costums s'oposen a la nostra fe tenen asservits per a la impietat uns servidors de la nostra fe. Per això, aquella llei que fou publicada pel nostre gloriós predecessor de divina memòria, el rei Sisebut, manem que sigui observada en aquestes causes i, amb el gloriós pronunciament de la nostra serenitat, confirmen tot el seu text, llevat del punt en què s'imposa la pena de mort; de manera que, segons el que afirma l'esmentada llei, en la qual es castiga amb la pena perpètua de l'excomunió els seus transgressors, fins i tot els nostres successors en el regne, que cap dels jueus no pretengui tenir un serf cristià ni gosi obrar res contra els preceptes d'aquella llei, llevat únicament d'això: que als jueus no els serà lícit de cap manera manumetre un serf cristià tal com els permetia aquella llei. Perquè és cosa ben indigna que aquells que són tacats amb el llotós esclavatge de la perfídia confereixin als cristians el títol de llibertat. No és lògic, en efecte, que les tenebres aclareixin la llum o que la servitud [o el serf *add. B*] atorgui la llibertat; sobretot tenint en compte que això els fou concedit únicament en la primera publicació de la llei, quan eren convidats inicialment a convertir-se. Ara, però, no podran de cap manera manumetre un serf cristià, ja que es demostra que són autèntics transgressors si posseeixen serfs cristians contra el que afirma aquella llei, i que es donin per satisfets si no són castigats per les transgressions passades. Ara els és denegada completament aquella llicència, perquè pretengueren

actuar contra les prohibicions de les lleis i dels cànons. Únicament els concedim per pietós costum que, des del primer any del nostre regnat, a saber, des del dia de les calendes de febrer fins seixanta dies després, qualsevol jueu tingui llicència per a vendre els serfs cristians segons el tenor de l'esmentada llei, amb l'obligació de fer-ho saber als sacerdots o als jutges del territori al qual pertanyen: això per tal d'evitar que els qui han d'ésser venuts sofreixin detriment de la seva salut o bé la mort i que els venedors trobin una ocasió per cometre un frau o complir una venjança. Ara bé, un cop passats seixanta dies després de les calendes esmentades, a cap jueu no li serà permès de tenir al seu servei un cristià, ni lliure ni tampoc serf, sinó que, un cop transcorregut aquest període de temps [que se'ls concedeix *add. B*], o sigui, seixanta dies, si es troben serfs cristians a casa de qualsevol jueu, per aquest edicte de la nostra llei hauran de quedar lliures omnímodament juntament amb el peculí que els hagin conferit els seus amos; això, però, si demostren que els seus amos els han tinguts ocults per la força. Tanmateix, aquells jueus que, un cop expirat aquell termini de temps pretenguin [en el futur *add. B*] retenir, posseir, ocultar o afranquir uns serfs cristians o difereixin d'altres maneres donar compliment a aquesta sanció de la nostra serenitat, que perdin la meitat els seus béns a favor del fisc o bé, si són persones de baixa condició i no tenen amb què pagar l'esmena, que siguin decalvats i rebin cent assots.

XII,3,13 *Erv.*]

XIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Si un jueu professa que és cristià i per aquest motiu no vol allunyar de si un serf cristià

Si la subtileza fraudulenta d'alguns jueus, tement de perdre el benefici dels seus béns, fa veure que es comporta segons els costums cristians i, emparant-se en això, diu que no ha de perdre els serfs cristians, ja que ell mateix mena visiblement una vida cristiana, per aquestes disposicions cal cercar proves perquè ni l'arterós defraudador no pugui fer valer l'excusa ni el qui s'ha convertit sincerament no sofreixi perjudici juntament amb la resta dels perduts. I per això decretem absolutament, mitjançant aquesta sanció, que tots els jueus que resideixin en qualsevol de les províncies del nostre regne, des del primer any del nostre regnat, a saber, des de les calendes de febrer fins a les properes calendes d'abril d'aquest any, tinguin llicència per a vendre els serfs cristians segons la disposició de la llei donada, o, si volen mantenir-los en poder seu, que es manifestin com a cristians segons aquestes ordres. Concedim a aquests, o sigui, únicament [l'estatut *segons B en lloc de únicament*] als qui no siguin clarament suspectes de perjuri, que tinguin un espai raonable de seixanta dies fins a les calendes d'abril d'aquest any, durant el qual aquells que vulguin salvar-se i unir-se a la fe cristiana puguin presentar-se als bisbes dels llocs respectius i fer-los conèixer

públicament el compromís de la seva professió, corroborat amb la signatura de la seva pròpia mà o amb la seva subscripció. En les quals professions, cadascun d'ells tindrà cura d'incloure-hi que renega de tots els ritus judaics i que no seguirà en res la secta de la prevaricació antiga. I que, abandonant de tot cor els errors antics, s'ha convertit a la fe de la religió cristiana, afegint-hi, a més, la recitació del símbol de la fe, i que d'ara endavant no retornarà de cap manera a l'error de la seva abominació, i totes les altres coses segons l'ordre establert de la mateixa professió, que tindrem cura que sigui precisat després d'aquesta llei. Però, per tal que aquesta professió no la facin únicament amb pures promeses verbals i no manifestin una cosa de paraula i en mantinguin una altra en el seu cor, de manera que en llurs promeses més aviat es doni lloc a la simulació que no a la veritat, per la sol·lícita instància dels bisbes i dels jutges, els mateixos que hagin fet palès el vot de la professió anterior hauran de jurar amb les fórmules establertes que, allò que conté llur professió, es comprometen a complir-ho amb cor sincer i immaculat mentre visquin. I així s'esdevindrà que aquells que per llur professió, acompanyada d'obres efectives [quan ofereixen obres efectives *segons B en lloc de acompanyada — efectives*], es demostrin que en són dignes i que amb la promesa del seu jurament garanteixin llur futura devoció, puguin, com a cristians, fruit dels serveis de serfs cristians. En efecte, no podran sotmetre a llur domini uns serfs cristians llevat que demostrin clarament que són [sinceríssims i *add. B*] veritables cristians i que freqüenten la comunitat dels cristians. Ara bé, aquell que, després d'haver lliurat la seva professió i d'haver fet el jurament segons l'ordre anterior, [*decideixi i add. B*] proclami que és cristià i es demostrin amb qualsevol ritu que és seguidor de la secta judaica i que no ha complert la seva promesa, com que s'ha atrevit a profanar el nom del Senyor i a pol·luir-se amb el fang de l'error judaic, un cop perduts tots els seus béns i assignats a la potestat del príncep, que rebi, decalvat, cent assots i que sigui punit amb la pena deguda de l'exili. Però aquells que, amb cor empedreït, reclosos en l'obstinació de la maldat, desisteixin de fer pública la seva professió dins l'espai de temps abans establert o pretenguin tenir un serf cristià més enllà del temps assenyalat quedaran sotmesos a la condemna de la llei que abans s'ha donat sobre els serfs cristians, que no han de servir els jueus; o sigui, que o bé perdin la meitat dels seus béns, que serà assignada al fisc, o bé, si són persones de condició inferior i no tenen amb què pagar l'esmena, que rebin cent assots a més d'ésser decalvats. Tanmateix, els serfs cristians que hom hagi pretès de retenir contra la prohibició de les lleis, com que ells mateixos no manifestaren que eren cristians dins l'espai de temps abans esmentat, restaran per sempre com a serfs d'aquells a qui el rei els doni.

XII,3,14 *Erv.*]

XIII

De la professió dels jueus; de quina manera cadascun d'ells
que es converteixi a la fe ha d'escriure una declaració
de la seva professió

Jo, en Tal, renuncio a tots els ritus i observances de la secta judaica, abominant completament totes les solemnitats, les cerimònies i les observances que vaig observar i mantenir en el passat; de tal manera que d'ara endavant no practicaré res del ritu i la celebració d'aquestes observances, no assumiré res de la pràctica de l'error passat, o sigui, que ni cercaré amb el cor tals coses ni compliré d'obra res de tot això. Per això, després de renunciar a totes aquelles coses que la doctrina cristiana abomina i prohibeix [El Símbol *add. B*], «crec en un sol Déu, Pare totpoderós, creador del cel i de la terra, autor de totes les coses visibles i invisibles, i en un sol Senyor Jesucrist, Fill unigènit de Déu, nascut del Pare abans de tots els segles, Déu nat de Déu, llum resplendor de la llum, Déu veritable nascut del Déu veritable, nascut, no pas creat, consubstancial al Pare, o sigui, de la mateixa substància juntament amb el Pare, pel qual foren creades totes les coses, les del cel i les de la terra; el qual per nosaltres i per la nostra salvació davallà del cel, per obra de l'Esperit Sant s'encarnà de la Verge Maria i es féu home, patí sota el poder de Ponç Pilat, fou sepultat, ressuscità el tercer dia, se'n pujà al cel, seu a la dreta del Pare, tornarà gloriós a judicar els vius i els morts i el seu regnat no tindrà fi. Crec en l'Esperit Sant, que és Senyor i infon la vida, que procedeix del Pare i del Fill, i que juntament amb el Pare i el Fill ha d'ésser adorat i glorificat, que parlà per boca dels profetes, i en una sola església catòlica i apostòlica. Professo que hi ha un sol baptisme per a la remissió dels pecats, esperant la resurrecció dels morts i la vida del segle venidor».

Creient de veritat totes aquestes coses que he dit abans en aquest símbol de la fe, mantenint-les fidelment i abraçant-les amb tot l'afecte del meu esperit, prometo que mai no retornaré a l'abominable superstició judaica. A partir d'ara mai no compliré d'obra ni retindré en l'afecció del meu cor les observances i les cerimònies que els jueus tenen per costum de guardar, abjurant íntegrament de la secta judaica, refusant íntegrament la perfídia dels jueus, apartant de mi tot el que sigui contrari a la fe cristiana, i així des d'ara professo que crec verament en la santa Trinitat, de manera que em comprometo des d'ara a viure segons els costums cristians i, defugint des d'ara de tenir participació amb els jueus, m'uniré sempre amb cristians honestos, de manera que, tant si estic amb ells com si no, acceptaré sempre les menges cristianes, i em comprometo a acudir amb tota devoció i assiduïtat a l'església de Déu com un cristià autènticament fidel. I, respecte a la festivitat del diumenge i a les festes dels màrtirs que la pietat de la religió cristiana mana d'observar, prometo igualment acceptar devotament aquestes festivitats, abraçar-les amb tot l'amor, i reunir-me en aquests dies amb els cristians

més honestos, tal com l'honest i pietós costum dels cristians sol fer-ho i acceptar-ho.

Aquesta professió de la meva fe i creença ha estat feta el dia tal [de l'any tal *add. B*].

XII,3,15 *Erv.*]

XV

Fórmules de jurament sacramental segons les quals han de jurar aquells que, abandonant el judaisme i convertint-se a la fe, fan la seva professió [es converteixen a la fe, i quines professions han de donar segons *B en lloc de* i convertint-se — professió]

Juro en primer lloc per Déu Pare omnipotent que digué: «Jurareu per mi mateix i no empreneu en va el nom del Senyor, el vostre Déu, que féu el cel i la terra, el mar i tot el que contenen», i que posà termes al mar dient: «Fins aquí arribaràs i aquí rompràs les teves ones estufades»; que digué: «Els cels són el meu tron, i la terra, l'escambell dels meus peus». Que foragità del cel el primer àngel rebel; davant la seva presència fan guàrdia amb temor tots els exèrcits d'àngels; la seva mirada abruça els avencs i la seva ira fa fondre les muntanyes. Que, en posar Adam, el primer home, al paradís, li imposà el precepte de no menjar del fruit de l'arbre prohibit; i, com que aquest en menjà, fou expulsat del paradís i s'encadenà amb el vincle de la prevaricació juntament amb tot el gènere humà. Que acceptà complagut el sacrifici d'Abel i amb justícia reprovà Caïn com a indigne. Que, mantenint Enoc al paradís en la seva vida corporal, farà que retorni amb Elias enmig [per a remei segons *B en lloc de* enmig] dels mortals els darrers dies d'aquest segle. Que en temps del diluvi es dignà de conservar Noè amb la seva muller i els seus tres fills amb llurs mullers i amb els animals, les aus i els rèptils a dins de l'arca, amb la qual cosa es pogués recuperar cada una de les espècies. Que de Sem, fill de Noè, es dignà fer créixer la descendència d'Abraham, i d'aquest, el poble d'Israel. Que escollí els patriarques i els profetes i beneí els patriarques Abraham, Isaac i Jacob. Per ell, que renovà la promesa al benaurat Abraham dient: «En la teva descendència seran beneïdes totes les nacions» i li donà la circumcisió com a senyal de l'aliança perpètua. Juro per aquell que destruí Sodoma i que convertí la muller de Lot en una estàtua de sal quan mirava cap enrere, i per aquell que lluità amb Jacob i, tocant-li el nervi, el féu coix i li digué: «No seràs més anomenat Jacob, sinó Israel». Juro també per aquell que alliberà Josep de la mà dels seus germans i féu que trobés gràcia als ulls del faraó perquè, per mitjà seu, tot Israel pogués salvar-se de la fam. Juro també per aquell que salvà Moisès de les aigües [del riu Nil *add. B*] i se li aparegué en un esbarzer ardent, que per mà del mateix Moisès infligí les deu plagues als egipcis i alliberà el seu poble d'Israel de l'esclavitud egípcia i els féu passar a peu eixut a través de la mar Roja on, contrariant la naturalesa de l'element líquid, l'aigua es mostrà sòlida com un mur. Juro per aquell

que submergí el faraó i el seu exèrcit a la mar Roja. Juro per aquell que precedí el poble d'Israel en una columna de núvol durant el dia i en una columna de foc durant la nit. Juro per aquell que a la muntanya del Sinaí donà a Moisès la llei escrita amb els seus dits en unes taules de pedra. Juro per aquell que féu fumejar la mateixa muntanya del Sinaí a la vista el poble d'Israel. Juro per aquell que s'escollí Aaron com el seu primer sacerdot i consumí amb foc els seus fills al tabernacle perquè havien gosat oferir un foc aliè davant del Senyor. Juro per aquell que amb el seu just judici manà que Datan i Abiron fossin engolits vius per la terra [Juro per aquell que va concedir al poble d'Israel manà i guatlles com a aliment abundós al desert *add. B*]. Juro per aquell que, introduint-hi un bastó, convertí les aigües amargues en dolces. Juro per aquell que, quan el poble d'Israel passava set a Horeb, en percutir Moisès la pedra amb el seu bàcul, féu brollar un abundós doll d'aigua. Juro per aquell que alimentà el poble d'Israel durant quaranta anys al desert i conservà intactes fins al final els seus vestits perquè amb l'ús no es desgastessin. Juro per aquell que decretà amb una ordre irrevocable que ningú del poble d'Israel no entraria a la terra promesa perquè no havien cregut en la promesa del Senyor, llevat de Josuè, Nun i Caleb, als quals prometé que hi entrarien. Juro per aquell que ordenà a Moisès que mantingués les seves mans alçades perquè el poble d'Israel eixís vencedor contra els amalacites. Juro per aquell que ordenà que els nostres pares travessessin el Jordà per la mà de Josuè, fill de Nun i establí que prenguessin dotze pedres del mateix riu com a testimoni. Juro per aquell que, després del pas del mateix Jordà, manà que tots els israelites fossin circumcidats amb ganivets de pedra, i per aquell que enderrocà les muralles de la ciutat de Jericó. Juro per aquell que ornà David amb la glòria del regne i que l'alliberà de la mà de Saül i del seu fill Absalon. Juro per aquell que davant l'oració de Salomó omplí de boira el temple i hi vessà la seva benedicció. Juro per aquell que, alçant de terra el profeta Elias per mitjà d'un remolí en un carro de foc, li donà estada al cel. I per aquell que dividí les aigües del Jordà davant els precs d'Eliseu, que el colpejà amb el mantell d'Elias. Juro per aquell que omplí tots els seus profetes amb el seu Sant Esperit i que alliberà Daniel dels enfurits i ferotgíssims lleons. Juro per aquell que es dignà a conservar intactes els tres joves a la fornall de foc ardent sota la mirada del rei enemic, «el qui té la clau de David, el qui tanca i ningú no pot obrir, el qui obre i ningú no pot tancar». Juro per aquell que ha obrat tota mena de meravelles, prodigis i senyals en el poble d'Israel i en altres nacions. Juro també pels deu manaments sagrats de la llei. Juro per Jesucrist, Fill de Déu Pare, i per l'Esperit Sant, que és un sol i veritable Déu en Trinitat, per la santa resurrecció de nostre Senyor Jesucrist, per la seva ascensió al cel i per la seva vinguda gloriosa i terrible, en què vindrà a jutjar els vius i els morts, apareixent suau per als justos, però terrible per als impius; pel cos venerable i per la sang preciosa d'aquell que obrí els ulls dels cecs, féu que els sords hi sentissin i

restituí els paralítics a la plenitud dels seus membres. Que desfermà les llengües dels muts, guarí els posseïts del dimoni, féu córrer els coixos i ressuscità els morts. Que caminà damunt les aigües, que restituí la vida i la salut a Llätzer, atuït per la mort, quan el seu cos ja es descomponia en la putrefacció, i mudà les lamentacions en goig. Que és el creador del món, principi de la llum, autor de la salvació. Que il·luminà el món amb el seu naixement i el redimí amb la seva passió. Que fou l'únic que s'alliberà d'entre els morts, i la mort no pogué retenir-lo. Que especejà les portes del Tàrtar i amb la majestat del seu poder arrabassà dels inferns les ànimes dels benaurats. Que, un cop vençuda la mort, després de la victòria sobre el món, s'endugué al cel el cos que havia assumit a la terra, i seu a la dreta de Déu Pare omnipotent i rep d'Ell la potestat del regne etern. Juro també per tots els poders celestials, per les relíquies de tots els sants i els apòstols [de tots els sants apòstols, els profetes, els patriarques i tots els sants *segons B en lloc de* de tots els sants i els apòstols], com també pels quatre sants evangelis que agafo amb les meves mans mentre toco l'altar sagrat del sant Tal, damunt el qual hi ha dipositades aquestes fórmules sacramentals: juro que totes les coses que he tingut cura d'enumerar i que he pogut recollir en aquesta meva professió, que us he lliurat subscripta [i sostinguda *add. B*] amb la meva mà, a vós, el meu senyor en Tal, bisbe de la seu tal, totes hi han estat dites amb sinceritat, i que totes les coses que hi ha contingudes en aquesta professió, no les he proferides per cap mena d'argúcia ni d'engany, sinó que amb plena sinceritat, tal com afirma la mateixa professió, he renunciat des d'ara a tots els ritus i observances judaïcs, i em comprometo a creure en la santa Trinitat amb tota la intensitat del meu cor, a no retornar mai per res a l'abominació del meu error d'abans i a no unir-me en la companyia de la impietat judaica; ans al contrari, vivint des d'ara en tot i per tot segons els costums dels cristians [habitaré *add. B*], compartiré amb ells la meva vida i compliré amb tota la puresa de la fe tot allò que hi ha contingut en aquesta professió que he escrit sobre l'observança de la santa fe, de manera que em comprometo a viure d'ara endavant segons la tradició apostòlica i la norma del sagrat símbol de la fe [i a complir-la íntegrament *add. B*]. I si, desviant-me en alguna cosa, maculava la santa fe o m'inclinava a observar en res els ritus de la secta judaica, o si, per promesa [professió *segons B en lloc de* promesa] d'aquest meu jurament, us enganyava en res [amb cap mena d'observança respecte als aliments *add. B*], o si, sota la simulació d'un jurament, no complia amb aquella intenció tot el que he promès tal com vosaltres ho heu sentit i ho heu entès quan jo ho professava, que vinguin damunt meu totes les malediccions de la llei que foren anunciades per boca del Senyor contra els qui menyspreen els manaments de Déu; que vinguin també damunt meu, damunt la meva casa i damunt els meus fills, totes les plagues d'Egipte i els seus estralls, i que, per a escarment dels altres, vingui damunt meu el judici de Datan i Abiron, de manera que la terra se m'empassi viu, i així, quan em vegi privat d'aquesta

vida, sigui sotmès al foc etern, sigui associat al diable i als seus àngels, sigui abrusat amb els habitants de Sodoma i com a partícip de Judes en el suplici del càstig, i, quan em presenti davant el tribunal del jutge gloriós i temible, nostre Senyor Jesucrist, sigui comptat a la banda d'aquells a qui el mateix gloriós i terrible jutge dirà amenaçador: «Aparteu-vos de mi, maleïts, cap al foc etern que ha estat preparat per al diable i els seus àngels».

Jurament sacramental fet el dia tal.

XII,3,16 *Erv.*]

XVI. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

D'aquells cristians serfs de jueus que no s'han manifestat com a cristians,
i de llurs delators

Els serfs dels hebreus que hagin estat santificats amb el títol de la santa religió, si, seduïts per alguna persuasió de llurs amos, no manifestaven des d'ara la seva condició de cristians, de manera que resten sota el jou d'aquests amos, aleshores, com que refusaren el do de la llibertat concedida, quedaran obligats absolutament als lligams de la cadena perpètua de la servitud sota la potestat d'aquell a qui el príncep els hagi atorgats. Tanmateix, aquell que hagi descobert una cosa així, si ell mateix és jueu i és serf d'un jueu, un cop convertit a la fe de Crist, que resti en llibertat. Però, si això ho delata un cristià, rebrà cinc sous per cada serf que descobreixi, els quals haurà de pagar aquell que sigui convicte de tenir tals serfs a casa seva després que s'hagi donat aquest decret.

XII,3,17 *Erv.*]

XVII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jueus que hagin rebut un poder d'algú fora d'una disposició reial
no gosin donar ordres a un cristià, ni castigar-lo,
ni imposar-li obligacions

Que cap jueu, des de l'any primer del nostre regnat, a saber, des del dia cinquè de les idus de gener, no exerceixi damunt els cristians cap càrrec ni cap poder per a administrar-los, donar-los ordres, constrènyer-los, coercir-los ni castigar-los, llevat que el príncep permeti que això es faci per alguna utilitat pública. Altrament, si algun jueu, per haver-ne rebut d'algú la potestat, pretenia constrènyer algun cristià, castigar-lo, coercir-lo [estimular-lo *add. B*] o comportar-se cruelment amb ell, o si intentava inferir-li quelcom contra les prohibicions de les lleis o res d'imaginable que no és regulat en la llei, que perdi la meitat dels seus béns, que serà assignada al fisc, o, si no gaudeix de cap mena de béns, que rebi cent assots, a més de sofrir la decalvació. Tanmateix, quant a aquells que els hagin permès d'exercir aquest poder damunt els cristians, si el qui ho ha fet és persona noble, que sigui obligat a pagar deu lliures d'or al fisc, però les persones humils i de baixa condició, que perdin cinc lliures d'or, que seran pagades al fisc [príncep *segons B en lloc de fisc*]. I si no tenien amb què pagar, que siguin decalvats i rebin cent assots.

XII,3,18 *Erv.*]**XVIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS**[I PER DAMUNT DE TOTS *add. B*]

Que aquells serfs d'un jueu que encara no s'hagin convertit,
si accedeixen a la gràcia de Crist, obtinguin la llibertat

Atès que l'instrument escollit, l'apòstol Pau, predica dient: «Tant és que sigui per altres fins com que sigui de veres, mentre Crist sigui anunciat», és un propòsit ben saludable, si, així com cridem els fidels a la gràcia de la llibertat, donem també als infidels l'oportunitat d'arribar a la vida. Per això, si algun serf dels jueus, que està lligat amb ells per la servitud i pels costums, desitja passar-se a la gràcia de Crist, que ningú no el retengui amb la cadena de la servitud, que ningú no li oposi cap resistència, que ningú no posi cap obstacle a la seva fe; ans al contrari, tan bon punt es mostri com a cristià per la professió i per la testificació del jurament, i hagi declarat manifestament les prevaricacions dels seus amos, alliberat immediatament de qualsevol lligam de servitud i acomiadat per l'amo amb tot el seu peculí, ha d'ésser lliurat als efectes de la llibertat; i així s'esdevindrà que en totes les coses, sense cap excepció, es complirà envers ell tota la disposició que fou establerta sobre els serfs cristians.

XII,3,19 *Erv.*]**XVIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS**

Que els jueus no gosin governar serfs cristians amb caràcter
de gestió exercint la funció d'administradors (*uilius*)
i de representants (*actor*); i dels càstigs d'aquells
que els donin l'encàrrec d'administrar-los

Si algú d'entre els jueus ha rebut encomanada de persones laïques la cura o la potestat sobre uns cristians, o sigui, perquè estigui al capdavant d'un conjunt de serfs cristians, tot el que hagi exigit sota la cura de la seva administració, haurà d'anar a parar íntegrament al fisc; de tal manera que els mateixos que hagin rebut aquest encàrrec d'administrar, rebin cent assots, a més de ser decalvats, i perdin la meitat dels seus béns, que serà assignada al fisc. Ara bé, si els bisbes o algun sacerdot o ministre, o també algun clergue o monjo, els encarregaven d'exercir l'administració dels béns eclesiàstics amb poder damunt d'uns cristians, que perdin dels seus béns, perquè sigui assignat al nostre fisc, tot el que els hagin encarregat de governar. I si un es troba privat de béns, que se sotmeti a l'exili, a fi que, rebaixat per la llarga pena de la penitència, aprengui [a més, amb vista a superar aquests malvats, per la correcció dels danys de la penitència aprenguin *segons B en lloc de* rebaixat — aprengui] com és de contrari a la pietat que els infidels siguin posats a donar ordres als fidels cristians.

XII,3,20 *Erv.*]**XX. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS**

Que un jueu que vingui d'altres províncies o territoris pertanyents a la jurisdicció del nostre regne no difereixi presentar-se al bisbe o al sacerdot del lloc; i que s'avingui a obeir-lo en tot

Si algun jueu nascut en una altra ciutat o una altra província del nostre regne es trasllada a un altre lloc, s'haurà de presentar tot seguit al bisbe, al sacerdot o al jutge d'aquell lloc; i no podrà anar-se'n del costat d'aquell sacerdot fins que, segons el seu testimoniatge, no es vegi que han passat, sense participar-hi, el dissabte i altres ritus i festivitats que puguin escaure's propers, i que, quan es desplacen d'ací d'allà en diversos viatges, no trobin en ningú un amagatall per als seus errors. Tanmateix, durant els dies en què s'escaigui que ells sojornen en un lloc, hauran de viure amb cristians de conducta provadíssima, de manera que prenguin els aliments juntament amb ells i participin de la comunió cristiana. Aquells dies en què ells tenen costum de celebrar els seus ritus, acudiran a l'església, als bisbes i als sacerdots de manera que s'instrueixin sempre amb els seus saludables consells. I si tal volta asseguruen que es troben obligats pel lligam de compromisos o constrets per alguna obligació indefugible que no els permeten de quedar-se més temps, que aleshores, dispensats davant aquell sacerdot al qual es presentaren, prometin amb la fermança d'un compromís que allà on es trobin fent camí no passaran els dissabtes i les festivitats del seu ritu sense el testimoni d'un sacerdot. I a més, el sacerdot d'aquest lloc farà arribar cartes subscrietes amb la seva pròpia mà a aquells sacerdots pel territori dels quals diu el jueu que ha de passar, perquè, allunyant tota sospita de frau, es vegin constrets per l'obligació religiosa tant quan estan fixos en un lloc com quan es desplacen. Però, si s'esqueia que algun d'ells actués altrament, aleshores es concedeix poder al bisbe del lloc o al sacerdot juntament amb el jutge per a fer-los flagel·lar amb cent assots. I no permetem que retornin a casa si no és amb cartes dels bisbes o dels sacerdots en els territoris dels quals hagin estat. En aquestes cartes, s'hi ressenyarà amb tota cura el nombre de dies, o sigui, quin dia es van presentar al bisbe de la ciutat, durant quants dies estigueren amb ell i quin dia s'acomiadaren d'ell per retornar a llurs cases.

XII,3,21 *Erv.*]**XXI. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS**

De quina manera els jueus s'han de presentar al bisbe
els dies assenyalats

Totes les comunitats de jueus, en qualsevol lloc o territori que habitin, hauran d'acudir i presentar-se al bisbe del lloc o al sacerdot els dissabtes i els dies de les altres festivitats que ells solen celebrar, i en tals diades no podran fruir de la llicència que tenen concedida per anar d'un cantó a l'altre, sinó que, durant el transcurs d'aquells dies sobre la celebració dels quals

pugui haver-hi sospita, no podran desplaçar-se de cap manera a un altre lloc sense el consentiment [i el permís *add. B*] del sacerdot. D'altra banda, es reuniran cada dissabte i, purificats amb el bany, es presentaran al bisbe o al sacerdot per rebre devotament la benedicció. Ara bé, en aquells llocs on manqui la presència d'un sacerdot, totes llurs reunions i converses es faran amb els jutges o bé amb els cristians més honestos [sincerament *segons B en lloc de més honestos*] i s'incorporaran a la seva companyia de tal manera que quan aquests siguin preguntats sobre llur conducta, puguin sense vacil·lacions testificar-ne favorablement. Ara bé, les dones jueves, o sigui, les mullers i les filles, en tots els dies festius esmentats, que solen esmerçar en els seus errors, que no trobin ocasió de practicar cap error ni d'anar rondant. I es complirà de totes maneres que, en presència dels seus marits, per la previsora disposició dels bisbes i dels sacerdots, quedi establert que, així com ells no han d'apartar-se de la presència dels sacerdots, també elles, durant tots aquells dies, tinguin reglamentat, per elecció dels sacerdots i pontífexs, amb quines honestíssimes dones han d'estar. Si, tanmateix, es descobrís que algú actua contra aquest precepte, afrontat amb la decalvació pública, haurà d'ésser punit amb el càstig de cent assots. Caldrà tan sols tenir especial cura que els cors d'alguns sacerdots inclinats a la carn, somoguts per l'execrable contaminació del verí [de les forces *segons B en lloc de del verí*] de la concupiscència no cerquin l'ocasió per a donar compliment als seus desigs [perversament *add. B*] libidinosos. Per això, amb una sanció més estricta decretem que tots els sacerdots compleixin aquestes disposicions de les nostres lleis envers les esmentades dones dels hebreus de tal manera que no donin lloc a cap tracte privat amb aquestes dones pel qual puguin intentar de pol·luir-se amb elles. I si s'esqueia que algun sacerdot abusava sovint del zel que ha de practicar pel nom de Crist per a cercar ocasions de satisfer la seva concupiscència, aleshores aquest sacerdot, destituït del seu honor, haurà d'ésser sotmès a l'exili perpetu [i advertim els sacerdots, tots ells, que no vagin contra les disposicions de les nostres lleis que hem establert envers les esmentades dones dels hebreus, i que no donin lloc a cap acte privat amb aquestes dones, no fos cas que aprofitin aquestes ocasions per a la seva concupiscència i intentin portar a acompliment aquesta execrable pol·lució de la impuresa i perdin així el zel diví i esdevinguin prevaricadors del nom de Crist de manera deshonrosa. I si aquest acte nefand atenyés un sacerdot i ell el cometia, destituït del seu honor, serà sotmès a l'exili perpetu en tots els casos *segons B en lloc de que tots els sacerdots — perpetu*].

XII,3,22 *Erv.*]

XXII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que qualsevol que tingui amb ell un servidor jueu, si el bisbe l'hi reclama, no gosi retenir-lo a casa seva

Si algun laic té al seu servei algun jueu, ja sigui home o dona, o els reté sota el seu patrocini [per esguard de salvació *add. B*], i, prescindint dels privilegis que tenen damunt d'ells els bisbes i els sacerdots, volia defensar-los per a la seva autoritat particular i es negava a enviar-los al bisbe o

al sacerdot en els dies assenyalats per tal de rebre instrucció o d'ésser jutjats, que sigui colpit amb la sentència d'excomunió pel bisbe contra el qual hagi comès això [violència *segons B en lloc de* això], i, després de perdre aquells que pretenia vindicar, serà condemnat amb una multa de tres lliures d'or per cada un, que restaran a benefici del príncep.

XII,3,23 *Erv.*]

XXIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que tota la cura de corregir els jueus sigui reservada únicament als sacerdots

La nostra glòria exhorta que la complexa cura del compliment de tots aquests preceptes i l'aplicació dels càstigs contra els pèrfids l'exerceixin aquells a qui l'autoritat divina encomana de fer-ho [Molts han desitjat aconseguir l'aplicació del càstig de tots aquests preceptes sobre els pèrfids. La nostra gràcia exhorta a dur-la a terme aquells a qui una preocupació sol·lícita encomana d'acomplir l'autoritat divina *segons B en lloc de* La nostra glòria — fer-ho]. Diu, en efecte, aquell Esperit la veritat del qual omple l'univers: «En els meus plets, els sacerdots s'alçaran i jutjaran segons les meves lleis i els meus preceptes». Així, doncs, decretem que tots els sacerdots donin compliment a les coses que ací s'han recopilat, de manera que no permetin que cap jueu sigui defensat ni sigui protegit per ningú segons el seu ritu, sinó que, desproveïts del patrocini d'aquells que els protegeixen amb llurs favors, i posats sota la cura de la potestat dels sacerdots per a llur salvació, aquests determinin diligentment què cal fer amb ells segons la norma catòlica; i en això tindran la més sol·lícita cura que aquesta disposició de la nostra serenitat no es vegi afeblida en cap dels esmentats capítols.

XII,3,24 *Erv.*]

XXIV. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

De les penes dels sacerdots i dels jutges que difereixin complir els preceptes de les lleis contra els jueus

Cal vetllar pietosament que els sacerdots de l'Església de Déu no esdevinguin culpables per la impunitat dels delictes del poble. De què serveix, en efecte, que cadascú no sigui castigat pel seu pecat mentre que pot ser castigat pel pecat d'altri? Per això, per tal de sacsejar la incúria d'aquests [dels dos *segons B en lloc de* d'aquests], tals per la sanció d'aquest precepte decretem que, si algun bisbe, imbuït de cobdícia o mostrant-se tebi per negligència de la seva mala voluntat, menyspreés el compliment de tot això que s'ha decretat respecte als jueus, o sigui, si no corregís amb un càstig just els errors de la perfídia que descobríis o que li fossin comunicats, sofreixi la sentència de tres mesos d'excomunió i perdi dels seus propis béns tres lliures d'or, que seran assignades al fisc. I si no tenia amb què pagar, que resti sis mesos sota la merescuda sentència d'excomunió i que, a més, per tal de corregir la tebiesa de la seva manca d'energia, sigui lícit a qualsevol bisbe en qui vibri el zel de Déu

corregir en lloc d'aquell bisbe els errors de tals pèrfids i esmenar allò que ell havia negligit de fer [a qualsevol altre bisbe corregir els desviaments de tals pèrfids, i, el que aquell havia negligit d'esmenar que ho esmeni sense dissimulació *segons B en lloc de a qualsevol bisbe — negligit de fer*]. I si la dissimulació i la incúria dels bisbes alternaven, i l'un no se sentia mogut pels impulsos del zel diví a corregir l'altre, que aleshores, per ordre del príncep, no sols sigui acusada llur deixadesa, sinó que també siguin reprimits els errors dels pèrfids. Aquesta disposició, de la mateixa manera i amb el mateix ordre amb què fou establerta més amunt quant als bisbes, ha d'ésser observada també en la resta dels religiosos, o sigui, en els preveres, els diaques i els clergues a qui fou confiada pel seu bisbe la cura d'aquests infidels. D'altra banda, els jutges que no condemnin [immediatament *add. B*] amb el càstig de la llei els delictes d'aquests mateixos jueus que hagin descobert o que els hagin estat comunicats seran també obligats a pagar una lliura d'or al fisc, tal com s'ha establert respecte dels bisbes. Però els sacerdots, els jutges i tots els abans esmentats a qui hagi estat confiada la cura de resoldre tot això quedaran totalment exempts d'aquestes penes si demostren que es trobaren impeditos de dur a terme el càstig [el rei els impedí la coerció *segons B en lloc de es trobaren — càstig*] de tals persones.

XII,3,25 *Erv.*]

XXV. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que els jutges no intentin jutjar res de les transgressions
dels pèrfids sense el consentiment dels sacerdots

Tots els jutges s'abstindran de jutjar res de les transgressions dels pèrfids sense el consentiment dels sacerdots, perquè la cobdícia dels seglars no ensutzi la nostra fe amb l'acceptació de recompenses. I tanmateix, si, com sol passar, mancava la presència d'un sacerdot, només poden ésser jutjats per la potestat dels jutges. Ara bé, si s'esqueia que el bisbe sortia del [anava cap a *segons B erròniament en lloc de sortia del*] seu bisbat per anar a un lloc proper o tal volta llunyà, que deixi en lloc seu un sacerdot encarregat de dur a terme aquestes disposicions juntament amb el jutge del territori sense rebre cap recompensa.

XII,3,26 *Erv.*]

XXVI. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que [tots *add. B*] els bisbes siguin considerats exempts de penes
quan llurs preveres no els remetin [si més no, *add. B*] per a ésser
corregides aquelles coses que ells mateixos no corregiren

Els preveres, els diaques i tots els altres religiosos, i tots els jutges [totes les altres autoritats judicials *segons B en lloc de tots els altres — jutges*] instituïts en diversos indrets i territoris, en la mesura que qualsevol d'ells sàpiga que una comunitat de jueus pertany a la seva jurisdicció [respecte a la comunitat de jueus de cadascú *segons B en lloc de en la mesura — jurisdicció*], que no difereixi coercir-los i constrènyer-los segons els decrets de totes les nostres disposicions. Però, aquelles coses que no puguin corregir per ells

mateixos, que les remetin al coneixement del príncep [nostre *segons B en lloc de* del príncep] o dels bisbes perquè siguin esmenades; i així es complirà que, si hom ha fet arribar aquestes coses al coneixement del seu bisbe, no hagi de sofrir les penes establertes [ells suportin les penes establertes i els fidels s'assabentin que les sofreixen *segons B en lloc de* si hom — establertes]. I tampoc els bisbes no rebran la condemna esmentada mentre el delicte de tals persones no els hagi estat comunicat pels seus subordinats.

XII,3,27 *Erv.*]

XXVII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

De la potestat que és reservada als prínceps per a apiadar-se d'aquells que s'hagin convertit de manera veraç a la fe de Crist

En tots els casos en què abans, per aquests preceptes nombrosos i diligents que la nostra serenitat ha desenvolupat més amunt de forma ordenada i completa [es varen decretar en tot el món sotmès a la nostra serenitat *segons B en lloc de* la nostra serenitat — completa] hem establert de posar fre a les culpes dels transgressors de manera que, desposseïts dels seus béns, fossin sotmesos a la pena de l'exili, ens reservem per a nosaltres i per als nostres successors la llicència per a apiadar-nos-en, de manera que, si un dia [si algú d'ells *segons B en lloc de* un dia] es desfan dels lligams diabòlics i creuen de manera provada en la santa Trinitat i així ho testifiquen els sacerdots i els jutges dels territoris en què viuen, i les seves obres concorden amb el seu testimoni verídic, nosaltres i els nostres successors tindrem el desig d'apiadar-nos-en i el propòsit de fer-ho [el propòsit d'ajudar-los *segons B en lloc de* el propòsit de fer-ho]; o sigui, que, quan la seva professió, testificada amb el jurament, sigui clarament coneguda del rei, la pietat del príncep tingui llicència per a donar-los novament la possessió dels seus béns i fer-los tornar dels ergàstuls dels exilis. Ara bé, si algun d'ells, després d'haver-se professat cristià, retornava a l'abominació del seu error, i es trobava en ell algun indici de prevaricació, es pronunciarà contra ell una sentència irrevocable de condemna segons la gravetat de la culpa en què hagi incorregut, de tal manera que després ja no pugui ser perdonat en absolut, sinó que, tant si la seva culpa mereix la pena capital com una de menor, se sotmeti irremissiblement a la llei sense cap retractació.

XII,3,28 *Erv.*]

XXVIII. FLAVI ERVIGI, REI GLORIÓS

Que tots els bisbes lliurin als jueus que estan sota la seva jurisdicció aquest opuscle que publiquem sobre llurs errors i que dispositin llurs professions i juraments en els arxius de l'església

Sovint la perversitat de les ments encobridores sol emparar-se amb el recer de [l'amagatall *segons B en lloc de* el recer] de la ignorància bo i simulant que desconeix els preceptes i així hom es declara en certa manera [respecte al que nosaltres manifestem clarament *segons B en lloc de* en certa manera] exempt

de la pena defensant que ignora completament la disposició d'una [de la nostra *segons B en lloc de d'una*] sanció nova. Per això, per tal d'excloure la maldat d'aquesta excusa, ordenem a tots els bisbes i els sacerdots, perquè es compleixi estrictament, que cada un d'ells faci conèixer a la comunitat dels jueus que pertanyen a la seva jurisdicció aquestes disposicions que acabem de publicar contra llur perfídia i els faci lliurament del llibret d'aquesta obra, que els serà llegit clarament en una reunió a l'església i que portaran sempre al damunt com a testimoni d'haver-ne estat informats. Ara bé, després que aquest llibre els hagi estat llegit a l'església i els hagi estat lliurat [*mostrat segons B en lloc de lliurat*], si algun d'ells argüeix després que no hi era quan fou llegit o pretén que ignora el que hi ha ordenat, no es podrà defensar més amb cap excusa; ans al contrari, qualsevol que sigui descobert després com a prevaricador en alguna cosa, en res no podrà evadir la sentència d'aquestes lleis. En efecte, com a essencial a aquesta llei, també hi afegim [*hem publicat el precepte segons B en lloc de hi afegim*] que, pel que fa a les escriptures i als juraments que qualsevol jueu doni des d'ara al seu sacerdot, cada sacerdot dipositi amb sol·lícita diligència aquestes escriptures de les professions i dels juraments en els arxius de la seva església de manera que restin conservades més zelosament com a testimoni d'aquests pèfids.

AQUESTES LLEIS ABANS ESMENTADES FOREN LLEGIDES A TOTS ELS JUEUS A L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE TOLEDO, EL DIA SISÈ DE LES CALENDES DE FEBRER DE L'ANY PRIMER DEL FELIÇ REGNAT DEL GLORIÓS SENYOR NOSTRE, EL REI ERVIGI.

[A B segueix a aquesta llei la XII,3,29, que correspon a la segona part de la llei XII,2,14, ed. Zeumer, on figura la seva corresponent traducció. Vid. pàg. 348]

COMPLEMENTS

Anscari M. Mundó
Joan Bellés i Sallent
Alexandre Olivar
Jesús Alturo i Perucho

FRAGMENTS DEL LLIBRE JUTGE
EN DUES VERSIONS CATALANES MEDIEVALS

Anscari M. Mundó

En exposar en el volum primer del *Liber iudicum popularis* del jutge Bonsom de Barcelona, la *Intenció d'aquesta edició*, tant de l'original llatí com de la versió catalana moderna, Josep M. Font i Rius feia constar que, ja en període comtal, el *Liber* fou traduït al català. Per sort nostra se n'han conservat dos fragments. El més sorprenent és que corresponen a dues versions independents d'aquest codi bàsic del futur dret català. El primer fragment el vaig donar a conèixer el 1960. Es troba en el ms. 1109 de la Biblioteca de Montserrat (des d'ara text B). Se'n conserva només un full de pergamí procedent d'una relligadura d'arxiu bastant malmesa per la humitat i el frec. En 1984 vaig donar-ne una transcripció diplomàtica i paleogràfica juntament amb l'edició crítica. El fragment B conté el text del *Liber* II, 5: 12, 14 i 15.

L'altre testimoni fou descobert en 1996 pel pare Cebrià Baraut que el publicà l'any 2000. Es troba en el ms. 187.1 de l'Arxiu capitular de la catedral de la Seu d'Urgell (des d'ara text A). També només se n'ha conservat un sol full, semblantment bastant deteriorat, que conté *Liber* IV, 2: 15,16 i 17. Tots dos textos, degut al seu interès jurídic i lingüístic, ja han estat adduïts i estudiats i continuen essent-ho per diversos autors, sobretot el de Montserrat, el primer conegut. Els comentaris lingüístics més minuciosos sobre els testimonis del *Libre jutge* català han estat respectivament els de Jordi Bruguera (1993, sobre el text B) i de Josep Moran Ocerinjàuregui (2000, sobre A). L'estudi lingüístic de Moran, que segueix a l'edició de Baraut, demostra que A conté el *Libre jutge* en una versió diferent de la de B.

Em sembla convenient afegir aquí algunes observacions que poden ajudar a comprendre el per què de l'existència de les dues versions i de llur origen i cronologia. En tots dos manuscrits la lletra és clara i grossa; els títols de cada llei hi foren afegits en vemelló per una altra mà rubricista i ocupen espais previstos dins del text; els títols originals en llatí, en canvi, foren escrits al marge en tots dos manuscrits en lletra més petita. Aquesta concordança en la manera d'ordenar la pàgina és pròpia de còdexs jurídics. Això indicaria que tots dos provenen d'ambients legistes, com es veurà tot seguit. Seria possible que la base de la versió A pogués ésser un text sencer del *Liber iudiciorum*, mentre que la de la versió B probablement només era un epítom o col·lecció abreujada del *Liber iudicus*; de fet, a més d'alguna frase suprimida, en B manca tot un capítol d'entremig.

Malgrat la qualitat dels estudis que s'han dedicat fins ara als dos fragments sovint es repeteix alguna afirmació inexacta, tant sobre el moment respectiu de les traduccions com el de les còpies conservades. Val la pena, doncs, de precisar-ne ambdues dates a fi que no es produeixin més confusions.

Pel que fa al fragment de Montserrat (B), en 1984 vaig arribar a la conclusió sòlidament argumentada que la versió catalana fou feta vers el 1140; però, que la còpia material conservada és ben datable de vers 1185. Tot i que la distinció entre versió i còpia quedava ben establerta, Bruguera (1985), Baraut (1996-2000), Moran (2000 i 2004) i Alturo (2000) –i deprés d'ells, altres que l'han citat– daten el fragment B com si la versió que conté fos del mateix moment de la còpia: de vers 1185.

Quant a la datació del fragment de la Seu d'Urgell (A), segons l'anàlisi paleogràfica de Baraut (1996-2000) s'hauria traduït i copiat vers el 1150. Malgrat el que proposa Baraut: «escrit vers 1150», l'escriptura d'A, a mi, i també a Jesús Alturo, ens semblava més arcaica (vegeu vol.I, p.29), potser de la fi del segle XI. Ara em penso poder precisar quelcom més. Baraut proposa que tant la versió original com la còpia del fragment A, tot i provenir d'un llibre d'arxiu parroquial de Sant Sadurní o Sant Miquel de Conques (Isona i Conca Dellà), podrien ésser fetes en una canònica agustiniana, com Sant Sadurní de Llordà o Santa Maria de Covet del Pallars Jussà, o que potser provenien de la Ribagorça propera. El fet, però, d'haver anat a parar a l'arxiu catedral de la Seu d'Urgell fa molt més probable que el fragment A provingui del comtats del Pallars que depenien d'aquesta diòcesi; mentre que la Ribagorça tenia un bisbat propi, el de Roda d'Isàbena; normalment el fragment amb el quadern arxivístic hauria anat a raure al seu arxiu. I és que, després de tornar ha examinar les reproduccions assequibles, quant a l'escriptura d'A precisaria més. El seu arcaisme s'explicaria perquè la regió cultural d'on prové es trobava a l'extraradi dels escriptors més importants dels comtats catalans; això feia que l'evolució de l'escriptura anés una trentena d'anys endarrerida. Ara, doncs, situaria la còpia d'A entre el segon i el tercer decenni del segle XII.

Aquesta datació paleogràfica afecta, és clar, el moment de la primera versió catalana del *Llibre jutge*. Tot i creure que, com he dit, ambdues versions nasqueren en ambients judicials, el motiu de la versió A no podia ésser l'aparició d'una versió catalana dels *Usatges de Barcelona*, que es creu possible entre 1140 i 1150, sinó força anterior: goso proposar els primers anys del segle XII. Vist que Moran (2000) ja adverteix que el català d'aquest fragment presenta trets més arcaics que el que ofereixen els nombrosos documents catalans de l'àrea del bisbat d'Urgel, gosaria pensar que el llenguatge i les grafies d'A afermen

la provenença dels comtats extrems del Pallars. Jesús Alturo ja ho ha suposat recentment (2003).

Ara bé: pel que fa a aquesta mateixa versió A, em sembla lícit pensar que es devia gestar entre els jutges del comtat del Pallars Jussà, potser sota el corregnat dels comtes Pere, Artau i Bernat Ramon (1099-1124). Hi ha un detall important que no ha estat prou remarcat: Baraut suposa amb fonament que la base llatina de la versió A era la recensió primera del *Liber iudiciorum* dita de Recesvint; afegeixo que aquesta era la més coneguda des d'antic en els comtats occidentals catalans. En canvi, el llatí subjacent a la versió B és bàsicament el de la recensió dita Vulgata, la més corrent en els comtats orientals, tot i que ofereixi alguna rara variant de les de Recesvint i d'Ervigi. D'aquí se'n dedueix, per l'ús judiciari que se li suposa, que B devia néixer en l'ambient dels jutges de la cúria comtal de Ramon Berenguer IV de Barcelona (1131-1162). Per aquests motius, doncs, si els jutges de Barcelona feren una versió del *Liber iudicus* voldria dir que no havien conegut la del fragment A, la suposada dels jutges del Pallars.

Les residències dels comtes del Pallars, tant el Sobirà com el Jussà, eren itinerants: Tremp, Sort, Gerri i altres. La seva cort, devia ésser-ho igualment; un o altre dels jutges els seguirien, encara que probablement amb estada més fixa que els mateixos comtes, ja que s'havien d'ocupar d'aplicar la llei a la gent dels pobles.

Hi ha encara un altre fet de memòria històrica que podria ésser un indicatiu de la diversitat de motius entre les dues versions. Quant el o els recopiladors dels *Usatges* entre 1140 i 1150 volgueren reconstruir la suposada cúria que envoltaria els comtes Ramon Berenguer I i Almodis, només esmenten vescomtes, magnats i jutges dels dominis del comte de Barcelona i no sembla que n'hi hagi cap d'aquells comtats occidentals. En canvi, la versió B sí que podria relacionar-se amb els *Usatges*. Alguns aspectes que vaig analitzar (1984) amb crítica històrica i textual, ho insinuarien: així, la substitució dels *solidos* de l'original llatí per *mancuses* com a moneda de canvi; però que, aquesta darrera moneda, abans del 1149, al seu torn, en la cúria comtal barcelonina amb Ramon Berenguer IV al davant, ja havia estat substituïda per morabetins. No és gens creïble que se substituís el nom d'una moneda, *solidos*, per una altra, el *mancús*, si aquest ja s'estava abandonant. Ho corroboraria també la traducció de l'original llatí, *regali*, pel català *reial*, escrit originàriament en B, però clarament rascada l'erra i substituïda per *leial*. Això només s'explica per escrúpols dels curials barcelonins, molt estrictes, els quals, malgrat el casament reial de Ramon Berenguer IV del 1137, havien decidit no atorgar al seu comte-sobirà el títol de rei, com ho explicita un document del 1157. Combinant aquesta darrera circumstància amb els mancuses fan que la versió B s'hagi de situar, com deia, de cap al 1140.

FRAGMENT DE LA VERSIÓ CATALANA A (C. 1100-1105)

LIBER IV, 2: 15,16 I 17

...](f.l^r)en sua podestad ke si akil seran, mentre ke eren contra lur senior fezesen alcun mal, lur senior ki akels comennà et akil li feren alcun acapte respòs pro vaziallos e composicion si fossen trobads acsí en colpa.

*De akeles res ke marid e la uxor
conkistan ensems quan són ajustads.*

Quant equal en dignitat o mediocritat la persona del marid et de la uxor no kal guisa e consedent ajunta et ensems auran alcunes sors acrexen et enadexen e feren. Àlias sors deuen ser de l'uns de illos aja majors res d'anobra e de alod una res prenda tanta part ditas sors en adiments elexs. Àlias quant és a la facultad del aüd o la possession debita és o avuda de acstal guisa ke si egual és lur aver o ces coses si sobre són, no prennan contention de entenpransa ke greu és a kosir, ke lur facultad si la puxa hom coneguar kela com la una part no sia major de l'altra. For si-l cabal de la facultad de cel un sobrepuja la possibilitat de l'altre segons la graneza de la possession akela agsí se deu aver serà la division de la [...] akela part divísia lo marid a la mulier [...] sobreuiu fora de altre auni-la o lezar [...] a sons filios o sons hereds pròprios o licència li serà fer kè volrà de akela part.

Akesta (f. l^v) forma d'ordinacion et en marids et en uxors sarà a custodir

d'akeles res, on scritures són ensems fetes en nom damsdús, segons la condicion de la scriptura e la division de les res e la possession del dret ad ke pertanga ad illos. Akelò ke-l marid acaptà de logres de estrans hòmens o acaptà en cavalcada o en host o de donacion de prínceb o de son padron o de sons amigs, li seus hereds o auran ab entegre o plena podestad serà ad illos, ke licència àjan fer d'akelò, kè volran. Atrestal licència serà a les muliers ke fàcian si acaptaren alguna res per donacion de qualsque.

*Com pod hereditar enfant ki nad fo
de fresch.*

Contencion en molts hòmens si deu hereditar lo enfant ki de fresch és nad et akí elexs de prob és mort. E per akesta cosa ke sia adabert als proxmes parents la succession de la hereditad d'akel enfant, provad deu ésser si verament fo clara la sua vida, ke no fos avortadiz, e ja viskés pog temps, provad deu ésser si fo batejad. Akel o akela ki nexerà no eurà hereditad d'altra guisa; si doncs pos ke nads és o nada, si baptisterio no recebren e sia comprovad ke visqués per espacio de decem dies, ke'l padre o la madre ki vol aver [...]

FRAGMENT DE LA VERSIÓ CATALANA B (C. 1140)

LIBER II, 5: 12, 14 I 15

/ca]rament los pregà qe subscriptors fossen en aquela escriptura e leialment la roboressen en loc d'aquel qui moria. E quant axi sera fait e jurat per aitals quatre guises, com diz és, unaquegua guisa com se deu cader en son loc, los tests, per l'afan de lur lauor que i traïran en jurar et en altres coses, aien-ne la trentena part de l'aver del defunt en los diners e mancuses o lo valent, exés alods(?) e terres(?) e aureas e quarts qe pertaien als ereds del defunt per successio. Et aqel<s> tests enfre sis meses aien cura que o acunplen ad aqel o ad aquels a cui deu esser d[...t]al ordenar, l'aver del defunt [...] ans qe sis meses sien passats [...] a cui comandat és, afan-se [...] lo decret aixi com en leg [...] aixi com es dit, sapien [...] auran feita com f[alsar] ies(?) s[...]m[.....] e perduda; exés si poden provar que per frau o per galidansa d'altres omes o per mandament reial foron encombrats qe non o pogron ademplit, aicelò enfre sis meses.

(*marge*) Ut defuncti voluntas ante sex menses coram sacerdote vel testibus publicetur.

La voluntat del defunt escrita depós que fo mort, enfre sis meses sie publica<da>.

Volontat d'aqel o d'aqela qe testa en sa vida, depós sa mort, ans que sis meses sien passats, sie publicada e manifestada e per escriptura davant qualche sacerdot o davant tests. E si alcun cela et amaga aquela voluntat del defunt, tant compona de so propri aver, ad aqel<s> a cui fon testat, quant pogren conquerre o aver, per auctoritat de la·scriptura, de las res del defunt.

(*marge*) De contropatione manuum, si scriptura vertatur in dubium.

Si aquele qui fez la escriptura és mort, can sia sabut qe él la fezés.

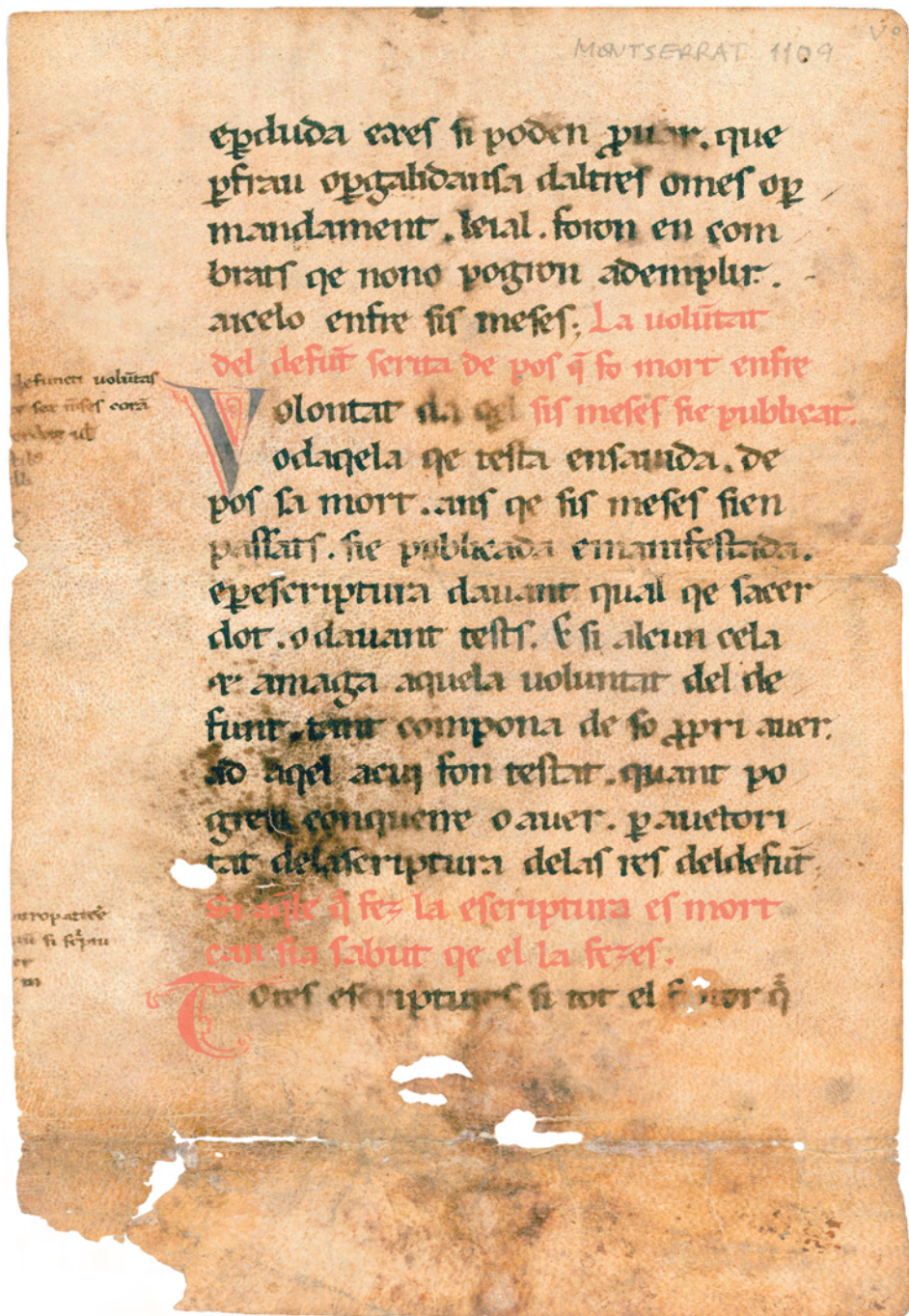
Totes escriptures si tot el faitor(?) qui [...]

Com a record i homenatge a aquells anònims traductors del *Liber* al català, s'han recollit els fragments de tres i tres lleis respectivament —algunes d'elles amb llacunes— que contenen els fulls conservats a La Seu d'Urgell i a Montserrat, perquè el lector pugui comparar-les amb la versió moderna, molt precisa, que en va fer el doctor Joan Bellés.

FRAGMENT DE LA SEU D'URGELL, CÒPIA DE C. 1110-1120

forma d'ordenacion. **A**ls que s'ordenen per la
 acustodir. **A**ls que s'ordenen per la
 fetes en nom d'amicus segons la costumança de la
 scriptura. **E**la d'usson de les res. **E**la possessio
 del dret. **A**ls que s'ordenen per la
 rid acapta d'logres de estrans homens. **E**
 acapta encaualcada. **O**. en host. **O**. de dona
 cion del primor. **O**. d'son padron. **O**. de sons
 amigs liseus. **O**. hereds. **O**. aurum abentegre
O. plena potestad feta adillor **h**e licencia auan
 fer d'alelo **h**e uolran. **A**l tresial licencia feta
 als muliers **h**e facian. **S**i acaptaren alcuna res
 p'donacion d'qualq. **compro** **herednor** **enfinir** **h**i
Contention an molt homens. **nad fo d'fisc**.
 si deu hereditat lo enfant **h**i desfred. **E**
 nad. **altri** **elect** **deprob** **et** **na**. **E** **palveta**
 cosa **h**ia adabert **al** **p**er **nt**. **la** **luc**
 cession **de** **la** **hereditat** **de** **l** **en** **f**ant. **p**uad
 deu **esser** **su**erament **fo** **clara** **la** **luc** **u**ida.
he **no** **for** **au**ortades. **e** **ia** **u**is **h**ess **p**og **temp**.
puad **deu** **esser** **si** **fo** **b**ateria. **A**l **el**. **O**. **al** **o** **la**
hi **ne** **ver**. **no** **aura** **hereditat** **de** **al** **tra** **gu**isa.
si **don**es **p**os **h**e **na** **d** **et**. **O** **na** **da** **si** **b** **a** **p** **r** **t** **e** **no**
no **re** **ce** **b** **r** **e** **n**. **e** **ia** **com** **p** **u** **a** **d** **h**e **u** **i** **l** **e** **r** **p** **e** **s** **p** **a** **c** **i** **o**
d **l** **e** **t** **e** **d** **i** **e** **s**. **h** **e** **p** **a** **d** **r** **e** **o** **l** **a** **m** **a** **d** **r** **e** **l** **a** **u** **o** **l** **a** **u** **e** **r**

FRAGMENT DE MONTSERRAT, CÒPIA DE C. 1185

BIBLIOGRAFIA

- ALTURO, Jesús: *El llibre manuscrit a Catalunya, orígens i esplendor*, Barcelona 2000, p.103.
- : *Història del llibre manuscrit a Catalunya*, Barcelona 2003, p.106-107.
- BARAUT, Cebrià: *Fragment d'una altra versió catalana antiga del 'Liber iudiciorum' visigòtic*, a: «Urgellia», XIII (1996-1997 [2000]) p. 7-19.
- BRUGUERA, Jordi: *La llengua del Llibre jutge*, dins: «Estudis de llengua i literatura catalana», X (Miscel·lània Antoni Badia i Margarit, 2), Publicacions Abadia de Montserrat, 1985, p. 91-95.
- MORAN OCERINJÁUREGUI, Josep: *Estudi lingüístic*, dins: Cebrià Baraut, *Fragment d'una altra versió...*, p. 20-35.
- : *El proceso de creación del catalán escrito*, a: «Biblioteca Gonzalo de Berceo. Aemilianense. Revista internacional sobre la génesis y los orígenes históricos de las lenguas romances», I (Logroño 2004), Apèndix 5: «*Fragmento primero del «llibre dels judicis», primera mitad del s. XII.* (text de la Seu d'Urgell, ed. Baraut). *Fragmento segundo (1180-1190).* (fragment de Montserrat, ed. Mundó).
- MUNDÓ, Anscari M.: *Un monument antiquíssim de la llengua catalana*, a: «Serra d'or», any II, n. 6 (1960) p. 22-23.
- : *Méthode comparative-statistique pour la datation des manuscrits non datés*, a: «Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance Forschung», 57 (Wien, 1982) p. 57, 53-58 + 1 làm. (es pren com a exemple la datació paleogràfica del fragment de Montserrat).
- : *Fragment del 'Llibre jutge', versió catalana antiga del 'Liber iudiciorum'*, a: «Miscel·lània Ramon Aramon i Serra. Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a —», IV, Barcelona 1984, p. 155-193.

PRÒLEG
DE BONSOM AL LLIBRE POPULAR DELS JUTGES

Joan Bellés i Sallent

[BONSOM, JUTGE DE BARCELONA, LLIBRE POPULAR DELS JUTGES]

EN NOM DEL SENYOR COMENÇA EL LLIBRE POPULAR DELS JUTGES, LA SENTÈNCIA JUDICIAL DELS QUALS POSA DE MANIFEST ELS SEUS MÈRITS

Fou escrit a la ciutat de Barcelona per disposició de Bonsom, levita i jutge, a instàncies de Sendered, difunt. Per tal de discernir les causes judicials entre el poderós i el pobre, entre l'innocent i el culpable, entre el just i l'injust, entre el qui diu la veritat i el qui menteix, entre el qui actua correctament i el qui fa tort, entre el raptor i el qui fa un ús correcte dels seus béns. Aquest llibre fou completat curosament el dia cinquè dels idus de juliol de l'any setzè del rei Robert de França [=11 de juliol del 1011].

[PRÒLEG]

La llei fou donada en primer lloc per Moisès, home just. La gràcia i la veritat, en canvi, s'acompliren per mitjà de Jesucrist. Per això aquell que actua adequadament i jutja correctament és mereixedor de la més gran benedicció. En canvi, aquell que actua inadecuadament i jutja amb injustícia és mereixedor de la suprema condemna i de la terrible maledicció; aquesta maledicció no afectarà el jutge just i condemnarà per sempre l'injust. Home, tu que vols ser jutge i desitges atènyer-te a la llei, escolta primer i considera en quin camí entres, ja que la llei és un camí. Quin camí? Pregunta-ho al profeta Isaïas i et dirà: «Aquest és el camí, camineu per ell i no us desvieu ni cap a la dreta ni cap a l'esquerra». En el mateix camí hi trobem escrit: «Estimeu la justícia els qui judiqueu la terra». En efecte, judica la terra aquell que jutja els homes que hi ha a la terra. Car no hi ha cap diferència entre aquell que jutja i aquell que és jutjat. L'home que jutja un altre home és un germà que jutja un germà. La condició d'ambdós és idèntica i llur fi és la mateixa. Per tant, tot allò que hom no vol per a si mateix, que es guardi absolutament de fer-ho a un altre; aquest és el contingut de la llei i els profetes. I d'una altra manera: «Feu un judici just, gent del meu poble, diu el Senyor, i practiqueu la misericòrdia. No useu del poder per a oprimir la vídua i l'orfe, sinó més aviat defenseu-los, oferiu-los la força del vostre ajut i presteu auxili a l'innocent», de manera que el jutge mateix sigui trobat innocent en el seu ministeri. Perquè el Senyor no privarà dels seus béns els qui caminen en la innocència. Oh jutge, siguis qui siguis tu que ets elegit per a jutjar, ¡ quin honor tan gran no et sembla que se't fa!, però

és una gran càrrega la d'aquest honor, si no jutges rectament; si ho sabessis, més aviat te n'apartaries que no el perseguiries. Més aviat el defugiries que no pas el desitjaries, si compreguessis correctament que els jutges que judiquen malament, amb frau i amb desídia per causa de les recompenses terrenals, perden Déu, a qui més aviat haurien de témer. Per causa d'una recompensa injusta es priven dels béns de Déu i de la companyia dels sants en el dia de l'eternitat, quan per l'or i l'argent, pels vestits i els diners mal adquirits els serà donada com a recompensa la condemnaió eterna i la flama del foc perquè els cremi i els rosegui. Per un gaudi fugisser, el plany etern; per una alegria minsa, la tristesa eterna. D'aquestes penes se n'alegren els qui viuen correctament, els qui tenen els seus cors posats en les coses de dalt, els qui segueixen els passos dels sants, que assoliren ja la felicitat i que arribaren a la pàtria celestial. Entre els qui habiten ja segurs en aquestes regions, ningú no cerca el menjar, perquè ningú ja no se sent famolenc; ningú no acull el foraster, perquè tots viuen a la seva pàtria; ningú no visita el malalt, perquè allà resta com a herència estable la salut plena; ningú no vestirà el qui va nu, perquè tots aniran revestits de la llum perpètua; ningú no donarà sepultura a un difunt, perquè allà tots viuran per sempre. Sinó que tots, poderosos i pobres, vells i joves, homes i dones, frueixen per igual de la vida eterna allà on nostre Senyor, per la seva misericòrdia, es digni a fer-nos un lloc.

Dels prínceps malvats

Cometen delictes aquells prínceps que assignen als pobles fidels uns jutges malvats contra la voluntat de Déu. Car així com és un delictes del poble que els prínceps siguin dolents, així és un pecat dels prínceps l'existència de jutges injustos. Un bon jutge, de la mateixa manera que és incapaç de perjudicar els ciutadans, també sap ésser útil a tothom. A uns, en efecte, els mostra el rigor de la justícia, a d'altres la benignitat. Emprèn els judicis sense fer accepció de persones. No desvirtua la justícia per l'ardor de l'avarícia¹ i no pretén que sigui llevat a un altre allò que desitja per a ell. Els bons jutges s'encarreguen de la justícia únicament per a assolir la salvació eterna i no l'exerceixen per les recompenses rebudes, de manera que, mentre amb el seu judici just no cobegen els guanys temporals, s'enriqueixen amb el premi etern. (= Isidor, Sent. LII 1-3)

1. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

Dels bons jutges

Tot aquell que judica rectament duu a les mans una balança i en cadascun dels plats hi té posades la justícia i la misericòrdia. Per la justícia dóna la sentència de la falta, mentre que per la misericòrdia tempera la pena del qui ha faltat, de manera que, sospesant-ho justament corregeix unes coses per la justícia i en perdona d'altres per la misericòrdia. Aquell que té posat davant dels seus ulls el judici de Déu, sempre amb temor i escrúpol, en cada plet té por de no caure bo i desviant-se del camí de la justícia i² d'ésser condemnat precisament per no poder-se justificar. (= Isidor, Sent. LII 4-5)

Dels jutges malvats

No convé que sigui jutge cap persona estúpida ni malvada. Car l'estúpid, per peresa ignora la justícia i el malvat perverteix per cobdícia la veritat que ha esbrinat. Els pobres sofreixen danys més greus dels jutges malvats que dels enemics més sanguinaris. Car no hi ha cap saquejador que sigui tan àvid respecte als béns dels altres com ho és el jutge injust respecte als seus. Els lladres posen d'amagat els seus paranys en passos poc freqüentats i ocults; aquests, es mostren cruels obertament per l'avarícia de la rapacitat. Els enemics adrecen les seves forces únicament vers la sang dels forans; els jutges, com cruelíssims carnisers, acaben amb la vida dels ciutadans que estan subjectes a llur opressió. Són molts, en efecte, els qui destrueixen i molt pocs els qui regeixen els pobles amb el governall de les lleis. (= Isidor, Sent. LII 6-9)

De l'arteria dels jutges

Sovint s'escau també que alguns són bons jutges, però tenen uns executors rapaços. La imatge³ d'aquests, com diu algú, és pintada i descrita com la d'Escil·la,⁴ que té forma humana però va cenyida i envoltada de caps de gossos. De la mateixa manera s'esdevé amb algunes potestats, que veuen alterada la seva humanitat per la crueltat⁵ d'uns companys inics. Sovint els jutges malvats, moguts per la cobdícia, difereixen i tergiversen els judicis i no conclouen els plets incoats per les parts⁶ fins que no han deixat buides les bosses dels pledejants. Ja que quan judiquen no tenen en compte la causa sinó els guanys. I així com són negligents en la verificació de les raons dels pledejants així mateix són sol·lícits a cercar llur dany. Els jutges inics, segons la paraula

2. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

3. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

4. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

5. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

6. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

del profeta, mengen com llops al vespre, sense deixar res per a l'endemà, o sigui, pensen únicament en els beneficis d'aquesta vida present i no en els futurs. Car el vespre significa aquesta vida, mentre que el matí significa la vida futura. I diu molt ben dit «com llops» ja que ho arrabassen tot amb boca de llops i deixen ben poca cosa als pobres. (= Isidor, Sent. LII 10-12)

Dels jutges xerraires i iracunds

Els jutges xerraires i prolixos, per tal de semblar savis, no examinen les causes sinó que les defineixen. Així tergiversen l'ordre del judici quan, no satisfets amb la seva tasca, assumeixen les d'altri. Alguns, al començament de llur exercici, s'aïren, i sobre aquests es diu encertadament per mitjà del profeta: «Que converteixen el judici en arravatament». Car aquell que judica endut per la ira converteix el judici en un rampell d'ira i emet sentència abans de fer el reconeixement. La ira del jutge no és capaç d'arribar a investigar la veritat, perquè la seva ment, pertorbada pel furor, s'aparta de la recerca de la veritat. Un jutge iracund no és capaç de contemplar plenament l'examen del judici perquè no hi veu a causa de l'obnubilació del seu furor. En canvi aquell que examina apartant d'ell la ira assoleix més fàcilment de contemplar la veritat gràcies a la serenitat de la ment i arriba al coneixement de l'equitat sense cap pertorbació. (= Isidor, Sent. LII 13-16)

De l'accepció de persones

En el judici no s'ha de considerar la persona sinó la causa, tal com fou escrit: «No feu accepció de persones en el judici.» Ja que aquells que perverteixen un judici per afavorir els consanguinis o els amics o bé per odís d'enemistats pequen sens dubte contra Crist, que és la veritat i la justícia. Els jutges injustos s'aparten de la veritat de la sentència quan s'atenen a la categoria de la persona. Sovint causen dany als justos quan defensen deshonestament els inics. En canvi, aquell que s'aplica a presidir un tribunal correctament, no vol treure profit de cap de les parts ni ha après a impedir la justícia. (= Isidor, Sent. LIII 1-2)

De les recompenses

Aquell que judica rectament i espera rebre per això el premi d'una recompensa, comet un frau contra Crist perquè, rebent diners, ha venut la justícia que havia d'administrar gratuïtament. Fan mal ús dels béns aquells que jutgen rectament per un lucre temporal. Aquests, en efecte, s'aparten de la veritat amb una defensa que no és justa. La percepció de recompenses és una preva-

ricació de la veritat; per això es diu també a favor del just: «El qui priva la seva mà de tota recompensa, aquest habita a les altures.» (= Isidor, Sent. LIV 1-3)

Dels testimonis

Si els testimonis estan junts es tarda a copsar l'engany d'una mentida. Però, si estan separats, ben aviat es fa palès per l'examen del jutge. Ja que, així com en la unió és gran la fortalesa dels malvats, així mateix en la separació esdevé més gran llur feblesa. (= Isidor, Sent. LV 4)

De la fraudulència

La mentida fraudulent s'atrapa ben aviat, ja que els testimoniats dels falsaris no concorden entre ells.⁷ (= Isidor, Sent. LV 5)

El ric aviat corromp el jutge amb estrenes. El pobre, en canvi, com que no té res per oferir, no tan sols hom es desdenya d'escoltar-lo sinó que fins i tot és castigat contra la veritat. L'or corromp ràpidament la justícia, i no tem cap càstig el reu que pensa sortir-se'n amb diners. Ja que l'afany de lucre s'apodera de la ment del censor més fàcilment que l'equitat del judici. Hi ha tres maneres de rebre gratificacions a causa de les quals la vanitat humana actua contra la justícia, o sigui, el favor⁸ de les amistats, l'elogi adulator i la percepció material de béns. Tanmateix, l'ànim es corromp més fàcilment amb recompenses de béns materials que no pas amb el favor del regreciament i la lloança. El judici humà es perverteix de quatre maneres: per temor, per cobdícia, per odi i per amor. Per temor, quan tenim por de dir la veritat a causa del poder d'algú; per cobdícia, quan som corromputs pel premi d'alguna recompensa; per odi, quan maquinem enfrontaments contra qualsevol; per amor, quan maldem per afavorir els amics o els parents. Per aquestes quatre causes la justícia és sovint violada, i la innocència és sovint lesionada. (= Isidor, Sent. LIV 4-7)

De la negligència dels prínceps, del poble, del bisbe i de les dones

Hi ha dotze conceptes pels quals el món es perd: el savi sense bones obres, l'ancià sense religió, el jove sense obediència, la dona sense castedat, l'amo sense valor, el pobre orgullós, el rei inic, el bisbe negligent, el prevere sense instrucció, la multitud indisciplinada, el cristià cerca-raons, el poble sense llei. Es així com s'estrangula la justícia.

7. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

8. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

Dels hàbits dels pobles

L'enveja dels jueus, la saviesa dels grecs, la supèrbia dels romans, la cobdícia dels perses, la ferotgia dels francs, el mercantilisme dels gals, la ira dels bretons, la rudesia dels saxons, la concupiscència dels escocesos, la força dels gots. Així fou i és encara avui.

De la divisió de l'orbe de tota la terra en quatre parts

Aquest món, com és sabut, s'aplega en la rodonesa d'una esfera, de manera que en la circuïció de la seva superfície enclou les formes de les coses amb la seva diversitat. El primer inici de delimitacions, com explica Balb de cara a l'estudi de l'agronomia, és el que establiren els avantpassats com Nicodor, Dídim, Teodot i Hipoclit en temps de Juli Cèsar, durant el consolat de Marc i Antoni, els quals autors foren enviats per l'orbe de la terra i feren una divisió en dues parts amb una línia d'orient cap a occident. La banda dreta l'anomenaren septentrió; en canvi l'esquerra és la que correspon a la part meridional de la terra, mirant cap a ponent, aquella part vers on el sol i la lluna fan el seu recorregut. Els nostres avantpassats establiren una altra línia divisòria de la terra des de l'extrem septentrional fins al meridional; del migdia solar cap enllà l'anomenaren antica i del migdia cap ençà l'anomenaren postica. Així doncs, la primera línia divisòria, que fou traçada d'orient cap a occident, fou anomenada dodecumanus, perquè fou feta per dotze mans. La segona línia divisòria s'anomena cardo perquè segueix la direcció de l'eix cardinal del cel. Ja que no hi ha dubte que el cel gira a l'orbe septentrional, segons aquesta teoria defensada pels agrimensors, que l'orbe de la terra és dividit en quatre parts. Però les parts habitables són tres, o sigui, Asia, Europa i Africa. Asia és la primera part d'orient i resta envoltada en tres quartes parts per l'oceà i, cap a ponent, en el pol septentrional, es toca amb el començament d'Europa. A l'esquerra, és separada de l'Àfrica i sota l'Egipte té el gran mar que s'estén fins a Síria.

Dels sis ordres que hi ha en la pràctica de la tècnica de mesurar la terra

Sis són els ordres en la pràctica i en la demostració de la tècnica de mesurar la terra, o sigui, l'exposició, la disposició, la descripció, la distribució, la demostració i la conclusió. En efecte, en primer lloc, en la proposició, cal determinar la propietat i donar-li un nom. En segon lloc, en la disposició, reconèixer les classes de línies i avançar dintre del territori. En tercer lloc, en la descripció, veure l'abast dels angles extrems. En quart lloc, en la distribució, isoliar els contorns. En cinquè lloc, en la demostració, determinar les superfícies. En sisè lloc, en la conclusió, mostrar els límits extrems dels camps. Per

això t'aconsellem de recórrer sovint als autors i de seguir-los absolutament en totes les teves explicacions. Llegeix bé i tindràs cura d'entendre. Ja que el qui entén el que es diu de manera natural segons la lletra pot evitar les disputes i reclamacions sobre camps. Tanmateix, han de tenir prudència aquells agrimensors que jutgen i també aquells a qui hom recorre com a avaladors. Però per a discernir i jutjar cal que tot home bo i just actuï de manera que no sigui mogut per cap ambició ni per motius sòrdids, sinó que ha de mantenir el seu parer basant-se en els mesuraments fets i en la tradició. Ja que qualsevol tècnic ha de servir la veritat. Resten exclosos aquells que objecten coses falses en lloc de la veritat. Car alguns pequen per imprudència i d'altres per manca d'experiència. Hi ha moltes coses que en la declaració són adduïdes de manera genèrica com a veres per a moure controvèrsia i que els tècnics estan obligats a mesurar de manera concloent, encara que no sigui necessari. Però tot això caldrà que ho jutgi correctament un expert. Ara, llegeix amb ànim assenyat, recorda-ho tot i comporta't en tots els afers, de cara a proclamar la veritat, segons la norma que ens ha ensenyat l'autoritat dels primitius avantpassats, o sigui, fer el bé i jutjar rectament entre les parts en litigi; desitgem que també a tu t'esdevingui el mateix. No temis pel fet que el fundador d'aquestes propietats hagi abandonat la vall i tu pren el límit de la muntanya seguint els aiguavessos fins a l'exposició del lloc sobre el qual s'ha d'aclarir la veritat. Ja que un contorn prominent és una divisió correcta dels llocs; perquè una partició ben coneguda és la que es troba a una banda i a l'altra de l'aiguavés i constitueix un altre argument. Hi ha dues classes de termenals, uns que s'observen en dretura i uns altres que s'observen amb sinuositats. En aquestes dues línies anteriors hi ha compresa plenament la separació de tots els llocs i, perquè te'n facis més capaç, insinuem breument allò que has d'ensenyar. Entenem per dreturer tot el que es discerneix de lluny entre dos senyals i a manera de línia recta. Aquesta és la forma que es dona sens dubte en els llocs plans, on els límits han estat posats en línia recta, o sigui, en bandes. I entenem per sinuós tot allò que segueix les corbes de la naturalesa, o sigui, tot allò que hagi estat escampat ací i allà per la recol·lecció de les aigües pluvials. I l'amo que té unes possessions en un lloc elevat faci arribar el seu domini fins al pla i reclami per a si aquelles coses que es mostren a la vista amb una sola mirada. Aquesta és la llei dels límits i la separació dels llocs.

De la disposició dels termes i els senyals dels límits de terme

Un terme és el límit d'una cosa qualsevol. Els conflictes es presenten entre dos o més veïns. Entre dos es disputa si el terme és en dretura o per raó d'altres coses, o sigui, segons les sinuositats i la disposició natural dels llocs. Entre

molts, es produeix en alguns llocs un terme triple o quàdruple segons les possessions veïnes. Però mentre això no s'aclareix, els amos mateixos no es posen d'acord, de manera que susciten entre ells no poques controvèrsies.

En les diverses contrades, poblats, aldees o possessions, cal distingir entre uns posseïdors i els altres aquests testimonis rurals. Els cims de les muntanyes; els termes anomenats augustos, o sigui, rodons, en forma de columna. Alguns són senyalats amb lletres i d'altres no són senyalats. Les arque de terme en els ports, fetes amb pilots o munts de pedres. Els arbres plantats d'antic i no tocats per eina de ferro. L'amuntegament de materials, o sigui, aquells llocs on unes pedres aplegades d'una i altra banda constitueixen un límit. Igualment les pedres de sacrifici en alguns indrets on es veu que els arbres es drecen intactes ja que és en aquests llocs on els antics oferien sacrificis. En altres llocs els camins militars estableixen una delimitació que constitueix un terme. D'altra banda, les ondulacions de les muntanyes, o sigui, els torrents que recorren els costats d'una muntanya, constitueixen un límit. Molts tingueren el costum de fer-se les sepultures en els extrems dels termes i sembla que cal acceptar-les com a criteris de límits, o sigui, com a lloc de convergència i encreuament de línies, i això constitueix un criteri per a la custòdia dels termes de cadascú. Hi ha també monuments erigits a la banda de fora que creiem que l'opinió pública considera com a senyals de terme. Per això cal seguir les sepultures que corresponen a la confluència de diversos camps atès que hi concorren els extrems dels termes. Tots els monuments, en efecte, són testimonis indicatius dels amos dels camps. Hi ha també les fites de camí, establertes a manera de títols de propietat, que segueixen una línia recta i que mantenen una distància entre elles. Hi ha també els termes mixtos, quan per una part hi posaren pedres i, per una altra, troncs que s'anomenen sacrificials. Alguns confins de ribera, canals de drenatge o madrals, que són constituïts per teules. Pilots de pedres en forma cònica on s'ajunten dos termes. Això s'esdevé en aquells llocs del camp on els conreus consisteixen en planures i han estat senyalats en jовades; en aquests llocs, com hem dit, és on es troben aitals senyals. També entre arbres robustos de ribera, plantats d'antic i intactes, que, com hem dit abans, eren llocs on es feien sacrificis. Una elevació del terreny establerta com a senyal de terme. Unes grans pedres de molí. Les fosses o les metes. Els llacs i basses construïts amb obra. Calafiones. A vegades, pedres quadrades i escrites que indiquen de qui és el camp, qui n'és l'amo i quin espai emparen. No tots els títols de propietat consten en les inscripcions ja que en alguns llocs no hi ha pedres escrites, sinó posades com a símbols de terme, que anomenem cùries. Ja que les mateixes muntanyes determinen absolutament els llocs, cal observar sens dubte allò que els autors descriviren i exposaren en els llibres

respecte a les indicacions de lletres i als noms particulars de cada heretat. Les fites de terme, però, no abasten sempre entre ells la mateixa extensió, com indica l'agrimensor August Balb, que diferencià i explicà les mesures de totes les províncies; i per aquests testimonis abans descrits es determinen els límits dels llocs. Car hi ha fites a les quals no es pot concedir crèdit i que s'anomenen fites de camí. En efecte, tots els límits que divideixen propietats privades a dreta i esquerra han de fruir d'un camí públic, i aquest camí públic passa entremig. Això no es troba a tot arreu. Ben cert que sobre tots els termes cal trobar-hi un senyal, i aquell que es trobi serà utilitzat com a fita i ha d'ésser observat, de manera que hom sigui menat d'un senyal a l'altre i, si hi ha marques, d'una marca a l'altra. Car si són clares les lleis, les consuetuds i les observances, sempre hi ha posat un senyal en tots els termes, com trobem a vegades cendres, carbons, testos, ossos, vidres, nanses de ferro o de bronze, calç, guix o vasos d'argila; fins i tot els pitjaven en algunes esquerdes de les roques perquè tinguessin més consistència. Aquests eren els senyals que es feien entre els amos, entre els quals es delimitaven uns terrenys. No és pas que hi hagi fites a tot arreu, però hi ha molts altres innombrables testimonis. Hi ha també uns termes intermedis, que s'anomenen epipedònics i que fan un peu de llargada i un peu de gruix; disten entre ells tres-cents peus. N'hi ha també uns de proposicionals i tenen entre ells les seves delimitacions; els establiren els veterans per a servir-los en el compliment de les particions; no corresponen a un criteri o a una dretura dels límits sinó que són observats com una manera de repartir les jovades. Disten entre ells sis-cents peus. Aquesta mena de termes no cal tenir-los en compte car la mateixa llei sobre termes els condemnà per endavant.

De les recompenses

El qui fa un ús correcte del poder, ha de servir a tothom de tal manera que com més resplendeixi per l'eminència del seu honor tant més s'humiliï a si mateix en el seu interior, proposant-se com a exemple d'humilitat el rei David, que no s'enorgullí⁹ dels seus mèrits sinó que, rebaixant-se humilment a si mateix, digué: «Entraré com a menyspreable, compareixeré com a menyspreable davant Déu que m'escollí». El qui fa un ús correcte del poder reial establirà una forma de justícia basant-se més en els fets que no pas en les paraules. Aquest no s'alçura per cap mena de prosperitat ni es contorba per cap adversitat. No recolza en homes rics ni el seu cor s'aparta del Senyor. Ocupa el primer lloc del regne amb cor humil. No es delecta en la iniquitat,

9. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

no s'inflama de cobdícia; sense defraudar ningú fa ric el pobre i, allò que podia exigir dels pobles amb la seva justa potestat, sovint ho condona amb misericordiosa clemència. Déu atorgà als prínceps la sobirania per a governar els pobles i volgué que fossin els primers entre aquells amb qui estan units per una mateixa condició quant al naixement i quant a la mort. Per tant, el poder dels prínceps ha d'ésser en profit dels pobles, no els ha de causar dany ni els ha d'oprimir amb tirania, sinó que ha de vetllar per ells amb condescendència, per tal que de veritat sigui útil aquest distintiu del poder i usin el do de Déu per a protegir els membres de Crist. En efecte, els membres de Crist són els pobles fidels i, quan els prínceps els governen a la perfecció amb el poder que reben, restitueixen a Déu, que n'és donador, un servei certament útil. Un bon rei s'aparta del delictes cap a la justícia més fàcilment que no passa de la justícia al delictes, de manera que hom s'adona que això és per atzar, mentre que allò constitueix el seu ideal. Ha d'estar en la seva intenció no apartar-se mai de la veritat, i si s'escau que per atzar trontolla, cal que s'alci tot seguit. (= Isidor, Sent. XLIX 1-4)

De la paciència dels prínceps

Moltes vegades el príncep just sap dissimular fins i tot les mancances dels dolents, no perquè consenti llur iniquitat, sinó perquè espera el moment oportú per a la correcció, quan pugui esmenar o castigar llurs vicis. En molts, es descobreix el crim de conjuració contra els prínceps, però el Senyor, volent posar a prova la clemència dels prínceps, permet que aquells maquinin malvadamment, a aquests però, no els abandona. De la maldat d'aquells, aquests en treuen un bé quan amb admirable paciència perdonen les culpes que aquells cometien. Retornar mal per mal és la restitució de la justícia; però el qui a la justícia hi afegeix la clemència no retorna mal per mal segons les culpes, sinó que retorna bé per mal davant les ofenses. (= Isidor, Sent. L 1-3)

Que els prínceps se sotmetin a les lleis

Es cosa justa que el príncep obeeixi les seves pròpies lleis. Car així, considerarà que tots han de guardar els seus drets quan ell mateix també els respecti. Els prínceps estan obligats per les seves lleis i no poden vulnerar en la seva persona les normes que regeixen en els qui els són subjectes. Car l'autoritat de la seva paraula és justa si no consenten a permetre's allò que prohibeixen als pobles. Els poders seculars estan subjectes a les normes de la religió i, encara que estiguin investits del poder suprem del regne, tanmateix, resten obligats pel vincle de la fe de manera que amb les seves lleis han de predicar la fe de

Crist i han de sostenir la mateixa predicació de la fe amb bons costums.(= Isidor, Sent. LI 1-3)

De la disciplina dels prínceps a l'Església

Els prínceps d'aquest món ostenten manta vegada dintre de l'Església el cim del poder que han assolit, perquè per aquest mateix poder protegeixin la disciplina eclesiàstica. Tanmateix, aquests poders no serien necessaris dintre de l'Església si no fos perquè el poder pugui ordenar pel temor de la disciplina allò que el sacerdot no és capaç d'assolir per la predicació de la doctrina. Sovint el regne celestial progressa per mitjà del regne terrenal i aquells que, estant en el si de l'Església, actuen contra la fe i la disciplina de l'Església, són reduïts per la severitat dels prínceps. I la mateixa disciplina que la humilitat¹⁰ de l'Església no sigui capaç de fer prevaler, cal que el poder del príncep la imposi als bescolts dels superbs i que la imparteixi amb la força de la seva autoritat perquè sigui mereixedora de respecte.¹¹ Que sàpiguen els prínceps d'aquest món que han de donar comptes a Déu per l'Església que reben de Crist per a protegir-la. Ja que, tant si la pau i la disciplina de l'Església creixen per mitjà dels prínceps fidels com si es dissipen, els en demana comptes aquell que ha confiat la seva Església a llur potestat. (= Isidor, Sent. LI 4-6)

10. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

11. Segons el text d'Isidor. (Nota del T.)

[CRONICÓ DELS REIS VISIGOTS]

Durant el regnat d'Alaric els gots penetraren a Itàlia.
 Sis anys després d'ell els gots penetraren a la Gàl·lia.
 El setè any els gots emigren cap a Hispània.
 Atanasi regnà dotze anys.
 Alaric regnà vint-i-vuit anys.
 Ataülf regnà sis anys.
 Sesaric regnà set anys.
 Vàlia regnà tres anys.
 Teodored regnà vint-i-tres anys.
 Aurimund¹² regnà tres anys.
 Teodoric regnà set anys.
 Alaric regnà vint-i-tres anys.
 Euric regnà dinou anys.
 Gesaleic regnà quatre anys.
 Teodoric, que vingué d'Itàlia i exercí la tutela del seu nét Atalaric,
 regentà el proconsulat quaranta-un anys.
 Amalaric regnà cinc anys.
 Teudis regnà dotze anys i cinc mesos.
 Teudiscle regnà un any i set mesos.
 Akhila regnà cinc anys i set mesos.
 Atanagild regnà quinze anys i sis mesos.
 Liuva regnà un any.
 Leovigild regnà disset anys i un mes.
 Un altre Leovigild regnà un any i un mes.
 Viteric regnà sis anys i deu mesos.
 Gundemar regnà un any i deu mesos.
 Sisebut regnà vuit anys i onze mesos.
 Un altre Recared regnà tres anys.
 Suíntila regnà deu anys.
 Sisenand regnà tres anys i onze mesos.
 Quíntila regnà tres anys i sis mesos.
 Tulga regnà tres anys i sis mesos.
 Khindasvint regnà set anys i vuit mesos.
 Ell mateix, juntament amb el seu fill Recesvint, regnà quatre anys.
 Recesvint tot sol regnà quinze anys i deu mesos.
 Vamba regnà vuit anys i sis mesos.

12. Turismund? (Dubte del T.)

Ervigi regnà set anys.

Egica i Vítiza regnaren vint-i-set anys.

Roderic regnà cinquanta anys i els sarraïns entraren a Hispània.

[CRÒNICA DELS REIS FRANCS]

Ressenya dels anys en què el senyor rei Lluís prengué Barcelona. L'any vuit-cents trenta-nou de l'era hispànica, durant el regnat del senyor emperador Carles, l'any trenta-quatrè del començament del seu regnat, el seu fill el rei Lluís entrà a la ciutat de Barcelona després d'expulsar-ne tot el poble sarraí que la retenia.

L'esmentat Carles regnà quaranta-set anys i tres mesos.

El seu fill Lluís regnà vint-i-quatre anys.

El rei Lotari regnà quaranta anys.

El seu germà Carles regnà trenta-nou anys i tres mesos.

El seu fill Lluís regnà sis anys.

El rei Carlemany regnà set anys.

Un altre Carles de Baviera regnà quatre anys.

El rei Odó regnà deu anys.

El rei Carles regnà trenta-dos anys i tres mesos.

Després de la seva mort no tingueren rei durant vuit anys.

Després regnà Lluís, fill de Carles, durant dinou anys.

Després de la seva mort regnà el seu fill Lotari durant trenta-sis anys i cinc mesos.

Després de la seva mort regnà Lluís, el seu fill, un any i sis mesos.

Després regnà Hug, que abans havia estat duc; i usurpà la seu del regne i regnà al regne dels francs durant deu anys.

Després de la seva mort regnà el seu fill Robert; i posà a la presó Carles i els seus fills que eren d'estirp reial, i romangué en el regne trenta-sis anys.

Enric, el seu fill, regnà vint-i-nou anys.

Felip regnà quaranta-nou anys.

El seu fill Lluís regnà vint-i-nou anys.

Lluís el Jove regnà quaranta-quatre anys.

El seu fill Felip regnà vint anys.

[TITULACIONS]

COMENÇA EL LLIBRE PRIMER. DELS INSTRUMENTS LEGALS

- I. TÍTOL. Dels legisladors i de les qualitats del seu llenguatge, i de la diligència dels jutges
- II. TÍTOL. De la llei i dels costums de la ciutat concedits i acceptats per les lleis d'acord amb la naturalesa, i del triomf de les lleis si ha estat ornat abans amb la justícia

LLIBRE SEGON. DELS AFERS JUDICIALS

- I. TÍTOL. Dels jutges que judiquen
- II. TÍTOL. Del començament dels plets
- III. TÍTOL. Dels mandants i dels mandataris
- IIII. TÍTOL. Dels testimonis i els testimoniatsges, i de quina manera hi ha concedida llicència per a testificar entre parents
- V. TÍTOL. De les escriptures vàlides, de les coses deshonestes i il·lícites, de les escriptures fetes supèrfluament, dels qui estan en minoria d'edat, de la consignació dels béns dels difunts, de la comprovació de mans en les escriptures, de les escriptures hològrafes; si algú pretén establir una cosa per mitjà de testimonis i una altra de diferent per mitjà d'escriptura, i del jurament fet contra les ordres del rei

LLIBRE TERCER. DE L'ORDRE CONJUGAL

ÍNDEX DEL LLIBRE TERCER

- I. TÍTOL. De les disposicions de les noces, de la quantia del dot, del document fet dintre d'un any, i que, si una noia que resta amb els seus germans es casa de manera indecorosa i sense dot, no es consideri fet el matrimoni
- II. TÍTOL. Si una dona es casa dintre d'un any, dels casaments il·lícits, i si els amos casen els seus serfs amb dones lliures de manera fraudulenta, fent-los passar per lliures
- III. TÍTOL. Del rapte de verges i de vídues
- IIII. TÍTOL. Dels adulteris i dels adúlteris i de la manca de puresa dels sacerdots
- V. TÍTOL. Dels incestuosos, dels apòstates i dels sodomites
- VI. TÍTOL. Del divorci dels matrimonis i de la ruptura de les esposalles, i de les limitacions de la muller si s'escaigués que l'home no és lliure

LLIBRE QUART. DEL LLINATGE NATURAL

TÍTOLS DEL LLIBRE IIII

- I. TÍTOL. Dels graus
- II. TÍTOL. De les successions, de les adquisicions del marit i de la muller, i de l'adquisició luctuosa
- III. TÍTOL. Dels pupils i de llurs tutors
- IIII. TÍTOL. Dels infants expòsits
- V. TÍTOL. Dels béns naturals; que no es pot desheretar els fills; dels fills nascuts de pares diferents, i dels béns eclesiàstics; Déu és jutge just

LLIBRE CINQUÈ. DE LES TRANSACCIONS

TÍTOLS DEL LLIBRE CINQUÈ

- I. TÍTOL. Dels béns eclesiàstics
- II. TÍTOL. De les donacions en general, dels béns concedits pel marit a la muller i dels béns que en el moment present ja han estat lliurats
- III. TÍTOL. De les donacions dels patrons i dels béns que han estat adquirits sota patrocini
- IIII. TÍTOL. De les permutes i de les vendes, dels béns dels homes curials; d'aquells que venguin o bé ocupin uns béns que encara no han obtingut per decisió judicial, i dels serfs deixats anar pels enemics
- V. TÍTOL. De les comandes i dels préstecs
- VI. TÍTOL. De les penyores i dels deutes; si una persona és culpable envers molts perjudicats, i de quina manera es poden reclamar els deutes d'un difunt o la violència que cometé
- VII. TÍTOL. De les llibertats i dels lliberts, i de quina manera es pot anul·lar la llibertat concedida

LLIBRE SISÈ. DELS CRIMS I DELS TURMENTS

TÍTOLS DEL LLIBRE SISÈ

- I. TÍTOL. De l'acusació dels crims, de les causes per a sotmetre a turment, de la potestat dels prínceps per a perdonar, i que només és culpable aquell a qui es pot imputar la culpa
- II. TÍTOL. Dels sortillers i dels qui els consulten, i dels emmetzinadors i els endevinaires
- III. TÍTOL. Dels qui provoquen el part humà i dels qui maten els seus fills un cop nats o bé mentre són a les entranyes
- IIII. TÍTOL. Dels ultratges, les ferides i els atuïments contra persones, i del qui fa coses que no són previstes en les lleis; si un serf deixa invàlid el serf d'un altre, l'amo del serf ha de fer esmena del mal comès

- V. TÍTOL. De l'occiment i la mort de les persones, dels càstigs imprudents; que no és lícit als amos fer morir els seus serfs i les seves serves sense una investigació, ni tampoc mutilar-los, i dels càstigs dels parricides

LLIBRE SETÈ. DELS FURTS I DELS ENGANYS

TÍTOLS DEL LLIBRE SETÈ

- I. TÍTOL. Dels delatants de furts i del que es mereix el qui acusa un altre injustament
- II. TÍTOL. Dels lladres i els furts, de les coses malmeses i sostretes indegudament; del qui robi vestits i bagatges, i del qui intenti deixar anar uns lladres que ha agafat
- III. TÍTOL. Dels usurpadors i lladres d'esclaus
- IIII. TÍTOL. De la custòdia i la sentència dels condemnats; si un jutge absol indegudament un criminal, i que el reu sigui castigat públicament
- V. TÍTOL. Dels falsificadors de documents públics; dels qui ocultin la voluntat d'un difunt; si algú es dóna un nom fals, i de les escriptures fetes anteriorment o posteriorment
- VI. TÍTOL. Dels falsificadors de metall, de sous d'or i de tremissos

LLIBRE VUITÈ. DE LES VIOLÈNCIES I DELS DANYS INFERITS

TÍTOLS DEL LLIBRE VUITÈ

- I. TÍTOL. De les invasions i dels saqueigs, i de les reclusions; que ningú no usurpi res sense judici previ; que ningú no pertorbi la casa d'un altre mentre és en una expedició; que aquell en poder del qual s'hagi trobat una rampinya digui els noms dels seus socis, i d'aquell que roba un que està de camí
- II. TÍTOL. Item títol segon. Dels incendis i dels incendiaris
- III. TÍTOL. Dels danys en els arbres, en els horts i en els fruits de la terra; dels prats, dels animals reclosos i de moltes altres coses
- IIII. TÍTOL. Dels danys en animals i en béns diversos
- V. TÍTOL. De la pastura dels porcs i de la denúncia d'animals errants
- VI. TÍTOL. De les abelles i de llurs danys

LLIBRE NOVÈ. DELS FUGITIUS I DELS DESERTORS

TÍTOLS DEL LLIBRE NOVÈ

- I. TÍTOL. Dels fugitius, de llurs ocultadors i dels qui els faciliten la fugida
- II. TÍTOL. D'aquells que no van a la guerra o bé que en deserten; de la recompensa que ha de rebre aquell que arrabassa un altre de les mans de l'enemic; dels aldarulls del regne, i del qui mata la seva ànima amb el perjuri
- III. TÍTOL. D'aquells que es refugien en una església

LLIBRE DESE. DE LES PARTICIONS DELS ANTICS, DELS PERÍODES DE TEMPS,
I DELS TERMES

TÍTOLS DEL LLIBRE DESE

- I. TÍTOL. De les particions i de les terres assignades sota contracte; de les plantacions; que allò que faci un serf sense que ho manin els amos no tindrà valor; si no es paga allò que s'ha promès per uns béns rebuts
- II. TÍTOL. Dels períodes de cinquanta i de trenta anys, i dels exiliats quan amb la deguda llicència retornin a llur pàtria
- III. TÍTOL. De la conservació dels termes i de les fites; de les fites que han estat arrencades

LLIBRE ONZÈ. DELS MALALTS, DELS MORTS I DELS MERCADERS TRANSMARINS

TÍTOLS DEL LLIBRE ONZÈ

- I. TÍTOL. Dels metges i dels malalts, i dels comerciants transmarins
- II. TÍTOL. De la violació de sepulcres i de la pena que cal pagar per això
- III. TÍTOL. Dels comerciants transmarins

LLIBRE DOTZÈ. DE LA PROHIBICIÓ DELS ABUSOS I DE L'EXTINCIÓ DE TOTES
LES SECTES DELS HERETGES

TÍTOLS DEL LLIBRE DOTZÈ

- I. TÍTOL. De la moderació en el judici i de la prohibició d'abusos sobre els pobles
- II. TÍTOL. De l'extirpació de tots els errors de tots els heretges i dels jueus
- III. TÍTOL. De les noves lleis sobre els jueus, que refonen les velles, i de la confirmació de les noves

[BRAULI DE SARAGOSSA, ANOTACIÓ DELS LLIBRES
DE L'EXCELS ISIDOR]

Isidor, baró eximi, bisbe de la seu d'Hispalis, successor i germà del bisbe Leandre, visqué en temps de l'emperador Maurici i del rei Recared. L'antiguitat el reclama com a glòria seva i fins i tot el nostre temps simbolitza en ell la ciència de l'antiguitat. Home format en tots els gèneres de l'elocució, de manera que s'adequava a l'ignorant i al docte segons la naturalesa del discurs. Però, quan l'oportunitat de les circumstàncies s'hi prestava, brillava amb una eloqüència incomparable; ara bé, la magnitud de la seva saviesa la podrà comprendre fàcilment la persona assenyada basant-se en els seus diversos estudis i en els seus elaborats opuscles. En fi, de totes aquelles coses que han arribat a coneixement nostre, faig esment de les que hi ha a continuació. En efecte, edità *Differentiarum*, dos llibres, en els quals explicà amb agut enginy el significat d'aquelles coses que es diuen de manera confusa en l'ús comú. *Proemiorum*, un llibre, en el qual discerneix amb una breu anotació el contingut de cadascun dels llibres de la Sagrada Escripura. *De ortu et obitu patrum*, un llibre, en el qual ressenya, amb la brevetat pròpia de les sentències, les gestes dels Pares, llur dignitat, llurs costums i llur sepultura. *Officiorum*, dos llibres, dedicats al seu germà, el bisbe Fulgenci, en els quals dilucidà l'origen dels càrrecs i per què cadascun d'ells s'exerceix dintre l'Església de Déu d'acord amb la manera de ser de cadascú i tenint en compte l'autoritat dels avantpassats. *Synonymorum*, dos llibres, en els quals, mitjançant l'exhortació de la raó, enlairà l'ànima a l'estat de consolació i a l'esperança de rebre el perdó. *De natura rerum*, un llibre, adreçat al rei Sisebut, en el qual resolgué algunes coses poc clares sobre els elements en les investigacions tant dels doctors de l'Església com dels filòsofs. *Numerorum*, un llibre, en el qual tocà parcialment la disciplina aritmètica a causa dels nombres que hi ha inserits en les escriptures eclesiàstiques. *De nominibus legis et euangeliorum*, un llibre, en el qual mostrà quin significat tenen des del punt de vista ministerial les persones esmentades. *De haeresibus*, un llibre, en el qual, seguint l'exemple dels avantpassats, aplegà una extensa informació amb la brevetat que pogué. *Sententiarum*, tres llibres, que ornà amb passatges antològics extrets dels llibres sobre moral del papa Gregori. *Chronica*, un llibre, des del començament del món fins al seu temps, condensat amb una gran brevetat. *Contra Iudeos*, dos llibres, a petició de la seva germana Florentina, verge per vocació, en els quals demostrà amb testimonis de la llei i dels profetes tot el que creu la fe catòlica. *De uiris illustribus*, un llibre, al qual nosaltres hi afegim el present escrit. *Regula monachorum*, un llibre, que acomodà correctíssimament per a ús del país i per als ànims dels malalts. *Historia Gothorum*, un llibre, sobre l'origen dels Gots i la història dels regnes dels Sueus i dels

Vàndals. *Quaestionarium*, dos llibres, que conté afirmacions de molts tractats antics. *Originum libri*, el còdex de les Etimologies, d'una gran profunditat, adaptat a la ciència; aquesta obra és totalment adequada a la filosofia i, qualsevol que la llegeixi amb assídua meditació, no restarà ignorant del coneixement de les coses divines i humanes. Allí hi ha aplegat resumidament, amb una elegància desbordant, gairebé tot el que hauries de saber de les diverses arts. Hi ha molts altres opuscles d'aquest baró i molts documents aplegats per a gran honra de l'Església de Déu. Crec que, després de tan grans desastres com hi ha hagut a Hispània en els darrers temps, Déu el suscità com a protecció per a restaurar els escrits dels antics; perquè no envellíssim del tot en la rusticitat, el posà com una mena de suport, al qual nosaltres acordem, no pas sense mèrit, el qualificatiu de filosòfic. A nosaltres, que peregrinem i anem errívols com forasters per la nostra ciutat, els teus llibres ens retornen com a casa perquè la puguem reconèixer els qui alguna vegada hem estat en el dubte. Tu ens has descobert l'antiguitat del país, la distribució dels períodes de temps, els drets de la religió i dels sacerdots, les normes de vida, tant pública com privada, la ubicació de les seus de les regions, els noms, les classes, les funcions i les causes de totes les coses divines i humanes. D'altra banda, ¿amb quin riu d'eloquència, amb quines armes de les Sagrades Escripures i testimonis dels Pares no ha deixat confosa l'heretgia dels acefalites? Ho declaren les actuacions dels sínodes celebrats en presència seva a Híspalis, on proclamà la veritat contra Gregori, capitost de l'esmentada heretgia. Morí en temps de l'emperador Heracli i del cristianíssim rei Quíntila, destacant per damunt de tots per la sana doctrina i fecund com cap altre en abundoses obres de caritat.

Comença el pròleg sobre els autors de la llei

Moisès, del poble jueu o hebreu, fou el primer de tots a explicar les lleis divines en les escriptures sagrades. El rei Foroneu fou el primer que establí lleis i judicis per als grecs. Mercuri (Hermes) Trimegist fou el primer que donà lleis als egipcis. Soló fou el primer que donà lleis als atenesos. Licurg fou el primer que establí uns drets per als lacedemonis basant-se en l'autoritat d'Apol·lo. Numa Pompili, que succeí Ròmul en el regne, fou el primer que publicà lleis per als romans. Després, quan el poble esdevingué sediciós i no pogué suportar els magistrats, nomenà els decèmvirs perquè escrivissin les lleis, els quals exposaren en dotze taules unes lleis extretes dels llibres de Salomó traduïdes al llatí. Foren aquests: Api Claudi, Genuci, Veteri, Juli, Manuli, Sulpici, Sexti, Curaci, Romili i Postumeu. Aquests deu homes foren escollits perquè escrivissin les lleis. El cònsol Pompeu fou el primer que volgué establir que les lleis

fossin escrites en llibres, però no ho dugué a terme per por dels qui ho criticaven. Després Cèsar començà a fer-ho, però abans caigué mort.

Però, de mica en mica, les lleis antigues quedaren obsoletes per vellesa i per incúria, i, malgrat que llur utilitat és nul·la, tanmateix cal tenir-ne coneixement. Les noves lleis començaren a partir de l'emperador Constantí i de la resta dels seus successors; eren barrejades i desordenades. Després l'emperador Teodosi el Jove disposà ordenadament un codi de constitucions, fet a semblança del de Gregori i d'Hermogenià, des dels temps de Constantí i especificant en els títols cada emperador; basant-se en el seu nom, l'anomenà codi Teodosià. Després cada poble escollí la seva pròpia llei basant-se en els costums. Car un costum prolongat es considera com a llei. Tanmateix, totes les lleis són o divines o humanes. Les divines es fonamenten en la naturalesa, les humanes es fonamenten en els costums. Per això aquestes tenen discrepàncies, ja que a uns pobles els plauen unes coses i a uns altres pobles els en plauen d'altres. El que és lícit és llei divina, el dret és llei humana: passar per un terreny d'altri és una cosa lícita, no és un dret. El dret és un terme genèric; en canvi la llei és una especificació del dret; el dret, *iustus*, s'anomena així perquè és just, *iustum*. Però tot dret consta de lleis i de costums. La llei és una disposició escrita; el costum, en canvi, és una consuetud provada per la seva antiguitat o per una llei no escrita. Car el terme *lex*, llei, prové de *legere*, llegir/elegir, perquè ha estat escrita. Mentre que el costum és una llarga consuetud i es refereix únicament als costums. La consuetud, a son torn, és un cert dret instituït pels costums, que és pres com a llei, quan aquesta manca, i el que està escrit no s'aparta de la raó. Constitueix, doncs, un bé útil, quan la raó avala també la llei. Es més, si la llei es fonamenta en la raó, serà llei tot allò que es fonamenti estrictament en la raó: que estigui d'acord amb la religió, que sigui convenient al bon ordre, que sigui profitós per a la salut. La consuetud s'anomena així perquè consisteix en la pràctica comuna. El dret és o bé natural, o bé civil, o bé de gents, o bé comú a tots els pobles. La llei és la constitució d'un poble, que els majors d'edat d'entre el poble, sancionaren, o sigui, deixaren establerta. Car allò que promulga un rei o un emperador, s'anomena constitució o edicte. La institució de la justícia és doble: adés es basa en les lleis, adés en els costums. Hi ha, però, altres institucions que s'anomenen respostes (responso) perquè les feren uns homes prudents que publicaren unes institucions de dret civil confegides amb les resolucions per als qui feien preguntes per a arbitrar justícia, amb les quals poguessin apaivagar les baralles i conteses dels qui no es posaven d'acord; per això s'anomenen també respostes, *responso*, de Paulus. Hi ha, doncs, moltes lleis i tenen diverses denominacions. Consta que foren publicades sota el mandat de diversos prínceps, emperadors o cònsols,

i ací és difícil de ressenyar-les de manera completa, com són les lleis consulars, tribunícies, júlies, cornèlies i d'altres semblants. Hi ha la llei satura, que s'anomena així per la seva quasi sacietat, *saturitas*, i per l'abundor de coses que conté; és apta per a l'eloqüència i parla alhora de diverses coses. També les lleis ròdies, que són les lleis dels mercaders navals, anomenades així per l'illa de Rodas, en la qual hi hagué antigament molta pràctica del comerç. També les lleis contràries, que s'anomenen així quan dues o més lleis discrepen entre elles i es caracteritzen per la seva ambigüitat pel que fa a la raó i per la manca de definició de la seva naturalesa. Ja ho hem esmentat ací: les lleis, *leges*, s'anomenen així partint de *legere*, llegir/elegir, així com tribu, *tribus*, prové de tribut, *tributum*. Entre les lleis i els drets hi ha aquesta diferència: la llei és allò que s'escriu, el dret és allò que es proclama.

ITEM. Les lleis són humanes, els drets, *iura*, són divins, per això es parla de jurament, *iuramentum*, o sigui, jurament sagrat, *sacramentum*, per Déu. Entre les lleis i els costums hi ha aquesta diferència: la llei és publicada per escrit, mentre que el costum és una mena de llei de vida, no sotmesa a cap vincle, o llei no escrita, però que només té competència per l'ús secular. Llegir, *legere*, i llegir assíduament, *lectitare*, són coses diferents: *legere* es refereix a un moment, *lectitare* a l'assiduitat. D'altra banda llegir, *legere*, és també un verb naval, perquè també una nau es diu que llegeix tot allò que travessa o sobrepassa; per això les naus llegeixen, *legunt*, o sigui, travessen o sobrepassen.

ITEM. Teodoric, rei dels francs, quan fou a Catalaunis (Châlons-en-Champagne o sur-Marne), elegí uns savis barons que eren entesos en les lleis antigues dintre del seu regne. Sota el seu dictat ordenà d'escriure la llei dels francs, dels alamans i dels bavaresos, per a cada un dels pobles que eren sota la seva potestat, seguint el seu costum. Hi afegí el que calia afegir-hi i n'esporgà les coses poc meditates i desordenades, i allò que responia als costums dels pagans ho mudà d'acord amb la llei dels cristians. I tot allò que el rei Teodoric no pogué esmenar a causa dels antiquíssims costums dels pagans, començà a fer-ho després el rei Hildebert, però fou el rei Lotari qui ho dugué a terme. Tot això ho renovà el gloriosíssim rei Dagobert per mitjà dels il·lustres barons Claudi, Cadoí el Gran i Gilulf, i totes les coses antiquades de les lleis les canvià en millors, i donà a cada poble sengles documents públics que encara avui resten en peu. Tanmateix, les lleis foren fetes perquè per temor d'elles fos cohibida l'audàcia humana, perquè els innocents restessin segurs enmig dels malvats i perquè en els mateixos malvats la facultat de noure tingués un fre pel temor del suplici. Car la vida humana es regeix pel premi o el càstig de la llei. D'altra banda, tota llei, o bé permet quelcom, com que un home valent cerqui el premi, o bé ho prohibeix, com que a ningú no sigui lícit de pretendre casar-

se amb les verges sagrades, o bé ho castiga, com que sigui sotmès a la pena capital aquell que hagi matat un altre. La llei, doncs, ha d'ésser honesta, justa, possible de complir, d'acord amb la naturalesa, d'acord amb els costums del país, adequada a cada lloc i a cada temps, necessària, útil i també clara perquè no contingui res de capciós per obscuritat, i que no sigui redactada per cap interès privat, sinó per a la utilitat comuna dels ciutadans. Els privilegis, en canvi, són lleis dels privats, són com lleis privades. Car el privilegi s'anomena així perquè es dona en privat.

FINAL DEL PRÒLEG

MARTIROLOGI-CALENDARI DE BARCELONA

Alexandre Olivar

Aquest Calendari de Barcelona porta, en el manuscrit, el nom de *Martirorium* (per *Martirologium*). En la versió catalana ha estat eliminada la qualificació, no sempre exacta, de *Natale* (aniversari del naixement al cel, en els màrtirs, o de la consagració episcopal per alguns sants bisbes), tal com també és habitual en els altres calendaris catalans; a més, *natale* exigiria el nom següent en genitiu amb la preposició *de* al davant. *Depositio*, *deposició* (d'algú a la sepultura, enterament), en alguns casos indicava l'inici del culte de sants determinats, com per exemple, certs bisbes més coneguts, però també altres sants, sense norma clara del per què. Algunes paraules característiques litúrgiques en llatí no s'han traduït (vegeu 14.I, 2.II); i alguna paraula essencial per a la comprensió del text hi ha estat afegida (vegeu els noms dels mesos i 8.VI, 1.VIII, 8.IX)

El calendari calcula els dies del mes a la romana per *calendes*, *nones* i *idus*, amb numeració descendent; en aquesta versió, però, els dies van seguits i amb numeració ascendent, més fàcil de comprendre.

[CALENDARI LITÚRGIC o] MARTIROLOGI [DE BARCELONA]

[GENER, TÉ] TRENTA-UN [DIES]

- 1 La Circumcisió del Senyor
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6 L'Epifania
- 7 Julià i els seus companys
- 8 Llucià i els seus companys
- 9
- 10 Sant Pau, ermità
- 11 Sant Salvi
- 12 Sant Joan, papa
- 13 La deposició de sant Hilari de Poitiers
- 14 Sant Feliu «in Pincis»
- 15
- 16 La dedicació de Sant Pere, a Vic, i sant Marcel·lí
- 17 La deposició de sant Antoni, monjo
- 18 Santa Prisca, verge
- 19 Màrius i Marta
- 20 Fabià i Sebastià
- 21 Santa Agnès i els sants Frutuós, Auguri i Eulogi
- 22 Sant Vicenç
- 23
- 24 Sant Timoteu
- 25 Els sants Gregori i Projecte
- 26 Sant Policarp, bisbe
- 27
- 28 Santa Agnès per segona vegada
- 29
- 30
- 31

[FEBRER, TÉ] VINT-I-VUIT [DIES]

- 1 Santa Brígida, verge
- 2 La «Hipapante» del Senyor
- 3
- 4
- 5 Santa Àgata, verge
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12 Santa Eulàlia de Barcelona
- 13
- 14 Sant Valentí
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22 La càtedra de sant Pere
- 23
- 24 Troballa del cap del Precursor
- 25
- 26
- 27
- 28

[MARÇ TÉ] TRENTA-UN [DIES]

1	Sant Donat
2	
3	Els sants Medir i Celdoni
4	
5	
6	
7	Perpètua i Felicitat
8	
9	
10	
11	
12	Deposició de sant Gregori
13	
14	
15	
16	Sant Ciríac
17	Sant Patrici
18	
19	
20	Sant Cutbert
21	Sant Benet, abat
22	
23	
24	
25	L'Anunciació del Senyor
26	
27	
28	
29	
30	
31	

[ABRIL, TÉ] TRENTA [DIES]

1	
2	
3	La deposició de sant Ambrós, confessor
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	Ezequiel, profeta
11	Lleó, papa
12	
13	Santa Eufèmia
14	Tiburci i Valerià i Màxim
15	
16	
17	
18	Sant Eleuteri, màrtir
19	
20	
21	
22	La deposició de sant Gai, papa
23	Sant Jordi
24	
25	Sant Marc, evangelista
26	Sant Clet, papa
27	
28	Sant Vidal
29	
30	

[MAIG]

- 1 Jeremies, profeta, i Felip i Jaume
- 2
- 3 Alexandre, Evenci i Teòdul.
Troballa de la Santa Creu
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10 Els sants Gordià i Epímac
- 11 Sant Ponç
- 12 Els sants Nereu i Aquileu
i Pancraci
- 13 Santa Maria «ad Martyres»
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19 Santa Potenciana, verge
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25 Sant Urbà, papa
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31

[JUNY]

- 1 Sant Nicomedes, màrtir
- 2 Marcel·lí i Pere
- 3
- 4
- 5 Sant Bonifaci
- 6
- 7
- 8 La deposició de [sant] Medard
- 9 Els sants Prim i Felicià
- 10
- 11 Sant Bernabé, apòstol
- 12 Els sants Basílides, Cirini,
Nàbor i Nazari
- 13 Sant Quirze
- 14 Eliseu, profeta
- 15 Sant Guiu, màrtir
- 16 Sant Ferriol, prevere
- 17
- 18 Els sants Marc i Marcel·lià
- 19 Els sants Gervasi i Protasi
- 20
- 21 Sant Albí, màrtir
- 22
- 23 Vigília de sant Joan Baptista
- 24 El Naixement del Precursor
del Senyor
- 25
- 26 Els sants Joan i Pau
- 27
- 28 Vigília dels apòstols Pere i Pau
i sant Lleó, papa
- 29 A Roma, els apòstols Pere i Pau
- 30

[JULIOL]

- 1 Gai, bisbe
- 2 Els sants Procés i Martinià
- 3 El trasllat de Tomàs, apòstol
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10 A Roma, els Set germans i sant Cristòfor, màrtir
- 11
- 12 El trasllat de sant Benet, abat
- 13 Santa Margarida, verge
- 14
- 15
- 16
- 17 Les santes Justa i Rufina
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22 Santa Maria Magdalena
- 23 Sant Apol·linar
- 24 Santa Cristina, verge
- 25 Sant Jaume, apòstol, i sant Cugat
- 26 Santa Cristina
- 27 Sant Fèlix de Nola
- 28 Els sants Nazari i Cels
- 29 Els sants Fèlix, Simplicí, Faustí i Beatriu i la deposició de sant Llop
- 30 A Roma, Abdó i Senèn
- 31

[AGOST]

- 1 Els sants Macabeus i sant Feliu de Girona prop de Sant Pere [de Galligans]
- 2 Sant Esteve, papa
- 3
- 4
- 5
- 6 A Roma, sant Sixt, bisbe, Felicíssima i Agapit, Just i Pastor
- 7 Sant Donat, confessor
- 8 Sant Ciríac
- 9 Vigília de sant Llorenç i sant Romà
- 10 Sant Llorenç
- 11 Sant Tiburci, màrtir, i santa Susanna
- 12
- 13 Sant Hipòlit
- 14 Sant Eusebi, prevere
- 15 La dormició de Maria
- 16
- 17 Octava de sant Llorenç i sant Mamés
- 18 Sant Agapit, màrtir
- 19 Sant Magne
- 20 Samuel, profeta
- 21
- 22 Els sants Timoteu i Simforià
- 23
- 24 A l'Índia, sant Bartomeu, apòstol
- 25 Sant Genís
- 26 Ireneu i Abundi
- 27 Sant Lleïr, màrtir
- 28 Sant Hermes i sant Julià de Brioude
- 29 Santa Sabina, verge, i la degollació de sant Joan Baptista
- 30
- 31 La deposició de sant Pau, bisbe

[SETEMBRE]

- 1 Santa Prisca
- 2
- 3
- 4
- 5 Sant Quintí, confessor
- 6 Zacaries, profeta
- 7
- 8 La Nativitat de la Mare
[de Déu], i sant Adrià
- 9 Sant Gorgoni
- 10
- 11 Prot i Jacint
- 12
- 13
- 14 Corneli i Cebrià. L'exaltació
de la Santa Creu
- 15 Sant Nicomedes
- 16 Els sants Eufèmia, verge, Lluci
i Geminià
- 17 Sant Lambert
- 18
- 19
- 20 Vigília de sant Mateu apòstol
- 21 Sant Mateu, apòstol. Fira (?)
- 22 Els sants Maurici, Candi
i Exuperi
- 23
- 24 La concepció de sant Joan
Baptista
- 25 Sant Fermí, bisbe
- 26 Els sants Cebrià i Justina
- 27 Cosme i Damià
- 28
- 29 La dedicació de sant Miquel,
arcàngel
- 30 La deposició de sant Jeroni

[OCTUBRE]

- 1 Sant Remigi i sant Germà
- 2 Sant Lleuger i sant Leuteri
- 3
- 4
- 5 Santa Cristina
- 6
- 7 Sant Marc, papa, i sant Lli,
papa
- 8
- 9 Els sants Dionís, Rústic
i Eleuteri i sant Gereó
- 10 Els sants Víctor i Paulí
- 11
- 12
- 13 Faustí, Gener i Marçal
- 14 Sant Calixt, papa
- 15 Sant Crisantí, màrtir
- 16 Sant Melani, papa
- 17
- 18 Sant Lluc, evangelista
- 19
- 20 El trasllat dels sants Jordi i Aureli
- 21 El nostre Pare sant Hilarió
- 22
- 23 El trasllat de santa Eulàlia
de Barcelona
- 24
- 25 Els sants Crispí i Crispinià
- 26 Sant Llucià
- 27 Vigília dels apòstols Simó
i Tadeu
- 28 Simó i Tadeu i santa Susanna
- 29
- 30 Fou sepultada santa Eulàlia
en la catedral de la Santa Creu
de Barcelona
- 31 A les Gàl·lies, sant Quintí

[NOVEMBRE]

- 1 La festivitat de Tots Sants
i sant Cesari
- 2
- 3
- 4 Sant Zoil i la troballa del diaca
Cesari
- 5
- 6
- 7
- 8 Els Quatre sants Coronats,
Claudi, Nicòstrat, Sempronià,
Càstor i Simplicí
- 9 Sant Teodor
- 10 La vigília de sant Mennes,
màrtir, i de sant Martí
- 11 Sant Martí i sant Mennes
- 12
- 13 Sant Bris, bisbe, i sant Menat
- 14
- 15
- 16 Santa Lleòncia
- 17 Sant Anià, confessor, i sant Iscle
- 18 Sant Romà
- 19 Sant Màxim
- 20 Crispí i Astagi
- 21
- 22 Santa Cecília
- 23 Sant Climent i santa Felicitat
- 24 Sant Crisògon
- 25 Sant Pere, bisbe d'Alexandria
- 26 Els sants Nicandre, Cassià
i Felicíssim
- 27
- 28
- 29 Sant Sadurní, màrtir, i vigília
d'Andreu, apòstol
- 30 Sant Andreu, apòstol

[DESEMBRE]

- 1 Santa Càndida [i els sants]
Eloi [i] Albí, màrtir
- 2
- 3
- 4 Sant Barbari
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9 Santa Llogaia, verge
- 10 Santa Eulàlia, verge
- 11 Sant Damas
- 12 Sant Pau de Narbona
- 13 Santa Llúcia
- 14
- 15 Dedicació de Santa Maria de
Manresa
- 16 Sant Ignasi, bisbe
- 17
- 18 La solemnitat de santa Maria
- 19
- 20 Sant Atanasi, bisbe
- 21 Sant Tomàs, apòstol
- 22
- 23
- 24 Vigília del Nadal del Senyor
- 25 Nadal de Nostre Senyor
- 26 Sant Esteve, protomàrtir
- 27 Sant Joan, apòstol i evangelista
- 28 Els sants Innocents
- 29 Santa Eugènia
- 30 Sant Jaume, germà de sant Joan
- 31 La deposició de sant Silvestre,
i santa Coloma

TRADUCCIÓ
D'ALGUNES GLOSSES MARGINALS MÉS EXTENSES

Jesús Alturo i Perucho

Com a complement de l'edició de les glosses interliniars i marginals hom ha cregut útil d'afegir, en aquest apèndix, la traducció d'algunes glosses marginals caracteritzades per llur largària. Hom tradueix les explicacions, però no els lemmata.

Adfutura: Que ve en ajut, que ha de venir en ajut, que ha de servir. Serveixo, serveixes, serveix: verb. Aprofito, ajudo, socorro, subvinc; d'on el participi que he de servir, això és, et sóc o et seré útil. Així mateix no sigui permès de jutjar un afer sobre llurs avantpassats als fills o néts que hagin rebut alguna donació d'ells ni que sigui per mèrits propis, llevat que cap disposició del testament no sembli haver garantit un tracte de favor a canvi dels béns concedits pels pares o avis.

Compassio: Sentiment compartit. Vertaderament la compassió és un mateix o semblant sentiment en comú. Quan els altres comparteixen i suporten les mateixes penes i se'n condolen, si no en les mateixes circumstàncies, sí almenys en el cor i en la ment, perquè les senten pròximes, és a dir, saben patir i suportar en ells el mateix que cada home per la impressió que els causa la vivència de les mateixes circumstàncies, això és, quan s'alegren del bé, la salut, la prosperitat i la joia d'altri com de si mateix i quan es condolen del mal, la pena, la tristesa o la malaltia i el sofriment aliè com del llur, segons que feia l'apòstol Pau quan deia: «Doncs si ens gloriem és per la vostra glòria, si ens desficiem és pel vostre desfici», i de nou: «Qui es posa malat que jo no m'hi posi? Qui s'entrebanca que no me'n vingui febre?», i en altre lloc el mateix apòstol referint-se als cristians sota el nom de membres diu del sentimen compartit: «Si un membre sofreix, tots els altres membres se'n ressenten».

Concessa: Perdonada. Tornada, això és, que restitueixi sense res més el bé que s'ha apropiat i que, a més a més d'aquesta devolució, rescabali del seu propi patrimoni altre tant a qui ha danyat injustament amb la seva arrogància.

Cot<h>urno: Cant, poema. El coturn pròpiament és un calçat dels poetes, això és, dels que fan versos; era escaient i apropiat a tots dos peus i el calçaven quan componien per tal d'evitar els encanteris i no ésser embruixats pels envejosos. Doncs hom deia que qui l'usava no podia sofrir cap ma-

lefici de ningú. Però aquí hom fa ús de coturn en lloc de composició i estil difícil, molt elaborat i profund, és a dir, a la manera d'aquells que gastaven aquesta mena de calçat i que eren molt experts, molt doctes i de pregona saviesa i mestria. I així aquest vocable s'empra en el present passatge en lloc de bell estil de llenguatge i de molt segur talent. Sembla significar que els excessos, això és, les transgressions o impietats, habituals o intencionades, no han d'ésser vedats o limitats pel coturn, és a dir, pels poemes ornats de figures retòriques i per l'expressió obscura, sinó per la contenció de les virtuts.

De viris ac mulieribus: En la llei anterior, on acaba el quart títol del llibre tercer, hom ha examinat especialment com i de quina manera han d'actuar el bisbe i el jutge en cas de prevaricació dins l'orde eclesiàctic. Ara, però, en aquesta llei del títol quint del llibre tercer hom prescriu a part, això és, separadament com s'ha de procedir en tots els casos amb un prevaricador de regla monàstica, de qualsevol sexe que sigui, i amb qui abandona la tonsura, el vestit de religió i l'hàbit de conversió.

Die dominica: Hom diu dia a la presència del sol sobre la terra. Dia ve també de dividir, perquè separa la llum de les tenebres. Pròpiament el dia té vint-i-quatre hores i consta de dotze hores de llum i dotze de nit. Mentre el sol penetra les regions australs del món, és dia per als qui estem a la part superior. En canvi, quan es dirigeix cap a les regions boreals, és a dir, el nord, hi ha llum i és de dia per als qui estan a la part inferior de la terra, i per a nosaltres és de nit, fins que, amb el naixement de l'aurora, es dirigeix de nou cap a les regions australs. I així el dia natural es compon de vint-i-quatre hores i conté tenebres i llum, tal com diu l'Escriptura: «Hi hagué un vespre i hi hagué un matí; dia primer».

Ferías: Festa ve pròpiament de parlar, això és, dir; de vegades hom usa festes en lloc de dies perquè en aquests parlà Déu per primera vegada per formar les criatures que s'anaren succeint en les obres de cada un dels sis dies per tal que es creés tot allò que volgué que existís, de la mateixa manera que hom llegeix en el llibre del Gènesi: «I digué Déu», tal com es repeteix en la descripció de les obres de cada dia. Doncs parlar és dir no perquè Déu hagi emès cap so ni proferit cap veu amb boca i manera humanes, ja que Ell és esperit i no té membres corporals com nosaltres, sinó perquè procreà les criatures i tot el que volgué, car és propi d'Ell dir i fer. Per la resta, en aquest passatge hom empra festa per referir-se a la vacança de querelles, litigis, plets, negocis i obres, i dies feriat, és a dir, festius, per indicar aquells en què no pot ésser promoguda cap acció judicial.

Informatio iudicum potestatem dederit iudicandi: Això és, ningú no tindrà potestat de jutjar sinó aquell a qui els reis o els comtes l'hagin concedida o qui totes dues parts, tant la demandant com la demandada, hagin elegit per comú acord llur jutge i hagin corroborat l'elecció amb la signatura i subscripció de tres testimonis.

Mox: Immediatament, de seguida. Observi's que ningú revestit de condició laica no pot jutjar aquests, qualsevulla que siguin, si no estan imprudentment implicats en tal indignitat i contra la sanció d'aquesta llei.

Personam tanto nesciat accipere, quanto et contem[p]nat eligere: Que no exculpi ningú per la seva dignitat, noblesa, parentiu o lucre, ni el condemni per enmestat o pobresa, sinó que el jutgi amb rectitud, això és, justament i legalment.

Personis: Homes. Els homes i dones que han sortit dels monestirs i han preferit la vida moridora i abdicar abans que perseverar en el vot de la religió acceptada i finir en el Senyor.

Praevaricantium: Els monjos que després de la conversió i del rebuig de la vida seglar prevariquen, i deixant l'hàbit de la vida regular, decebut, han tornat a la primitiva i miserable vida com els gossos a llur vòmit.

Prohibemus: Vedem. Donant llicència perquè els gots coneguinlleis alienes, romanes o altres qualsevol, volem que siguin més prudents, més savis i més útils. Però prohibim i vedem que jutgin o tinguin entre ells cap altra llei que no sigui exclusivament la goda.

Repugnantis natur<a>e: Contradictors, perquè no fan tals tractes a causa de la natura, sinó per la passió de la cobdícia. Repugna a la natura donar una tal dona als abraços de la unió nupcial perquè una edat encara no madura està privada de la facultat de procrear.

Seclusam: Exclosa. Observi's que la justícia és separada del lloc que li és propi, això és, és abatuda, dissolta i llevada quan on ha d'haver-hi justícia s'esdevé injustícia i iniquitat, i deixa de tenir la deguda força, és a dir, perd la virtut que havia de tenir a discernir les causes quan la rectitud es relaxa i s'abandona a causa dels regals, això és, el lucre i els favors o pel parentiu o els odis.

Sophismata: Saviesa. En grec es diu sophia, en llatí sapientia, d'on sophisma o sophismata signifiquen saviesa difícil o abundant. I hom empra sophismata en aquest lloc a causa de diccions i expressions de saviesa difícils i no intel·ligibles. Doncs diu que en l'elaboració de les lleis no busca narracions difícils i irresolubles a causa del discerniment, això és, de la intel·ligència o de la penetració, sinó que prefereix el valor del dret, és a dir, de la llei o rectitud.